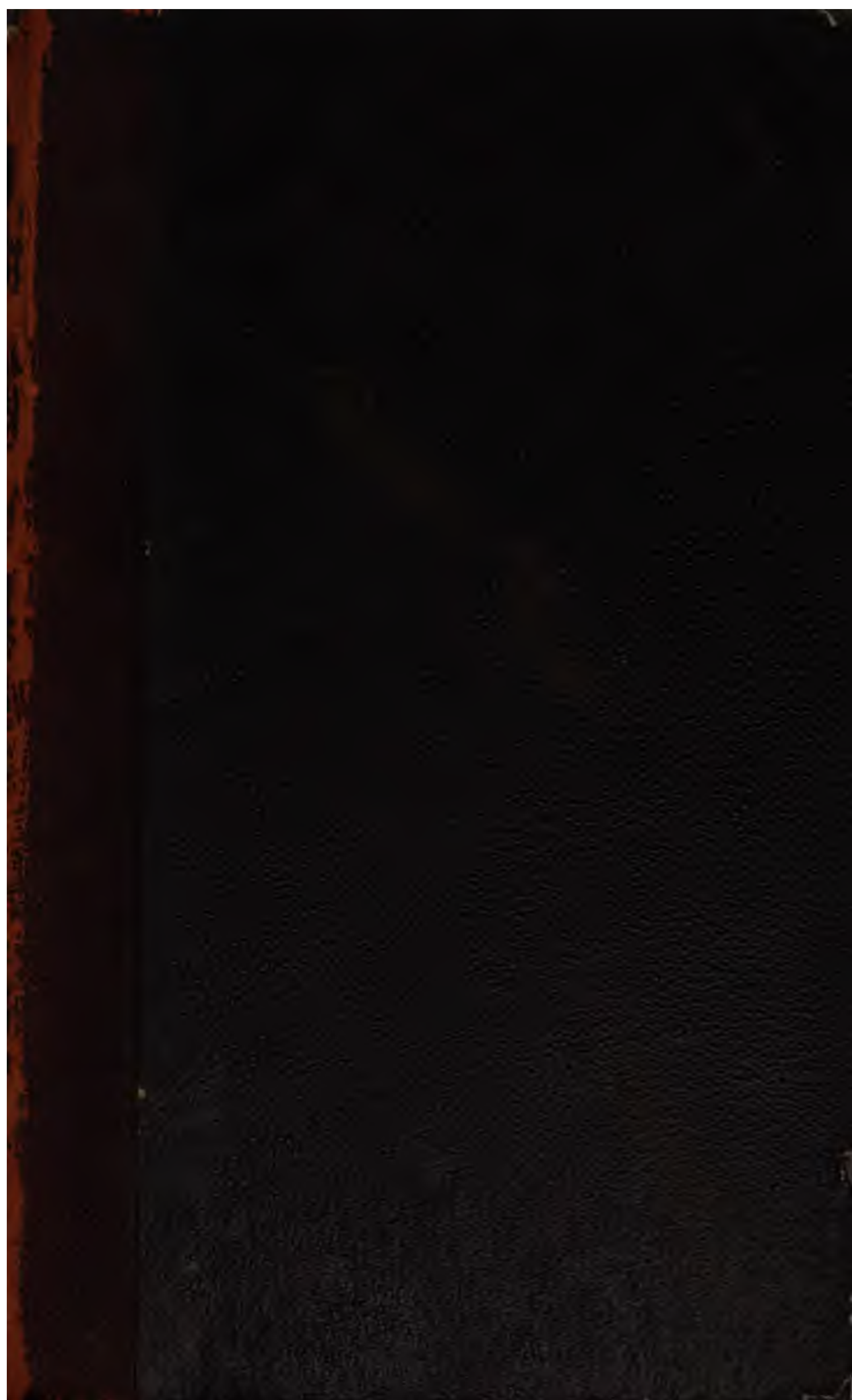

SIGILLVM ACADEMIÆ HARVARDIANÆ IN NOV: ANG:
CHRISTO ET ECCLESIÆ

CORPUS
SCRIPTIONUM
CRITICARUM

VEL RARIORUM VEL NON ANTE EDITARUM.

EDITIONEM CURAVIT ATQUE ANNOTATIONES ET INDICES ADIECIT

FERDINANDUS HANDIUS.

TOMUS PRIMUS.

THOM. WOPKENSII LECTIONES TULLIANAE.

IENAE, MDCCCXXIX.
SUMPTUS FECIT ET VENUMDAT
CHRISTIANUS HENRICUS WALZIUS
ACADEMIAE BIBLIOPOLA.

THOMAE WOPKENS

LECTIONUM

TULLIANARUM

SIVE

IN OPERA QUAEDAM CICERONIS PHILOSOPHICA
ANIMADVERSIONUM CRITICARUM
LIBRI TRES.

ITERUM CUM ANNOTATIONIBUS EDIDIT

FERDINANDUS HANDIUS.

IENAE, MDCCCXXIX.
SUMPTUS FECIT ET VENUMDAT
CHRISTIANUS HENRICUS WALZIUS
ACADEMIAE BIBLIOPOLA.

AUGUSTO MATTHIAE

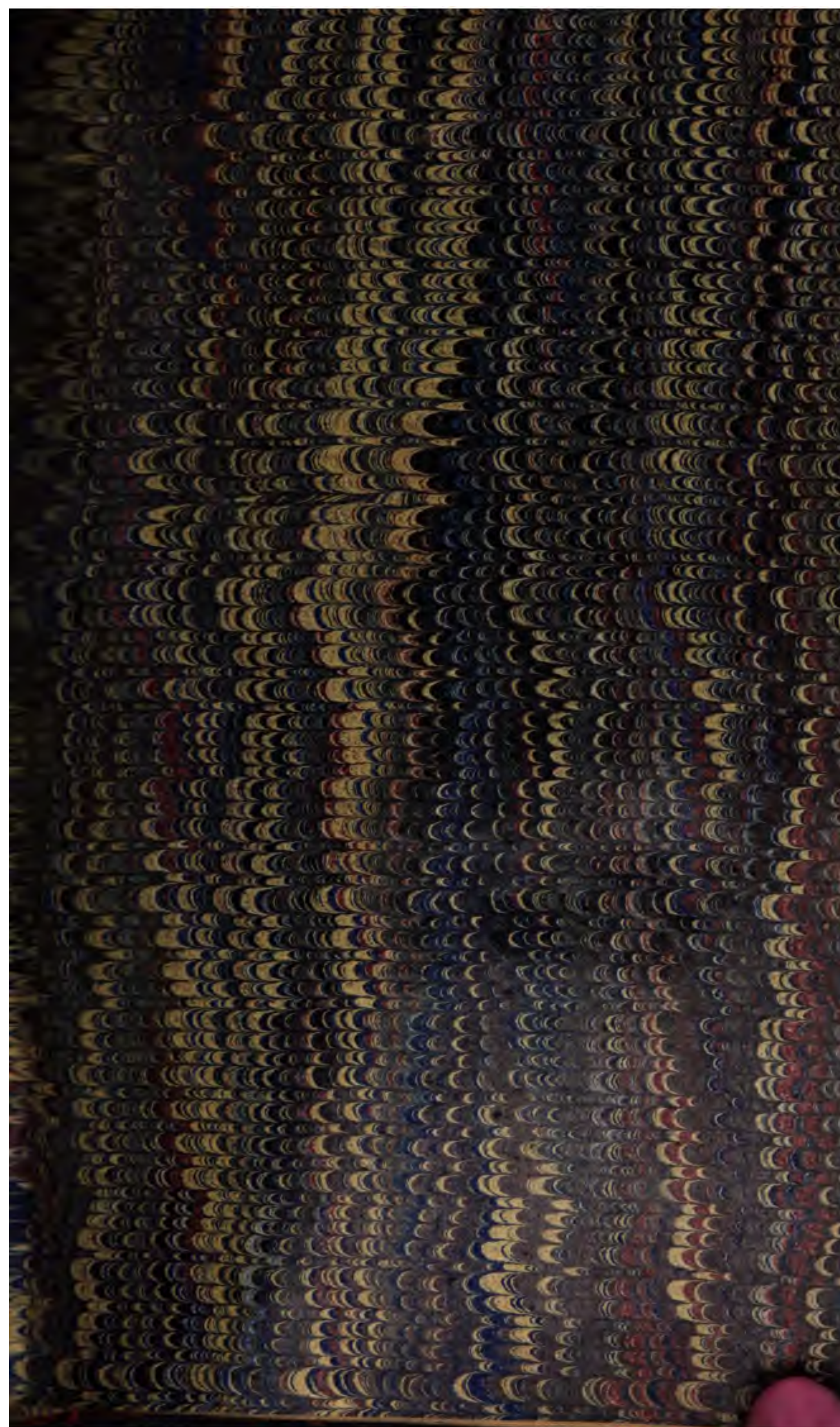
DUCI ALTENBURGENSI A CONSILIIS SACRIS GYMNASII FRIDERICIANI DIRECTORI

S. D.

FERDINANDUS HANDIUS.

Tibi, vir venerande et optime, libellum hunc mitto atque dedico, non eo nomine et consilio, ut munus tibi offeram, quod doctos et ingeniosos libros tuos ad me transmissos pensare possit, sed ut prima hac opportunitate commode utar ad animum erga te meum palam declarandum. Nam quanti te faciam, et quo studio per longum tempus favoris et amicitiae tuae ornamentum prosequutus sim, et tu ipse scis, et testem habeo Con-

ACADEMIÆ ET HARVARDIANÆ ECCLESIÆ SIGILLVM CHRISTO ANO: DOM: MDC

videbunt lectores. Tu vero, vir dilectissime atque optime, hoc munusculum benevolo animo accipe ita, ut ab eo oblatum existimes, qui, ut optimi cuiusque assensum et approbationem mereatur, quantum quidem possit, laboret, magis tamen tuo amore tuaque benevolentia se ornatum et sustentatum cupiat. Vale.

Scribebam Ienae ipsis Calendis Decembribus MDCCCXXVIII. anno post primam huius libri editionem undecentesimo.

debantur, adieci, interdum etiam novam expositionem rei instituti, et per totum librum ad recentiorum criticorum curas respexi, et quae vel probanda vel non probanda reperiebantur, propterea notavi, ut, quo superioris saeculi studia a nostris distarent, quo illa adeo his praestarent, facilius intelligi posset. In quibus annotationibus si forte non satis multa dedisse, ac saepe occasionem de aliorum scriptorum locis examinandis vel emendandis subtilius disputandi sponte oblatam omisisse videor, caussa, quae me in hac rerum copia cohibuit, in eo consilio posita erat, quod Pindarus sapientium auctoritate commendat: σοφοὶ δὲ καὶ τὸ μηδὲν ἄγαν ἔπος αἴνησαν περισσῶς. Neque eorum exemplum imitandum videtur, qui lectores suos omnino ignaros et de qualibuscumque rebus monendos putant. Quare in hoc libro relicta sunt, quae alii me doctiores vel addant, vel corrigant, multa: sed sufficiant haec de singulis rebus ad Ciceronem pertinentibus per occasionem dicta: de universa ratione critica, qua praestantissimi oratoris scripta tractari debeant, neque a multis adhuc tractata sunt, alia mihi erit opportunitas disserendi. Quae ad commodum libri usum per additos indices et per correctos vel suppletos numeros in allatis scriptorum locis contulerim, ipsi

videbunt lectores. Tu vero, vir dilectissime atque optime, hoc munusculum benevolo animo accipe ita, ut ab eo oblatum existimes, qui, ut optimi cuiusque assensum et approbationem mereatur, quantum quidem possit, laboret, magis tamen tuo amore tuaque benevolentia se ornatum et sustentatum cupiat. Vale.

Scribebam Ienae ipsis Calendis Decembribus MDCCCXXVIII. anno post primam huius libri editionem undecentesimo.

---

remque oblatam non ſuo pretio, ſed offerentis potiſſimum animo, quod facere ſoletis, aeſtimate; ut habeam, quod mihi gratuler, ſi hanc dedicationem, mihi ſane perhonorificam, Vobis intelligam non fuiſſe ingratam. Equidem ferventiſſimis precibus a Deo contendam, ut Vos, Divinarum atque humanarum literarum ſtrenuos vindices, ad rem Chriſtianam ac literariam promovendam, diu conſervet ſuperſtites, ac tandem in ſedem beatorum translatis ſupremam Vobis laborum laudatiſſimorum, eximiaeque pietatis veſtrae mercedem gratuitam, filii ſui Ieſu Chriſti cauſa, impertiat.

Dabam Amſtelodami,
X. Kal. Decembres,
MDCCXXIX.

ſit, ne etiam minuerem. Venio igitur ad id, quod huic libelli mei dedicationi prora ac puppis eſt; ut praeter illam, quam hoc veluti τεκμηρίῳ cummaxime coram omnibus teſtificor, erga Vos reverentiam meam, gratias, quas ante hoc triennium Vobis privatas egi, nunc agam publicas, ac debiti mei partem, quamvis minimam, offerendo Vobis hoc, qualecunque illud eſt, munuſculo philologico, qua par eſt veſtri cum obſervantia perſolvam. Vos enim, Viri honoratiſſimi, annuente Deo O. M., fideliſſima veſtra, mihique ſaluberrima inſtitutione ad Theologiae literarumque humaniorum ſacraria optimi mihi duces fuiſtis. Vos ad amicitiam veſtram, qua mihi nihil potuit eſſe nec fructuoſius nec honorificentius, nullo plane merito meo provocati, introitum benigniſſime mihi patefeciſtis. Vos mihi ſupellectilem veſtram librariam, omnis generis codicibus inſtructam, ſponte plane veſtra recluſiſtis, meamque tenuitatem, quotiescunque uſus foret, humaniſſime ſuſtentaſtis. Verbo dicam: Vos et eo tempore, cum in me docendo bonorum praeceptorum vices perfecte obiretis, et poſtea etiam ad hunc usque diem, immeritam veſtram in me voluntatem ac benevolentiam tam re quam verbis ita declaraſtis, ut omnium forem duriſſimus, ſi tantis veſtris beneficiis ornatus, haec animo grato non agnoſcerem, et quavis uſus opportunitate, apud omnes non praedicarem. Date igitur veniam audaciae meae, ſingulari veſtra comitate innixae, ut quanta poſſim cum verecundia veſtrique veneratione libellum hunc Lectionum Tullianarum Vobis dedicem et conſecrem, tamquam ſubmiſſae in Vos obſervantiae, grataeque perceptorum beneficiorum memoriae meae veriſſimum pignus ac monumentum. Vos illud ſereno vultu blandoque animo, pro ſumma veſtra facilitate, accipite, quaeſo;

remque oblatam non suo pretio, sed offerentis potissimum animo, quod facere soletis, aestimate; ut habeam, quod mihi gratuler, si hanc dedicationem, mihi sane perhonorificam, Vobis intelligam non fuisse ingratam. Equidem ferventissimis precibus a Deo contendam, ut Vos, Divinarum atque humanarum literarum strenuos vindices, ad rem Christianam ac literariam promovendam, diu conservet superstites, ac tandem in sedem beatorum translatis supremam Vobis laborum laudatissimorum, eximiaeque pietatis vestrae mercedem gratuitam, filii sui Iesu Christi caussa, impertiat.

Dabam Amstelodami,
X. Kal. Decembres,
MDCCXXIX.

iudicium in dies maiore argumentorum firmamento ſtabilirem.

Tela hac inchoata, vix unquam fore ſperaveram, ut huc usque pertextam publici iuris facerem; quippe cum gnarus ipſe meae in his rebus mediocritatis, in tali campo mei poteſtatem facere, eruditorumque oculis acerrimis opellam hanc levidenſem ſubiicere rem plane arduam exiſtimarem; maximeque etiam contremiſcerem, ne quam dirae meritiſſimas eruditorum laudes arrodendi pruriginem prae ſe latura eſſet haec ratio noſtra, quam tamen praviſſimam indolem cane peius et angue animo meo condemno atque deteſtor. Non tamen exhortantibus (quid enim cauſam iſtam occultaverim?) amicis quibusdam doctiſſimis, quorum iudicio fideique plurimum tribuere conſueveram, morem gerere nec volui nec potui, quod me rem facturum arbitrabantur Muſarum cultoribus gratiſſimam, ſi quae domi hactenus clauſa preſſeram, in dias luminis auras emitterem; nec poſſe inde quidquam detrimenti capere virorum honoratiſſimorum, quibuscum tam libere diſſenſi, exiſtimationem, quod ſit cum publico bono comparandum. Fidentiam quoque conſcientia dabat non tantum adhibitae quam diligentiſſime prudentiae, ſed obſervatae etiam in eximios huius ſeculi Varrones, ſanctiſſimasque virorum illuſtriſſimorum manes aequitatis ſummae atque reverentiae, quippe quorum hallucinationes cum vel per ſe doctiſſimas eſſe et acutas, tum quoque difficillimorum nodorum expeditionibus feliciſſimis abunde compenſari, neminem fore putem qui inficias eat, modo ingenio poſſit moveri. Accedebat etiam, quod rem agi reputabam cum viris honeſtiſſimis, quorum eam confidere licebat eſſe humanitatem, ut quo iure legitimo ipſi eſſent uſi, illud aliis non denegarent; aequique omnino conſulerent, ſi veniam mihi ſumerem,

quam damus petimusque vicissim, ut errores ipsorum salvis et inviolatis candoris modestiaeque legibus, coarguerem.

His quidem rationibus permoveri me passus sum, Lector Benevole, ut hunc observationum criticarum libellum de penu mea literaria expromerem; in quo iam porro paucis intellige, quid praestiterim. Scripta Tullii, quae his Lectionibus perlustrantur, sunt Academicae ac Tusculanae disputationes, librique de Natura Deorum, de Divinatione ac Fato: reliqua auctoris opera philosophica, quae de lima editoris laudati accuratissima prodierunt, animo aeque intento pervolutare hactenus mihi per temporis angustias non fuit integrum. Iam vero in hanc rem curam praecipue converti meam, ut eorum locorum integritatem ostenderem, quae emendationibus suis necquicquam labefactare, suspicionibusque parum iustis vexare viderentur interpretes; quod aut mentem scriptoris minus dextre adsequerentur, aut ad analogiam grammaticam, communioremve vocum aut formularum usum superstitiosius adhaerescentes, istiusmodi ἀκυρολογίας ac σολοικίας obelo confoderent, quibus si non prorsus similes atque geminas, at non minus certe duras aut insuetas modo silentio suo, modo etiam planissimis verbis alibi agnoverint esse tolerabiles. Magnae omnino variantium codicum ad emendandam lectionem vulgatam est auctoritas: attamen quo possint plura exempla proferri, loco sollicitato ad istam loquendi formulam, ob quam sollicitetur, similia; eo quoque proclivior est graviorque suspicio, dicendi genus quamvis sit minus commodum aut consuetum, esse tamen auctori adsignandum, aut illo saltem non indignum. Neque enim grammaticorum scitis ita penitus addicti fuerunt veteres, ut nunquam se vel la-

an in hoc uno volumine, ut ceteri, subsistam. Wopkensii Lectiones primum elegi et propterea, quod multos hoc rariore libro aegre carere cognoveram, et quod Wopkensius non infimum locum mihi visus erat inter eos obtinere, qui primarium critici officium in subtiliore universae rei grammaticae cognitione collocant, neque ad emendanda, quae suspecta videntur, verba ante se accingunt, quam omnia, quae ad linguae latinae ingenium et ad scriptorum usum pertinent, comprehensa habeant, nec temere a certa observationis regula aberrant. Non ingenio ille excelluit, sed studio, quo id praesertim consequutus est, ut comparatis similibus locis consuetudinem Ciceronis multis in rebus bene perspiceret, et quae ab aliis in suspicionem vocata erant, non tam ratione, quam exemplis vindicaret. Multa docuit, quae posthac ab omnibus probata sunt, multa etiam, quae novo studio non indigna videntur, neque ingenio incaute indulsit, sed prudentiam adhibuit eam, quam in criticis nostris saepenumero desideramus. Ego in verbis auctoris nihil mutavi, nisi quae in Addendis mutata voluit: sed ubi Wopkensium aut iudicio abusum esse, aut a recta via aberrasse animadverteram, id in notis indicavi, atque alia, quae ad rem demonstrandam aliquid conferre vi-

debantur, adieci, interdum etiam novam expositionem rei institui, et per totum librum ad recentiorum criticorum curas respexi, et quae vel probanda vel non probanda reperiebantur, propterea notavi, ut, quo superioris saeculi studia a nostris distarent, quo illa adeo his praestarent, facilius intelligi posset. In quibus annotationibus si forte non satis multa dedisse, ac saepe occasionem de aliorum scriptorum locis examinandis vel emendandis subtilius disputandi sponte oblatam omisisse videor, caussa, quae me in hac rerum copia cohibuit, in eo consilio posita erat, quod Pindarus sapientium auctoritate commendat: σοφοὶ δὲ καὶ τὸ μηδὲν ἄγαν ἔπος αἴνησαν περισσῶς. Neque eorum exemplum imitandum videtur, qui lectores suos omnino ignaros et de qualibuscumque rebus monendos putant. Quare in hoc libro relicta sunt, quae alii me doctiores vel addant, vel corrigant, multa: sed sufficiant haec de singulis rebus ad Ciceronem pertinentibus per occasionem dicta: de universa ratione critica, qua praestantissimi oratoris scripta tractari debeant, neque a multis adhuc tractata sunt, alia mihi erit opportunitas disserendi. Quae ad commodum libri usum per additos indices et per correctos vel suppletos numeros in allatis scriptorum locis contulerim, ipsi

videbunt lectores. Tu vero, vir dilectissime atque optime, hoc munusculum benevolo animo accipe ita, ut ab eo oblatum existimes, qui, ut optimi cuiusque assensum et approbationem mereatur, quantum quidem possit, laboret, magis tamen tuo amore tuaque benevolentia se ornatum et sustentatum cupiat. Vale.

Scribebam Ienae ipsis Calendis Decembribus MDCCCXXVIII. anno post primam huius libri editionem undecentesimo.

DEDICATIO.

VIRIS ERUDITISSIMIS PLURIMUMQUE VENERANDIS, ADRIANO A CATTENBURG, S. THEOLOGIAE, ET IOANNI CLERICO, PHILOSOPHIAE HISTORIAEQUE SACRAE, INTER REMONSTRANTES PROFESSORIBUS CLARISSIMIS,

S. D. P.

THOMAS WOPKENS,

Si par Vobis in audiendis laudibus, atque in promerendis voluptas eſſet, Viri Eximii, quam longe lateque in illas exſpatiari oratio mea poſſet! quum mihi campum patentiſſimum aperiant inſignes, quibus Dei munere ornati eſtis ingenii, animique facultates, ſempiternaque illa ſapientiae, eruditionis, induſtriae aſſiduitatisque veſtrae monumenta, quibus orbem literatum, arctiſſime vobis etiam atque etiam devinxiſtis. At non committam, ut harum rerum encomiis, quamvis meritiſſimis, ſummae modeſtiae illi, quam reverendae gravitati veſtrae coniunctam habetis, moleſtus ſim, cum praeſertim propria luce ſua ita ſatis abundeque exſplendeſcant, ut illas dum amplificare vellem, timendum

ſit, ne etiam minuerem. Venio igitur ad id, quod huic libelli mei dedicationi prora ac puppis eſt; ut praeter illam, quam hoc veluti τεκμηρίῳ cummaxime coram omnibus teſtificor, erga Vos reverentiam meam, gratias, quas ante hoc triennium Vobis privatas egi, nunc agam publicas, ac debiti mei partem, quamvis minimam, offerendo Vobis hoc, qualecunque illud eſt, munuſculo philologico, qua par eſt veſtri cum obſervantia perſolvam. Vos enim, Viri honoratiſſimi, annuente Deo O. M., fideliſſima veſtra, mihique ſaluberrima inſtitutione ad Theologiae literarumque humaniorum ſacraria optimi mihi duces fuiſtis. Vos ad amicitiam veſtram, qua mihi nihil potuit eſſe nec fructuoſius nec honorificentius, nullo plane merito meo provocati, introitum benigniſſime mihi patefeciſtis. Vos mihi ſupellectilem veſtram librariam, omnis generis codicibus inſtructam, ſponte plane veſtra recluſiſtis, meamque tenuitatem, quotiescunque uſus foret, humaniſſime ſuſtentaſtis. Verbo dicam: Vos et eo tempore, cum in me docendo bonorum praeceptorum vices perfecte obiretis, et poſtea etiam ad hunc usque diem, immeritam veſtram in me voluntatem ac benevolentiam tam re quam verbis ita declaraſtis, ut omnium forem duriſſimus, ſi tantis veſtris beneficiis ornatus, haec animo grato non agnoſcerem, et quavis uſus opportunitate, apud omnes non praedicarem. Date igitur veniam audaciae meae, ſingulari veſtra comitate innixae, ut quanta poſſim cum verecundia veſtrique veneratione libellum hunc Lectionum Tullianarum Vobis dedicem et conſecrem, tamquam ſubmiſſae in Vos obſervantiae, grataeque perceptorum beneficiorum memoriae meae veriſſimum pignus ac monumentum. Vos illud ſereno vultu blandoque animo, pro ſumma veſtra facilitate, accipite, quaeſo;

remque oblatam non suo pretio, sed offerentis potissimum animo, quod facere soletis, aestimate; ut habeam, quod mihi gratuler, si hanc dedicationem, mihi sane perhonorificam, Vobis intelligam non fuisse ingratam. Equidem ferventissimis precibus a Deo contendam, ut Vos, Divinarum atque humanarum literarum strenuos vindices, ad rem Christianam ac literariam promovendam, diu conservet superstites, ac tandem in sedem beatorum translatis supremam Vobis laborum laudatissimorum, eximiaeque pietatis vestrae mercedem gratuitam, filii sui Iesu Christi caussa, impertiat.

Dabam Amstelodami,
X. Kal. Decembres,
MDCCXXIX.

Lectori Salutem.

Quas tui nunc iuris facio, Lector Benevole, Lectiones Tullianas, hae partem longe maximam tunc temporis a me elucubratae ſunt, quum ſtudiorum Academicorum ſpatium, quod ante hoc triennium emenſus ſum, decurrerem. Libentiſſime tum prudenti praeceptorum inſignium, quos modo honoris cauſa compellavi, utebar conſilio, neque hoc tempore muto factum, ut operam meam quotidianam, quae quidem in Theologia praecipue verſabatur, auctoris cuiuspiam claſſici lectione interpungerem. Quos quum oculo fugiente nonnullos, alios paullo attentius pervolverem, duo maxime ſtili materiaeque genere me delectarunt, animumque ita ceperunt meum, ut lectionem eorum, quoad eius fieri per graviora ſtudia potuerit, aſſiduam mihi fecerim. Xenophontem dico et M. Tullium, quorum auctorum laudibus, per ſe quippe fulgentiſſimis, nil attinet immorari. Quemadmodum autem de Xenophonteis me inprimis tenebant, quae ille de Socrate *Memorabilia* conſcripſit; ita mihi potiſſimum iſta Tulliana placuerunt, quibus philoſophiam facit ſermone pere-

leganti argumenta talia persequentem, quae ad disciplinarum nostrarum rationem maxime videbantur accommodata.

Haec autem Ciceronis monumenta insignia longe, quam qua unquam antea, maiore cum voluptate lectitabam, postquam in editionem illorum comptissimam incideram, quam in Anglia accuravit vir eruditissimus ac celeberrimus *Io. Davisius*, qui libris hisce eximia luce collustrandis, pristinoque nitori felicissime restituendis, communi omnium opinioni, quam dudum compluribus aliis auctoribus laudatissima opera sua demerendis ingentem de se concitaverat, ita abunde satisfecit, nihil ut iis, qui salvam velint rempub. literariam, magis in vobis sit, quam ut quo pede instituerit, eodem in aliis tam Tullii, quam aliorum scriptis perpoliendis atque illuminandis, Θεοῦ σὺν παλάμῃ pergat. Hae quidem me blandissime prolectabant deliciolae, ut quantumcunque suppeteret horarum subsicivarum, illud (praefiscine dixerim) indefessa cum industria atque assiduitate in Cicerone, veterioribusque illius et recentioribus interpretibus versandis consumerem. In quibus laboribus dum animo meo, a philologia iam diu haudquaquam alieno, indulgeo liberius, nata mihi sunt, benevole Lector, commentariola haec critica. Nam quum insignibus literatorum curis non sic nihil prorsus reliqui factum esse viderem, (quis enim tale quid, quod humanis facultatibus longe maius est, ab hominibus quamvis doctissimis ac sagacissimis, attamen hominibus ullo iure exspectet?) quin in usum si non publicum, omniumque communem; privatum certe meum spicam aliquam post messem opiparam colligi posse confiderem, ipsi mihi stimulus eram, ut si quid in Ciceronis verbis, doctorumque notis aurem vellicaret, hoc protinus domesticis adversariis consignarem, meumque de his rebus

iudicium in dies maiore argumentorum firmamento stabilirem.

Tela hac inchoata, vix unquam fore speraveram, ut huc usque pertextam publici iuris facerem; quippe cum gnarus ipse meae in his rebus mediocritatis, in tali campo mei potestatem facere, eruditorumque oculis acerrimis opellam hanc levidensem subiicere rem plane arduam existimarem; maximeque etiam contremiscerem, ne quam dirae meritissimas eruditorum laudes arrodendi pruriginem prae se latura esset haec ratio nostra, quam tamen pravissimam indolem cane peius et angue animo meo condemno atque detestor. Non tamen exhortantibus (quid enim causam istam occultaverim?) amicis quibusdam doctissimis, quorum iudicio fideique plurimum tribuere consueveram, morem gerere nec volui nec potui, quod me rem facturum arbitrabantur Musarum cultoribus gratissimam, si quae domi hactenus clausa presseram, in dias luminis auras emitterem; nec posse inde quidquam detrimenti capere virorum honoratissimorum, quibuscum tam libere dissensi, existimationem, quod sit cum publico bono comparandum. Fidentiam quoque conscientia dabat non tantum adhibitae quam diligentissime prudentiae, sed observatae etiam in eximios huius seculi Varrones, sanctissimasque virorum illustrissimorum manes aequitatis summae atque reverentiae, quippe quorum hallucinationes cum vel per se doctissimas esse et acutas, tum quoque difficillimorum nodorum expeditionibus felicissimis abunde compensari, neminem fore putem qui inficias eat, modo ingenio possit moveri. Accedebat etiam, quod rem agi reputabam cum viris honestissimis, quorum eam confidere licebat esse humanitatem, ut quo iure legitimo ipsi essent usi, illud aliis non denegarent; aequique omnino consulerent, si veniam mihi sumerem,

quam damus petimusque vicissim, ut errores ipsorum salvis et inviolatis candoris modestiaeque legibus, coarguerem,

His quidem rationibus permoveri me passus sum, Lector Benevole, ut hunc observationum criticarum libellum de penu mea literaria expromerem; in quo iam porro paucis intellige, quid praestiterim. Scripta Tullii, quae his Lectionibus perlustrantur, sunt Academicae ac Tusculanae disputationes, librique de Natura Deorum, de Divinatione ac Fato: reliqua auctoris opera philosophica, quae de lima editoris laudati accuratissima prodierunt, animo aeque intento pervolutare hactenus mihi per temporis angustias non fuit integrum. Iam vero in hanc rem curam praecipue converti meam, ut eorum locorum integritatem ostenderem, quae emendationibus suis necquicquam labefactare, suspicionibusque parum iustis vexare viderentur interpretes; quod aut mentem scriptoris minus dextre adsequerentur, aut ad analogiam grammaticam, communioremve vocum aut formularum usum superstitiosius adhaerescentes, istiusmodi ἀκυρολογίας ac σολοικίας obelo confoderent, quibus si non prorsus similes atque geminas, at non minus certe duras aut insuetas modo silentio suo, modo etiam planissimis verbis alibi agnoverint esse tolerabiles. Magnae omnino variantium codicum ad emendandam lectionem vulgatam est auctoritas; attamen quo possint plura exempla proferri, loco sollicitato ad istam loquendi formulam, ob quam sollicitetur, similia; eo quoque proclivior est graviorque suspicio, dicendi genus quamvis sit minus commodum aut consuetum, esse tamen auctori adsignandum, aut illo saltem non indignum. Neque enim grammaticorum scitis ita penitus addicti fuerunt veteres, ut nunquam se vel la-

tum unguem inde transversos abripi paterentur; neque elegantissimorum quispiam sic semper cogitata sua expressit, ut verbis aptioribus uti non potuisset, modo tam ad sermonem suum, quam ad rem animo obversantem, attentus fuisset. Hoc sane statuisse videntur critici illi nobilissimi, quorum in Ciceronem adnotationes hic examini meo subiectae conspiciuntur; qui locum unum haud rarenter, alterius suppetiis adhibitis, a mendae suspicione tuiti sunt, eoque graviore pondere lancem suam deprimi iudicarunt, quo pluries in analogiam grammaticam loquendique rationem consuetam eodem plane modo committere Tullium animadverterent. Qua igitur ratione aliorum emendationes trutinarunt ac repulerunt ipsi illi viri, eadem quoque suas habent Lectionibus his Tullianis oppugnatas; in quibus, nisi me vehementer fallit animus, nulli uspiam duritiei patrocinatus sum tantae, quantam non ab ipsis saepenumero adscitam fuisse deprehendas. Quod autem in coacervandis exemplis, quibus causam meam probare conatus sum, prolixior fui, hoc neminem puto aegre laturum, qui modo reputet flagitasse hoc saepissime phrasiologiam quamdam usumve vocis notabiliorem, flagitasse etiam non tantum summorum virorum, sed etiam conspirantium aliquando complurium *κόμματος οὐ πονηροῦ* apographorum auctoritatem.

Iam porro ad vindicias hasce meas, quae quidem utramque fere paginam faciunt, accedunt etiam nonnullae emendationes, quas vel proprio Marte, vel succenturiantibus libris, in istiusmodi locis institui, quorum vitium aut sicco pede praeteriissent interpretes, aut medela parum idonea tollere tentassent. Potuissem longe plures coniecturas proferre, nisi infaustissima exempla virorum, me quidem immensis parasangis et acu-

mine et eruditione superiorum, hariolandi libidinem temperavissent, ut supprimenda statuerem, quae fundamento debiliori inniterentur, aut immaturiora adhuc aliquid a tempore cocturae postularent. Tenebricosa sane atque offendiculis obsita via est ineunda, si quis veterum monumenta emaculare aggrediatur, praesertim ubi non praesto sint libri, qui facem praeferant; quam ob causam viam secutus sum longe faciliorem, quae mihi parata erat ad diluendas virorum optimorum emendationes minus necessarias. Porro etiam dicam, me nonnunquam istiusmodi loca quaedam, in quibus nondum quidquam tentatum fuerat, aliquo locorum parallelorum praesidio muniisse; ne forte posthac retinerent morosiorem, novandique cacoëthes alicui commoverent.

Dum sic in libros Tullii memoratos commentarer, visum est quoque faciendum, ut cum huiusce scriptoris, tum aliorum etiam tam Latinorum quam Graecorum loca quaedam obiter illustrarem, defenderem aut emendarem; idque non tantum cum res, quae tractaretur, talem aliquam digrediendi copiam mihi faceret, ac veluti manu eo deduceret, sed interdum etiam quaesita per viam quandam obliquiorem opportunitate, qua talia aut levi tantum brachio attingerem, aut sic diffuse excuterem, ut ex uno diverticulo in alterum inciderem. Cum enim mihi persuadeo, non ingratam lectoribus meis fore istam varietatem; tum quoque hanc extra limites exspatiandi libertatem mihi sumere non dubitavi, quod me in hisce animadversionibus, quas seorsim ab auctore ederem, non tam angustis terminis constrictum arbitrabar, quam si illas Ciceronis disputationibus subiunctas darem, aut totidem verbis aliquando subiungendas.

De reliquo, quum homo ſim, nihilque humani a me alienum putem, non facile equidem mihi imperaverim ut credam, in his curis philologicis nusquam me fuiſſe lapſum; propereaque ſic praefationem meam abſolvam, ut errorum veniam abs te, candide Lector, ingenue expetam, meque aequitati tuae commendem atque committam, non minori, uti confido, quam qua in aliorum hallucinationes ipſemet uſus fuerim. Vale, Lector Benevole, hisque meis primitiis literariis utere ac fave.

THOMAE WOPKENS LECTIONUM TULLIANARUM LIBER PRIMUS,

complectens animadversiones in Ciceronis Academica, et Disputationes Tusculanas.

CAPUT I.

Vulgata lectio Ciceronis in Acad. I. quinquies aut sexies a maculae suspicione liberatur. Ellipsis pron. id *adstruitur. Tertiae personae usus singularis observatur. Cicero obiter juxta cum Arriano vindicatur. Pronomen* is *demonstrativum. Ellipsis praep. ἀπὸ κοινοῦ repetendae. Cicero bis terve vindicatur.*

Cicero Epist. ad Varr. Acad. praefixa *meque sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem, quam aliquid accepissem, ut possem te remunerari quam simillimo munere. Sed cum tu tardius faceres,* etc. Quod vir eruditissimus Io. Davisius legendum coniicit *quod cum tu tardius faceres*, ne indigne ferat, si cum saepius alibi, tum heic etiam in diversam ab illo sententiam abiero. Est enim hic ellipsis pronominis demonstrativi pervulgaris. [1]) Sic Plaut. Asin. III. 3, 88. *Furcifer,*

1) Triplex est usus, cujus exempla Wopkensius non satis distinxit. Omittitur enim interdum pronomen, quod ex antecedentibus verbis facile intelligitur. Atque id non

etiam me delusisti? LE. Nunquam hercle facerem, etc. Noster ad Fam. lib. III, 7, 3. *querebare quod eos tributa exigere vetarem*, etc. *quid habuit iniquitatis, me scribere ne facerent antequam etc.?* Tusc. V, 32, 90. *An Scythes Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere? nostrates philosophi facere non potuerunt?* ubi, ut hoc obiter, τὸ *facere* vix ego cum viris doct. pro glossa habuerim, quod reclamare videntur talia loca: de Divin. I, 39. *cur Cassandra furens futura prospiciat, Priamus sapiens hoc idem facere nequeat?* Acad. II, 33. *Quod si is facere potest de his rebus, cur id sapiens de reliquis rebus facere non possit?* 2)

tantum in verbo *facere* fit: nam sicuti Plautus in Asinar. 3, 3, 88 loquutus est, ita Cic. p. Flacc. 15, 35. *non deduxi, inquit, Sextilium. Cedo tabulas. Non deportavi. Fratres saltem exhibe. Non denuntiavi.* Tum v. *facere* componitur cum adverbiis ita, ut ipsum propius ad neutralem significationem accedat, idemque fere exprimat quod *agere*. Ita dixit Cic. l. l. *tardius facere:* ita illud *bene facere*, de quo Cortius ad Sallust. Cat. 3, 1. Cic. Acad. 1, 7, 25 *bene sane facis*, quod p. Quint. 25, 79. *bene agis*. cf. de Fin. 3, 4, 15. ad Att. 12. 24. Quis vero umquam dixerit *cogitatius facere*, quod Goerenzius affert, equidem nescio. Denique *facere* ponitur pro efficere, seu curare ut fiat, de eo, qui rei perficiendae particeps sit. Et in hac dictione omittitur pronomen. Tacit. Ann. 1, 10 *proscriptionem civium, divisiones agrorum ne ipsis quidem, qui fecere, laudatas.* Cornel. N. Paus. 2, 5. *si fecerit, nullius rei a se repulsam laturum.*

2) Verbum *facere* cuiuscumque verbi, quod antecedat, loco positum illustraverunt Wopkens. cap. 3. Heusing. ad Cic. de Off. 1, 1, 1. Brem. ad Cornel. Chabr. 3, 4. Lennep. ad Ovid. Her. 1, 103. De graeco usu Heindorf. ad Plat. Charm. 16. In Cic. Tusc. 5, 31. *facere* etiam Ernestio suspectum erat. Quod vero Wopkensius scripsit *potuerunt*, ut exhibent aliquot codices, non *poterunt*, probari nequit. In hac enim formula aut futurum ponitur, aut praesens. Vid. librum de Particulis s. v. *an*.

Academ. Lib. I. cap. 1, 2. *Intemperantis enim esse arbitror scribere quod occultari velit.* Non videtur *velit* Hieronymi auctoritate in *velis* convertendum, quamvis persona tertia nomen non habeat unde pendeat. Similis plane ratio est *τοῦ nesciat*, infra c. 4. *quod haec esset una omnis sapientia, non arbitrari se scire quod nesciat.* ubi necesse non arbitror, pro *omnis* rescribi *hominis*, quod volebant viri eximii. ita enim porro Tusc. IV, 20. *ipsum illud aemulari, obtrectare non esse inutile, cum aut se non idem videat consecutum* etc. cap. 26. *cum sit aemulantis angi alieno bono, quod ipse non habeat.* cap. 11. *Haec autem opinatio est, iudicare se scire quod nesciat.* de Fin. IV, 23. *Nihil igitur adiuvat procedere et progredi in virtute, quo minus miserrimus sit, antequam ad eam pervenerit.* lib. V, 9. *Ita finis bonorum exsistit, secundum naturam vivere sic adfectum ut optime adfici possit.* de Leg. I, 21. : *naturam sequi, id est, nihil quantum in ipso sit, praetermittere, quo minus ea, quae natura postulet, consequatur, quod inter haec velit virtute tamquam lege vivere.* Seneca epist. 83. *Dic quam turpe sit, plus sibi ingerere quam capiat.* de Clem. II, 3 5. *Misericordia est tristitia ex alienis malis contracta, quae accidere immerentibus credit.* de Benef. I, 2. *Beneficiorum simplex ratio est; tantum erogatur, si reddet aliquid, lucrum est; si non reddet, damnum non est.* ubi vide Gronovium *τὸν πάνυ.* 3) Antea vero quam

3) Vid. Heusinger. ad Cic. de Offic. Praef. p. 45. Goerenz. ad Acad. loc. Apertum est, nomen subiecti non omitti posse, nisi aut ipsum facile ex antecedentibus, praesertim ex obliquis nominibus nominativus rectus intelligatur, aut per formam verbi (secundam personam singularis et tertiam pluralis dico) exprimatur. Quare Matthiae nuper in Gramm. graec. p. 690 docuit, excepto uno Homero, in

de tabula manum, idem mihi videri dicam existimandum de verbo *ἐστὶν* apud Arrian. Diss. Epict. lib. I. cap. 9. *τί ἄλλο ἀπολείπεται τοῖς ἀνθρώποις, ἢ τὸ τοῦ Σωκράτους; μηδέποτε πρὸς τὸν πυθόμενον ποδαπὸς ΕΣΤΙΝ, εἰπεῖν ὅτι Ἀθηναῖος ἢ Κορίνθιος, ἀλλ' ὅτι κόσμιος. quid superest aliud hominibus praeter illud Socratis? numquam perconctanti cuias sit*, i. e.

reliquis scriptoribus vel ad superiora, quae antecedant, respiciendum, vel scripturam esse emendandam. At in iis, quae illo modo defendantur, vereor, ne exempla sint, in quibus grammaticum supplementum cogitationi magis quam orationi explendae inserviat. Veluti in Plat. Men. p. 97. A. ὅτι δ' οὐκ ἔστιν ὀρθῶς ἡγεῖσθαι, ἐὰν μὴ φρόνιμος ᾖ, τοῦτο ὅμοιοί ἐσμεν οὐκ ὀρθῶς ὡμολογηκόσιν. Illud enim in utriusque linguae usu observatur, in sententia, quae non ad unum aliquem, sed ad omnes pertinet, qualis est definitio, sive infinitivo, sive substantivo posito, intelligi debere *aliquem*, ad quem etiam altera sententiae pars referatur. Ita in exemplis a Wopkensio collatis, sed non accurato distinctis. Nam in illis: *intemperantis enim esse arbitror scribere; quod occultari velit*, habemus certum *intemperantis* nomen. In Senecae verbis: *misericordia est tristitia ex alienis malis contracta, quae accidere immerentibus credit*, non dubitabimus supplere *aliquis*. Nec praestat in Eur. Orest 308 scribere cum Callistrato κἂν μὴ νοσῇς γὰρ, ἀλλὰ δοξάζῃς νοσεῖν, κάματος βροτοῖσιν ἀπορία τε γίγνεται pro νοσῇ — δοξάζῃ. In Sophocl. Trach. 2. tantum abest, ut mutationem ἐκμάθοις probemus, ut per reliquam verborum structuram doceamur, quae sit in his locis communibus ratio: λόγος μὲν ἔστ' ἀρχαῖος ἀνθρώπων φανείς, ὡς οὐκ ἂν αἰῶν' ἐκμάθοι βροτῶν, πρὶν ἂν θάνοι τις. Ceterum in loco Senecae de Benef. 1, 2, non opus est cum Erasmo scribamus: *si redit aliquid, lucrum est, si non redit, damnum non est*. In Cic. Brut. 58, 209. *quum autem difficile sit, in longa oratione non aliquando aliquid ita dicere, ut sibi ipse non conveniat: quanto difficilius, cavere, ne quid dicas, quod non conveniat eius orationi, qui ante te dixerit?* Ernestii emendationem *ipsa* elegantissimam esse ego non affirmaverim: nam interest aliquid inter orationem non convenientem et oratorem, qui sibi ipse non conveniat.

cujas sis, *dicere Atheniensem esse aut Corinthium, sed mundanum.* Cl. Meibomius tentabat, εἰπόντος ὅτι Ἀθηναῖος. ut ita haec construeret cum antecedd. τοῦ Σωκράτους, etc.

Eodem cap. 2. *quod iam pridem ad hunc eum ipsum (me autem dicebat) quaedam instituí* etc. An vocula *eum* delenda sit, quod voluerunt viri insignes, ego quidem vehementer dubito; quoniam demonstrationis ἐπισημασία validior cum huic loco satis quadrat, tum saepius quoque hoc modo accumulandis pronominibus exprimitur; ut docuit Aus. Popma, lib. II. de Usu Ant. Locut. cap. 10. ubi hunc quoque locum Tullii allegat, ut sibi satis superque probatum. Addamus ista ex Orat. post red. in sen. cap. penult. *nec mihi ille ipse animus idem meus, vobis non incognitus, defuit.* ad Att. II. ep. 1. extr. *me illum ipsum vindicem aeris alieni.* de Fin. V, 8. *ista animi tranquillitas ea ipsa est beata vita:* ubi vix ausim cum editore cl. pro *ea ipsa* reponere *re ipsa.* vide enim, sis, harum literarum virum scientissimum G. Cortium ad Salust. Cat. 57, 1. 4)

Cap. II, 7 *Totum igitur illud philosophiae studium mihi quidem ipse sumo et ad vitae constantiam quantam possum, et ad delectationem animi.* Non video cur illud *quantam* sic displicuerit doctissimis literatoribus, ut mallent *quantum:* idem est enim, ac si dixisset

4) His quae Goerenzius addit loca de Off. 2, 5, 9. ad Att. 2, 1. aliena sunt: neque conveniunt illa ex Orat. post red. et Tusc. 5, 9, 26. ubi *idem* vim habet adjectivam. Restant igitur duo loca Acad. et de Fin. 5, 8, 23. Sed ibi codices exhibent: *quia ista animi tranquillitas ipsa est vita beata.* Nec dubitari potest, quin alter locus Academ. corruptus sit: Scripsisse videtur Cicero *ad huncce ipsum*: id quod probant addita verba *me autem dicebat.* Alia est res in his p. Flacc. 22, 52. *huic illi legato.* de Fin. 4, 16, 45. *hi autem ponunt illi quidem prima naturae etc.*

Cicero, .. *ad vitae constantiam, ad quantam possum*, etc. Fit autem saepius, ut sic membro posteriore omittatur praepositio, quae in antecedente fuerat expressa. ad Att. VIII. ep. 11. p. 793. *in eadem opinione fui, qua reliqui omnes:* i. e. in qua. Tusc. I, 46. *esse cum aliquo sensu in his malis, quibus vulgo opinantur.* et cap. 39. *in eadem propemodum brevitate, qua illae bestiolae, reperiemur.* de Fin. 1, 15. *in eadem causa sunt, qua antequam nati.* Minucius Felix Oct. cap. 34. *si ista moles ab eo, quo exstructa est, destruatur.* Quintil. apud Lactant. Instit. V, 7. *ut odium, cupiditas, ira in id, quod incubuerint, agant caecos.* Vellejus Pat. I, 7. *ne in id, quod Homerus, incideret:* ubi consule celeb. Burmannum. [5]) Hinc quoque stabiliri lectio ista potest, de Leg. lib. III, 15. *nam ego in ista sum sententia, qua te fuisse semper scio.* ubi coniicit V. Cl. *in qua te* etc. [6]) de Fin. I, 10. *qui in ea voluptate velit*

5) Bona observatio, non tamen apta loco Academicorum. Vid. Heindorf ad Plat. Gorg. p. 240 ad Phaedon. p. 91. Matthiae Gramm. 596. p. 1192. Sed quaeritur, an Cicero per attractionem dixerit *quantam possum*, ut esset *quantamcumque*. Pro Planc. 19, 48. *quam tibi commodum est, unam tribumdelige tu.* ubi non sufficit supplere *deligere*.

6) Bene defendit Wopkensius hunc locum ista, quam antea exposuit, ratione. Quod etiam dicitur *aliqua sententia esse* ad Fam. 6, 22, 4. non huc pertinet. De loco ex libr. de Fin. 1, 10, 32. Matthiae, qui aliquando defenderat *qua*, nunc in Prolusione 1804. edita, haec: „Ante Lamb. edebatur *qua nihil m. c.* pro *in qua.* Sic infra c. 13. *morte qui affecti sunt, in eadem caussa sunt, qua antequam nati.* de Leg. 3, 15. de Fin. 4, 20. *Zeno negat Platonem, si sapiens non sit, eadem esse in caussa, qua tyrannum Dionysium.* Nec tamen his aliisque, quae suppeditat Wopkens. p. 4. antiquam lectionem revocaverim, etsi *consequi* absolute eadem constructione occurrit infra 4, 12." Rationis explicationem desidero: nam cur voluptas dici non

esse, qua nihil molestiae consequatur: ubi non audiendus erat Lambinus, qui rescripsit *quam nihil* etc. nam verbum *consequi* passim sic venit sine accusativo.

Cap. seq. [1, 3, 10.] *Causam autem probabilem tu quidem adfers. .. sed da mihi nunc, satisne probas?* Ut ultima vox ad *causam* referretur, legere malebat Cl. Davisius *satisne probam?* At citra istiusmodi emendationem, apta plane est ultimae voci cum illa antecedente necessitudo, quando quidem *causam probare* phrasis est Latinissima. vide ad Att. I. ep. 1. extr., ad Fam. XIII. ep. 7. et alibi. Eodem cap. *sic philosophiam Latinis literis persequitur, nihil ut iisdem de rebus Graecia desideret.* 5 Haec, quamvis ingenia interpretum in omnes formas verterint, sensum tamen tolerabilem haud aegre fundere videntur, modo intelligatur auctor dixisse, Bruti scripta tam exacta atque perfecta esse, nihil ut in his vel Graeci requirant, quod non satis elaboratum sit. 7).

---

possit, in qua nihil molestiae consequatur, equidem non video: est enim, in qua post voluptatem nulla molestia sequatur. Sic ponitur praepositio *in* apud Cic. ad Fam. 2, 16, 4. *nosti — oculorum in hominum insolentium indignitate fastidium.* Sed dura exsistit oratio, si, veluti in loco isto Minucii Felicis, in hac praepositionis omissione non continuatur una ratio, sed mutatur. Hoc offendit in Cicerone, qui quidem non ausus esset scribere: *qui in ea voluptate velit esse, qua nihil molestiae sentiat.* Tamen ipse etiam in hunc modum ad Fam. 4, 15, 16. *respublica, quascunque vires habebit ab iis ipsis, quibus tenetur, de te propediem, mihi crede, impetrabit.* Igitur res amplianda esse videtur.

7) Atque ita Goerenzius quoque, non nominato Wopkensio. Ne quis tamen in Ciceronis verbis requirat illam particulam *vel*, monendum est, tale quid nimium videri in hac sententia, quae Graecis non concedat praestantiam.

cap. 7. *nam quis est omnium, tam ignarus rerum* etc.? ubi Patricius tentabat, *nam quis est omnino tam i. r.?* Sed tu vide cl. Davis. ad haec N. Deor. I, 27. *Omnium quis tam caecus* etc.? et doct. Wasseum et Cortium ad haec Salust. Catil. cap. 51, 1. *neque quisquam omnium libidini simul et usui paruit.* Adde, si placet, de Fin. Lib. II, 18. *omnium vir optimus et iustissimus.* de Nat. Deor. II, 4. *Vir sapientissimus, atque haud scio an omnium praestantissimus.* et plura talia. [9])

Paucis interiectis, sic pergit Cicero: *Nam cum Speusippum sororis filium Plato Philosophiae quasi heredem reliquisset; duos autem praestantissimos studio atque doctrina, Xenocratem Chalcedonium et Aristotelem Stagiritem,* etc. Hic locus criticam quoque manum hominum doctorum expertus est; sed quantamcunque depravationis speciem prae se ferat, mihi tamen omni ex parte sincerus videtur. Vult enim Cicero, praeter Speusippum fuisse quoque Xenocratem et Aristotelem Philosophiae quasi heredes a Platone relictos. Hoc dum dicit, primo attende elegantem vocis *duo* cum adiectivo syntaxin, quae nihil differt ab ista. lib. III. Fam. ep. 4. *duos enim duarum aetatum plurimi facio Cn. Pompeium .. et M. Brutum.* vide quoque Sen. Nat. Quaest. VII, 3. Min. Fel. Oct. cap. 18. Tacit. Hist. I, 50. et alibi. Sed ratio coniecturarum unica, si quid ego video, ista fuit, quod coniunctionem *autem* hic, ut saepius alibi, denotare *item*, *etiam*, *praeterea* non reputabant Critici nobilissimi. [10]) Quem quidem ad la-

9) De voc. *omnium* vid. Gronov. ad Liv. 9, 8, 11.

10) Est tamen in Academic. loco aliqua oppositio, neque *autem* pro *item* ponitur. Speusippo, quem sororis filium quasi heredem philosophiae reliquerat Plato opponuntur Xenocrates et Aristoteles, qui non haereditate beati, sed

pidem saepius lapsi videntur homines, cetera et cati et eruditi. Sic Tusc. I, 33. *Iam similitudo magis apparet in bestiis, quarum animi sunt rationis expertes. Hominum autem similitudo in corporum figura magis exstat.* Lambin. vult *item* legi pro *autem*, et Lib. IV, 29. *Est autem utilis ad persuadendum, ea* etc. ὁ πάνυ Bentl. *Est item utilis* etc. de N. Deor. II, 23. *Itaque tum illud quod erat a deo natum, nomine ipsius dei nuncupabant.. Tum autem res ipsa, in qua vis inest maior aliqua, sic appellatur, ut ea ipsa res nominetur* 8 *deus.* cl. Walker, *Tum etiam res ipsa* etc. et lib. III, 30. *Iidem autem Dii fraudem dederunt* etc. cl. Davis. ex duobus editis, totidemque scriptis, *Iidem etiam Dii* etc. Offic. I, 4. *Principio* etc. *Commune autem animantium omnium est conjunctionis appetitus.* idem V. D. ad Divin. II, 1. *Commune item animantium* etc. Hirtius de B. Afr. cap. 72. *Sollicitabatur autem his rebus.* ille rursum, in curis secundis, *item* pro *autem* substituit. Novatian. de Reg. Fidei cap. 18. *quippe cum magni consilii Angelus factus sit; Angelus autem sit, dum exponit* etc. et cap. 20... *Quae autem, malum, ratio est ut* etc. utrobique pro *autem* doct. Jackson vult *item*, ut iam non dicam in priore immerito pro *quippe cum*, tentare eundem V. Cl. *quippe qui.* Nobis vero per tot viros eximios, quorum iudicio plurimum libentissime tribuimus, dissentire liceat; non tantum quia loca haec, tam multa, mutuo sibi invicem firmamento esse videntur, sed quia mihi praeter ista, etiam innumerabilia paene alia observata sunt; quorum proinde copia immensa nos de usu isto conjunctionis, quem modo dixi, plane certos esse cogit. Omnia ne

multo magis studio atque doctrina insignes fuere. Et similiter in reliquis locis.

proferam, ecce pauca. de N. Deor. I, 8. *quae machina? qui ministri tanti muneris fuerunt? quemadmodum autem obedire et parere voluntati architecti.. potuerunt?* lib. II, 57. *quas* (oculorum membranas) *primum perlucidas fecit, ut per eas cerni posset; firmas autem, ut continerentur.* utrobique conticent intt. lib. XII. Fam. ep. 27. *Sex. Aufidius et observantia.. accedit ad proximos, et splendore equiti Romano nemini cedit. Est autem ita temperatis moribus* etc. vide quoque lib. XIII. ep. 13. et Fabri Thesaurum. [11])

9 Cap. V, 18. *Quid me, inquam, putas, qui philosophiam jam professus sim populo nostro exhibiturum.* Frustra plane est Lambinus, qui *me* ante vocem *populo* excidisse suspicatur: quemadmodum etiam *se* iniicit in his supra c. 2. *Q. b. q. s. negat omnino Epicurus sine voluptatibus sensum moventibus nec suspicari.* Tu noli contemnere quae ad locum, quem iam prae manibus habemus, adnotavit P. Faber, quaeque Cl. Davisius ad Lib. II, 15. et Cortius ad Salust. Cat. 31, 7. adde Tusc. II, 16. *ferre non posse clamabit.* Divin. I, 24. *dixit.. sibi in somnis visum esse.. occidere cum magna gloria.* vide lib. II, 40. de Fin. V, 11. de N. D. I, 39. Senecam de Clem. I, 1. Min. Felic. cap. 4.

11) Vid. Beierus ad Cic. de Off. 1, 4, 11. Is bene comparat graecum δέ, sed huic particulae tribuit alienam vim verborum *eadem ratione.* Gernhardus cum Heusingero ad 1, 28 observavit, poni *autem* de rebus ordine quodam enumerandis. Id iam Schwartzius in Tursellino docuerat. Particula, quae indicat rem ex adverso positam, nectere potest et res contrarias et similes, nec tamen ipsam similitudinem significat. Inservit enim designationi, non ratiocinationi. Ita sequitur in locis de Off. 1, 4, 11. de Nat. D. 2, 57. post verba *primum, principio.*

Virgil. Georg. II, 243. Horat. I. epist. 2, 10.[12]) Sequitur autem eodem cap. 19. *Animi autem* (bona po-

12) Vid. Ruhnken ad Rutil. Lup. p. 42. Garaton. ad Cic. in Verr. Act. 1, 8, 23. ad or. pr. Mil. 24. Spalding ad Quinctil. 7, 1, 60. Matthiae ad Cic. pr. Rosc. Am. 22, 61 et in Wolfii Analect. 2, 3. p. 2. Beier. ad Cic. de Off. 3, 26, 98. Elberling. in Emendat. p. 111. quamquam alios, qui varia exempla miscuissent, acerba vociferatione castigat, ipse tamen non curam adhibet in distinguendis diversis locis, nec rationem exponit. Agitur de omisso pronomine, quod cum infinitivo coniungatur. Omitti enim potest pronomen, ubi idem subiectum ex antecedente verbo traducitur, neque ei propria aliqua vis inhaeret. Id fit in verbis dicendi, scribendi, existimandi, negandi, confitendi, quorum exempla hic repetere in re satis cognita non operae pretium est. Huc pertinent etiam Cic. Acad. 2, 41, 128. *non mihi videntur considerare, quum physica ista valde affirmant, earum etiam rerum auctoritatem, si quae illustriores videantur, amittere.* Tuscul. 2, 17, 40. *Iovem Olympium, eum ipsum, cui se exercebit, implorabit, ferre non posse clamabit.* Ubi haud probabiliter Wolfius scripsit *posse se*. Fortasse etiam Cluent 45, 127. *aut illud afferant, quod de iis duobus habuerint compertum, de ceteris comperisse.* Atque id in formulam abit ita, ut omittatur etiam, si attractionis nulla sit copia. Cic. ad Att. 1, 11. *quod in epistola tua scriptum erat* (pro *scripsisti*), *me iam arbitrari designatum esse.* Ab his vero primum distinguenda sunt, in quibus ne desideratur quidem pronomen, infinitivo cum verbo simpliciter coniuncto: Sic dicunt *desperare, sperare, confiteri, negare, putare*, quod ponitur pro sentire seu conscium esse, et alia. Cic. de Orat. 3, 36, 147. *vel me licet existimes desperare ista posse perdiscere.* ad Fam. 11, 20; 4. *sperare eos, te pertimefacto, adolescente impulso posse magna consequi praemia.* Acad. 2, 20, 64. *non tamen ut ei respondere posse diffiderem*: ubi non ex superioribus petendum est *me*. ad Fam. 4, 13. *certe omnes vias persequar, quibus putabo ad id, quod volumus, pervenire, posse.* pro Mil. 14, 65. *servos Milonis – sibi confessos esse de interficiendo Cn. Pompeio coniurasse.* i. e. ut articulo graeco utar, confessos esse τὸ coniurasse. ad Fam. 3, 8, 2. *nihil enim habent, quod aut definitum aut certum: nisi*

nebant) *quae essent ad comprehendendam ingeniis virtutem idonea.* Vocem *ingeniis*, tamquam spuriam et adulterinam, furcillis eiiciunt viri doctissimi. At salvo quidem eorum iudicio, ego potius, mutatione quippe leviore, rescripserim. *ad comprehendendam INGENUITATEM idonea.* *Ingenuitas* aliquando idem Ciceroni est, quod *virtus, probitas, honestas:* ut infra c. 10. *Theophrastus.. ita moratus, ut prae se probitatem quandam et ingenuitatem ferat,.. spoliavit virtutem suo decore* etc. ἐπέχω tamen. [15])

Cap. VI, 23. *Unde et amicitia existebat, et iustitia atque aequitas: haecque et voluptatibus, et multis*

me vultu et taciturnitate significasse tibi non esse amicum i. e. τὸ tibi non esse amicum. Deinde alia sunt exempla, in quibus contracta oratio aliud simul verbum recipit. Veluti Cic. de Fin. 5, 11, 31. *in parvis enim saepe, qui nihil eorum cogitant, si quando his ludentes minamur praecipitaturos alicunde extimescunt.* Illud *praecipitaturos* enim magis pertinet ad *extimescant* quam ad *minamur*, nec debebant haec interpunctione distrahi. Non desideratur *nos*, et ne verbum quidem *esse*: quod recte animadvertit Spaldingius l. l. distinguens locos, in quibus participia per se constant. Ubi autem in pronomine propria inest vis maior, aut ubi ambiguitas qualiscumque removenda est, necessario ponitur pronomen. Graevius igitur recte emendavit Cic. ad Att. 16, 16. Planco: *qua quidem voluntate te esse erga Atticum, saepe praesens et illi ostendisti.* Nec deesse facile potest ob hanc vim in Orat. 12, 38. *in Panathenaico autem Isocrates ea studiose consectatum fatetur.* sive scribamus cum Aldo *ea se* sive cum Ernestio *studiose se.* Id, quod Meyerus e cap. 69, 230 affert ipsum habet *se: Quod se L. Coelius Antipater in prooemio belli Punici nisi necessario facturum negat.*

15) *Ingenia* differunt ab *ingenio*, cui paullo post celeritas ad discendum et memoria tribuitur. Sunt enim facultates, in quibus animi virtutes apparent, unicuique homini propriae, ipsiusque animi ingenita forma.

vitae commodis anteponebantur. Quid ergo? an tam abiecte de virtutibus sentiebant Platonis et Aristotelis discipuli, ut eas multis tantum vitae commodis, sive magnae illorum commodorum parti, et non plane omnibus et universis anteponerent? Si quidem non aliter enarrari haec verba possent, omnino accederem ego Viro Cl. qui legebat *et cunctis vitae commodis* etc. Sed intelliguntur heic omnia vitae commoda, eaque omnia ideo dicuntur *multa*, quod ingentem multitudinem constituunt. Nos, omnem ambiguitatem tollentes, dicimus *de menigvuldige gerieffelykheden van dit leven.* [14]) Hanc formam egregie dilucidavit praeceptor meus sapientissimus, mihique in aeternum colendus I. Clericus A. Crit. P. II. S. 2. cap. VI. §. 7. 8. 9. adi quoque D. Glass. Rhet. Sac. Tract. I. c. 15. init. Itaque nec lis movenda fuit de his N. Deor. II, 58. *Omnisque sensus hominum multo antecellit sensibus bestiarum. Primum enim oculi in his artibus, quarum iudicium est oculorum, .. multa cernunt subtilius.* ubi homines docti *multo*, vel *cuncta* substituunt. Et apprime bene M. Felix Oct. cap. 13. dixit, *Academicorum plurimorum in summis quaestionibus tuta dubitatio:* quamvis coniiceret cl. Davisius, *Academicorum, Pyrrhoniorum in summis q. t. d.* quod non plurimi de Academicis, sed plane omnes sic dubitarent. At vero omnem Academicorum nationem intelligit auctor; quae eum valde numerosa esset, ideo Academicos *plurimos* dixit Minucius.

14) Ita saepe *multi* dicuntur pro quam multis, πολλοὶ pro παμπόλλοις. vid. Demosth. pro Coron. 18, 4. p. 245.

CAPUT III.

Cicero Acad. I. ſexies iuxta capitum ſeriem vindicatur. Phraſis **bene facis**, *et uſus verbi* **facere** *notabilis illuſtratur. Xenoph. defenditur.* Reiicere *i. e. minoris facere. Enallage numeri comprobatur, terque vulgata Ciceronis ſcriptio in tranſitu adſeritur.*

Pergimus in eodem lib. I. Acad. ubi cap. 6, 24. *Dabitis enim profecto,* ait Varro, *ut .. utamur verbis*
11 *interdum inauditis. Nos vero, inquit, Atticus; quin etiam Graecis licebit utare, cum voles, ſi te Latina forte deficient. Bene ſane facis; ſed enitar,* etc. *Bene facis* eſt formula approbandi et laudandi, de qua vide ill. Grotium et Pricaeum ad Luc. Act. Apoſt. 10, 33. nec non quae ex Xenoph. et Terentio contulit cl. Raphelius: unde etiam facile liquebit non Graecis tantum, verum etiam Latinis uſitatam fuiſſe; ut memoria omnino fefellerit magnum Caſaubonum, qui in notis ad lib. I. ad Att. ep. 1. extr. „Apud Laert. in epiſt., inquit, „*καλῶς ποιεῖς* verti debet *Bene eſt,* uſu linguae Lati„nae .. nam vulgo ineptiſſime vertitur *recte facis.*" Duriuſculum autem hoc loco noſtro Ciceronis videtur eſſe verbum *facis,* ſi in praecedentibus quaeramus, quo illud ſuppleri *ἀπὸ κοινοῦ* et explicari poſſit: eamque etiam rationem eſſe arbitror, cur Lambinus legerit *Bene ſane mecum agis.* Omnis abeſſet difficultas, ſi ita ſcriptum legeremus, *quin etiam cum voles, ſi te Latina deficient, Graecis ut utare, meo tibi et Ciceronis nomine concedo. Bene ſane facis,* ſcil. qui hoc ita concedas etc. Sed in iſta huius verbi duritie, quamvis palato noſtro parum grata, neſcio tamen quomodo ſibi indulſerunt veteres. Supra epiſt. ad Varr. *Exſpectabam omnino iam diu, meque ſuſtinebam ne ad te prius ipſe quid ſcriberem, quam aliquid accepiſſem, ut poſſem te*

remunerari quam ſimillimo munere. Sed cum tu tar-
dius faceres, id eſt, ut ego interpretor, diligentius,
teneri non potui etc. ubi loquitur Cicero, ut ſi in
antecedentibus dixiſſet, ... *ſcriberem, quam tu ad me*
aliquid dediſſes, ut poſſem te r. q. ſ. m. de Divin. I,
24. *Tum ei ducem illum praecepiſſe ne reſpiceret: illum*
autem id diutius facere non potuiſſe, elatumque cu-
piditate reſpexiſſe. facere, i. e. non reſpicere. Corn.
Nepos Epam. c. 4. *Hunc Diomedon cum rogaret ut* 12
tuto exiret, ſuaque quae attuliſſet liceret efferre;
iſtud, inquit, faciam etc. h. e. tibi concedam. Seneca
epiſt. 94. *ſcis ut illi nil cum adultero, ſic nihil tibi*
eſſe debere cum pellice; et non facis. i. e. et eſt tibi
cum pellice res. Lactant. Inſtit. VI, 5, 13. *Utrumque*
indiget definitione, quia etc. *Verum nos faciamus*
quod ille debuit. Virtus eſt etc. i. e. utamur defini-
tione, ut ille debuit etc. Similiter quoque Graeci lo-
quuntur. Xenoph. *Κυρουπ.* I. p. 9. E. [1, 4, 10.]
Ibi Cyrum tradunt inter avi miniſtros acceptas car-
nes diſtribuiſſe, cum hunc ſimul in modum quemque
alloqueretur: hoc quidem tibi do, quia me acriter
equitare docuiſti; tibi vero, quod mihi peltum dedi-
ſti etc. *Haec eum feciſſe, donec omnes, quas acce-*
piſſet carnes, diſtribuiſſet: Τοιαῦτα ΠΟΙΕΙΝ, ἕως
διεδίδου πάντα ἃ ἔλαβε κρέα h. e. ſic ſingulis aliquid
cum tali alloquio dediſſe. Coniicit Muretus, *τοιαῦτα*
ἐπειπεῖν ἕως etc. ingenioſe magis; opinor, quam ſoli-
de ac vere. Et cur ſilebat ille V. D. ad iſta lib. III.
p. 76. D. [3, 3, 4.] *Armenius autem Cyrum proſeque-*
batur, et reliqui homines univerſi, clamantes et ap-
pellantes benefactorem ſuum virum optimum. Καὶ
ταῦτα ἘΠΟΙΟΥΝ, ἕως ἐκ τῆς χώρας ἐξέπεμψαν.

i. e. *Et sic clamando prosequebantur, usque dum ipsum extra regionem deduxissent.* [15])

Cap. 8. 32. *Post argumentis, et quasi rerum notis ducibus, utebantur.* Constructio haec ita concipiatur, *Post ducibus utebantur argumentis, et quasi rerum notis.* Quamobrem sic interpungendum est, *Post argumentis, et quasi rerum notis, ducibus utebantur.* Non autem intelligo, cur viri docti legi maluerint, *Post argumentis et rerum notis, quasi ducibus utebantur:* aut hoc modo, *Post argumentis quasi rerum notis utebantur:* vel etiam *Post argumentis et, quasi*
13 *rerum nodis ducibus utebantur.* Primo enim latinissime dicitur *uti aliqua re duce*, pro quasi duce; quod exemplis, quae mihi in promtu sunt, luculente ostenderem, siquis rem proletariam praefracte negaret. Deinde *quasi* saepe cum uno nomine subsequente, nullo antecedente, construitur. Sic Div. I, 30. *tamquam insignitae notae veritates.* etc. 53. *extrema montis quasi puppis.* Tusc. IV, 29. *recentes quasi tumores animi.* Fam. l. III. ep. 11. 10. *Quod ad me quasi formam.. reip. misisti, .. valde est mihi grata.* Postremo *notae rerum* hic recte dicuntur indicia quaedam vel lumina, quibus res probantur aut illustrantur; ut docuit erud. P. Faber ad h. l. [16]) Ibidem: *in qua tradebatur omnis disciplina dialecticae.* Pronomen *qua* vocem non habet in antecedentibus, ad quam referatur. Quid ergo? An pro *in qua*, cum viro cl. rescribendum *ibique*, aut quod mihi in mentem inciderat, *in qua arte?* An vero illud *in qua*, ex ver-

15) Vid. not. ad pag. 2.

16) Primus igitur Wopkensius loci rationem declaravit. Cf. Goerenzii notam.

bis vicinis *probare et concludere*, supplendum nominibus *probatione et conclusione?* quam rationem illustrant Cl. Iensius Lect. Lucian. I. c. 8. et Cortius ad Salust. Cat. c. XVIII. 1. An denique *ἀπὸ κοινοῦ* e seqq. subaudienda vox *disciplina?* Tu, lector, elige; mihi, quidem, si detur optio, postrema ratio prae ceteris adridet.[17])

Cap. X, 37. *Sed quae essent sumenda, ex iis alia pluris aestimanda, alia minoris: quae pluris, ea praeposita appellabat, reiecta autem quae minoris.* Quando hic *sumendorum* alia, quae pluris aestimanda sint, dicuntur *praeposita*, alia quae minoris, *reiecta*; vocis *reiecta* vim ne ita rigide hic urgeas, quasi diceret id quod voci *sumenda* e diametro esset contrarium; sed ita interpreteris, ut idem solummodo quod *postposita* significet. Non enim sumenda ista, quae essent minoris momenti, ideo *reiecta* appellabat Zeno, quod nulla 14
plane aestimatione essent digna, sed quia, si modo alterutram ex duabus istis sumendorum speciebus eligere integrum esset, tum illam quae minoris esset momenti, prae potiore relinqui oporteret. Vix dubium, quin ista notio relativa verbi *reiicere, contemnere* similiumque satis usitata bonis sit auctoribus. vide, quaeso, Cel. Graevium ad Off. I, 1. adde de Fin. IV, 25. *alia eligenda sunt, alia reiicienda, alia omnino negligenda.* ubi *reiicere* minus quid exprimit, quam *omnino negligere.* Quin quoad dictionis duritiem, geminus

17) Ad haec accedit novissima Madvigii emendatio: *ita tradebatur.* Tale quid coniicere facillimum quidem erat. Equidem assentior Wopkensio, qui attractionis usum multiplicem bene perspexerat. Nimirum *in qua tradebatur omnis disciplina dialecticae* dictum est pro, in qua disciplina tradebatur omnis dialecticae disciplina.

huic germanusque locus exstat Fin. III, 7. ubi in *praepositis*, si omnem nexum inspicias, statui videbis *praeponenda quaedam et reiicienda*, i. e. prae alteris omittenda. Non erat proinde, cur locum hunc tantopere fatigarent viri praestantissimi. [18])

Sequitur ibid. [10, 38.] *Cumque perturbationem animi illi ex homine non tollerent, naturaque et condolescere, et concupiscere, et extimescere, et efferri laetitia dicerent, sed ea contraherent, in angustumque deducerent; hic omnibus his quasi morbis voluit carere sapientem. Cumque eas perturbationes antiqui naturales esse dicerent* etc. Non possum adduci ut Cl. Walkero adsentiar, qui scribendum iudicabat, *Cumque perturbationes animi illi ex homine non tollerent, . . sed eas contraherent* etc. Nam primo pronomen *ea* bene comprehendit infinitivos antecedentes [19]): deinde, quod rei caput est, neminem hoc moleste habeat oportet, quod numerum singularem *perturbationem* mox pluralis sequitur *perturbationes:* omnium enim vel tersissimorum auctorum nullus est, qui in talem numeri Enallagen non saepius incidat. Solam Tullii auctoritatem adhibeamus, qui sic Tusc. V, 15. *Atque cum perturbationes animi miseriam, sedationes autem vitam efficiant beatam; duplex ratio* 15 *perturbationis sit.* lib. IV, 6. *quidam brevius, perturbationem esse appetitum vehementiorem. . Partes autem perturbationum volunt.* etc. cap. 28. *Sed omnis eiusmodi perturbatio animi placatione abluatur illa quidem. . . Verum tamen haec est certa et propria*

18) Vid. Goerenz. ad h. l. et in Excursu p. 79.

19) Neutrum comprehendit universam sententiam. vid. Goerenz. ad de Leg. 3, 8, 19. et Wopkens. c. 4.

ſanatio, ſi doceas, ipſas perturbationes per ſe eſſe vitioſas, etc. Pari modo permutantur *animus* et *animi,* ibid. c. 38. Divin. II, 67. Leg. II, 10. *ſenſus* et *ſenſûs,* N. Deor. II, 58. *Dei* et *Deus.* ibid. III, 38. *voluptas* et *voluptates,* apud Lactant. Epit. c. 33. uti et *bonum* et *bona,* Inſtit. III, 8, 16. Omninò igitur et in hac ſcriptura acquieſco, et in iſta locorum ſequentium: de Fin. III, 10. *hoc quarto, quod extremum poſui, bonorum notitia facta eſt: cum enim* etc. *tum ad notionem boni pervenit.* Tuſc. IV, 36.

Maior mihi moles, maius miſcendum malum,

etc. *Quae igitur hae erunt moles?* lib. V, 17. *qui cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis et externa; tantum propendere illam boni lancem putet.* et cap. 18... *in virtute non beatam modo vitam, ſed etiam beatiſſimam ponere? quod niſi ſit, virtutum interitus conſequetur.* in quibus locis numeri variatio ab aliis aliter eſt ſollicitata.

In ſeqq. his: *aliaque in parte animi cupiditatem, alia rationem collocarent:* equidem praepoſitionem *in,* quam e membro poſteriore excidiſſe putabant viri cll., facile ἀπὸ κοινοῦ ſubaudio; idque per ellipſin ſimilem, quam cernere licet Off. I, 31, *num alia in cauſa M. Cato fuit, alia ceteri, qui* etc. Omittitur etiam in priore membro, Horat. Carm. III, 25.

Quae nemora, et quos agor in ſpecus?

ubi vide erud. Bentleium. [20])

---

20) Goerenzius ad h. l. obſervaſſe ſibi viſus eſt, Ciceronem in altero ſubſtantivo omittere ſolere praepoſitionem, ubi ea in priori membro poſt ſubſtantivum poſita eſſet. At quomodo hae cauſſae cohaereant, etſi duo vel plura exempla

CAPUT IV.

16 *In eodem lib. I. Acad. vulgata lectio ter quaterve stabilitur. Pluralis numeri vis notabilis dilucidatur. Cicero obiter aliquoties defenditur, semelque emendatur. Synonymorum verborum concursus observatur. Repetitio voculae nunc adseritur. Qui pro quia. Tria Lactantii, novem Tullii loca vindicantur. Iam pro sane, quidem. Novatianus adseritur.*

Cap. XI. ei. libri I. Acad. *id aut visum cum ipsum per se cerneretur, comprehensibile,* sc. esse voluit. *Feretis haec? Nos vero, inquit; quonam enim modo καταληπτὸν appellares?* Reponendum putat cl. editor, *Feretis hoc?* comprehensibile, quod finxerat, ut vim vocis καταληπτὸν Latine exprimeret. At stante lectione vulgata, nihil erit incommodi, si sensum interrogationis illius sic concipias, ut si dictum esset *Feretis hoc et plura talia?* Talem numeri mutationem ecce de Div. I, 16. *veram enim fuisse obnuntiationem... exitus comprobavit; quae si falsa fuissent, nullam adferre potuissent causam calamitatis.* ubi malebat idem V. D. *fuisset* et *potuisset.* de Fin. III, 5. *Rerum autem cognitiones, vel si haec verba aut minus placent, aut minus intelliguntur, καταλήψεις appellemus licet.* ubi eadem ille chorda aberrat. [21]) de N. Deor,

id probare videantur, intelligi non potest. Quare originem huius dictionis quaero in eo, quod saepe efficit, ut praepositio postponatur, quae est gravior vis nominis adiectivi vel substantivi: quemadmodum fit in distributivis *alius — alius.* De graeco usu multi disputarunt, quos laudat Matthiae in Gramm. p. 1191. s.

21) Alii inserere maluerunt *vel comprehensiones*, Goerenzius e duobus codd. recepit *quas vel comprehensiones, vel perceptiones, vel si* etc. quae cur in reliquis libris omittantur, equidem caussam non in similitudine syllabarum conspicio, sed ipsa ista verba a glossatore, quem illud

III, 7. *eodemque illa etiam differemus, quod Chrysippum dicere aiebas, quoniam* etc. *esse homine aliquid melius.* ille legit, *illud etiam*, vel *quae Chrysippum.* Acad. II, 40. *Non ergo id agitur, ut aliquid adsensu meo comprobem: quae tu vide ne impudenter etiam postules, non solum arroganter.* reponit, *quod tu* etc. de Fin. IV, 23. *Stoici haec videlicet viderunt; illos autem id fugerat superiores.* adstipulabatur codici uni et alteri, qui dant *Stoici hoc videlicet* etc. Conticuit autem, et merito, si quid ego 17 video, ad ista ibid. lib. V, 3. *Censemus autem te facile id explanare posse, quod.. Athenis haec ipsa te ex Antiocho videmus exquirere.* et lib. II, 29. *Potius ergo illa dicantur, turpe esse viro debilitari dolore, frangi, succumbere. nam ista vestra, si gravis, brevis; si longus, levis, dictata sunt.* Tusc. I, 39. *Pellantur ergo istae ineptiae pene aniles, ante tempus mori miserum esse.* lib. V, 34. *negavit se iure illo nigro, quod coenae caput erat, delectatum; tum is qui illa coxerat* etc. Acad. II, 29. *haec vera an falsa sunt? si te mentiri dicis, idque verum dicis mentiri, verum dicis. Haec scilicet inexplicabilia esse dicitis.* cap. 43. *Si Polemonius peccat Stoicus rei falsae assentiens .. eadem in veteres Academicos Peripateticosque dicenda.* cap. 44. *Sed quaero, quando ista fuerint ab Academia vetere decreta, ut animum sapientis commoveri et conturbari negarent.* et cap. 47. *Expromam primum illa invidiosa, quod eos omnes .. insanos esse*

haec verba offenderat, profecta esse puto. *Haec verba* Cicero dixit ad suum studium latinis vocabulis graeca reddendi respiciens. Est enim *talia verba.* Sic 1, 6, 19. *nec tamen id, cuius caussa haec finxerat, assequutus est.* Vide ipsum Goerenz. ad Acad. 2, 29, 95.

dicatis. de Divin. II, 5. *Atqui ne illa quidem divinantis esse dicebas, ventos aut imbres impendentes quibusdam praesentire signis (in quo nostra quaedam Aratea memoriter a te pronuntiata sunt (etsi haec ipsa fortuita sunt.* [22]) Ex his etiam, pluribusque quae mihi ex optimis quoque linguae Graecae auctoribus collecta sunt, proclivis est emendatio loci de N. Deor. I, 8. *Longum est ad omnia, quae talia sunt, ut optata magis quam inventa videantur. Sed illa palmaris quidem, quod.. is eum dixerit sempiternum.* Vox *palmaris* non habet substantivum, unde pendeat: cum itaque vir cl. legeret, *Sed illud palmare est, quod* etc. ego malim, *Sed illa palmaria quidem, quod* etc. [23])

Eodem cap. 11, 42. *ad rationem inveniendam viae reperiuntur.* Quin *viam reperire* satis Latine dicatur, id nemo quidem dubitat; sed concursus iste verborum

22) Quam saepe verba τοῦτο et ταῦτα, *haec* et *hoc*, *illa* et *illud* a librariis commutata criticorum iudicia excitaverint, atque etiam turbaverint, satis notum est omnibus. Neque nunc dubitatur amplius de admittenda numeri enallage. Sunt loci, in quibus id per negligentiam, aut propter orationis varietatem factum esse videatur: alii tamen certam eam habent rationem, ut in una re simul totum genus, ad quod ista pertinet, comprehendatur. Id bene observavit Goerenz. ad Acad. 2, 40, 126. explicans *haec* per *talia.*

23) Quod legitur in cod. Cantabr. *irrisio est*, Moserus mirabili errore cum verbis Ciceronis coniunxit. Librarius enim suum in usum notavit, in verbo *palmaris* inesse ironiam. Creuzerus autem, qui graecum vocabulum substituit, vellem exemplis comprobasset hunc usum, quo Cicero graeca nomina non ab arte desumpta etiam in dialogis adhibuisse visus esset. Alia res est in epistolis. Equidem facilius iis crederem, qui ad vocabulum *sententiae* antea positum revocant.

invenire et *reperire*, minus gratus interpretibus acci-dit, qui illud *reperiuntur* aut pro nugatoris ſcholio habebant, aut in *aperiuntur* transmutabant. Attamen vix durior videtur iſte concurſus, quam quem ſaepius 13
alibi offendimus, ut etiam doct. P. Faber iudicavit. Sic concurrunt verba *conſequi* et *adipiſci*, ad Q. Fr. I. ep. 1. *nos ea quae conſecuti ſumus, his ſtudiis et artibus eſſe adeptos. Vitare* et *fugere*, Off. II, 2. *atque affirmandi arrogantiam vitantem, fugere temeritatem, quae* etc. Philipp. or. V, 13. *Sed qui ordo in ſententiis rogandis ſervari ſolet, eundem tenebo in viris fortibus honorandis.* Lactant. Epit. cap. 75. *incorruptibiles ſibi theſauros bonis operibus acquirat, ut poſſit.. praemium immortalitatis adipiſci.* ubi cl. Daviſius pro *acquirat* legit *anquirat*, propter minus gratum ſynonymorum iſtorum *acquirere* et *adipiſci* concurſum; quae tamen ratio minus idonea videtur, ſi libere quid mihi videatur dixero. Quin etiam *reperire* et *invenire*, de Fin. V, 6. *fons reperiendus eſt, in quo ſint prima invitamenta naturae; quo invento, omnis* etc. Tuſc. III, 10. *Nam ut medici, cauſa morbi inventa, curationem eſſe inventam putant: ſic nos, cauſa aegritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus.* Ovidius Metam. lib. I. vs. 654.

Tu non inventa reperta
Luctus eras levior.

cum nota Heinſii et Burmanni. Lactant. M. Perſ. cap. 14. *Erant certantes, quis prior aliquid inveniret. Nihil usquam reperiebatur.* ubi vide cl. Bauldri.[24])

24) Adde Tacit. Ann. 3, 5. *cuncta a maioribus reperta, aut quae poſteri invenerint, cumulata.* Illa igitur cauſſa erat multis incognita, qua Manutius in Cic. Academ. I. l. ad emendationem *aperiuntur* adducebatur. Antiquam ſcri-

Cap. XIII, 43. *Tunc Varro, Tuae sunt nunc partes, inquit, qui ab antiquorum ratione nunc descis-cis*, etc. Fidem nobis fallere videtur codex Manutii, qui posterius *nunc* non agnoscit; quod per librarii elegantiam facillime omitti potuit, ne recurreret. Non autem ab eiusmodi recursu sic abhorruerunt auctores quique nitidissimi, quin saepius in hanc, si qua sit, scribendi incuriam illapsi sint. Tusc. I, 22. *ut si iam possent in homine vivo cerni omnia, quae nunc tecta sunt.* de N. Deor. II, 57. *quae primum oculos m. t. v. v. e. sepsit; quas primum perlucidas fecit.* cl. Walkerus delet posterius *primum*, sed a codicibus destituitur. ad Fam. lib. XV. ep. 16. *Puto te iam suppudere, cum haec tertia iam epistola ante te oppressit quam tu scidulam aut literam.* [25]) Pariter Graece Polyaenus Strategem. lib. II. cap. 3, 5. *εἰ Λακεδημο-*
19 *νίους ἀναστάτους πεποιήκαμεν, ἔφη, ΝΥΝ ἐχρῆν πᾶσιν ἂν τούτοις μάχεσθαι, ὡς καὶ ΝΥΝ συμμαχοῦσι ἡμῖν, Λακεδημονίους* etc. Huc confer quae

pturam bene defendit Wopkensius. Parentheseos notis, quas recentiores editores interposuerunt non tantum tribuo, quantum explicationi verborum. Neque vero dici poterat hoc quidem in contextu *reperiuntur a Zenone.* Re vera addit haec Cicero de sua sententia ἀορίστως, quod cur Goerenzius neget, non perspicio.

25) Haec non sunt unius generis, nec confirmant rem probandam. Equidem, si alterumutrum *nunc* omittendum esset, lubentius concederem prius, neque excusationem peterem ab illo, quod tertio loco unus aliquis codex suppeditat. Dicit autem Cicero: quae quum ita sint, docere tuae sunt partes propterea, quoniam nunc ab antiquorum ratione desciscis: in quibus utrumque *nunc* suam habet vim propriam, alteram caussae, alteram temporis. Atque ad sensum non male coniecerat Ursinus *nunc — quoniam*: quae saepe ita coniunguntur. cf. de Leg. 1, 9, 27.

dabimus ad Acad. II. c. 11. et 27. Quod autem Urſinus e codice ſuo profert, *quam ab antiquorum* etc. pro *qui ab a.* atque inde legendum hariolatur *quoniam ab ant.* id omnino fruſtra factum puto, tametſi non caſtigatus eſt vir ille a commentatoribus. Pronomen enim relativum, ſive cum indicativo, ſive cum ſubiunctivo modo conſtruatur, paſſim ſic adhibetur, ut antecedentium verborum rationem quamdam cauſamque exprimat, locumque adeo coniunctionum *quoniam, quia* et ſimilium occupet. [26]) N. Deor. II, 24. *coeleſtem enim naturam..., quae per ſe omnia gigneret, vacare voluerunt ea parte corporis* etc. vide Fam. XI. ep. 7. lib. XIII. ep. 61. lib. XVI. ep. 1. et alibi millies. Nepos Dion. cap. 3. *ille, qui in aliqua re vellet patrem imitari, morem ei geſſit.* vide Ageſ. cap. 6. Lactant. Inſtit. I, 5, 7. *Non poterat enim dicere Iovem eſſe principium rerum, qui erat Saturno genitus; neque Saturnum ipſum, qui coelo natus ſe-*

26) Idem interpretum quis non docuit? Pauci tamen conditionem perſpexerunt, qua ad hunc ſenſum conſtituendum coniunctivus neceſſario requiratur. Wopkenſius varia commiſcuit, ſed habet, ut videtur, imitatorem etiam Ramshornium, qui nuper in Grammat. p. 612. ſcripſit, ubi nexus ſententiarum cauſſalis ſatis perſpicuus eſſet, utrumque modum aequo iure admitti. Quod falſum eſt. Ubi enim indicativus modus ponitur, nullus eſt cauſſalis nexus, quo conſtituatur ipſius rei notio. Macrobius quum dixit Sat. 7, 3. *vigilantiſſimus eſt conſul noſter, qui in conſulatu ſuo ſomnum non vidit,* aliter eamdem ſententiam concepit quam Cicero ad Fam. 7, 30. *fuit enim mirifica vigilantia, qui ſuo toto conſulatu ſomnum non viderit.* Ille narrat rem, cuius notio per ſe conſtat, *conſul is, qui non vidit;* hic vero notionem cauſſae nexu conſtituit, *ut qui non viderit.* Ita apud Lactantium l. l. intelligimus Iovem illum, qui erat Saturno genitus. Et ita in reliquis, quae Wopkenſius affert.

rebatur. cap. 11, 59. *et in Latio Aventinus vocal lum monti dedit, in quo ſepultus eſt.* i. e. quia eo ſ. e. vide c. 20, 36, lib. II, 16, 9. *Itaque n lum ſibi honorem tribui volunt; quorum omnis hon in Deo eſt.* i. e. quoniam eorum. lib. III, 10, 11. *terram procumbere, ne ſi velimus quidem, poſſumu quorum ſtatus rectus eſt.* i. e. quia noſter ſtatus r. ſic quoque lib. V, 17, 3. et 18, 3. ut et Epit. cap. 5 p. 151. Adi porro, quae cl. Schulting. ad Senec Controv. lib. I. p. 161. Iam aliquot addam loca, i quibus hunc pronominis uſum immerito vexaſſe vide tur viri docti. Lactantius Epit. c. 35. *in ethic vero.. philoſophi erraverunt; qui ſummum bonu nullo modo inveniri potuerunt.* c. 52. *incognita cauſ tanquam nocentes damnant, qui conſtare de ipſa in nocentia noluerunt.* cap. 71, *ſic enim* etc. *appare eum, qui uſum ignis habeat, non eſſe mortalem.* Ci cero ſupra c. 9. *nec percipere ullo modo res eas, qua ſubjectae ſenſibus viderentur; quae eſſent aut ita parvae,* etc. Tuſc. I, 21. *E quo intelligi poteſt quam acuti natura ſint, qui haec ſine doctrina cre dituri fuerint.* lib. IV. c. 1.... *eum, qui ſapientia ex celleret, Pythagorae auditorem crediderunt fuiſſe.* et lib. V, 19. *Beatus igitur, qui hos interfecit?* de Leg. I. c. 10. *Quod argumenti ſatis eſt, nullam diſ ſimilitudinem eſſe in genere; quae ſi eſſet, non una omnes definitio contineret.* de N. Deor. II, 15. *So lem quoque animantem eſſe oportet, et quidem reli qua, quae oriantur in ardore* etc. cap. 16. *Probabile eſt igitur praeſtantem intelligentiam in ſideribus eſſe, quae aetheriam mundi partem incolant* etc. cap. 26. *Iam qui magna verteret, Mavors* (ſc. dictus eſt); *Minerva autem, quae minueret.* cap. 56. *Iam guſta-*

tus, qui sentire eorum, quibus vescimur, genera deberet, habitat etc. Ohe! iam satis est.

Eodem cap. [12, 45] *Ut contra omnium sententias dies iam plerosque deduceret.* Quid sibi vult, inquit V. Cl. *τὸ dies iam plerosque?* Si respondere liceat, id sibi velle arbitror, ut intelligantur plerique illorum dierum, quos differendo deducebat Arcesilas; qui sensus cum mente verbisque auctoris maxime convenit, nisi me quidem fallat animus. [27]) Particulae *iam* singularis et elegans hic usus est, pro *sane, quidem, omnino;* nisi velis esse tantumnon expletivam. Supra cap. 6, *sed quod ex utroque, id iam corpus, et quasi qualitatem quandam nominabant.* de Leg. I, 7. *Parent autem* (dii hominesque)..*praepotenti deo; ut iam universus hic mundus una civitas communis deorum atque hominum existimandus.* Tusc. I, 41. 21
sin vera sunt quae dicuntur, migrationem esse mortem in eas oras, quas qui e vita excesserunt, incolunt; id multo jam beatius est. etc. c. 22. *utsi iam possent in homine vivo cerni omnia, quae nunc tecta sunt.*

27) Plurimi critici hunc locum corruptione laborare professi sunt, sed nescio an emendationis pericula numquam infeliciora fecerint. Nam nihil audacius esse potest coniecturis Bentleii et Beieri ad Cic. de Off. 2, 2. p. 19., nihil inanius correctione Madvigii: *faciebat ut contra omnium sententias dicens in eam plerosque deduceret, ut — facilius ab utraque parte assensio sustineretur.* Quid enim *plerosque?* quid *aliquem in eam sententiam deducere, ut facilius ab utraque parte assensio sustineatur?* Haec scilicet haudquaquam conveniunt. Neque, qui *iam* eiiciendum censebant, unde venerit in contextum haec particula demonstrarunt. Ceterum egregie Gesnerus in compendio *dices* cognovit verbum *dicens.* Quare scribendum erit: *ut contra omnium sententias dicens iam plerosque diduceret,* i. e. in diversas partes deduceret. *Iam*, ut alias, effectum denotat. cf. exempla a Wopkensio allata.

vide quoque Caes. B. G. I, 17. Hinc non opus est, cum viro cl. *dies etiam totos* rescribere: sicut etiam bene se habere videtur ista lectio Novatiani Reg. Fid. c. 23. *Aestiment ergo an hic sit Deus, cuius auctoritas tantum movit quosdam, ut putarent illum (ut diximus supra) iam ipsum Patrem Deum,* legebat doct. Jackson, *etiam ipsum* etc.

CAPUT V.

Transitur ad Acad. II. in quo quinque loca a sollicitationibus eruditorum defenduntur. Cacophonia homoeoteleutotum comprobatur. Complurium virorum doctorum hallucinationes de hac re proferuntur. Virgilii interpunctio redintegratur. Audire in utramque partem. *Flores defenditur et explicatur. Pleonasmus pronominis. Ellipsis verbi.*

Transimus ad lib. II. Acad. Cap. II. *Ac vereor interdum, ne talium personarum, cum amplificare velim, minuam etiam gloriam.* Cur illud *etiam* cum codice uno et altero expungeremus, nulla esse ratio videtur, quippe quod saepius ita venit in oppositione. Infra c. 9. *nam tantum abesse dicebat ut id consentaneum esset, ut maxime etiam repugnaret.* vide de Fin. lib. II, 17. et lib. V, 20. et Senec. epist. 92. [28]) Sed ratio, cur coniunctio heic minus probaretur viro doctissimo, ea potissimum esse videtur, (quamvis verbis non significaverit) quod triplex illud *am* cacophoniam efficiat Tullio parum dignam. Saepius quidem nimia
22 in sonis elegantia homines hallucinari coegerit eruditione praestantissimos. Non fuisse enim comptissimo-

28) Cic. Brut. 76, 263. *probabilis orator, iam vero etiam probatus.* Terent. Heaut. 1, 2, 1. *nihil adhuc est, quod vereare, Clinia: haut quaquam etiam cessant.*

rum etiam ſcriptorum quempiam tam cautum, ut iſto modo numquam obdormierit, hoc ſane abunde licet colligi ex locis vel Tullii noſtri innumerabilibus, quae immota ſtare paſſi ſunt iidem illi viri, qui alia haud quidquam duriora redintegrare nituntur. Supra I, 7. *quoniam quibusnam quisquam enuntiare* etc. N. Deor. I, 29. *quam tibi illam noſtram Soſpitam, quam tu nunquam* etc. Fin. V, 14. *Sed videsne acceſſuram ei curam.* lib. I, 17. *Sed ut iis bonis erigimur quae exſpectamus: ſic laetamur iis quae recordamur.* vide l. IV, 5. Tuſc. I, 41. *Quis . . laudaret, ſi m. m. iudicaret?* Divin. I, 27. *ſe interfectum, in plauſtrum a caupone eſſe coniectum, et ſupra ſtercus iniectum.* cap. 12.

Haec tardata diu ſpecies, multumque morata,
Conſule te tandem celſa eſt in ſede locata.

lib. II, 42. *caſus cuiusque eventusque ſingi.* cap. 44. *modo hoc, modo illo modo.* vide c. 57. et N. Deor. II, 43. Ita paſſim quidem noſter; [29]) neque hoc eſt illi uni praecipuum, ſed cum aliis maxime commune. Ne nauſeam tibi, lector, pariam, pauca tantum loca de multis quae mihi obſervata ſunt adferam. Seneca de Ira. I, 12. *quae ſe diu multumque circumſpexit, et texit, et ex lento ac deſtinato provexit.* lib. II, 28. *alia fecimus, alia cogitavimus, alia optavimus, alia ſavimus.* Virgil. Aen. X, 805.

— omnis campis diffugit arator,
Omnis et agricola; et tuta latet arce viator.

vide quoque lib. V, 385. lib. IV, 331. ecl. IV, 50. Lucretius lib. I, 735.

29) Goerenz. ad Cic. de Leg. 1, 15, 42. p. 66 ad libr. de Fin. 2, 30. 58. p. 271.

Hic tamen et supra, quos diximus, inferiores
Partibus egregie multis, multoque minores. [30])

Eamus ergo, et sincera atque intemerata esse sequentia haec loca pronuntiemus. pro Marc. 2. *nullam in his esse laudem ampliorem, quam eam quam hodierno die consecutus es.* Patricius propter κακέμφατον totam laciniam istam, *quam e. q. h. d. c. es.* amputabat. Tusc. II, 23. *Num tum ingemuisse Epaminondam putas, cum,* etc. Bentl. legebat, *num tu ingemuisse* etc. et lib. IV, 17. *Ergo is, quisquis est* etc. idem vir eruditissimus, *Ergo hic quisquis est.* de Fin. II, 5. *vide ne sit aliqua culpa eius qui ita loquatur, ut non intelligatur.* Davis. *loquitur* malebat [31]). Lactant. Epit. cap. 54. *Et hanc adversus innocentes carnificinam exercentes pios utique se et religiosos putant.* idem ille pro *exercentes*, reponebat *dum exercent.* Val. Flaccus Argon. lib. I, 39.

— et fictis dat vultum et pondera dictis.

coniiciunt docti, . . *pondera verbis.* [32]) Vellei. Pat. lib. I, 3. *omnia sub eorum* (persona) *qui illo tempore*

30) Vid. Schrader. ad Musaeum. p. 140. Passov. ad Persium p. 313. Weichert. in Dissertat. de versibus Virgilii iniuria suspectis. p. 87. In Tacit. Ann. 1, 79. *prorogatur Poppaeo Sabino provinica Moesia, additis Achaia ac Macedonia.* correxerant editores *et Macedonia.* Optimo iure restituit Wolfius *ac.*

31) Ob auctoritatem trium codicum Goerenzius restituendum censet *loquitur.* Equidem cum Bremio necessarium esse puto coniunctivum: nam verba *qui ita loquitur* hic non per se stare possunt, neque notionem loquentis iam notam comprehendunt, sed eam ipsam conficiunt, ut sensus sit: culpa eiusmodi hominis, qui ita loquatur, ut non intelligatur. Alioquin dici potuisset: *sit aliqua culpa ita loquentis, ut non intelligatur*: quod certe a Ciceronis more alienum est.

32) Vid. Weicherti Epistola ad Eichstadium p. 13.

vixerunt, dixerunt. N. Heinſius, *vixere.* Virgilius lib. Aen. v. 253.

— *avi ſimilis, quae circum littora, circum*
Piſcoſos ſcopulos humilis volat aequora juxta:
Haud aliter terras inter, coelumque volabat,
Littus arenoſum Libyae, ventosque ſecabat
Materno veniens ab avo Cyllenia proles.

cl. Bentl. ad Horat. Carm. I. 34. nullum ſe dubitare 24
ait, quin ſic ſcripſerit princeps poetarum:

Haut aliter, terras inter coelumque, legebat
Littus arenoſum Libyae, ventoſque ſecabat.

etc. Miror equidem, naris tam ſagaciſſimae virum non olfeciſſe, vitii ſedem eſſe tantummodo in diſtinctione vulgata poſitam, quae ſit haut dubie hunc in modum reſtituenda:

Haut aliter, terras inter coelumque, volabat
Littus arenoſum Libyae, ventoſque ſecabat

etc. *volabat littus* pro *ad littus*, ſive Carthaginem in littore poſitam. ut lib. I. *Lavinaque venit littora.* et ſimilia. vide Sanct. Min. IV. c. 6.[33]).

Sed ut ad alia Ciceronis pergamus, eodem cap. immerito quoque iſta ſollicitantur a clar. Daviſii amico: *nec literarum Graecarum, nec philoſophiae iam ullum auctorem requiro.* Volebat vir ingenioſus *fautorem requiro.* Sed *auctor* non ſolum dicitur, qui rem reperit aut conficit, ſed etiam qui illam ſua vel opera vel

33) Vid. Heinſius et Burmann. ad Virgil. Aen. 2, 781. De loco Virgilii diſſeruerunt I. H. Voſſius in Epiſt. mytholog. I. p. 174. et Weichertus in Diſſertat. de verſibus Virgilii iniuria ſuſpectis. p. 85. qui codicum ſcripturam *litus arenoſum ad Libyae* comprobavit argumentatione non ſatis probabili.

auctoritate ornat. tuetur aut promovet. vidit iam Davis. ad Fin. IV, 16. [34])

Sequente cap. [3, 7.] *neque nostrae disputationes quicquam aliud agunt, nisi ut, in utramque partem dicendo et audiendo, eliciant . . quod aut verum sit, aut ad id quam proxume accedat.* Quamvis duae istae voces *et audiendo*, a quibusdam absint scriptis, non tamen ideo facile damnaverim, ut omnino importunas: nam disputationes habebantur dicendo et audiendo, tamque audiendo verum eruebatur quam dicendo. [35]) Sed quis, forte inquies, istam phrasin to-

34) Haec explicatio magis placet quam quae ab Ernestio proposita est in Clavi Cic. p. 344. Est *auctor* is, qui rem promovendo et curando auget. „Auctor philosophiae dicitur, qui philosophiae auctoritatem dat, qui exemplum philosophiae colendae praebet.“ Ruhnken. ad Vellei Pat. 1, 13, 3 *omnisque doctrinae et, auctor et admirator fuit.* Vide Heinsii notam, qua Lipsii coniectura *fautor* refellitur. Cic. p. Sext. 66, 138. *ii semper habiti sunt optimatium principes, auctores et conservatores civitatis.* Quae nuper ab Heinrichio ad Cic. orat. inedit. p. 79 et a Ballhornio in libro *Iuristisch - philologische Studien* Vol. 1. p. 248. proposita est sententia de vocabulo *auctor* ab αὐτὸς deducendo, ideoque non inserta *c* littera aliena scribendo *autor*, non nova est, sed iam a Buddeo et Balduino, et Mekercho aliisque tradita. Sed falluntur omnes, qui scripturae formam cum primitivae significationis origine confundant. Nam sive *auctor*, sive *autor* scribatur, descendit cum ipsis verbis *augeo* et *audeo* ab *aueo*, *aveo*, quod exitum et progressum, sive in re exsistente, sive in re accrescente, denotat. Quod Ballhornius translatum putat graecum *αὐτωρής*, vocabulum videtur esse recentius, quam latinum *auctor*, neque ab analogia constat derivatio, qua substantivum *autor* e pronomine externo *αὐτὸς* factum esse dicitur.

35) Mihi quoque haec codicum plurimorum scriptura non tam absurda quam aliis visa est. Nam librarii cur ad complendam descriptionem disputationis adderent *et au-*

lerare queat, *audire in utramque partem?* At vero illa Tullio tam digna est, ut vel eo nomine librariis aut enarratoribus videatur abiudicanda. de N. Deor. III, 1. *praebebo me tibi vicissim attentum contra Stoicos auditorem.* de Orat. lib. II, 70. *cum laesisset testis Pisonem, quod se in eum audisse dixisset.* Fam. lib. VII. ep. 17. *ego te de rebus illis non audiam.* in his aliqua ellipsis inest, quam quisque facili negotio secum suppleverit.

Cap. V, 14. *Similiter vos cum perturbare, ut illi remp., sic vos philosophiam bene iam constitutam velitis;* etc. Resumebat auctor illud *sic vos*, quia praecesserat *ut illi coelestibus, sic hi adversentur magistratibus.* de Orat. II, 63. *Nummium divisorem, ut Neoptolemum ad Troiam, sic illum in campo Martio nomen invenisse.* Divin. II, 46. *qui* (Alexander), *cum Ptolomaeus moreretur, Alexander adsidens* etc. Tusc. IV, 14. *ingeniosi ut aes Corinthium in aeruginem, sic illi in morbum et incidunt* etc. Fam. XV, ep. 16. *Catius Insuber Epicureus, qui nuper est mortuus, quae ille Gargettius, etiam* (lege *et iam*) *ante Democritus* εἴδωλα, *hic spectra nominat.* Neque ab ista ratione abhorrent aliae linguae. Xenoph. I. Κυρουπαιδ. p. 18. D. [1, 4, 19.] Ο῞Ι, ἣν ἐπ᾽ ἐκείνους ἡμεῖς ἐλαύνωμεν, ὑποτεμοῦνται πάλιν ἡμᾶς ἘΚΕΙΝΟΙ. et lib. II. p. 46. A. [2, 2, 6.] ἘΓΩ δὲ, ὡς σὺ.. ἐκέλευσας διδάσκειν τὴν ἑαυτοῦ ἕκαστον τάξιν, ἃ παρὰ σοῦ ἐμάθομεν, οὕτω δὴ καὶ ἘΓΩ ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι ἐποίουν: vide quoque cl. Iensium Lect. Lucian. I. c. 9. et Jo. Vorstium de

diendo, nulla erat caussa, neque obscuritatis, neque orationis deficientis. Immo quae in utramque partem disputata sunt, iam audita eliciunt verum. *Audire* enim est cum assensu audire. de Fin. 2, 28, 90. *Socratem audio dicentem.* 5, 28, 83.

Hebr. N. T. cap. 27. His facile constat, fluctus in simpulo ciere viros doctos, cum locum Ciceronis sic refingant, *Similiter vos.* *Cum* etc. aut, deleto pronomine,
26 *Similiter cum perturbare* etc. [36]) Eodem autem in luto haesit V. Cl. Divin II. 62. *Quod quoniam illud negatis, hoc necessario confitendum erit.* ubi *hoc* deleri iubebat, [37]) et Tusc. IV. 30. *Est enim metus ut aegritudo praesentis, sic ille futuri mali.* ubi vocem *metus* expungebat. Ex his quoque patrocinium suscipi posse videtur, pro sanitate loci vexatissimi Flori lib. III. 21, 28. *Nam Sulmonem, vetus oppidum socium atque amicum, (facinus indignum!) nondum expugnatum, ut obsides iure belli, et modo morte damnati, duci iubentur, sic damnatam civitatem iussit Sylla deleri.* Quemadmodum obsides iure belli, et modo morte damnati, duci iubebantur a Sylla, sic quoque Sulmo civitas damnata ab eodem iubebatur deleri. *Jure belli*, hoc est, quasi hoc illi ius belli permitteret: vide Freinsh. ind. v. *Jus.* *Et modo morte damnati*, hoc est nulla quaestione, nul-

36) Egregia est Wopkensii explicatio grammatica, quam critici si adhibuissent, ipsum locum non falsa interpunctione turbavissent. Neque enim ob ipsam sententiae veritatem coniungi possunt verba *similiter vos*: quo facto vis aliena imponitur vocabulo *vos*. Cohaerent autem *similiter vos quum perturbare velitis*, praemisso tamen vocabulo *similiter*, quod ad totam enuntiationem pertineat.

37) Hoc exemplum alius est generis. Nam Latini utuntur vocabulo *quod* ad sententias aliqua conclusione nectendas, non tantum in *quodsi*, sed etiam in aliarum coniunctionum copulatione. Ita dicunt *quod quoniam*, quod est *weil nun*, *quod quia*, *quod ubi*, *quod quum*, *quod ne*. Id saepissime fefellit criticos. Sed bene cognoverant usum Hottinger. ad Cic. de Divin. 2, 62, Goerenz. ad Fin. 1, 20, 67. 3, 18, 59. modo ne explicuissent per formulam *quod ad id attinet quod*.

lo criminis examine adhibito, ſed caeco impetu damnati. *Iubentur* autem et *iuſſit* dicitur per enallagen generis ac temporis, quam ad Divin. II, 17. et Tuſc. II, 15. probabimus ſatis uſitatam. Poſtremo antecedens illud *Sulmonem, vetus opp. ſ. a. a.* poſtea reſumitur per *τὸ civitatem*, quam repetitionem hic dilucidavimus, quo etiam confer quae ad Tuſc. II, 15. [38]).

Eodem cap. V, 13. *Repetunt a P. Valerio.. commemorant reliquos..: tum ad hos notiores, C. Flaminium* etc. in quibus cl. Daviſius praepoſitionem *ad* tollit, vel hoc modo legit *tum et hos*, vel *tum autem hos notiores*. Ego ſubaudiendum puto verbum *perveniunt*, [39]) quod exprimitur cap. 13. at reticetur cap. 1. *provinciae praefuit: deinde abſens factus aedilis: continuo praetor..:*

38) „Hanc interpretationem cur accipere non poſſim, haec obſtaret, primum quod non poteſt oſtendi obſides, quos dicit Florus; a Sylla damnatos et duci iuſſos: nam quod hic *iubentur* per enallagen temporis dictum vult, pro *iubebantur*, non facile, ni valde fallor, cuiquam perſuadebit: deinde quod Sylla Sulmonem, quam, ut cetera municipia, quae Florus memorat, Marianarum partium fuiſſe credi debet, non quaſi ius belli hoc ei permitteret, ſed vere ac plane permittente illo iure damnavit ac deleri iuſſit, haud ſecus atque obſides quidam eodem iure damnari atque occidi poterant: denique quod teſtimoniis veterum ſcriptorum confirmandum fuiſſe videtur, *modo* ea ſignificatione, quam vir doctus hic illi tribuit, dici." Haec Oudendorpius, qui Gronovii coniecturam *ut hoſtes iure belli* probavit, et voc. *modo* interpolatum reiecit. Equidem non offendo. Dicit Florus haec: Sulla oppidum amicum eo iure damnatum deleri iuſſit, quo obſides adeo inſontes ad mortem duci iubentur, pro aliorum inſidia morituri. Obſides enim interficiuntur per iniuriam, quae belli ius vocari ſolet, non item hoſtes.

39) Certum verbum non intelligitur. Sed ellipſin hanc rhetoricam facile admittunt praepoſitiones. Nihil ea frequentius in Taciti libris.

post in Africam: inde ad consulatum: quem ita gessit etc. et cap. 23. *Sed cum hoc alio loco plura: nunc ad ea, quae à te dicta sunt.* de N Deor. II, 1. *sed ad ista alias: nunc Lucilium -- audiamus.* nisi in duobus his locis posterioribus malis subintelligere *respondendi* vel *disputandi* verbum.

CAPUT VI.

In Cic. II. Acad. edita lectio septies confirmatur. Enallage praepositionum. Locus de Fin. vindicatur. Enallage numeri. Ellipsis verbi ante pron. qui. *Cic. in Tusc. defenditur iuxta cum Seneca, qui etiam obiter tentatur.* Abesse et adesse, *pro defendere aut non defendere. Repetitio coniunctionum. Ciceronis lectio vulgata una cum loco D. Ioannis adseritur. Pronominis usus notandus. Cicero, Lactantius, Livius et Alciphron vindicantur.*

Eiusdem libri II. Acad. cap. X, 31. *et istam κατάληψιν .. cum ipsam per se amat* (mens), .. *tum etiam propter usum.* Coniicit hic Lambinus *propter se*, pro *per se* legendum: cur vero sic malit, id nobis hariolandum reliquit. An quia dicendum Latine est, *amo illud propter se*, non *amo illud per se?* non potuit virum, in scriptis Tullianis versatissimum, usus ille fugere praep. *per*, adeo tralaticius. [40]) An vero quia mox sequitur, *propter usum?* sic sane eum V. D. in hac praepositionum variatione lapsum deprehendo, lib. IV. de Fin. 5. *Pauca mutat vel plura sane; at cum e plurimis eadem dicit, tum certe de maximis.* ubi ille vole-

40) Cic. de Amic. 21, 80. *ita pulcherrima illa et maxime naturali carent amicitia per se et propter se expetenda.* Vid. Baumhauer spec. iurid. de Lege VIII. C. Si certum petatur. c. 5. qui discrimen verborum *per se* et *propter se* exponit.

bat. *de plurimis.* Sed enallage iſta ſatis frequens eſt. ſic de Fato c. 16. *neceſſe eſt in rebus contrariis (contraria* etc.) *ex his igitur neceſſe eſt.. alterum eſſe verum,* a. ſ. de Leg. I, 5. *non ergo a praetoris edicto,.. ſed penitus ex intima philoſophia hauriendam* i. d. p. de Fin. I, 20. *eodem modo ſapiens erit affectus erga amicum, quo in ſe ipſum.* Vell. Paterc. lib. I, 3. *nihil enim ex perſona poetae, ſed omnia ſub illorum .. . dixerunt.* Lactant. Inſt. lib. V. c. 11, 15. *non enim de noſtro, ſed* 28
ex illorum numero ſemper exiſtunt, qui etc.

Ibidem [2, 10, 31]: *Interdum enim cum adhibemus ad eos orationem huiuſmodi,.. reſpondent.. naturam accuſa.* Quia praeceſſit pluralis numerus *adhibemus*, ea eſſe ratio videtur, cur vir cl. pro *accuſa* reponebat *accuſate.* At ſimiliter a plurali numero tranſitur ad ſingularem, infra c. 11. *a quibuſdam interrogentur, Ergo iſtud quidem percipis?* N. Deor. III, 24... *laboratis,.. haeretis.. Quid Veiovi facies?* Divin. II, 61. *Fuit igitur divina beneficentia dignius, quum conſulerent nobis, clariora viſa dare vigilanti.* cum nota cl. Daviſii. Paucis interiectis poſt: *alii autem elegantius, qui etiam queruntur, quod eos inſimulemus.* Relativum *qui* a mala manu irrepſiſſe, vix equidem mihi perſuaſerim. Parilis enim eſt iſta forma, ſupra I, 4. *nam etſi non ſus Minervam, ut aiunt; tamen inepte, quiſquis Minervam docet.* i. e. inepte agit. de Leg. II, 11. *Melius Graeci, atque noſtri, qui .. voluerunt.* lib. III. c. 20. *Graeci hoc diligentius, apud quos νομοφύλακες creantur* etc. ſic quoque de N. D. II, 14. et de Divin. lib. I, 33. Lactant. lib. II, 5, 24. *Quanto igitur Naſo prudentius, .. qui ſentit* etc. et Epit. cap. 59. *Melius Poetae. qui.. dixerunt.* Seneca de Ira II, 23. *Quanto animoſius Alexander, qui cum legiſſet* etc. lib. III, 38.

Cato noster, qui cum causam etc. Non ausim igitur quidquam novare ibid. lib. I, 12. *Non pietas illam iram, sed infirmitas movet: sicuti pueri, qui tam parentibus amissis flebunt, quam nucibus.* (legendum puto *nutricibus?*)[41]) hic Lipsius legebat, *sicut pueris, qui* etc. Gronovius, *sicut pueri tam parentibus* etc. eiecto pronomine. Noster Tusc. I, 30. *Itaque commemorant ut cygni, qui non sine causa Apollini dicati sunt, sed*
29 *quod* etc. *sic omnibus bonis et doctis esse faciundum.* ubi operam ludunt, siquid ego video, Lambinus et Davisius, quos vide.

Cap. XI, 36. *facile etiam absentibus nobis, veritas se ipsa defendet.* Elegantissima haec est verbi *abesse* tralatio, quod proprie ad res forenses pertinet, caussaeque alicuius patrocinationem subterfugere significat. Hinc eadem in oppositione cum verbo *defendere* occurrit, or. pro Sylla cap. 5. *ut mirari Torquatus desinat, me qui Antonio abfuerim, Syllam defendisse.*[42]) Non erat igitur, cur pro *absentibus* legerent viri eximii *tacentibus*: quis enim metaphorae non laudet potius concinnitatem, quam duritiem arguat?

Cap. XV, 47. *Primum conatur ostendere, multa posse videri esse, quae omnino nulla sunt, cum animi*

41) Caussam, cur Wopkensius ita legendum esse suspicabatur, in eo quaesiverim, quod in ordine partium sententiae offendisset. Nam dicendum erat *qui tam nucibus amissis flebunt quam parentibus.* Sed haec per *tam — quam* aequiparata saepe invertuntur. Quod Ruhkopfius recepit *pueris* non maiorem praebet concinnitatem, sed a correctore profectum esse videtur. *Sicut* ita absolute ponitur.

42) *Abesse* in his est non operam suam navare, uti dicitur *deesse alicui* Cic. pr. Mur. 4, 10, conf. Gronov. ad Senec. Hippol. 974. ad Med. 164. In Academ. intelligo simpliciter *non intercedentibus nobis.*

inaniter moveantur: eodem modo rebus iis, quae nullae ſint, ut iis quae ſint. Si in his *ut iis quae ſint* **ἀπὸ κοινοῦ** repetamus *inaniter*, ſenſus erit perabſurdus, quoniam iis quae ſint non *inaniter*, ſed *vere* moventur animi. Terruit hoc veluti *μορμολύκειον* viros doctiſſimos, ut illud *inaniter* aut obelo confoderent, aut in *frequenter* tranſmutarent. Haud dubium, quin vox illa exſulare, ſalvo auctoris ſcopo, facillime queat, ſed nec ea ratio exterminandi, quamvis paſſim arripiatur a criticis, ſatis ſolida ac iuſta videtur, nec vero ſic ullus omnino foret eiiciendi finis. Stante igitur voce *inaniter*, mutatione faciliore, adeoque etiam potiore, poſteriora iſta ſic poſſemus explere, ut reſcriberemus, *ut vere iis quae ſint.* Ut tamen verum fatear, voculam *vere* facillime ſubaudio; cumque nulla ratio ſit, quae nos illud *inaniter* ex antecedentibus tam moroſe ad iſta *ut iis quae ſint*, referre cogat, manum medicam prorſus abſtinendam arbitror. 43)

Eodem cap. *ut ſiqui tremerent et exalbeſcerent, vel ipſi per ſe, motu mentis aliquo, vel obiecta terribili* 30 *re extrinſecus, nihil ut eſſet qui diſtingueretur tremor ille et pallor,* etc. In his *nihil ut eſſet* coniunctionem *ut* delebat vir cl., né recurreret. At par ratio eſt infra cap. 46. *ut, quoniam Ariſtippus* etc. *ut Calliphontem ſequar.* ubi vide Manut. et Lamb. Livius lib. XXVIII, 9. *ut, quoniam .. deduci non potuiſſet, ut M. Livium quadrigis* etc. Gellius lib. III, 9. *ut, quiſquis haberet eum poſſideretque, ut is cum omni domo deperiret.* utrobique conſule I. F. Gronovium. Apuleius Apol. p. 548. *Perſuaſi ut, filiis pecuniam ſuam repoſcentibus, de qua ſupra iam dixi, ut eam pecuniam ſine mora redderet.*

43) Vide Goerenz. ad hunc locum.

quem locum debeo cl. Daviſio, qui eum citat ad Tuſc. lib. III, 8. Florus lib. II, 6. *ſi, quod Poenum illum dixiſſe .. ferunt, Annibal ſi quemadmodum ſciret vincere, ſic uti victoria ſciſſet.* ubi vide Salmaſium et Dukerum.[44] His quoque vindicari iſta lectio poteſt Divin. I, 57. *Quid eſt, cur, cum domus ſit omnium una, .. cur ii quid ex quoque eveniat perſpicere non poſſint?* codici Regio et Cantabrigienſi ut ſaepius alibi, ita et illic nimium tribuebat cl. editor, qui eorum auctoritate fretus, prius illud *cur* deletum voluit. D. Ioannes Epiſt. I, 3, 20. *ὅτι ἐὰν καταγινώσκῃ ἡμῶν ἡ καρδία, ὅτι μείζων ἐστὶν ὁ Θεὸς τῆς καρδίας ἡμῶν.* ubi poſterius illud *ὅτι*, cum codice quodam et vulgata interpretatione, delent philologi, aut pro eo ſubſtituunt *ἔτι*: quibus equidem haud facile acceſſerim.

Cap. XVI, 49, *Et primum quidem hoc reprehendendum, quod captioſiſſimo genere interrogationis utantur, quod genus minume in philoſophia probari ſolet, cum aliquid minutatim et gradatim additur aut demitur. Soritas hos vocant, qui acervum efficiunt uno addito grano. Vitioſum ſane et captioſum genus.* Inter-
51 punctionem et lectionem ſic reſtituebat cl. Daviſius, .. *probari ſolet. Cum aliquid m. e. g. a. a. demitur, ſoritas hoc vocant.* At interpunctionem quod attinet, nihil ea videtur habere cur reſpuatur: verba enim, *cum aliquid m. e. g. a. a. demitur*, explicant antecedentia, plane ut de Fato cap. 10. *Itaque tertius quidam motus oritur extra pondus et plagam, quum declinat atomus intervallo minumo.* quo plura conferemus talia. Quod autem codicum unus et alter dant *ſoritas hoc vocant,*

44) Matthiae ad Cic. Epiſt. 13, 84. (ad Quint. fr. 1, 13) affert orat. pr. Planc. 38, 92. de Fin. 5, 13, 43. Alia Drakenborch. ad Liv. 1, 17, 11.

non *hos*, iis nollem auscultasset vir cl. sic enim eleganter pronomen voci proximae accommodatur, nulla antecedentium ratione habita: quale ex. gr. est illud, *Est locus in carcere, quod Tullianum appellatur.* [45])

45) Haec una est vera ratio, quam cur Goerenzius reiecerit explicans „*hos*, tales, quales descripsi," non perspicio, nec laudare possum. Antiqui scriptores elegantiam haud speciosam etiam in aequalitate notionum copulandarum curare solebant. Nam orationis aliqua virtus cernitur in congruentia atque unitate partium. Sic Acad. 1, 8, 30. *hanc ille ideam appellabant*, pro *hoc* vel *haec*. Tusc. 2, 18, 30. *haec est copia verborum*, pro *hoc*. Ovid. Her. 1, 33. *hac ibat Simois, hic est Sigeia tellus.* alii codd. melius *haec est*. In Her. 3, 8. miror Iahnium recepisse id, quod nonnulli libri praebent: *quamvis hoc quoque culpa tua est.* Ovidius scripsit *haec*. Cic. pr. Planc. 19, 48. *nec erit haec alia ratio Plancio ac Laterensi.* ubi Ernest. „forte autem legendum *hic* videatur: quod bene haberet: sed *haec* est elegantius." In Quinctil. Declam. 5, 6 non debebat Burmannus recipere: *nondum hoc caritas est*: ubi vulgo *haec*. Neque vero angustis coercetur hic usus limitibus, certe apud quosdam auctores. Livius sine dubio scripsit, ut codices exhibent, 22, 14, 11. *media in urbe, quae nunc busta gallica sunt, et postero die citra Gabios cecidit Gallorum legiones.* vulgo legitur *qua.* 22, 33, 9. *in eam diem, quam iussissent, comitia editurum*, non, ut alii, libri *qua.* Rostius in specim. IV. Observat. ad Cic. Epist. Lips. 1804. p. 6. edito regulam condidit hanc: ubi duo nomina non synonyma sint, neque in alterutro membro alterius nominis reperiatur descriptio, relativum pronomen sequi genus prioris nominis. At non unum relativum hac attractionis lege regitur, nec caussa quaeri potest in cognatione notionum, sed apparet in ordine collocandorum verborum, neque etiam allata exempla rem ipsam satis comprobant. Apud Curtium 5, 8, 13. *Darius ad eum locum, quem amanicas pylas vocant, pervenit.* vis demonstrativa potior valet. In Cic. de Nat. d. 2, 55, 138. recte legitur in plurimis libris: *pars concipitur cordis parte quadam, quem ventriculum cordis appellant*: haec extrema per se constant addita insuper. In Epist. 6, 12. *qui tulissent acerbius veniam tibi dari, quem illi appellant tubam belli civilis*, non

Seneca Conſt. cap. 11... *qui probra meditate effundun nec has contumelias vocamus, ſed argutias.* τὸ *has* no habet ſubſtantivum in antecedentibus, ad quod refer tur. Saluſt. Cat. cap. 7, 6... *eas divitias, eam bona famam . . putabant.* ubi plura Waſſeus et Cortius. ad quoque Gron. ad Sen. Tranq. c. 10. Fallitur rurſus edi tor cl. de Leg. II, 5. *quaeque ita compoſita ſanctaqu eſſent, eas leges videlicet nominarunt.* ubi coniicit ill *ea leges.* Lact. Epit. c. 54. initio: *Atqui religio ſola eſt, in qua libertas domicilium collocavit.* ubi ille rur ſum, *ſola res eſt.* Cic. Tuſc. III, 34. *Hae ſunt illae fibrae ſtirpium* etc. legit cel. Bentl. *Haec ſunt i. ſ. ſ.* Livius lib. XXX, 40. *Verminam Syphacis filium, quae parva bene geſtae rei acceſſio erat, divictum* etc. N. Heinſ. ad Vell. Paterc. II, 26, ſcribebat *qui.* Alciphron lib. I. ep. 7. ἀντίδοσις γὰρ ἡ παρὰ φίλων εἰς φίλους. vocem δόσις iniiciebat doct. Berglerus, quod ceteroquin ei ſubiectum deeſſe videbatur. At ego his locis nihil mendi ſubeſſe puto.

32

CAPUT VII.

Septem Tullii loca in II. Acad. adſeruntur et comprobantur. Tranſpoſitio particularum. Cicero bis obiter vindicatur. Imperfecti uſus notabilis. Quatuor Tullii loca defenduntur. Enallage temporum. Seneca tentatur. Ellipſis vocis aliquis. an *pro* an non, *et vice verſa. Lactantius defenditur. Repetitio coniunctionum. Ter Cicero, bis Pompon. Mela vindicatur.*

Cap. XVII. eiusdem lib. II. Acad. *et ais Democritum dicere innumerabiles eſſe mundos, et quidem ſic*

quam, quod placuit Erneſtio, et ob perſonae notationem, et quoniam *quem* proxime nectitur cum nomine *tibi.*

quosdam inter se non solum similes, sed undique perfecte et absolute ita pares; ut inter eos nihil prorsus intersit, et eos quidem innumerabiles, itemque homines. Dicitur hic statuere Democritus inter mundos innumerabiles, esse mundos non aliquot tantum, sed plurimos et innumerabiles, qui sint inter se perfecte similes atque pares. Quid, quaeso, in verbis Tullii est ὕπουλον, quid otiosum, si sic enarres? Non possum igitur, quin diversus ab illis abeam, qui postrema ista, *et eos, q. i. i. h.* pro insititiis habent, aut sic refingunt, *eoque innumerabiles item homines.* [46]) In his autem cap. XVIII, 58. *inter ipsas impressiones nihil interesse, sed inter species et quasdam formas eorum:* non video quo iure reponeret cl. Walkerus, *et quasi formas eorum*, quippe cum vocis *quasdam* eadem fere potestas sit: ut alibi dicitur *Exprimere quandam formam figuramque dicendi, fingere quandam formam et speciem, ingenii quandam formam lucere;* et sexcenta talia.

Cap. XXII, 69. *qui haec ipsa... et didicit apud Philonem, et scripsit de his rebus accuratissime.* Ἀκρίβεια Grammatica talem verborum ordinem postulat, *qui et haec ipsa didicit, et scripsit de h. r. a.* [47]) Sic Lam- 53

46) Mirari licet, neminem huius loci sensum percepisse, et de verborum integritate dubitasse. Scripsit Cicero *et eo quidem innumerabiles* hoc sensu: et per ipsam similitudinem, quae in quibusdam perfecta est, innumerabiles. Quae enim omni discrimine destituuntur, numerari non possunt.

47) Goerenzius ad 1. de Fin. 10, 55. traiectionis particularum regulam certam esse dicit, vel ab aurium iudicio, vel a sono, hoc est, voculatione constituendam. Quae via vereor ne valde lubrica sit. Illud praecipue tenendum, quo modo plures orationis partes uni notioni, quae ad eas referatur, subiiciantur. In Academ. Cicero non scripsit, *qui et haec ipsa didicit,* propterea, quod noluit dicere,

binus in his, Fin, I. 10. *hic tenetur a sapiente delectus, aut ut reiiciendis voluptatibus maiores alias consequatur, aut perferendis doloribus asperiores repellat:* transponebat, *ut aut reiiciendis* etc. [48]) Et Patricius, in his pro Rabirio cap. 3. *Sed id nec agitur, nec cum Postumi causa res ista coniungitur:* emendabat, *Sed nec id agitur*, etc. At ab ista confusione haud alienum Tullium deprehendo. Supra cap. 17. *et quidem sic quosdam inter se non solum similes, sed.. ita pares*, etc. mallet forte quispiam, *et quidem quosdam inter se non solum sic similes, sed.. ita pares*, aut alioquin deleri illud *ita.* [49]) pro Marcello c. 3. *adversarium., non modo attollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem*, analogia requirit hunc ordinem, *non modo adversarium tollere iacentem, sed* etc. Tusc. I, 31. *Hoc et dum erimus in terris, erit illi coelesti vitae simile, et cum i. e. h. v. feremur, minus tardabitur cursus animorum.* cur non reficiunt docti, *Et hoc, dum* etc.? et lib. IV, 14, *sic illi in morbum et incidunt tardius, et recreantur ocius.* hoc est, *et in morbum incidunt* etc. Imitatur Lactantius Epit. cap. 62. *ut et malum comprimatur.. et ut. innocentiam patientiamque*

utrumque factum esse, sed modo in iis, quae a se defenderentur, utrumque factum esse; quod illato vocabulo *scripsit* mutatur oratio, non mutat rationem verbi dominantis. Eodem modo in locis pro Rabir. 3. pro Marc. 3. Tusc. 4, 14. Wopkensius varia miscuit exempla.

48) Quod librorum auctoritate confirmatum receperunt novissimi editores. Utraque dictio aliquantum differt. Nam quum dicitur *ut aut*, universum designatur sapientis consilium, quod duplicem habeat finem, quum autem scribitur *aut ut — aut*, quod ponitur pro *aut ut*, quicumque ille delectus dicitur habere peculiarem finem.

49) *Sic* non cohaeret cum verbo *similes*. Nos dicimus *und zwar dergestalt.*

teneamus. Inſtit. lib. I, 22, extr. *et idcirco fieri poteſt, vel ut ante, vel adhuc puero Iove, deos colere inſtituerit.* pro, *ut vel ante, vel* etc. et lib. V, 17, 34. *Sapientia eſt enim intelligentia vel ad bonum rectumque faciendum, vel abſtinentia dictorum f. i.* pro, *vel intelligentia ad bonum* etc.

Cap. XXIII. *Et primum, quod initio dixiſti, videamus quale ſit: ſimiliter a nobis de antiquis philoſophis conmemorari, atque ſeditioſi ſolerent claros viros* etc. Illud *ſolerent* nihil habet incommodi, cur aut
tolleremus, aut reſcriberemus *ſolent.* Temporis imper- 54
fecti heic nullum locum eſſe concederemus, ſi antecedentia verba ſic eſſent in praeſenti prolata, *ſimiliter a nobis d. a. p. commemoratur;* ſed iam imperfectum *ſolerent* congruit cum ſuperiore illo praeterito *dixiſti:* eodem plane modo, ut de Div. I, 18. *qui duo genera divinationum eſſe dixerunt; unum quod particeps eſſet rationis, alterum quod arte careret* lib. II, 14. *qui omne quod eſſet, unum eſſe dixerunt.* de N. Deor. II, 61. *ſatis docuiſſe videor, hominis natura quanto omnes anteiret animantes.* ſi dixiſſet Cicero in membro priore *ſatis docere videor,* in poſteriore quoque dixiſſet, *hom. nat. qu. om. anteat animantes.* Plura, quae mihi in mundo ſunt, adferre non opus eſt [50]. Per-

50) Alia plura exempla Wopkenſius comparavit p. 126. ita ut nunc conſtet Ciceronis uſus, quo in aliorum ſententiis afferendis, etiam antecedente praeſenti, imperfectum ponere ſolet in ſecundaria enuntiationis parte. Matthiae in Animadverſ. ad Cic. de Fin. 9, 30. p. 8. imperfectum putat ſic pro praeſenti non poni, niſi ubi res memoretur non uno temporis puncto facta, ſed continuo temporum ordine fieri ſolita, quae adeo ad praeteritum aeque ac praeſens tempus ſpectet. Ego vero cauſſam invenio in ratione praeſentis, quod antecedit. Id enim, quum de ſententia iam

gamus ad iſta quoque loca vindicanda. de Divin. I, 34. *tum augures dixiſſe Boeotios, Thebanorum eſſe victoriam, propterea quod avis illa victa ſilere ſoleret, canere ſi viciſſet.* ubi vir cl. ex Vict. et Venet. 1471. legit *ſolet*: perperam: ut et lib. II, 26. *Tu vates Boeotios credis Lebadiae vidiſſe.. victoriam eſſe Thebanorum, quia galli victi ſilere ſolerent, canere victores*: idem V. D. reponit *ſolent*. Rurſum de Leg. II, 19. *ſaepe .. ex patre audivi pontificem bonum neminem*

dudum prolata agatur, vim habet praeteriti, ex quo recte pergit oratio per imperfectum. Quare aliis in enuntiationibus, ac quibus ſententia vel decretum ab aliquo aliquando propoſitum narretur, id fieri poſſe negaverim. Qualis eſt locus de Leg. 2, 17, 44. *tantum ponam erui duplicem poenam eſſe divinam, quod conſtaret vexandis civium animis.* quae quam vario modo interpolata et a criticis emendata fuerint, referre longum eſt. At profecto non ſufficiebat medicinam ſingulis verbis afferre, quae omnia non a Cicerone ſcripta eſſe videntur. Sicuti in aliis horum librorum partibus, lacuna exſtiterat poſt verba *corrupta hominum, non deorum:* quam ſedulus quidam gloſſator verbis alicunde arreptis explere conatus eſt. Nemo enim negari poteſt, hanc totam ſententiam ab hoc quidem loco alienam videri, et cum iis, quae antecedunt, non apte eſſe nexam. Sed in verbis quoque multa abhorrent a more Ciceronis: quod *reprimere* abſolutum verbum ponitur, quare critici inſeruerunt *me*: quod *et non inſequar* dicitur pro *neque inſequar*, quod unum Stephanum offenderat: tum uſus verborum *eoque minus*, et verbum *erui* quod quo iure eiicerent critici, non animadverterunt, et ſtructura *duplicem eſſe poenam d., quod conſtaret vexandis hominum animis*, et omiſſa ante *et ea* praepoſitio, de qua re nuper diſputavit Wunderus in Var. Lect. ex cod. Erfurt. notat. p. 17. et illud *iudicium vivorum*, antea memoratis *vivorum*, i. e. maleficorum, *animis.* Quibus accedit perverſa ratio in verbo *conſtaret*, quod alii in *conſtat*, alii in *conſtet* mutant. Quae omnia perquam gravia mihi videntur eſſe dubitationis argumenta: ſed haec amplius verſare non huius eſt loci.

esse, nisi qui ius civile cognosset. i. e. didicisset, eiusque scientiam sibi acquisivisset. ille legit, *cognoscit.* de N. Deor. II, 38. *ac mihi videor satis et esse deos, et quales essent, ostendisse.* ampl. et erud. Boherius coniicit, *quales sint* [51]). Sequentia vero loca si sana sint, observanda in iis est Temporum Enallage. de Fin. II, 2. *Bonum ipsum etiam quid esset, fortasse si opus fuisset, definivisses, aut quod esset natura appetendum, aut quod prodesset, aut quod iuvaret, aut quod liberet modo.* pro *liberaret* [52]). de N. Deor. II, 16. *Nec vero Aristoteles non laudandus in eo, quod omnia quae mo-* 35
ventur, aut natura moveri censuit, aut vi, aut voluntate,.. quae autem natura moverentur, haec aut etc. ubi nota *moventur* et *moverentur*. et 1, 15. *ipsumque mundum deum dicit esse, et eius animi fusionem universam; tum eius ipsius principatum, qui in mente et ratione versetur* etc. *tum ea quae natura fluerent atque manarent* etc. [53]). Lactant. lib. VI. c. 5, 1. *quam* (virtutem) *non recte philosophi definierunt quid esset, aut in quibus rebus, quid operis, quid habeat officii.* Seneca de Ira I, 5. *Quid esset ira, quaesitum est, an in u. a. a. q. i. h. caderet, quo ab iracundia distaret, et*

51) In his omnibus necessaria est constructio imperfecti: nam, qui interponitur, infinitivus *esse* aoristi induit naturam.

52) In ridiculum errorem incidit vir doctus, uti iam Matthiae notavit. *Liberet* enim non est forma verbi *liberare*. In loco de Nat. d. 2, 16. modus indicativus *moventur* rationem temporis monstrat. *Omnia quae moventur* sunt omnia mota. Falsum esset, quod unus praebet codex, *quae autem natura moveantur.*

53) In his enallage non uno nomine displicet: nec dubito, quin in *versetur* compendium habeamus verbi *versaretur*. Apud Lactantium 6, 5, 1. verba *quid operis, quid habeat officii* non cum v. *esset* cohaerent, sed cum superioribus determinanda est ipsa virtus.

quae eius species sint. ubi tamen vix possum quin legam *essent*, pro *sint.*[54])

Cap. XXIV. *Videorne tibi non ut* etc. *sed etiam imitari numquam nisi clarum?* Miror in his non potuisse ferri desiderium vocis *aliquem*, quae tamen passim sic subintelligenda omittitur.[55]) ut e. g. de N. Deor. I, 28. *Est enim vis tanta naturae, ut homo nemo velit nisi hominis similis esse.* i. e. ullius nisi hominis. et c. 35. *Tu enim sumebas, nisi in hominis figura rationem inesse non posse.* i. e. in alia nisi hominis figura,

Cap. XXV. *quam* (rationem) *ut maxime inveneris (quod haud scio an non possis) non tu verum* etc. Praeceptor noster praestantissimus exterebat voculam *non.* Si mihi a viro maximo dissentire liceat, locum hunc plurimis similibus stabiliri et adstrui posse arbitror, quibus ex. gr. dicitur *quod haud scio an fieri non possit,* cum de rei possibilitate ambigitur; et vice versa, *quod haud scio an fieri possit,* ubi fieri posse confiditur. Consule tantummodo, quae Davisius ad Leg. I, 21. Burman-

54) Haec omnia non Seneca scripsit, nec mutilata sunt, ut Lipsio visum erat, sed assuta. In his enim dictorum indicibus adiiciendis sedulitas librariorum frequentissime exercebatur.

55) *Numquam aliquem* soloecum esset, negatione cum verbo *aliquis* ita composita. Debebat scribi *alium quemquam.* Latini autem quum non habuissent, quo sensum verborum *immer nur* commode exprimerent, negativa utebantur formula *numquam nisi*, quae, oblitterata negationis vi, sine ullo verborum desiderio interponitur. Sed negatio in *non nisi*, quod est *nur*, modo attrahitur a nomine, quo fit *nemo nisi* pro *quicumque non nisi* positum, modo recipitur in vocabulum *numquam*, quod ad totam enuntiationem pertinet. Sic restituenda est antiqua scriptura in Tacit Ann. 1, 26. *numquamne nisi ad se filios familiarum venturos?* ubi Lipsio auctore omnes scripserunt *ad se nisi filios.*

nus ad Quinctil. I. O. XII, 11. et Dukerus ad Florum lib. III. c. 6. [56]) Eodem modo Latinae Linguae genium 56
ſuae idiotiſmo metiri volebat Lipſius ὁ πάνυ, cum in his Senecae de Ira III, 38. *Vis tu aequo animo pati candidatus ſuffragia?* malebat, *Non vis tu* etc. quem bene refutat I. F. Gronovius. Forte etiam coniectura fefellit duumviros inſignes, ad haec Lactantii Epit. cap. 29. *Sed dicit quiſpiam, cur ergo verus ille deus patitur hoc ipſum fieri? An potius malos vel ſummovet, vel exſtinguit?* coniiciebat alter, *an non potius* etc. alter, *cur non potius* etc. ſed ita *an* pro *an non* videtur dixiſſe Cicero, de Offic. I, 15. *Quod ſi ea quae utenda acceperis, maiore menſura, ſi modo poſſis, iubet reddere Heſiodus; quidnam beneficio provocati facere debemus? an imitari agros fertiles, qui multo plus efferunt quam acceperunt? Etenim* etc. [57])

Cap. XXVII. *Tractantur iſta ingenioſe; diſputan-*

56) Vid. ſcripta virorum doctorum quos nomino in libro de Particulis, et quae ibi ipſe diſputavi de voc. *an*. Beierus, qui ad Cic. de Off. 3, 72, 51. p. 271 negaverat, in negatione poſt *dubito* et *neſcio an* umquam uſurpari *non*, ne Academ. locus hanc opinionem infringeret, argumenta interpolationis circumſpexit, atque ea invenit in importunitate et inſolentia, qua Cicero quaeſtionem tam facilem a Lucullo ſolvi poſſe negaſſet. At primum ipſam hanc negationem neceſſario exſpectabimus, praemiſſis verbis *ut maxime inveneris*, tum vero neſcio an maior inſolentia exſiſtat, ſi Cicero iſtam rationem a Lucullo inveniri poſſe affirmet: denique vero Cicero ipſo hoc exemplo utitur, ut demonſtret, etiam in his vulgaribus ac parvis rebus rationem vix inveniri.

57) In Lactantii loco *an potius* poſitum eſt pro *num potius.* Sic in Cic. Parad. 5, 2, 36. *an ille mihi liber, cui mulier imperat.* codices aliqui et Vincent. Bellovac. exhibent *numquid ille.* De loco Ciceronis diſſeruit Hermannus in Ephemerid. Lipſ. 1819. n. 122. Vide quae nos de particula *an*

tur etiam eleganter; denique videantur sane, ne adfirmentur modo. Sensum postulare putabat V. Cl. *denique probentur sane.* at idem illud satis commode videtur exprimi verbo *videantur*, i. e. verosimilia sint, probabilia sint; *ne adfirmentur modo*, h. e. caveamus tantummodo ne vera esse contendamus. Sic enim *videri* quoque et *percipi* distinguitur infra c. 32 extr. *Non enim lucem eripimus, sed ea quae vos percipi comprehendique, eadem nos, si modo probabilia sint, videri dicimus.* [58]) Sequitur: *Sed de Physicis mox,.. ne tu.. videare mentitus. Sed ut ad* etc. Quod ab eadem coniunctione *sed* inchoantur periodi, ea ratio nulla esse videtur, cur a lectione hac vel latum unguem abscedamus. sic enim supra c. 26. *Sed ne vivus quidem bono caret, si eo non indiget: sed in vivo intelligi* etc. Att. IX. epist. 4. *Sed fortasse in eo ipso offendetur, cur non Romae potius. Sed tamen si* etc. vide et de N. D. I, 26. Lactant. de Mort. Pers. cap. 14. *Sed.. aliud rursum incendium molitus est. Sed celerius animadversum* etc. Lucanus lib. X. vs. 161.

37 *— — Sed non Mareotidos uvae*
Nobile, sed paucis senium cui contulit annis.

ubi vide cl. Oudendorpium. [59]) Eadem quoque ratione

58) Etiam Goerenzius *videantur* interpretatur *probentur.* Verbum *videri* quamquam alibi ponitur de eo, quod placeat, aut probetur, tamen hoc loco alia est dicendi forma, quae idem significat quod *denique videndum est, ne affirmentur modo.* Uti Cic. de Orat. 1, 17, 77. *videamus, ne plus ei tribuas quam res et veritas ipsa concedat.* ita etiam dicitur *videantur, ne affirmentur modo.* Vid. Graevius ad Cic. de Off. 1, 20. *quamobrem et haec videnda.*

59) Haec repetitio non tantum in anaphora locum habet, velut apud Tacit. Ann. 2, 14 et Tibull 1, 8, 25. sed etiam

iteratur coni. *autem*, Tuſc. V, 15. *quod autem laetabile, id praedicandum et prae ſe ferendum: quod tale autem, id etiam glorioſum: ſi vero glorioſum, certe laudabile: quod laudabile autem* etc. et c. 18. *hic autem vincetur, ut dixi, nec modo vincetur, ſed etiam ſerviet: nos autem virtutem* etc. de N. Deor. II, 23. *Epicurus, monogrammos deos, et nihil agentes commentus eſt. Illi autem pulcherrima forma praediti.. ita feruntur* etc. *Multae autem aliae naturae deorum.. conſtitutae nominataeque ſunt.* Sic innumeris aliis in locis; ut non ſit, cur quidpiam moveamus in ſcriptura iſta, Tuſc. IV, 6. *Praeſentis autem mali, ſapientis nulla adfectio eſt: ſtulti autem aegritudo eſt ea* etc. et lib. V. c. 16. *hi autem ſine his eſſe nullam putant* (vitam), *aut ſi ſit beata, beatiſſumam certe eſſe negant. Nos autem* etc. Pompon. Mela in prooemio: *Dicam autem alias plura et exactius: nunc autem ut quaeque clariſſima et ſtrictim.* In his locis recurſus iſte immerito offendiſſe viros doctos videtur. Addamus alia quaedam huius generis exempla. de Divin. II, 13. *Democritus tamen non inſcite nugatur..verum is tamen* etc. de N. Deor. II, 10. *Ipſe vero aer, qui natura* etc. *Ille vero et multo quidem calore admixtus eſt: ipſe enim oritur ex reſpiratione aquarum; earum enim quaſi* etc. τὸ *Ille vero* haud facile cum viro ampl. cancellaverim. 60) de Leg. III, 2. *Deinde etiam deinceps poſteris prodebatur; quod et in his etiam — manet.* Tuſc. IV, 2. *Mihi quidem etiam Caeci carmen* etc. *multa etiam ſunt* etc. unde prius *etiam* eximebat cl. Daviſius, cui quamvis 38
codex unus et alter addicat, ego tamen vix poſſum ſuf-

in oppoſitis ſententiis, de qua re Gronov. et Wolfius ad Tacit. Ann. 1, 10.

60) Vid. Hottinger. ad Cic. de Divin. 2, 64. p. 312.

fragari[61]) Sulp. Sever. H. S. lib. I, 21, 5. *In eo quoque cursu regem gentis Chananaeorum delevit. Seon quoque regem Amorraeorum percullit, omniumque eorum oppidis potitus est. Basan quoque et Balac reges devicit.* etc, et cap. 37, 8. *Sed Jonathan interdictionis eius inscius... mel degustaverat. Sed ubi regi ex Domini ira compertum est, morte affici filium iussit: sed populi auxilio ab exitio vindicatus est.* Io. Vorstius legebat, *Quod ubi regi* etc. Vix ego ausim adstipulari. Confer, quae nos de ellipsi pronominis demonstrativi egimus ad Cic. epist. ad Varr. Pomp. Mela lib. III. c. 10. *Ceterum solo etiam ditior, et adeo fertilis etiam, ut frugum genera non cum serantur modo benignissime procreet, sed quaedam profundat etiam non sata.* ubi contra hanc repetitionem omnem lapidem movent intt. confer quae dicemus ad N. D. II, 52. *Accedit etiam ad nonnullorum animantium..salutem, hominum etiam solertia.*

CAPUT VIII.

Octo vel novem Tullii loca iuxta seriem vindicantur: totidem quoque in transitu defenduntur, unusque et alter emendatur. Incitatus furor. Ne sit, *formula concedentis*, Lumina *causae vel orationis*. Ne quidem *pro neutiquam*. Humanissi-

61) Prius illud *etiam*, quod Ernestius Davisium sequutus eiecit, vix omitti potest: posterius in verbis *multa etiam sunt in nostris institutis* non modo non desiderabitur, sed in novo orationis impetu, qui tamen reprimitur verbis *quae praetereo*, minus commodum esse videtur, et propter ambiguam sedem (nam codices non pauci *multa sunt etiam*), et quod minuitur vis vocabuli *multa*.

ma voluptas. Enallage casuum. nam *vel enim omittitur, ubi posset adhiberi. Lactantius, Caesar, et Commodianus vindicantur. Emendatur quoque Commodianus.* Denique *post* denique. *Vocis* noster *usus notabilis. Ellipsis durior. Lucianus defenditur.*

Pergimus in eodem libro Acad. II. ibi autem cap. XXVIII. ista legimus,.. *nonne ibidem incitato furore,* sc. clamat? Legebat editor doctissimus *incitatus furore:* at latinitatem quod attinet, nihil omnino differre videtur, utrum quem clamare dicas *incitatum furore*, an *incitato furore:* nam *incitatus furor* est furor vehemens et effraenatus. sic Tusc. V, 24. *studium* dicitur *incitatum.* in Or. c. 59. *cursus in oratione incitatior.* et Fam. VI. ep. 7, 5. *genus scripturae non modo liberum, sed incitatum atque elatum.* Plura Lexicographi subministra- 59
bunt. Saepius autem rei adscribitur, quod personae magis convenit, deque abstractis et adiunctis enuntiatur, quod proprie quadrat concretis et subiectis. [62]) Sic *occupata opera* de Leg. I, 3. *neque enim occupata opera, neque impedito animo res tanta suscipi potest. Occupata opera*, i. e. in occupata opera, cum occupatus sis opera. Non erat cur illic *occupato opera* rescriberet

62) Bene quidem, sed Davisii dubitatio non tam absurda erat atque aliis videbatur. Nam *incitatum* dicitur aut id, quod e quieto statu ad velocem decursum excitatur, veluti *studium*, *oratio*, aut quod in cursu vehementius promovetur, ut *gradus incitatus.* Quam tamen incitationem furor admittat, qui ipse est summa animi commotio, non tam facile intelligitur. Neque qui defendere conati sunt, aliud huius generis exemplum committere poterant, neque *incitatus furor* est vehemens, sed accensus, concitatus. Scribonius Largus 94. *toxicum — e vestigio ciet dolorem omnium interaneorum infinitum — concitatque mentis furorem.*

cl. Davisius.[63]) similiter enim *occupata tempora* dixit Cicero pro Plancio c. 27. et *occupatum diem*, Quintil. I. O. l. X. c. 7. itaque dicitur *necessitas inopia coacta et angustiis*, de Orat. III, 28. Talia sunt quoque *ebrius error*, *doctus labor*, *iratus impetus*, *infesta cornua;* cuiusmodi multa nuper collegit Cel. Burmannus ad Phaedri Fab. 21.

Cap. XXX. *nec reperio quomodo iudicem, si lucet, verum esse, ob eam causam quod ita didici, omne q. i. e s. c. s. verum esse; non iudicem, si mentiris, mentiris, eodem modo esse connexum.* Voculam *quum* post *quomodo* excidisse non credo. Eadem locutio est cum alibi passim, tum quoque c. 33. *An est aliquid, quod positum vel improbare vel approbare possit, dubitare non possit? An tu in Soritis poteris hoc, cum voles; ille in reliquis rebus non poterit eodem modo insistere,* etc.? hic bis eodem plane modo desideratur illud *quum*, si forte desiderium illud queat dici. et supra cap. 13. *Maxime autem absurdum, vitia in ipsorum esse potestate, neque peccare quemquam nisi assensione; hoc idem in virtute non posse* etc. quis hic legendum statueret, *M. a. a. quum vitia in ipsorum sint potestate, neque peccet quisquam n. a.; hoc idem* etc.?

Cap. XXXII. *Quod tamen dicimus esse quaedam probabilia, non videtur hoc satis esse vobis. Ne sit; illa certe debemus effugere.* Nihil moveo in ista scriptura, quam sic refingebat V. Cl... *vobis. Nae sic certe*, aut *Vel sic certe* etc. Tales sunt etiam istae concessiones,

63) Quo facto praecedere deberet verbum *opera*, nec posset interponi *neque*, et vocabulum *animo* inepto loco positum esset. Sed aliquantum differunt *occupata* negotiis *tempora*, *occupata dies* ab *occupata opera.* Intellige igitur operam iam antea occupatam, praeoccupatam.

ſupra c. 26. *Ne ſit ſane, videri certe poteſt.* Tuſc. II. 5. *Quare ne ſit ſane ſummum malum dolor; malum certe eſt.* Fin. IV, 26. *Ne ſit ſane, at certe gravius* etc. lib. II. c. 31. *Sed ut ſit, etiamne poſt mortem coletur?* Livius lib. XXXI. 7. *Ne aequaveritis Hannibali Philippum.. Pyrrho certe aequabitis.* confer quae ad Tuſc. III, 17. Eodem cap. *ut neque neget aliquid, neque aiat.* Oppoſitio vulgaris quidem illa, ſed a ſcriptoribus librariis peſſime corrupta in loco iſto de Leg. lib. II. c. 6. Q. *Quid quod Zaleucum iſtum negat ullum fuiſſe Timaeus.* M. *At Theophraſtus auctor haud deterior, mea quidem ſententia: meliorem multi nominant: commemorant vero.. Locri.* I. Lipſius legebat,.. *ſententia melior, eum multis nominat:* Daviſius,.. *ſententia melior, eum et multi nominant.* A ſcopo aberrant, ut ego quidem puto, duumviri perſpicaciſſimi: levi enim brachio pro *At*, *Ait* eſt reponendum. [64]

Cap. XXXIII. *Sed illa ſunt lumina duo, quae maxime cauſam iſtam continent. Primum enim negatis fieri*

64) Hanc emendationem Goerenzius probavit, adeoque in textum recepit. Sed vocabulum *at*, quod oppoſitionem exprimat, abeſſe nullo pacto poteſt, neque illud *ait* bene ſe habet nulla particula, quae orationem aliquo modo nectat, addita. Verba *meliorem multi nominant* quo minus reliquis accommodemus, et ad Theophraſtum referamus, ipſa orationis conformatio impedit, atque verbum *commemorant*, quod proxime ſequitur. Id bene ſenſerunt Daviſius cum Erneſtio, adiicientes *eum*. Nec placet nunc, quod aliquando ſuſpicatus ſum, facile intelligi *haud deterior eſt:* nam neceſſe eſſet ex antecedentibus ſubſtitui *non negat.* Quare omnibus ſubtilior videtur eſſe Schützii coniectura *melior, multo*, niſi quod formula *mea quidem ſententia* contra vulgarem conſuetudinem praemittitur verbis, ad quae pertinet. Equidem Ciceronem ſcripſiſſe arbitror: *at Theophraſtus, auctor haud deterior, mea quidem ſententia, meliorque multis, nominat.* i. e. haud deterior Timaeo et melior multis aliis.

poſſe ut quiſpiam nulli rei aſſentiatur.. Alterum eſt quod negatis etc. Vocem *lumina* immerito ſollicitat V. D. quum mallet *vimina;* ſunt enim *lumina*, quae cauſae cuipiam, aut orationi vel ſententiae probabilitatem adferunt aut ornatum. *Partes luminoſae* vocantur in Orat. cap. 30. *Nam cum omnis pars debet eſſe laudabilis., tum ſunt maxime luminoſae et quaſi actuoſae partes duae.... Ac vero illa pars orationis, quae eſt de genere univerſo, totas cauſas ſaepe continet.* dicuntur hic partes luminoſae *cauſas continere;* ut in loco propoſito, *lumina duo, quae maxime cauſam iſtam*
41 *continent.* Ne autem de tralatitia iſta huius vocis ſignificatione dubites, en locum de multis unum et alterum. de Fin. II, 22. *At negat (hoc enim veſtrum lumen eſt) quemquam, qui honeſte non vivat, iucunde poſſe vivere.* de Orat. II, 27. *Haec ſunt omnia ingenii vel mediocris; exercitationis autem maximae: artem quidem et praecepta duntaxat hactenus requirunt, ut certis dicendi luminibus ornentur.* vide quoque ſupra c. 14. Quinctil. In. Or. VIII, 5. et alibi.[65])

Cap. XXXVI. *Primum ergo.. quae de natura rerum ſint quaeſita, videamus. Velut illud ante. Eſtne quiſquam tanto inflatus errore, ut ſibi ſe illa ſcire perſuaſerit?* Lambino ſuſpectus eſt locus, quem quidem Daviſius ita ſanabat, ut legeret *verum illud ante.* Mihi dirimendum tantummodo illud *velut* videtur. *vel ut illud*

65) Goerenzius haeſit in audaciore coniunctione verborum *lumina cauſſam continent*, ideoque, ut aliquo modo conciliarentur haec, *lumina* explicuit *capita.* At *continere* proprie dicitur de eo, quod praecipuum eſt et rei caput. De Divin. 1, 51, 117. *ſint haec, quae quaerimus, faciliora: continet enim totam hanc quaeſtionem ea ratio, quae eſt de natura deorum.* de Fin. 4, 6, 14. *nunc videamus, quaeſo, de ſummo bono, quod continet philoſophiam.*

ante, scil. *videamus*, vel *dicam*, si mavis; cujusmodi ellipsis omnino est, ut ego arbitror, tolerabilis. Hoc autem modo interpungo, *vel ut illud ante: Estne* etc. ut infra c. 24. *Sed quod coeperam; Quid habemus -- explorati?* [66])

Cap. XXXIX. *Quid tu, Epicure? loquere, Putas solem esse tantulum? Ego ne vobis quidem tantum. Sed et vos ab illo inridemini, et ipsi illum vicissim illuditis.* Quidquid id est, quod in hoc loco moleste habuerit viros eruditissimos, nihil equidem male affectum esse, praeter solam distinctionem, existimem. Post *tantum* tollatur στιγμὴ, eique κόμμα substituatur: sic dicet is qui haec disputat, se non solum ab adversariis suis irrideri, quod ista sciri posse negaret, sed illorum quoque sententiam ridiculam Epicuro fuisse, quemadmodum illi exsibilarent Epicuream. Non observarunt critici, quam vim habeat illud *ne quidem*, quae tu, lector, iam vides qualis sit, clariusque videbis, si ista composueris. pro Mil. c. 17. *Ergo ne causa quidem itineris, etiam causa manendi.* in Orat. c. 17. *ne nunc* 42
quidem solum de orationis modo dicam, sed etiam de actionis. Lactant. lib. V, 12, 2. *Adeone apud vos perit innocentia, ut ne morte quidem simplici dignam iudicetis, sed supra omnia facinora habeatur nullum facinus admittere* etc.? Plura vide apud Tursellinum, de Partic. p. 522. [67])

66) Egregiae huius emendationis auctorem Wopkensium non nominavit Goerenzius.

67) Lambinus emendans *egone? ne bis quidem tantum*, defensorem nactus est Madvigium, qui tamen cum ceteris interpretibus non satis reputasse videtur, talem affirmationem Epicuri, quae non Stoicos simul spectaret, superfluam esse, neque eam vim habere, ut Cicero hac oratione pergere posset: *sic et vos ab illo irridemini.* Qua de caussa

Cap. XLI. *si vero aliquid occurret quod verosimile videatur, tum humanissima completur animus voluptate.* 68) Cl. Davisii amicus V. D. legebat *divinissima*, pro *humanissima;* cui tamen ipse accedere gravabatur, quod dubitaret an non voluptas dici *humanissima* ea possit, quae hominem maxime deceat, eoque sit dignissima. At cum ille nullum locum adferat, en prae ceteris in hanc rem luculentissimum, Xenoph. VIII. Cyrop. p. 235. [7, 12.] ubi moribundum Cyrum sic inter alia loquentem facit ad filium natu minorem: *Quae si tibi largiar, maiori quidem natu imperium regnique nomen amplius, tibi vero felicitatem tranquilliorem me relicturum*

etiam Orellii coniectura *egone? equidem tantum* probari non potest. Nam *tantum* non significat *tantum, quantum videtur.* Accedit, quod *tantum* non dicitur ita, nisi de exigua re: id quod Madvigius bene observavit. Illa autem formula *egone*, qua uti solet et is, qui rem negaturus est, et is, qui quaerenti rationem rei, de qua ille dubitat, reddere vult, hic praemissis verbis *putas solem esse tantulum*, vix poterit locum obtinere. Antiqui libri servant genuinam scripturam hanc: *Quid tu, Epicure? loquere. Putas solem esse tantulum. Egone? nae vobis quidem tantum.* In quibus inest festiva quaedam irrisio: scilicet id, quod ego alia ratione non maius atque videatur censeam, vobis quidem est tam exiguum, nimis parvum. Sic apud Plaut. Trucul. 5, 5. ST. *quid Astaphilitium est?* AS. *merito ecastor tibi succenset.* PH. *Egone? nae isti etiam parum male volo.* ita enim antiqui libri: alii *atque nae isti*: vulgo *atque isti.* Ceterum, quod Goerenzius repudiat, *putas solem esse tantulum*, mihi non tam ineptum videtur: nam omnis sententiae vis incumbit in vocabulum *putas*, cui reliqua non inversa recte adduntur. Neque haec verba interrogatione recta efferuntur, sed ponunt opinionem anticipatam. Quod Wopkensius scripsit *illuditis* pro *eluditis* non de consilio factum videtur.

68) Wopkensio iniuriam facit Goerenzius, quum narrat, eum hac in pagina perperam scripsisse *occurrit*: cuius in meis exemplis nullum se offert vestigium.

existimo: ὁποίας μὲν γὰρ ἈΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ἘΥΦΡΟΣΥΝΗΣ ἐπιδεὴς ἔση· οὐχ ὁρῶ· ἀλλὰ πάντα σοι τὰ δοκοῦντα ἀνθρώπους ἐυφραίνειν παρέσται: nam qua quidem humana ſis voluptate cariturus, non video; ſed quaecunque hominibus voluptatem adferre ſolent, haec tibi praeſto erunt.

Sequente cap. *Huic ſummum bonum eſt, in his rebus neutram in partem moveri, quae ἀδιαφορία ab ipſo dicitur: Pyrrho autem, ea ne ſentire quidem ſapientem, quae ἀπάθεια nominatur.* Hic legere iubemur, *Pyrrhoni autem* etc. quia modo in antecedentibus dictum eſt, *Huic ſummum bonum eſt.* At eodem plane iure in membro poſteriore exturbari illud *ſapientem* oporteret, quo ſimilius illud membrum priori evaderet. Ut autem lectionem hanc a Tullio vere profectam 43
eſſe, vel proficiſci certe potuiſſe liqueat, obſervandum eſt primo, Ellipſin iſtius modi poſt nominativum longe eſſe frequentiſſimam. ut Divin. II, 40. *Aemilia Paulo, Perſam periſſe,* ſc. dixit. N. Deor. I, 18. *nam Cotta modo, hoc modo illud,* etc. ſic paſſim, ut in re tam proletaria exempla prorſus ſupervacua ſint.[69]) Sed quod huc maxime pertinet, ſimilem plane Enallagen reperio Tuſc. III, 31. *Sunt qui* etc. *ut Cleanthi placet: ſunt qui n. m. m., ut Peripatetici: ſunt qui* etc. locus inſpicienti apparebit plane eſſe geminus, quem tamen ſilentio ſuo comprobavit vir. cl. Atque hoc lib. II. Acad, 39... *an ut Decaearcho viſum eſt, ne ſit quidem ullus? ..an ut Xenocrates, mens nullo corpore?* tantum abfuit, ut *Xenocrati* legendum ille pronuntiaret, ut etiam Lambinum, ſic emendantem, a Petro Fabro bene refu-

69) Nihil frequentius quam ut accuſativo cum infinitivo poſito omittatur ſimplex verbum *dixit.* Vid. Oudendorp. ad Caeſ. Bell. Civ. 2, 69.

tari agnoverit. Licet isto modo ad hominem, quod aiunt, argumentari, idque omni absque cavillatione. Insignis est locus Aeliani Var. Hist. lib. IX. c. 24. *καὶ γάρ τοι Συβαρίταις πᾶσιν ἔργον ἦν τρυφᾷν. καὶ τῷ βίῳ διαῤῥεῖν· ὁ δὲ Σμινδυρίδης καὶ πλέον.*

Cap. XLIII. *Praecide inquit: Statue aliquando quidlibet. Quid? quae dicuntur quidem, et acuta mihi videntur in utramque partem, et paria: nonne caveam ne scelus faciam? scelus enim* etc. [70]) Locum, ab intt. varie tentatum, fuit aliquando ut sic sanitati restituere vellem: *Quid?* (scil. *statuam?*) *quae dicuntur ENIM et acuta* etc. quemadmodum coniunctionem *enim* vel *nam* interrogationi succedere vel ex hoc loco constat, videbimusque ad Tusc. V, 9. Sed attendenti mihi saepenumero obviam facta est coniunctionis istiusmodi omissio, ubi locus ei fuisset opportunissimus; eaque linguae Latinae non praecipua, sed cum omnibus linguis communis est, quippe quae non ita in sermonis idiotismo,
44 quam quidem in impetu quodam animi fundamentum habeat; quo fit ut, amputatis coniunctionibus, abrumpatur quodammodo orationis nexus. supra cap. 6. *e qui-*

70) Magna est virorum doctorum dissensio de hoc loco, in quo vereor ut librarii magis peccaverint quam critici. Guieti emendationem non falsam dixerim, sed praeter necessitatem factam. Orellio non bene cessit festinata, ut videtur, opera. Nam et recte dici posset *quid quod — videntur*, nec reliqua a comprobata latinitate abhorrent: *acuta* enim intelligas *acute dicta* et *in utramque* quidem *partem*. Neque vero absonum censebimus voc. *quidem*, quod librarii quum non intellexissent, omiserunt. Eo intenditur vis verbi *dicuntur*, ut sit *dicendo statuuntur*. vid. Goerenz. ad Cic. de Fin. 4, 20, 56. Sic de Fin. 3, 8, 28 *quod non possit quidem nisi honestae vitae iure contingere. In utramque partem* bene se habet, ut ad Att. 15, 23 *permulta mihi de nostro itinere in utramque partem occurrunt.*

bus industriae plurimum in Clitomacho fuit: declarat multitudo librorum etc. de Fin. I, 8. *Tu quidem, inquit, totum Epicurum paene.. sustulisti. Quid ei reliquisti, nisi* etc.? Att. IV. ep. 10. *Perge reliqua: gestio scire ista omnia.* vide Tusc. I. c. 38. et de N. Deor. I, 25. Min. Felix Oct. cap. 18. *Hic nec videri potest: visu clarior est* etc. Lactant. Epit. cap. 52. *scilicet quia ratione congredi non queunt, violentia premunt: incognita causa.. damnant* etc. [71]) Haec de innumerabilibus pauca eo adfero libentius, ut pro sequentium locorum sanitate etiam propugnem, quibus viri docti necquicquam medicinam facere videntur. Lactant. Epit. cap. 64. *supra leges enim dei lex est; ea quoque, quae pro licitis habentur, vetat.* cl. Davis. *eaque, quae pro* etc. Noster N. Deor. I, 18... *docet eam esse vim et naturam deorum, ut.. cernatur imaginibus, similitudine et transitione perceptis; cum infinita simillimarum rerum species ex innumerabilibus individuis existat,.. in eas imagines mentem* etc. Lambinus coniicit,.. *perceptis: deinde cum infinita* etc. Davis. *perceptis: cum enim infinita* etc. Et lib. II. c. 63. *quibus* (bubus) *vis unquam*

71) Critici igitur imitabantur librarios, qui, ubi orationis filum non poterant manu tenere, vinculis his additis adstringere solebant verba. De qua re vid. Drakenborch. ad Liv. 10, 39, 4. Saepe tamen vocabula *nam* et *enim* compendio scripta ab aliis omissa sunt, atque nunc caveamus necesse erit, ne ipsa oratio dissoluta fatiscat. In his quicumque scriptor suum sibi conformavit morem: tamen sunt etiam quaedam omnibus communia. Veluti verba, quae significationem aliquam demonstrativam in se habent, recipiunt simul coniunctionis vim. Sic in allato Cic. loco de Nat. d. 2, 63. *tanta putabatur* etc. Sed in altero, quem Wopkensius affert, loco 1, 18 critici non sine caussa aegre ferebant orationis defectum. Walkerus coniecit *quumque infinita:* fortasse recte.

nulla offerebatur... Tanta putabatur utilitas perci ex bubus, ut eorum viſceribus veſci ſcelus haberetu ampl. Boherius, *Tanta enim putabatur* etc. In Or c. 64. *ne ſpondeus quidem funditus eſt repudiandu etſi.. hebetior videtur et tardior, habet tamen* et Lamb. *etſi enim.. hebetior* etc. Tuſc. I, 10. *et duas pa tes ei parere voluit*, (ſic lego, ſi forte mutanda ſit iſ lectio, *et duas partes ſeparare voluit*), *iram et cup*
45 *ditatem, quas locis diſcluſit: iram in pectore, cup ditatem ſubter praecordia locavit.* cl. Bentleius.. *di cluſas, iram* etc. Caeſar B. Gal. V, 34. *Erant et virtu te et numero pares noſtri: tametſi a duce et a fortun deſererentur, tamen omnem ſpem ſalutis in virtute po nebant.* cl. Daviſius, in curis ſecundis, *nam etſi a du ce* etc. ſed ita *tametſi* et *tamen* concurrunt ibid I, 30. [72]) Commodianus Inſtruct. 8.

De ſole et luna, licet ſint praeſentanea nobis,
Erratis: quod ego prius, putatis oranda.

h. e. putatis enim oranda, qui meus idem olim error fuit. Idem V. D. *Erratis, quod, ut ego prius, putatis oranda.* Plura non addam, niſi ut Poetam iſtum, vel quaſi Poetam dum memorem, mendum quoddam ex Inſtructione illius 73. tollam. Sic loquitur:

Non pudet infraenem gentiliter plangere natos?
Os laceras, tundis pectus, veſtimenta diducis,
Nec metuis dominum, cuius optas regna videre.
Luge quod fas eſt: noli tamen errare pro illis.

Lego: *noli TE MACERARE pro illis.* h. e. propter illos.

Cap. XLIV. *Illi umquam dicerent.. omnia, quae ubique eſſent, ſapientis eſſe? neminem conſulem* etc.

72) Vid. Cortius ad Salluſt. Iug. 13, 4 et Cat. 21, 1.

niſi ſapientem.. poſtremo ſolum civem, ſolum liberum? Inſipientes omnes, peregrinos, exſules, ſervos, furioſos denique? ſcripta Lycurgi, Solonis, duodecim tabulas, non eſſe leges? ne urbes denique, aut civitates, niſi quae eſſent ſapientium? P. Manucius tentabat, *ne* 46
urbes quidem aut etc. credo, quod modo praeceſſerat *denique;* ſed ſolent talia per incuriam repeti, ut diximus ſupra, et plura peti poſſunt ex Turſell. p. 744. An vero ſic emendabat V. D. propter antecedens illud *poſtremo*, cui minus recte ſubiungatur *denique?* [73]) At ſimile quid commiſſum eſt a Tullio de Deor. I, 37. *Quaero igitur, veſter deus primum ubi habitet: deinde quae cauſa eum loco moveat; ſi modo movetur aliquando: poſtremo.. deus quid appetat; ad quam denique rem motu mentis ac rationis utatur; poſtremo quomodo beatus ſit, quomodo aeternus.* ubi tamen cl. Daviſius legebat, *poſt vero.. deus quid appetat.* Sed loca haec ſe mutuo invicem robore defendere ac ſtabilire videntur. Adde quod eodem modo *poſtremo* ſequitur poſt *denique*, ibid. lib. III. c. 9. *Iſto modo diſertus, et quidem mathematicus, muſicus, omni denique doctrina eruditus, poſtremo philoſophus erit mundus.* itidem Catil. Or. II, 11.. *Denique aequitas, temperantia* etc. *certant cum iniquitate* etc. *poſtremo copiae*

73) Aliam cauſſam Manutio, ut *quidem* emendaret, fuiſſe ſuſpicatur Goerenzius: eum enim offendiſſe in *ne* pro *ne quidem* poſito, quod etiam Bremius a Ciceronis uſu alienum cenſet. Ipſe Goerenzius, alibi de hac re accuratius dicturus, aequievit in iis, quae Ruhnkenius ad Rutil. Lup. 2. 17. p. 129 notaverat. Vid. nos in libro de Particulis. ſ. v. NE. Equidem vero Manutium deſideraviſſe putem aliquid in tota orationis adſcendentis forma. Certe ſcribendum eſt *nec urbes denique.* Atque *ne* et *nc* in codicibus ubique commutantur.

cum egestate etc. in Rull. II. c. 23. *Omnes urbes, agri, regna denique, postremo etiam vectigalia vestra venierint.* Omne etiam punctum fert locus Flori lib. II. c. 18, 14, *NOVISSIME consilium fugae sedit: sed hoc quoque, ruptis equorum cingulis, uxores ademere, summo scelere, per amorem. Itaque deplorato exitu, in u. r. f. c., POSTREMO mori hoc genere destinarunt. Duces suos, seque, patriamque, ferro et veneno, subiectoque undique igne, peremerunt. Macte fortissimam, et meo iudicio beatissimam in ipsis malis civitatem! asseruit cum fide socios, populum orbis terrarum viribus fultum sua manu, aetate tam longa sustinuit. NOVISSIME maximo duce op-*
47 *pressa civitas, nullum de se gaudium hosti reliquit.* Pari modo lib. IV. c. 10, 9. voculam *mox* τῷ *novissime* subiungit: *Infesta primum siti regio, tum quibusdam salinacidis fluvius infestior.. novissime.. noxia etiam dulces fuere. mox.. utriusque coeli subita mutatio pro pestilentia fuit.*

Cap. XLV, 137. *Sed ille noster est plane, ut supra dixi, Stoicus perpauca balbutiens.* Legit cl. Davis. *vester*, qui Antiochus intelligitur, quem non is qui haec disputat, sed Lucullus sequebatur. Pari coniectura loca quoque sequentia aggreditur V. D. cap. seq. *Numquid horum probat noster Antiochus?* supra c. 6. *Iam Clitomacho Philo noster* (sic MSS.) *operam multos annos dedit*, Divin. II, 17. *doleo tantam Stoicos nostros Epicureis irridendi sui facultatem dedisse.* At nimium ursisse videtur vir. cl, vim vocis *noster*, quum talem necessitudinem ea designari putat, quae in sententiarum conformitate consistat. Quamvis hi homines, de quibus ita veluti familiaribus suis loquitur Cicero, maxime ab eo dissentirent; satis tamen magna ei necessitudo, cur

sic de illis loqueretur, intercedebat; quatenus non tantum eorum dogmata familiarissima ipsi disputationum argumenta essent, sed etiam cum talibus amicis ageret, qui horum decretis faverent, quibusque proinde sic se quodammodo, ut inter amicos solet fieri, adcommodare voluit. Sic Seneca Epist. 107. ipse Stoicus de Epicuro: *habeant enim sane nomen, quod illis Epicurus noster imposuit, et ita vocentur.* ad quem locum magnus Lipsius, ideo *noster*, inquit, quia ad Lucilium scribit, quem supra etiam notabamus in secta illa fuisse. Sic ille V. D. cui tu vide an suffragandum sit.

Cap. XLVII, 146. *Ita tu nunc, Catule, lucere nescis: nec tu, Hortensi, iu tua villa nos esse.* Cave cum V. 48
Cl. emendes *et tu*, vel *atque tu*. Est hoc *σχῆμα πρὸς τὸ σημαινόμενον*, quo membrum posterius priori membro ad sententiam potius, quam ad verba congruit, ut si supra dictum esset *lucere non scis.* sic plane Tusc. V, 40. *Epicurei nostri Graece fere nesciunt, nec Graeci Latine.* supra lib. I. c. ult. *negabat esse quicquam, quod sciri posset, ne illud quidem ipsum, quod* etc. Fin. I, 9. *negat opus esse ratione, neque disputatione.* de N. Deor. I, 25. *negat esse corpus deorum, sed tanquam corpus; nec sanguinem, sed tanquam sanguinem* [74]). Quid multa? idem hoc egregie iam nunc illustravit ipse Davisius ad Fin. II, 8. et IV, 9. ad Leg. II, 6. in Add. uti etiam ad Divin. II, 37. adi quoque praestantissimum Cortium ad Salust. Iug. cap. 14. 7. Similiter Graeci: ut Lucianus Contempl. pag. 343... *σὲ δὲ καὶ κωλύσει ἐνεργεῖν τὰ τοῦ θανάτου ἔργα, καὶ τὴν Πλούτωνος ἀρχὴν ζημιοῦν.* subaudi *ἀναγκάσει* aut

74) De coniunctione *nec* post verba *nescire, negare* vid. Goerenz. ad Acad. p. 259. ad libr. de Fin. p. 254 Bremi. ad Cic. de Fin. 2, 10. p. 150.

ſimile quid, quod *τῷ κωλύσει* ſit contrarium. cl. Jenſius particulam *ὡς* ſuſpicabatur excidiſſe ante iſta, *καὶ τὴν* etc. ſed locus ſimilis videtur iſti D. Pauli 1. ad Tim. IV. 3. *κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν* etc. de quo loco vide quae Pricaeus, Glaſſius aliique. Conferantur etiam quae erud. Burmann. ad iſta Phaedri lib. IV. fab. 17, 31. *non veto dimitti, verum cruciari fame.*

---

49 CAPUT IX.

Tranſitur ad Tuſc. Diſp. in quarum lib. I. vera lectio aliquoties adſtruitur. Laus oratoria. *Ordo verborum confuſior. Salluſtius ex mſ. adiuvatur. Cicero emendatur.* Ne *pro non.* Decet *cum paſſivo. Duo Ciceronis loca cum uno Lactantii defenduntur. Ellipſis verbi. Cicero defenditur.* Primum, *non ſequente* deinde, *aut tali aliqua voce, Cicero rurſus vindicatur.* Properare, *deſiderare. Ellipſis pronominis. Tria Cic. loca vidicantur.* Id ipſum *quodammodo abundat. Sulp. Severus emendatur.* Μακρολογία *illuſtratur. Cicero et Lactantius defenduntur.*

Cicero Tuſc. I. cap. 3, 6. *Quare ſi aliquid oratoriae laudis noſtra attulimus induſtria.* Quae in hunc locum commentati ſint interpretes, tu, ſis, lector, videas. Sana quidem haec ſcriptura videtur, licet codices quidam aut editi referant *oratoriae laudi. Aliquid oratoriae laudis,* h. e. aliquam laudem oratoriam, aliquam laudem in dicendo, vel aliquem honorem eloquentiae; ut loquitur Tullius de Clar. Orat. cap. 10. *Jam temporibus Troicis tantum laudis in dicendo Ulyſſi non tribuiſſet Homerus et Neſtori, niſi iam tum eſſet honos eloquentiae* etc. Illud *aliquid laudis oratoriae* Cicero *attulerat*, h. e. ex Graecia ad Romanos tranſtulerat;

Graeciae eripuerat, in suamque pertulerat civitatem; ut infra loquitur lib. II. c. 2. *Quamobrem hortor omnes q. i. f. p. ut huius quoque generis laudem iam languenti Graeciae eripiant, et perferant in hanc civitatem; sicut reliquas omnes, quae quidem erant expetendae, studio atque industria sua maiores nostri transtulerunt.* [75]).

Cap. VI, 11. *Atqui pleni libri sunt contra ista ipsa* 50
philosophorum differentium. Stet ista lectio, quamvis vetus editio hunc verborum ordinem repraesentet, *contra ista ipsa differentium philosophorum;* [76]) multus enim Cicero est in istiusmodi transpositionibus. infra V, 24. *praestans vir optimis artibus.* etc. 2. *O vitae philosophia dux!* N. Deor. II, 17. *imperitos et similes philosophos imperitorum.* lib. III, 15. *et eius Polaemo-*

75) Non loquitur Cicero de arte aliunde translata, sed de oratorio studio sua industria culto atque ad laudem communem elato. *Affertur* autem *aliquid laudis*, ubi nulla erat antea laus, sed *affertur aliquid laudi*, quando ea unius alicuius opera augetur. *Laus* vero dicitur et de gloria et de re laudabili. Atqui Ciceronis sententia est: si mea opera romana eloquentia aliquantum provecta et laude ornata est, multo studiosius philosophiam usque ad hanc aetatem iacentem illustrabo. Attulit igitur aliquid i. e. aliquantum in oratoria arte *laudis*, quae parva aut nulla erat, non *laudi*, quae antea iam constaret. Hoc quamvis modestius dictum videatur, illud tamen Ciceroni magis convenit. Et verbi *afferre* absolutus usus erat, cur librarii *laudis* in *laudi* mutarent. Vid. p. Milon. 28, 77.

76) Quod nunc in recentissimis editionibus legitur, Wolfii beneficio deberi ait Goerenzius ad Acad. p. 205. Equidem non dixerim beneficium, sed eruditionis iacturam. Nam nomen *philosophorum* inter lineas adscripserant librarii, quorum alii post *ipsa*, alii post *differentium*, alii ante *contra* in textum id receperunt, ut philosophos poetis opponerent.

nem filium. Neque ab ista ratione abhorrent Graeci, Herodianus lib. I, 11, 3. τὴν δὲ προσηγορίαν λαβεῖν τὸν τόπον ἐκ τοῦ πεσόντος ἀγάλματος ἐξ οὐρανοῦ. sic ille et alii passim. confer etiam quae dicemus ad Divin. I. c. 28. Talis quoque metathesis est in ista lectione Salust. Cat. 51, 23. quam ex codice aliquo depromebat cl. Cortius: *in tanti facinoris homines convictos:* atque ita omnino legere malim, quam illud *convictos*, cum viro laudato pro insititio habere [77]).

Cap. VIII, 15. *Si mori etiam mortuis miserum esset, infinitum quoddam et sempiternnm malum haberemus in vita. Nunc video calcem.* Locus aliqua ex parte minus sincerus est. Malum haud tollere videntur, qui illud *in vita* delent, aut sequentibus hoc modo adiungunt, .. *haberemus. In vita nunc video calcem* [78]). Nisi me animi sententia fallat, scripsit Cicero,.. *malum HORREREMUS in vita. Nunc video calcem.* Sequitur: *sed nisi quid necesse erit, malo ne roges.* vereor ne parum veraces sint codices, qui dant *malo non roges. Ne* pro *non* satis usitatum est. de Finibus lib. I, 7. *vellem equidem .. ne deterruisset.* ad Att. I. ep. 6. *Tu velim .. ne praetermittas.* de Leg. II, 26. *nam super*

77) Quod Wopkensio placuit, error est unius istius librarii, nullo pacto excusandus. Neque vero in exemplis antea allatis deest caussa, qua ordo verborum inverteretur. Nam vim dictionis si quis signis expimere velit, interponere ei licebit commata: *imperitos et similes, philosophos, imperitorum: et eius, Palaemonem, filium.*

78) Illi sunt Davisius et Schützius, hi vero Bentleius et Bouherius. Verba *in vita* ob vim oppositionis necessaria et verbo *haberemus* adiungenda videntur. E libris de Legibus Lactantius Instit. 3, 19, 2. affert: *gratulamurque nobis, quoniam mors aut meliorem quam qui est in vita, aut certe non deteriorem allatura est statum. Malum habere* dixit Cicero iterum ad Att. 7, 2. med.

terrae tumulum noluit quid ſtatui, niſi columellam tribus cubitis ne altiorem [79]).

Cap. XIV, 32. *Quid? illud num dubitas, quin ſpecies naturae capi deceat ex optima quaque natura.* 61
Malunt docti, *capi debeat;* ſed alteram lectionem non reſpuit Latinitas, ut putabat editor cl. ſic enim de Leg. II, 3. *Optime vero, frater, et fieri ſic decet.* et c. 7. *hunc hominem omnino numerari qui decet?* Virgil. Aen. XII. vs. 797.

Mortalin' decuit violari vulnere divum,
Aut enſem (quid enim ſine te, Juturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, et vim creſcere victis?

Terent. prol. Andriae: *atque in eo diſputant, contaminari non decere fabulas.* Symmachus lib. III. ep. 67. *Firmum teſtimonio meo decuit adiuvari* [80]). Atque ita alibi ſaepius verbum *decet* cum paſſivo conſtruitur [81]).

79) Immo quaerendum erat, an recte dici potuerit *malo non roges.*

80) Eadem varietas deprehenditur in Cic. de Fin. 4, 11, 28. Tuſc. 2, 3. 8. Parad. 2, 19. de Senect. 23, 84. Goerenzius ubique patrocinium verbi *decere* ſuſcepit, in loco Parad. vereor ut iuſtum: *quamobrem quidquid eſt laudabile, idem et beatum et florens et expetendum videri debet. Decere* non pro *debere* dicitur, ſed de re congrua et apta, aut quae bonis moribus conveniat, et ipſa bona ſit. Id autem non ſufficit in tali concluſione. Aliter ſe res haberet, ſi auctor ſcripſiſſet *idem expeti decet.* Diſcrimen patet in Cic. de Leg. 1, 8, 24. ubi opponuntur, *qualem deum haberi deceat* et *deum haberi debeat,* quod ineſt in verbis *habendum ſciat.* In loco Tuſculan. Wopkenſius male ſcripſit *quid? illud num d.* Tamen corrigere non auſus ſum.

81) Goerenzius ad libr. de Leg. 1, 8, 24. adeo peculiarem morem Ciceronis cognoviſſe ſibi viſus eſt in paſſivo infinitivo cum verbis *licet, decet, oportet* coniungendo. At quae univerſa ratione nituntur, non mori debentur unius alicu-

Nihil proinde et in hisce locis movendum puto, de Fin. IV, 11. *quod cuiusque generis animantis statui deceat extremum.* Tusc. II, 3. *id commendari omnium lectioni decere.* utrobique eundem ad lapidem offendit cl. Davisius, uti et in his Lactantii, lib. III, 10, 7. *quae non, etiamsi ignoret qualem deum haberi deceat, tamen habendum sciat:* volebat *habere*, quod respexit Lactantius ad lib. I. Cic. de Leg. c. 8. ubi verbum activum, non passivum est. Sed passim ita a verbis, quae alicunde mutuatur, abludere solet Lactantius, ut omnes norunt.

Cap. XV, 34. *Sed quid poetas? opifices etiam post mortem nobilitari volunt.* Cave cum cl. Bentleio coniicias, *Sed quid putas?* nam cum in antecedentibus est de poetis iniecta mentio, tum quoque istiusmodi forma elliptica nihil est usitatius [82]). sic infra II, 16. *Pugiles caestibus contusi ne ingemiscunt quidem. Sed*
82 *quid hos?.. Gladiatores.. quas plagas perferunt?* locus hic nostro prorsus est similis. adde Divin. I, 26. *Sed quid ego Graecorum? nescio quomodo me magis nostra delectant.* Fam. IX. ep. 3, *Sed quid ego nunc haec ad te?* Tusc. III, 18. *Sed non necesse est nunc omnia.* de N. Deor. I, 25. *nihil horum, nisi calide,* sc. tra-

ius scriptoris. Nam infinitivus passivus in hac compositione verborum refertur ad rem omnibus communem, activus ad eum solum hominem, de quo sermo est. Ubi vero utramque rationem admittit sententia, concinnitas orationis magnum habet momentum: veluti in illo Ciceronis loco de Leg. 1, 8. *nulla gens est — tam fera, quae non, etiamsi ignoret qualem habere deum deceat, tamen habendum sciat.*

82) De elliptica dictione nemo dubitabit. Neque illud *sed quid putas* accipi poterat pro *quid? quod.* Latini dixerunt *quid putes?* Sed hoc loco manifestus est librarii error. Ceterum conf. 2, 12, 28.

stavit. Fin. I, 3. *quem quidem locum cum multa venustate et omni sale Lucilius.* ubi cum alii aliter tentent, ellipsis tamen haud durior videtur, quam ista Fam. XV. ep. 16. *haec tertia iam epistola ante te oppressit, quam tu scidulam aut literam*, sc. misisti. [83])

Cap. XXVI, 64. *Sin autem est quinta quaedam natura ab Aristotele inducta primum haec et deorum est et animorum* etc. Nescio sane, quomodo haec interpunctio placuerit viris doctis prae illa vulgata, quae vocem *primum* cum sequentibus hoc modo connectit, -- *inducta; primum haec* etc. Moleste tulisse videntur illi, quod τὸ *primum* sic absolute poneretur, non subsequente *porro, deinde*, aut tali aliqua voce [84]). Hac quidem de causa

83) A grammatica nil obstat. Sed si, ut videtur, genuina sunt verba, quae sequuntur, *apud quem praeclare Scaevola*, in antecedentibus utique desiderabimus verbum, neque ii, qui voc. *locum* delendum censebant, satis ad vim particulae *quidem* attenderunt. Est vero ea ita posita, ut in Epist. ad Fam. 5. 13, 2. *quam quidem laudem* etc. Respicit Cicero ad res bonas bene expressas latinis verbis. Nos dicimus *und diesen Gegenstand eben.* In corruptis vocabulis *idem Lucilius*, quorum alterum *idem* Wopkensius omisit, latet verbum, neque aptius inveniri poterat quam quod in Ursini codice exstat, *ridet.* A criticis interpolatum nomen *iocum* nunc probatum esse vehementer miror.

84) Necessario *primum* coniungimus cum superioribus ob ipsum sensum vocabuli. Etenim iam Manutius ad Cic. Ep. 7, 23. animadvertit, ubi desideretur post *primum* altera particula *deinde*, eam compensari aliis verbis. In loco Tusc. 1, 24, 37. disputationis decursu mutata est orationis series. Nam ad alteram animi vim demonstrandam Cicero pergit §. 61. *quid? illa vis, quae tandem est, quae investigat occulta?* In libr. de Leg. 3, 9, 19 post *primum* recte sequitur in enarrandis exemplis: *atque ut Flaminium et ea, quae iam prisca videntur, — relinquam.* De hoc anacolutho Donat. ad Terent. Andr. 3, 3, 38. Bremius

rursum turbas dabat Lambinus lib. V. c. 40. *qui primum per se ipsi plerumque conficiunt hominem: sin forte* etc. ubi volebat ille, *dein sin forte* etc. At hunc usum voculae *primum* comprobavit iam Tursellinus de Part. cap. 137. et Cortius ad Saluft. Iug. cap. 85. vide quoque supra c. 24. infra c. 47. N. Deor. II, 57. Lactant lib. I, 3. et alibi.

Cap. XXXI, 76. *Veniet enim tempus et quidem celeriter, et sive retardabis, sive properabis: volat enim aetas* etc. Alii ediderunt *retractabis*, pro *retardabis*; quomodo etiam edidit cl. Davisius, qui porro legebat *sive parebis*, pro *sive properabis*. Ego vero opposita ista *retardare* et *properare* sic intelligo, ut per illa temporis illius formido ac desiderium significetur [85]. Sic
65 sane σπεύδειν τι apud Graecos est aliquid magnopere desiderare, vel summo cum desiderio exspectare. 2 Petri III, 12, Προσδοκῶντας καὶ σπεύδοντας τὴν παρουσίαν τῆς τοῦ Θεοῦ ἡμέρας. ubi vide interpretes. Atque ita *festinatio* et *properatio* in eo dicitur, qui quid concupiscat aut desideret. Fam. lib. V. ep. 12. *Ardeo cupiditate incredibili, .. nomen ut nostrum scriptis illustretur et celebretur tuis .. Ignoscas velim huic festinationi meae -- ad properationem meam quiddam interest, non te exspectare dum* etc. et Minut. Felix. Octav. 34. *Ita corpus in seculo, ut arbores in hiberno occultant vi-*

ad Cic. de Fin. 1, 6. Matthiae in Miscell. phil. 1, 2. p. 98. et in Wolfii Analectis 3. p. 2. Goerenz. ad Cic. de Leg. 3, 9, 19. et ad Manutii doctrinam reversus, ad Cic. de Fin. 1, 6, 17.

85) Non male. Alter colloquentium enim dixerat, se nunc concupiscere mortem. Tum Cicero, veniet tempus, inquit, celeriter, sive retardabis cursum, sive properabis. Celerius enim volat ipsa aetas. Unde Wopkensius illud absonum *enim*, quod addidit, sumpserit, nescio.

rorem ariditate mentita. Quid feſtinas, ut cruda adhuc hieme reviviſcat et redeat? exſpectandum nobis etiam corporis ver eſt.

Cap. XXXVI, 88. *Sed ne vivus quidem bono caret, ſi eo non indiget: ſed in vivo intelligi tamen poteſt regno carere.* Facile ſubauditur pronomen *ipſum* vel *te*, quod excidiſſe putabat erud. Bentleius. [86]) ſic Divin. I, 28. *Audivi quidem ex te,-- ad lucem denique arcte et graviter dormitare coepiſſe.* N. Deor. I, 3. *exiſtimant quod ille inſcitia plane loquendi fecerit; feciſſe conſulto.* c. 34. *docebit.. ut immortalitate vincamur ab ea natura, ſic animi praeſtantia vinci.* vide quoque de Fin. III, 19. Min. Fel. cap. 17. et alibi. Hinc quoque nihil omnino in his ſollicitandum puto, Fam. X. ep. 20. *De te fama conſtans, nec decipi poſſe nec vinci.* Tuſc. V, 20. *ſummam fuiſſe eius in victu temperantiam, in rebuſque gerendis virum acrem et induſtrium.* Acad. I, 11. *cumque perturbationem animi illi ex homine non tollerent, ſed ea contraherent, naturaque et condoleſcere et extimeſcere dicerent.* ubi eidem ſcopulo necquidquam impingunt docti. confer quae ad N. D. II. 48.

Cap. XXXVII, 89. *Quoties-- univerſi exercitus ad non dubiam mortem concurrerunt?* Coniiciebatur, *cucurrerunt*; quam quidem lectionem, ne codicibus quidem ſi ſuffulta eſſet, vulgatae praeferrem; intendit enim verbum *concurrendi* orationem, et ſignificat ſaepe milites univerſos totius exercitus, iunctis animis viribuſque, 54

86) Recentiores editores adiecerunt *te* praeter neceſſitatem. *Regno carere* pro ſubſtantivo ponitur, *illud regno carere*, τὸ *regno carere*. Alia eſt ratio reliquorum exemplorum. vid. p. 15.

cumque eadem constantia et alacritate praesentissimum mortis periculum subiisse [87].

Cap. XXXIX, 93. *Nondum gustaverat, inquit, vitae suavitatem: hic autem iam sperabat magna, quibus frui coeperat. At id quidem ipsum in ceteris rebus melius putatur, aliquam partem, quam nullam attingere.* Pronomen *ipsum* nullo iure hic damnari videtur; sic enim supra c. 37. *nec enim potest miser esse quisquam sensu peremto. At id ipsum odiosum est, sine sensu esse.* ubi eodem modo dictio ista *id ipsum* complectitur antecedens illud *sensu peremto*, quo tamen repetitur deinde in sequentibus verbis *sine sensu esse.* infra II, 11. -- *Quis igitur Epicurum sequitur dolor? cum hoc ipsum dicit, summum malum esse dolorem.* de Div. I, 30. - - *nam et id ipsum vident, -- instare mortem.* cap. 46. - - *sed ipsum est deos non putare, quae ab iis significatur contemnere.* confer quae ad Divin. II, 41 [88]).

Cap. XLIV, 107. *Vides quanto haec in errore versentur: portum esse corporis .. in sepulcro putat.* Coniecturae qua legunt, *hic in errore versetur*, haud ita favent sequentia, ut illi subscribere audeam. saepius ita

87) Orat. p. Quint. 16, 53. *non statim ad C. Aquillium aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, concurrisses.* Sed Rufinianus habet *cucurrisses*, ut c. 26, 79. *ut statim de iure aliquis cucurrerit.* Et recte quidem. Praepositio *con* quamquam in aliis verbis vehementiam indicat, in *concurrere* ambiguitatem haberet. Igitur quum *exercitus* dicuntur *ad non dubiam mortem concurrisse*, intelligimus concursum proelii in via ad non dubiam mortem.

88) Et iure defendit *ipsum* Goerenz. ad Acad. 2, 14. p. 84. Quod nuper aliis placuit, *hic autem iam spirabat magna, quibus frui coeperat,* primum a Colero erat propositum: sed nimium videtur esse. Neque enim id, quo frui coeperat puer, spem excludit magnarum rerum.

a rebus ad personas, et vice versa, deflectit elegantissimorum hominum oratio. sic N. Deor. III, 10. *is igitur, si aliquid est, inquit* etc. *Haec omnia in eodem, quo illa Zenonis, errore versantur ... Idemque si dei non sint, negat esse* etc. vide quoque lib. I. c. 12. et 14. Quod autem in his cap. XLVI, 110. *secundis vero rebus suis volet etiam uti:* cl. Bentl. reponit -- *volet iam uti;* obiter dicam, videri mihi simili plane mendo S. Severum liberandum, lib. I. H. S. c. 7. *Per idem tempus fere*, inquit, *cum Abraam esset etiam centum annorum, Isaac filius natus est.* lego; *cum Abraam esset iam centum annorum.* et. c. 40, 5. *cum .. ex aliegenis coniugia sumsisset, etiam 700 uxores haberet.* fac *et iam* etc. Inferius autem in his Tullii: *ne et nosmet ipsos* 65
amare videamur: legam potius, *ne ita nosmet* etc. quam, iuxta codd. nonnullos, vocem secundam expungam [89]).

Cap. XLVIII, 116. *qui se in medios immisit hostes, veste famulari, ne posset agnosci, si esset ornatu regio.* Qui cuncta ferme ad vivum resecant, hi mirum est quod siluerint ad ista *si esset ornatu regio*, quae sane splendidissimam referunt glossematis faciem, quum ab oratione abesse facile et maiore quidem cum elegantia possint. [90]) Nos, ut criticorum παραδιορθώσεις anteverta-

89) Wopkensius quos codices intellexerit, nescio. Certiore indicio, in uno codice paris. *et* omitti, nunc notat Orellius. Tamen mira est reliquorum librorum consensio. Et amplius dubitari decet de genere huius interpolationis.

90) Quo igitur nomine talia excusabis, quae si omittuntur, maiorem efficiunt elegantiam? Vellem potius critici rationem exposuissent construendi verborum, in quibus nisi haec, *si esset ornatu regio*, necessaria adhaererent, dici debebat *ne agnosceretur:* sed dixit Cicero *ne posset agnosci* propterea, quod haec etiam ad sequentia spectant, quibus omissis illud *posset* male se haberet.

mus, aliquot hujus formae exempla ſimilia apponemus. De leg. I, 16. *Quod ſi populorum iuſſis, ſi principum decretis, ſi ſententiis iudicum, iura conſtituerentur: ius eſſet latrocinari, ius adulterare: ius teſtamenta falſa ſupponere, ſi haec ſuffragiis aut ſcitis multitudinis probarentur.* an non, ſalva omnino atque incolumi ſententia, omiſſa fuiſſent illa, *ſi haec* etc. Rurſum de Fin. III, 11. *Quid autem dici poterit, turpitudinem non ipſam per ſe fugiendam eſſe ſtatuemus, quominus homines tenebras et ſolitudinem nacti, nullo dedecore ſe abſtineant, niſi eos per ſe foeditate ſua turpitudo ipſa deterreat?* quorſum vero iſta, *niſi eos* etc. quum praeceſſerint iam talia, *ſie turpitndinem -- ſtatuemus?* quae tamen gloſſematis ſuſpecta habuerunt cl. Walkerus ac Daviſius, quamvis immerito, ut ego quidem puto. Lactant. lib. I. c. 21, 18. *neque intra parietes aut aediculas luto factos, ſed intra pectus collocandae ſunt, et interius comprehendendae, ne ſint falſae, ſi extra hominem fuerint collocatae.* quis requireret poſtrema iſta, ſi non appoſita fuiſſent? libro II. c. 2, 4. *Deos igitur in quorum numero reponemus? ſi in mortuorum, quis tam ſtultus ut colat? ſi in abſentium, ergo colendi non ſunt, ſi nec videant quae facimus,*
56 *nec audiant quae precamur.* lib. IV. c. 23, 2. *et ipſi eodem modo vivendum eſt, quo docet eſſe vivendum, ne ſi aliter vixerit, ipſe praeceptis ſuis detrahat, ſi re ipſa ſolvat quod verbis nitatur adſtringere.* Non opus eſt ut oſtendam, quae ſint in his plane otioſa. Unde etiam falli conſtat cl. Daviſium, qui coni. *ut* poſt *niſi* iniiceret, in his Lactant. Epit. cap. 49. *Si ergo Iudaei a Deo reiecti ſunt, ſicut* etc. *nulla igitur alia ſpes homini propoſita eſt, niſi veram religionem -- fuerit ſecutus.* [illegible]t ille *niſi ut veram* etc. ego iſta omnia deleſſem

potius, quam lectionem adeo duram ſubſtituiſſem; ſed nil mutandum, tum ea quae iam protulimus declarant, tum quoque iſta quae ſunt huic loco gemina ac germana: lib. IV. c. 18, 23. *unde apparet Iudaeos nullam aliam ſpem habere, niſi ſe abluerint a ſanguine, ac ſperaverint* etc. etc. cap. 19, 11. *Nulla igitur ſpes alia -- datur, niſi crediderit in eum.* vide quoque l. II. c. 9, 3. l. IV. c. 24, 3. Senec. de Ira I, 7. initio. D. Matth. 26, 42 [91]).

CAPUT X.

In lib. II. Cic. Tuſc. edita lectio octies vel novies vindicatur. Ἀνακόλουθον. Iacens et adflictus. *Lactantius Placidus defenditur.* Ἀνακόλουθον. *Cicero defenditur. Enallage activi et paſſivi. Cicero bis defenditur. Lactantius emendatur.*

Pergimus ad librum II. Tuſc. ibi autem, cap. primo iſta habentur: *magna habere poſſit auxilia reliquorum philoſophorum diſciplinis.* Ablativus *diſciplinis* crucem figit viris doctis, qui tentant *a reliquorum philoſophorum diſciplinis*, vel *reliquorum philoſophorum diſciplinas.* Sed ablativus ille in Gramaticorum adnota- 57
tis eſt celeberrimus. Hinc quoque merito vapulabat Lambinus, cum Fin. II, 28. *negat enim tenuiſſimo victu -- voluptatem percipi*: praepoſitionem *e* ingereret: ſurdo-

91) Sic in Terent. Heaut. 4, 1. 44. CH. *quid nunc ſuſpicare aut invenis de illa?* SO. *neſcio: niſi ut ex ipſa quaeras, unde hunc habuerit.* Faernus in codice bembino invenit, *niſi ex ipſa quaeras*, et in textum recepit. Male tamen *niſi* explicat per *ſed*.

que canebat, cum supra lib. I, 18. *terreno principiorum genere confecta:* vellet *ex terreno p. g. c.* [92])

Sequitur capite tertio: -- *nemo mediocriter quidem doctus ignorat.* Frustra est Lambinus, qui reponit *nemo ne mediocriter q. d. i.* cur enim impunitum dimisit locum de Fin. III, 1. huic plane conformem? *quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur* [93]). Resolvit per pronomen relativum Lactanius lib. I. c. 3. initio: *nemo qui quidem sapiat -- non unum esse intelligat.*

Capite V, 14. *Quid enim minus est dignum, quam tibi quicquam peius videri dedecore?* Vir idem doctissimus pronomen *te*, ante vocem *dignum*, inculcat; absque causa quidem iusta, ut ego arbitor, quum sic absolute aliquando veniat nomen *dignum.* ut e. g. Seneca de Ira I. c. 12. *Illud pulcrum dignumque, parentibus prodire -- defensorem.* sic lib. II, 13. et alibi. Plaut. Mil. III, 1, 128. *Huic homini dignum est divitias esse et diu vitam dari.* ubi *dignum est* iure merito exposuit Pareus *fas est.* vide quoque in Merc, I, 2, 22. [94])

Cap. VI, 16. *Ergo id quod natura -- respuit, -- in eo magistra vitae philosophia tot saecula permanet?* Si cum viro cl. facias, -- *in magistra vitae ph, t. s. p.?* tolletur quidem nescioquid illud soloecismi; sed cum sic

92) Non omnia, quae grammatica ratione possunt stabiliri, in usum veniunt. Nemo dixit *auxilium habere aliqua re*, sed *ab aliqua re*, quod est a parte. Vide nos in libro de Particulis p. 16.

93) Haec non omnia aequalia sunt, nec parum refert, cui vocabulo adiungas *quidem.* In altero loco *nemo mediocriter quidem doctus* dicitur pro *nemo ne mediocriter quidem doctus:* in altero *quidem* cum *quod* cohaeret.

94) De usu absoluto verbi *dignus* vid. Bentlei. ad Horat. Serm. 2, 1, 85. Gierig. ad Ovid. Fast. 1, 401.

luriufcule dicetur, id quod a natura et virtute refpuatur, *permanere in magiſtra vitae philoſophia;* tum illud etiam haudquaquam inufitatum, ut fufpendatur orationis constructio, exitumque analogiae congruum non reperiat. vide cl. Perizon. ad Sanct. Min. IV, 11. 5. et Davif. ad Tufc, I, 24. [95]) adde, fi lubet, Lactant. Inft. I, 11, 64... *refert,.. Jovem cum e. i. N. a. T. proficiſceretur,.. aquilam ei in auſpicium advolaſſe.* Quod ad phrafin *permanere in aliqua re* attinet, eam fimilibus exemplis componerem, nifi in re tam vulgari, ftylo 58
effet temperandum.

Cap. VII, 17. *hic* (Epicurus) *qui ſolum hoc malum dicit* (dolorem) *et malorum omnium extremum, ſapientem cenſet id ſuave dicturum.* Abfonum quidpiam in his videre vifus eft cl. Bentl. Si prius *ſolum,* inquit, quomodo dein *extremum?* Et me quidem follicitum ifta ratio haberet, fi legeremus, *qui non modo ſolum hoc malum dicit, ſed etiam malorum omnium extremum:* quem enim non offenderet tam inepta orationis degradatio? Iam vero fic modo interpretare, ut Epicurus dolorem aliquando malum unicum, aliquando extremum dixerit.

95) Matthiae docte difputat in Wolfii Analect. 3. p. 16. de eo anacoluthiae genere, quo, quae iam antea dicta erat res, iterum nominatur. In primis autem notandus erat peculiaris ufus pronominis demonftrativi, quod non folum, interiecta alia fententiae parte, iterum ponitur eadem, qua antea, forma, — vide exempla a Matthiae collata — fed etiam mutata oratione. Sed locus, de quo Wopkenfius agit, aliam habet conditionem. *Id quod* enim in praemiffa enuntiatione relativa pro fimplici *quod* ponitur, ut aliis vifum eft, pleonafmi, ut Ruddimannus Tom. 2. p. 23. putat, ellipfeos ratione. Hoc recte quidem, fed non eo, quem Ruddimannus explicat, modo. Neque hic ufus ita reftringitur, ut femper ad totam aliquam enuntiationem referatur: quod plurimi grammatici praeceperunt. vid. Zumpt. Gramm. 371, Ramshorn. p. 678.

Haecce orationis degradatio facillime concoqui posse videtur, cum saepius ita deficiant auctores, ubi rerum describendarum magnitudine sufflaminantur, ut verbis utar cl. Cortii ad Salust. Cat. c. 5, 5 [96]). Qua observatione defendi etiam possunt ista infra IV, 23. *satis instructa, armata, parata per sese:* ubi transponebat V. D. *Sat. ins. parata, armata per sese.* Non igitur est, cur legendum arbitraremur, *hic qui non solum malum hoc dicit; sed malorum omnium extremum;* cum praesertim, amisso adiectivo *solum*, sermonis efficacia, quae quidem in hoc loco maxima requiritur, nimium enervabitur, quandoquidem dolorem non tantum malorum extremum, sed etiam malum unicum loquebatur Epicurus. lib. V. c. 10. *qui vel summum, vel solum malum dolorem esse dicat.* vide c. 9. et 26. Plura non adferam, cur locum omnino sincerum esse putem.

Cap. XIII, 30. *tantum tamen excellit illud.. quod.. virtutis nomine amplectimur, ut omnia praeterea.. minuta videantur, nec malum quidem ullum, nec si in*
59 *unum locum collata omnia sint, cum turpitudinis malo comparanda. Nec malum quidem ullum:* subaudi *ἀπὸ κοινοῦ, cum turpitudinis malo videatur comparandum.* quae quidem ellipsis non ita dura est, ut orationis cursum bene fluere negaremus, cum viris illis, quorum alter coniicit, *ne malum quidem ullum ... comparandum;* alter, *nec m. q. u., nec vel in unum locum conlata omnia, sint c. t. m. comparanda* [97]).

96) Etiam Orellius interpretatur: qui modo solum, modo extremum hoc malorum dicit. Sed vellem docuisset id exprimi posse per simplicem copulam *et*, quae tantum diversas sententias coniungit. Atque hoc sufficit.

97) Wopkensius negligenter, ut videtur, scripsit *excellit* pro *excellet*, quamquam illud etiam in nonnullis codi-

Ibidem, 32: *Adflictusne et iacens, et lamentabili voce deplorans, audieris O virum fortem!* Haud facile ex profligata codicis lectione rescripserim *adflictusne iacens:* saepius enim participium *iacens*, τῷ *adflictus* tantumnon ἰσοδύναμον, adiectivi vicem praestat. de Amic. 16. *ut amici iacentem animum excitet.* de Har. Resp. 24. *Videtis igitur hominem per se ipsum iam pridem adflictum ac iacentem.* post Red. ad sen. 9. *qui mihi primus adflicto et iacenti consularem fidem dextramque porrexit.* Lactant. Inst. l. V. 2. §. 2. *duo exstiterunt, qui iacenti atque abiectae veritati insultarent.* Claudianus de Raptu Proserp. lib. I, 96.

An forte iacentes
Ignavosque putas?

Quemadmodum igitur in loco proposito, sic quoque nihil arbitror mutandum, in illo infra IV. 16. *Quid autem est deformius, quam aegritudine quis adflictus, debilitatus, iacens* [98])?

Cap. XIV, 34. *Spartae vero pueri ad aram sic verberibus accipiuntur, ut multus e visceribus sanguis exeat; nonnunquam etiam, ut cum ubi essem, audiebam, ad necem.* Cur pro *audiebam* scriberemus *videbam*, ratio quam adfert, vir insignis, parum valida videtur, quod eo verbo utatur Cicero infra V. c. 27.

cibus legitur. Tum Lambinus non sine librorum auctoritate scripsit *ne malum quidem.* Illud *nec* ipsum reprehendi non poterit, si totius sententiae partes oppositas censebimus pari ratione. Vid. Gernhard. ad Cic. Cat. 9, 27.

98) Tusc. 2, 23, 54 *abiiciunt se atque ita afflicti et exanimati iacent.* Conf. Burmann. ad Propert. 1, 6, 25.

Pueri Spartiatae, inquit, *non ingemiſcunt verberum*
60 *dolore laniati. Adoleſcentium greges Lacedaemone vidimus ipſi incredibili contentione certantes pugnis.* Cum pugnantes adoleſcentes viderit Tullius, inde vidiſſe etiam cum caederentur ad aram, non ſic colligitur, ut quidpiam in lectione edita novandum credam. Obiter quoque vindicem, quae his illuſtrandis appoſite contulit cl. Daviſius, ex Lactantio Placido, ad Statii Theb. lib. I, 118. *quibus* (Lacedaemoniis) *virtuti eſt, in ſacris caedi verberibus, ſine corporis motu.* ubi vir laudatus legebat, *quibus in uſu eſt* etc. ſed *alicui virtuti eſſe* recte dicitur, quod dixit Tacitus *pro virtute eſſe.* ſic Plautus Trucul. I. ſc. II, 14. *Eſt iis pugnae et virtuti, de praedonibus praedam agere.* et alibi.

Cap. XVI, 37. *Militiam vero* (*noſtram dicam, non* etc.) *noſtri exercitus primum unde nomen habeant vides.* Sermonem ſic inſtituebat Tullius, ut ſi dicturus fuiſſet, *Militiam, unde nomen habeat, vides,* i. e. unde militia nomen habeat: qua de forma multa coacervantem vide Daviſium ad N. Deor. I. c. 26. ſed facta quadam orationis digreſſione, ab incepto ſuo transverſus velut abripitur, idque ut reſumat non eandem *Militiae* vocem repetit, ſed ſynonymam *exercituum* [99]); quod ἀνακόλουθον, poſt multos alios, optime illuſtravit editor cl. ad huius libri c. 1. et lib. III. c. 8. Haec igitur MSS. lectio omnino mihi pla-

99) Minime: quamquam Orellius quoque anacoluthon nuper commendavit. Verba enim ita conſtruuntur *vides unde noſtri exercitus nomen habeant militiam.* Hanc appoſitionis vim in Graecis iamdudum cognitam habent critici. Plato Charmid 50. p. 176. b. νῦν δέ, — οὐδαμῇ δυνάμεθα εὑρεῖν, ἐφ' ὅτῳ ποτὲ τῶν ὄντων ὁ ὀνοματοθέτης τοῦτο τοὔνομα ἔθετο τὴν σωφροσύνην. Vid. Matthiae Gram. p. 794.

set, quamvis contra illam insurrexerint literatores eruditissimi. Similis est locus de N. Deor. I. cap. 24. -- *quam vestra. Ista enim flagitia Democriti, -- esse corpuscula quaedam alia aspera, rotunda alia, partim autem angulata, curvata quaedam, et quasi adunca: ex his effectum esse coelum atque terram -- concursu quodam fortuito: hanc tu opinionem* (i. e. haec, inquam, flagitia Democriti), *C. Vellei, usque ad hanc aetatem perduxisti* etc. Non coniecissent homines do- 61
ctissimi, *quam vestra ista, flagitia Democriti*, vel *quam vestra: ista inquam flagitia Democriti;* si locum, qui vulgo pessime distinguitur, quoad interpunctionem tantummodo, quemadmodum nos hic fecimus, adiuvassent [100]).

Paucis interiectis: *arma enim membra militis esse ducunt; quae quidem ita geruntur apte, ut si usus foret, abiectis oneribus, expeditis armis ut membris, pugnare possint.* Enallage, quam vides, activi et passivi improbata fuit cl. Bentleio, qui pro *geruntur* malebat *gerunt* [101]). quemadmodum etiam infra lib. III,

100) Ad eamdem regulam hunc locum exegit, et interpunctionem egregie constituit Matthiae in Miscell. philol. 2. p. 142.

101) *Ducunt* pro *dicunt* scriptum est errore Wopkensii. Quod autem ille *geruntur* defendit, bene actum videtur: nam praeterquam quod hoc *geruntur* interpolationi librariorum deberi vix credibile est, adhaeret etiam aliqua ineptae dictionis species his verbis: arma ita apte gerunt, ut expeditis armis ut membris pugnare possint. Hoc non idem fit, si legimus *geruntur.* Sic alibi activum cum passivo componitur. Liv. 22, 2, 18. *donum Iunoni Reginae in Aventinum ferrent, lectisterniumque fieret.* Contrariam sententiam nescio quo argumento defendat cum Wolfio Orellius. *Ut si usus ferat* egregia est Lambini emendatio.

29. - - *repulerunt.* -- *Contra dicuntur haec, quis tam demens, ut ſua voluntate moereat? natura adfert dolorem; cui quidem Crantor, inquiunt, veſter cedendum putat:* legebat *Contra dicunt. Ecquis* etc. et lib. IV, 9. *Voluptatem autem partes hoc modo deſcribunt* etc. *Quae autem libidini ſubiecta ſunt, ea ſic definiuntur* etc. emendabat *definiunt.* et lib. II. de Fin. c. 15. *ſi enim ad honeſtatem omnia referantur, neque in ea voluptatem dicant ineſſe, ait eos* etc. doct. Th. Bentleius ac Daviſius, *referant* reponunt. At multa reclamant eiuſdem plane generis loca, quorum omnem catalogum non contexemus: pauca ſuffecerint, quae iam mihi in mundo ſunt. de Nat. Deor, III, 10 *ſi aliquid eſt, inquit, quod* etc. *quid inter naturam et rationem interſit, non diſtinguitur. Idemque, ſi Dei non ſint, negat eſſe* etc. Florus lib. III, 21, 28. *ut obſides - - duci iubentur, ſic damnatam civitatem iuſſit Sylla deleri.* Lactant. lib. V. cap. 12, 2. *adeone apud vos perit innocentia, ut ne morte quidem ſimplici dignam iudicetis, ſed ſupra omnia facinora habeatur, nullum facinus admittere?* et cap. 19, 11. *proferant* etc. *verbis potius, quam verberibus res agenda eſt, ut ſit voluntas* (legendum iudico, *ut ſic volentes,*] i. e. qui voluerint [102])), *diſtringant aciem ingeniorum ſuorum; ſi ratio eorum vera eſt, adferatur. parati ſumus audire, ſi doceant.* Salluſt. Catil. cap. 48, 4. *quo et ceterorum animos reficeret, et illi facilius e periculo eriperentur.* et Iu-
62 gurth. cap. 7. extr. *paucis diebus quo ire contende-*

102) *Eſſe* pro *valere, locum habere* bene dicitur. Ita defendas codicum omnium ſcripturam. Solemnis formula eſt *quod ſi eſt.* Cic. de Leg. 1, 16, 45 et al.

rant, perventum eſt. Loca haecce duo debemus cl. Cortio, qui iſta pluraque talia congeſſit ad Catil. cap. 51, 40.

CAPUT XI.

Quatuordecim Tullii loca. ſtabiliuntur; unus corrigitur. Nemeſius emendatur. Lactantius et Arnobius defenduntur. Sapiens et fortis. Vigor *ſatis bene* molliri *dicitur.* Enim *loco* τοῦ autem. *Min. Felix tentatur. Quinctilianus adſeritur. Abſtracto tribuitur, quod concreto eſt magis proprium.*

Cicero lib. II. Tuſc. cap. 21. *Zeno proponatur Eleates* etc. Locum Nemeſii de Nat. Hom. cap. 30. p. 233. adpoſite quidem, uti ſolet, allegat, meritoque ἀναχρονισμοῦ arguit cl. Daviſius; ſed quam in illum emendationem inſtituit, huic ego vix poſſum facere ut acquieſcam. Ζήνων, inquit Nemeſius, ὁ ἀποφαγὼν ἑαυτοῦ τὴν γλῶτταν, καὶ ἀποπτύσας Διονυσίῳ τῷ τυράννῳ, ὑπὲρ τοῦ μηδενὶ αὐτοῦ ἐξειπεῖν τὰ ἀπόῤῥητα. legebat vir doctus, ὑπὲρ τοῦ μὴ αὐτῷ ἐξειπεῖν τ. α. at religioſus videtur characteribus eſſe adhaerendum, reſcribendo ὑπὲρ τοῦ μηδενὶ ΑΥΤΟΝ ἐξειπεῖν τ. α. *ut nulli homini ſilenda patefaceret.* Locus hic totus abeſt ab editione Antverpienſi, ſed illum in verſione ſua expreſſit interpres, quod falcem immitti vetat.

Cap. XXIII, 56. *Nec vero unquam ne ingemiſcet quidem vir fortis ac ſapiens, niſi forte ut ſe intendat ad firmitatem.* Non ſatis video, cur mallemus *fortis*

ac patiens: uti etiam in his Lactantii Epit. cap. 35. *Virtus -- mala omnia ſapientiſſime perfert;* nihil eſſe reor, cur reſcribendum putaverit V. D. *patientiſſime*
63 *perfert.* Cum enim patientiam contineat ſapientia, ut bene docetur l. III. cap. 7. adque patientiam veram omnino neceſſaria ſit ſapientia; ſapienter perferri poteſt dici, quod perferatur patienter, ſapiensque appellari, qui ſit patiens. Hinc paſſim ſapientia nominatur, ubi de fortitudine animi, perferendisque rebus adverſis ſermo ſit, ut Fam. lib. V. epiſt. 16. *Non eſt iam gravitatis ac ſapientiae tuae* -- (dicere potuit, *patientiae tuae*) *ferre immoderatius caſum incommodorum tuorum.* et epiſt. 17. *ſi et illud adiungas, homines ſapientes turpitudine, non caſu commoveri.* lib. IX. epiſt. 12. *Tu velim animo ſapienti fortique ſis, ut tua moderatio et gravitas aliorum infamet iniuriam.* Seneca de Ira III. cap. 38. *Tulit hoc ille leniter ac ſapienter.* Arnobius lib. III. pag. 116. *ſapientes ac fortes viri ſolvunt decreta conſtantiae, virilitatis vigore mollito.* ubi, ut hoc obiter moneam, minus neceſſaria videtur emendatio viri quamvis elegantiſſimi et eruditiſſimi Arn. Drakenborchii, ad Sil. Ital. p. 307. pro *vigore* facientis *rigore.* obſtant enim atque reclamant, quae doct. Salmaſius ad iſta Tertulliani de Pallio, cap. 4. *niſi diu mollitas et evigoratas.* „Tertullianus, inquit ille, aliique eorum temporum ſcriptores *vigorem* paſſim pro *rigore*, et quicquid molli contrarium eſt, uſurpant.“ vide reliqua. addamus illud Cypriani, lib. II. ep. 2. *omnis honor et vigor ſexus enervati corporis dedecore mollitur: plusque illis placet, quisquis virum in feminam magis fregerit.* Et ſi ad *ἀκυρολογίαν* ſpectes, ſane tam bene poteſt Latine dici *vigor molliri*, quam *ardor laxari* dicitur Quinctil. Declam.

IV, 5. *ne hunc ardorem fugientis animae dilatione laxetis*[103].

Cap. XXIV, 58. *Sumus enim natura, ut antea dixi, (dicendum eſt enim ſaepius) ſtudioſiſſimi honeſtatis.* Diſplicebat editori cl. poſterius *enim*, cui ſubſtituebat 64
autem. Sed *enim* paſſim adhibetur, ubi quamvis obſcurius aliqua tamen antecedentium ratio redditur. Ita hic cauſa refertur, cur haec iterum repetantur; quod eſſent dicenda ſaepius. Supra c. 11. *ad ineptias redis: illud enim quod me augebat, non eximis.* malles forte, *illud etiam quod* etc. Divin. II, 26. *Hoc igitur* etc. *An illae aves, niſi quum vicerint, canere non ſolent? At tum canebant, nec vicerant: id enim eſt, inquies, oſtentum.* de N. D. III, 4. *Sed quia* etc. *propterea multis argumentis deos eſſe docere voluiſti. Mihi enim unum ſat erat.* vide quoque de Fin. I, 2. et cl. Cortium ad Fam. IX. ep. 21. Ad haec et innumera talia loca, in quibus *nam* et *enim* relationem ad ſuperiora incommodiorem habeant, conticuit vir cl., qui tamen ut in locum propoſitum, ſic in haec ſequentia etiam litem movit ſupra I, 40. *Quis hanc maximi animi aequitatem in ipſa morte lauda-*

103) Apulei. Florid. p. 347, 25. Elm. *quis enim a te non amet diſcere, quanam moderatione obtineri queat tua iſta gravitas iucunda, mitis auſteritas, placida conſtantia, blandusque vigor animi.* ubi Douſa coniecit *blandusque rigor.*

104) Quam ſaepe particula *enim* in eiusmodi locis fraudem fecerit criticis, ut de correctione cogitarent, omnibus notum eſt. Idem factum eſt in graeco γάρ: de quo egregie praecepit Hermannus ad Viger. n. 343. p. 846. Tamen in utroque vocabulo facilis erat librariorum error. Nam compendia verborum *autem* et *enim*, δὲ et γὰρ magnam habent ſimilitudinem. De illis nuper dixit Wunderus in Var. Lect. cod. Erfurt. p. 38. Praefat.

ret, si mortem malum iudicaret? Vadit enim in eundem carcerem . . Socrates etc. ubi *enim* a codd. subministratum commutat in *autem.* uti et N. Deor. III, 15. *Nec vero volgi atque imperitorum inscitiam despicere possum, cum ea considero quae dicuntur a Stoicis. Sunt enim illa imperitorum: Piscem Syri venerantur* etc. et cap. 37... *Ita fit, inquit: illi enim nusquam picti sunt* etc. cap. 38. *Utrum* etc. *non facile dixerim: portenta enim ab utrisque et flagitia dicuntur.* In his locis idem commisit vir ille doctus, sed qui tamen eos introspicere non gravatur, is facile videbit antecedentia verba per subsequentem coniunctionem aliquomodo aut explicari aut adseri. Quod porro ad repetitionem coniunctionis *enim* attinet, similis exstat Acad. II, 18. N. Deor. III, 38. et 39. et Tusc. IV, 17. *Quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui* etc.? *Nam*
65 *quid aut in studiis* etc.? ubi non cerno cur legeremus potius *Num quid aut* etc. Innumera talia proferri licet, sed heu quantas in minutias descendimus! vide supra ad Acad. II. 27.

Ibidem: *Non sentiunt v. f. i. a. vulnera; vel sentiunt. sed emori malunt quam* etc. Tentabatur *vel sentiant:* sed bene adhibetur indicativus, dummodo subaudias *quidem:* de qua forma, adeatur cl. Cortius ad Salust. Cat. c. 52, 28 [105]. Huc quoque referebam aliquando illud Min. Felicis Oct. cap. 34. *Corpus omne, sive arescit* etc. *subducitur nobis; sed Deo el. cust. reservatur.* Sed ibi legendum videri posset, *Corpus*

105) Nemo assentiet. Meliora offerunt correctae nunc editiones. Etiam in loco Minutii bene se habent verba *corpus omne.* Cic. de Leg. I, 8, 24 *nam quum de natura omni quaeritur* etc.

OMNINO, *ſive* etc. ſic enim *omnino* ſaepius adhibetur in conceſſione, quemadmodum *quidem*, uti in Formulis Tullianis recte obſervavit vir optime de me ſtudiisque meis meritus Iſ. Valkenaar.

Cap. XXVI, 62. *Videmuſne, apud quos eorum ludorum, qui gymnici nominantur, magnus honos ſit: nullum ab his, qui in id certamen deſcendant, devitari dolorem? apud quos autem venandi et equitandi laus viget, qui hanc peteſſunt, nullum fugiunt dolorem.* Qui legunt *nullum fugere laborem*, hi mirum eſt quomodo non viderint ulterius eſſe procedendum, et porro legendum, *apud q. a. v. e. e. l. vigeat, qui hanc peteſſant* etc.[106]). Ita ſane ſupra ex *aſpernatur* et *adſciſcit* facit vir cl. *aſpernetur* et *adſciſcat.* ut nulla videatur eſſe ratio, cur cl. Daviſ. ad Tuſc. V, 16. ſollicitaret ſubiunctivum in his Quinctil. I. O. XI, 1, 30. *Graeci prodiderunt, ut vivat quemque etiam dicere.* ubi ille, *vivit.* Quod autem oratio ex obliqua ſit directa, id nihil in Tullio novi. ſic infra IV, 10. *Intelligatur igitur perturbationem.. in motu eſſe ſemper: cum autem hic fervor.. inveteravit,.. tum exiſtit et morbus* etc. de N. Deor. II, 52. *Teſtudines autem et* 66
crocodilos dicunt - - obruere ova, deinde diſcedere: ita et naſcuntur et educantur ipſa per ſeſe. lib. I. c. 27. *Dicemus ergo idem, quod in Venere Coa; corpus illud non eſt, ſed ſimile corporis, - - ſic in Epicureo deo non res, ſed ſimilitudines rerum eſſe.* Fin. III, 13. *An vero certius quicquam poteſt eſſe, quam illorum ratione., non poſſe ſapientem beatum eſſe, cum eculeo torqueatur? eorum autem, q. d. i. m. n. h., ratio*

106) Hoc non neceſſarium eſſe, recentior doctrina demonſtrat, Lambino non incognita.

certe cogit, uti in omnibus tormentis conservetur beata vita sapienti. ubi Lambinus rursus est ad analogiam grammaticam nimis attentus. confer quae ad N. Deor. III, 22.

Ibidem, 64. *Hoc igitur tibi propone, amplitudinem et quasi quandam exaggerationem quam altissimam animi, quae maxime eminet contemnendis et despiciendis doloribus* etc. Et hoc rursus male habuit criticum celeberrimum, quod hic *amplitudo animi*, et non ipse potius animus, contemnendis et despiciendis doloribus dicitur *maxime eminere*: qui proinde legebat, *qui maxime eminet.* Similiter lib. IV. c. 26. *Libidinosum igitur e. i. e. d. e. t. esse censemus sapientem? de cuius excellentia multa quidem dici quamvis fuse lateque possint, sed breviter hoc modo; sapientiam esse rerum* etc. *Ex quo efficitur, ut divina imitetur, humana omnia inferiora virtute ducat. In hanc tu igitur.. perturbationem cadere tibi dixisti videri?* Ne sapientiae tribuatur, quod proprie in sapiente dicitur, reponebat idem V. D. *In hunc tu igitur* etc. Item ibid. c. 37. *Et si fidentia - - scientia quaedam est et opinio gravis, non temere adsentiens;* ille rursum, *non temere adsentientis.* supra lib. I, 25. *Quid? illa vis quae tandem est, quae investigat occulta, quae inventio atque excogitatio dicitur? Ex hacne tibi terrena mortalique natura et caduca concreta ea videtur? Aut qui primus .. omnibus rebus imposuit no-*
67 *mina? aut qui* etc.? coniicit ille, *concretus esse videtur aut qui primus* etc.? Ibidem: *Quae porro tam immensa magnitudo* (de memoriae capacitate sermo est), *quae illa tam multa possit effingere.* i. e. quae illa tantae res magnitudinis, quae ea quae effingat complecti tam multa queat? cl. Davisius hariolatur: *quae illa*

tam multa possit excipere? vel, *in qua i. t. m. possint effingi?* Sed auctoritati summorum virorum obviam ibimus, locorum similium auctoritate muniti, quos tamen illi eiusmodi censura non attigerunt [107]). De innumerabilibus autem ecce pauca. lib. III. c. 8. *Nam est innocentia adfectio tatis animi, quae noceat nemini.* lib. IV. c. 15. *impotentiam quandam animi, a temperantia et moderatione plurimum dissidentem; quae si quando adepta sit id quod ei fuerit concupitum, tum effertur alacritate, ut nihil ei constet quod agat.* cap. 24. *adfectio animi legi summae i. p. r. obtemperans.* et mox: *Quid ista bellatrix iracundia cum domum rediit, qualis est cum uxore? cum liberis? cum familia?* lib. V. cap. 14. *Quae est enim alia fortitudo, nisi animi adfectio, cum in adeundo periculo, .. patiens, tum procul ab omni metu.* et cap. 18. *Etenim ut stultitia etsi adepta est quod concupivit, numquam se tamen satis consecutam putat: sic sapientia semper eo contenta est quod adest, neque eam unquam se sui poenitet.* de Fin. IV, 13. *est quaedam ap-*

107) In eiusmodi correctionibus quamvis Davisius saepe ingenio indulserit, tamen ea, quae Wopkensius comparat, ab istis plurimis, quae a Davisio temere emendata esse censet, differunt. In Tusc. 2, 26, 64. non male se habet aliorum codicum scriptura *exaggerationem quam altissimam animi, qui maxime eminet contemnendis — doloribus.* quod est, *in eo animo, qui maxime eminet:* sed recte etiam dicitur de ipsa animi amplitudine, *quae maxime eminet.* In 4, 26, 37 ambigua est librorum auctoritas, sed praestare mihi videtur alterum *in hunc:* nam ipse est sapiens, qui imitetur divina, et in quem, tamquam in mare ventis subiectum, cadat perturbatio. In 4, 37, 80 altera lectio *non temere assentientis* omnino praeferenda est: nam gravitas opinionis in eo apparet, quod qui eam tenet, non temere assentiri solet.

petitio naturalis, ea quae secundum naturam sunt appetens. Lamb. volebat *appetentis*, sed redarguit ipsum cl. Davisius, quem vide. adde, sis, Lactant. lib. II, 5, 16. *nisi sensus illis inesset officii sui sciens.* Et quemadmodum in eorum postremo locorum, quibus patrocinati sumus, *immensa magnitudo* dicitur res *effingere:* sic quoque *vastitati* tribuit Seneca quod *nutriat.* Suasor I. *magna etiam Oceano portenta: quae profunda ista vastitas nutrit* i. e. res ista vastae magnitudinis.

Cap. XXVII, 67. *Ut enim si cui naviganti, praedones insequantur, deus qui dixerit Eiice te navi; praesto est qui excipiat vel Delphinus, ut Arionem Methymneum; vel equi Pelopis illi Neptunii, qui per undas currus suspensos rapuisse dicuntur, excipient te,*
68 *et quo velis perferent; omnem omittat timorem: sic urgentibus asperis et odiosis doloribus, si tanti non sint, ut ferendi sint, quo sit confugiendum vides.* Locum totum proposui, quo facilius constaret lacuna quaedam ac depravatio, quae constructionem lutulentam reddit. Viri docti sic malum erui putabant, si legeremus addito pronomine, *quem praedones insequantur.* At hoc modo idem ulcus remanere, mihi quidem videtur. Quid multa? lego: *Ut enim, si cui naviganti, praedones SI insequantur, Deus QUE dixerit Eiice te navi, praesto est qui* etc.; *omnem omittat timorem: sic* etc. Illudque *Deusque* tres codices diserte praestant, si verax est cl. Davisius. Erat autem quidam ex amicis meis vir doctissimus, qui quod minus ipsi placeret duplex illud *si*, malebat *praedones CUM insequantur* etc. at praeterquam quod mea mutatio sit longe facilior, simili modo geminatur coniunctio *si*, Acad. I, 2. *existimavi siqui de nostris eius stu-*

lio tenerentur, si essent Graecis doctrinis eruditi, Graeca potius quam nostra lecturos [108]).

CAPUT XII.

Cicero emendatur. Ablativi usus notabilis illustratur. Tullius in transitu defenditur. Eius sententia de naturae integritate ac depravatione adseritur atque illuminatur. Obiter quoque locus de Leg. tentatur. Complura Theognidis menda tolluntur.

Venio ad lib. III. Tusc. cuius principio sic legimus: *Quidnam esse, Brute, caussae putem, cur cum constemus ex animo et corpore, corporis curandi tuendique caussa quaesita sit ars eius, atque utilitas deorum inmortalium inventioni consecrata; animi autem* 69
medicina nec tam desiderata sit etc. Locum, haud dubie male sanum, alius aliae medela aggressus est, quemadmodum videre licet in nota cl. Davisii, qui ipse amputatis quibusdam verbis, legebat, *corporis curandi tuendique quaesita sit ars Deorum immortalium inven-*

108) Wopkensii sententiam aut non intelligo, aut improbato vocabulo *que* ipsa laborat falsa subtilitate. Verborum nexum enarrare vir doctus neglexit. *Quem* qui addiderunt, fulcire voluerunt labantem orationem: at non bene convenit, ut acute sensit Ernestius, qui coniecit *quum*. Neque intelligitur, quomodo *quem* excidere potuerit. Sed forsasse recte correxit Wopkensius *praedones si insequantur*. Sic Acad. 1, 2, 4 *existimavi si qui de nostris eius studio tenerentur, si essent Graecis doctrinis eruditi, graeca potius quam nostra lecturos.* ad Fam. 1, 9, 30 *si accusandi sunt, si qui pertimuerunt, magis etiam reprehendendi sunt, si qui se timere simularunt.*

tioni consecrata. Sed haud scio, an praestaret locum pro deposito ac desperato relinquere, quam sic in illo restaurando παῤῥησιάζεσθαι. In addendis tamen, minore facta mutatione reponit, *quaesita sit ars eius ex utilitate Deorum immortalium inventione consecrata.* Tu vide, ne correctione multo leviore manum Tullianam hoc modo adsequi liceat, si reposuerimus, -- *tuendique causa quaesita sit ars, EIUSQUE UTILITATE deorum imm. inv. consecrata.* Primo *eius* pro *sua* non plane inauditum esse in veterum monumentis, constat inter omnes; quod tamen si displiceat, legere possis *suoque utilitate* etc. vel *et sua quoque* etc. [109]). Deinde *utilitate*, h. e. propter utilitatem. ut de Fin. I, 13. *et gubernatoris ars -- utilitate non arte laudatur.* et lib. II. c. 28. *At vero si fructibus et emolumentis et utilitatibus amicitias colemus* etc. de Divin. lib. I. c. 7. *utilitate et ars est et inventor laudatus.* de N. Deor. II, 33. *Utilitatum igitur magnitudine constituti sunt ei di, qui utilitates quasque gignebant.* et lib. III, c. 24. *quarum rerum utilitate video consecrata simulacra.* ubi non est, cur iuxta codd. quosdam refingas, *quarum rerum utilitatem video etiam consecrata simulacra.* De hoc ablativi usu vide cl. Schulting. ad Quinct. Decl. I. c. 2. et Cortium ad Salust. Cat. cap. 31, 3.

Eodem cap. *Quod si tales* etc. Egregia sunt, quae hic de naturae praestantia ac depravatione disserit philosophus. Pariter de Leg. I, 12. *Sequitur igitur ad participandum alium ab alio communicandumque inter omnes eius, nos natura esse factos: atque hoc omni*

109) Neutrum potest probari. Egregie Lambinus correxit *eiusque utilitas.*

hac disputatione sic intelligi volo, quod dicam naturam esse: tantam autem esse corruptelam malae consuetudinis, ut ab ea tanquam igniculi exstinguantur a 70
natura dati, exoriantur que et confirmentur vitia contraria etc. Priusquam ad alia loca pergam, hunc obiter a conatibus virorum insignium, lectionem quod attinet, vindicabo. Scilicet Manutius ista *quod dicam naturam esse* pro glossemate habebat: Lambinus legebat, — *volo, ius id, quod dico, naturam esse:* Davisius, — *volo, optumam ducem naturam esse.* Quid? si lectionem vulgatam retineamus, nonne sensum inde satis commodum atque planum fabricari licet, sive voculam *hoc* ad superius illud *natura*, sive ad omnia ista *nos natura esse factos* referas? Quae tamen ratio si minus arrideat, levissima emendatione sic possit rescribi, *quod dicam IN NATURA esse;* vel, *quod dicam NATURA esse*, scil. istam iuris communicationem. sic ibid. c. 16. *Ea autem in opinione existumare, non in natura posita dementis est. Nam nec arboris, nec equi virtus quae dicitur.. in opinione sita est, sed in natura.. Est enim virtus perfecta ratio; quod certe in natura est.* et c. 13. *nisi separatim hoc ipsum, natura esse ius, disputarint.* et c. 15. *Ita fit, ut nulla sit omnino iustitia; si neque natura est, et ea quae* etc. Posset etiam legi, *quod dicam NATURAE esse:* ut de N. Deor. III. c. 11. *Naturae ista sunt, Balbe, naturae non artificiose ambulantis*[110]). Sed ad rem. Quod Tullius de naturae sinceritate ac pollutione, idem quoque sensit Seneca; qui epist. 94. *Erras*, ait, *si existimas nobiscum vitia nasci; supervenerunt, in-*

110) Editoribus ante omnia placuit Pearcii emendatio: *ius quod dicam naturam esse.* Wopkensium non commemorant. Tamen nescio an approbari debeat eius conie-

gesta sunt. et epist. 22. *Nemo, inquit, aliter quam quomodo natus est, exit e vita. Falsum est; peiores morimur, quam nascimur. nostrum istud, non naturae vitium est. Illa de nobis conqueri debet, et dicere quid hoc est? sine cupiditatibus vos genui, sine timoribus, sine superstitione, sine perfidia, ceterisque pestibus. quales intrastis, exite.* Sint haec *Theologice*, hoc est, iuxta quorumdam Theologorum decreta, falsa; sunt
71 tamen *Philosophice*, hoc est, iuxta lumen divinum rationis, in quod numquam nusquam incurrit sancta revelatio, verissima, duntaxat absque cavillatione explicentur. Adposite quoque Theognis in sententiis, v. 305 seqq. quem locum eo adfero libentius, quod tantumnon in omnibus editionibus corrupte sic exhibeatur:

Οἱ κακοὶ οὐ πάντως κακοὶ ἐκ γαστρὸς γεγόνασιν,
Ἀλλ' ἄνδρεσσι κακοῖς συνθέμενοι φιλίην.
Ἔργα τε δείλ' ἔμαθον, καὶ ἔπη δύσφημα καὶ ὕβριν,
Ἐλπόμενος κείνους πάντα λέγειν ἔτυμα.

Sic cum vulgo legimus, interpretes verbum *ἔμαθον* in prima persona singularis numeri acceperunt, dum vertunt: *Mali non prorsus mali ex utero nati sunt; sed cum viris malis iungentes amicitiam. Factaque improba didici, et verba maledica, et contumeliam, sperans illos omnia dicere vera.* At multo lenior erit oratio, si primo post vocem *φιλίην* comma tantummodo constituas; deinde pro *ἐλπόμενος* rescribas *ἐλπόμενοι*, atque ita illud *ἔμαθον* in tertia pluralis in-

ctura *quod dicam natura esse* hoc quidem sensu: atque hoc, quod dicam, natura esse, ita intelligi volo in omni hac disputatione, rem communem pertinere ad omnes homines.

telligas. Ita haec Poetae mens erit: *Mali non prorſus mali ex utero naſcuntur; ſed cum viris malis iungentes amicitiam, et facta improba diſcunt, et verba maledica, et contumeliam, credentes illos omnia vera dicere.* γεγόνασιν et ἔμαθον ſic interpretor ut praeterita illa, de quibus ad Divin. I, 8. Haec dudum in ſcedis mihi iacuerat coniectura, cum viri eruditiſſimi, praeceptorisque noſtri fideliſſimi Adriani a Cattenburg ſingularis humanitas copiam mihi faceret editionis H. Stephani in folio, ubi hanc lectionem et interpunctionem diſerte repraeſentari videbam [111]). Hunc autem Poetam dum profero, menda quaedam alia, quae eius ſententias ſubierunt, eruere conabor. tu autem vide an 72
ſcopum coniiciendo attingam. Verſu 217. *Polypi mentem,* inquit, *obtine verſipellis, qui ad petram, cui adhaeſerit, talis viſu apparet.*

Νῦν μὲν τῇδ' ἑφέπου, πότε δ' ἀλλοῖος χρόα γίγνου.
Κραιπνόν τοι σοφίη γίγνεται εὐτροπίης.

Int. *Nunc quidem hac ſequere, aliquando alius colore fias.*
Celeris mutatio quidem ſapientia eſt morum.

Sed quo iure κραιπνὸν vertatur *celeris mutatio*, et εὐτροπίης *morum*, ego vix intelligo. κραιπνὸν enim eſt *velox* vel *velocitas*, εὐτροπίη ſunt *mores probi et honeſti.* Scripſit, ut mihi quidem videtur, Theognis, aut melius ſaltem et concinnius ſcripſiſſet, --

ΚΡΕΙΣΣΟΝ τοι σοφίη γίγνεται εὐτροπίης.

h. e. *Melior quippe aſtutia eſt decoris moribus* [112]).

111) Etiam Hoeſchelius in codicibus invenit ἐλπόμενοι: nec quiſquam dubitabit amplius de hac emendatione.

112) Eamdem fecit coniecturam Brunckius ab omnibus re-

atque hoc modo idem Poeta in simili praecepto, v. 1072.

Νῦν μὲν τῷδ' ἐφέπου, πότε δ' ἀλλοῖος πέλευ ὀργήν.
Κρεῖσσόν τοι σοφίη καὶ μεγάλης ἀρετῆς.

Nunc quidem hunc sequere, alias vero alius sis ingenio.
Melior est sane sapientia vel magna virtute.

quale etiam illud ioculare plane ac ridiculum est paradoxum vs. 313.

Ἐν μὲν μαινομένοις μαλα μαίνομαι--
Inter desipientes maxime desipio.

73 Rursum male se habet vs. 359. *Forti sis animo, Cyrne, in malis, postquam et in bonis gaudebas, quando et haec fatum iubebat habere. Sicut autem ex bonis accepisti malum, sic vero rursus emergere tenta, deos precans.*

Μηδὲ λίην ἐπίφαινε, κακὸν δέ τι, Κύρν', ἐπιφαίνειν.
Παύρους κηδεμόνας σῆς κακότητος ἔχεις.

Int. *Neque nimis ostenta: malum vero est, Cyrne, ostentare.*
Paucos sollicitos tui mali habes.

Tu sic lege, ac distingue, ut emolliatur aliquomodo orationis cursus.

Μηδὲ λίην ἐπίφαινε· κακὸν δέ τι, Κύρν', ἘΠΙΦΑΙΝΩΝ
Παύρους κηδέμονας σῆς κακότητος ἔχεις.

ceptam: ille tamen probavit ἀτροπίης, quod verepr, ne ab iis profectum sit, qui in prudentia bonis moribus meliore offenderent.

Neque nimis ostenta; nam si malum, Cyrne, ostentes,
Paucos sollicitos tuae miseriae habes.

Δὲ pro *γὰρ* usitatissimum non poetis tantum, sed etiam prosae scriptoribus[113]). Versu 381.

Οὐδέ τι κεκριμένον πρὸς Δαίμονός ἐστι βροτοῖσιν,
Οὐδ' ὁδὸς, ἣν τιν' ἰὼν ἀθανάτοισιν ἅδοι.

Int. *Nec quidquam decretum ex numine est mortalibus,*
Neque via, quam ingressus quis *immortalibus placeat.*

Legendum, ut tollatur non tantum numeri permutatio, sed invenusta quoque ambiguitas.

Οὐδ' ὁδὸς, ἫΝ ΤΙΣ ἰὼν ἀθανάτοισιν ἅδοι

Neque via, quam quis ingressus immortalibus placeat[114]).

Versu 459. *Nequaquam utilis est mulier iuvenis viro seni: non enim gubernaculo paret, quemadmodum acatium.*

Οὐδ' ἄγκυραν ἔχουσιν· ἀποῤῥήξασα δὲ δεσμὰ, 74
Πολλάκις ἐκ νυκτῶν ἄλλον ἔχει λιμένα.

Neque ancoram habent: abrumpens vero vincula
Saepe de noctu alium habet portum.

Lego, *Οὐδ' ἌΓΚΥΡΑΙ ἔχουσιν--*

Neque ancorae tenent sc. illam.

113) Brunckius eumdem in modum scripsit. Atque vulgaris scriptura etiamsi defendi potest, habet tamen illa coniectura acuminis commendationem.

114) Eodem modo Brunckius. Codices quidam adstipulantur.

sic ἔχειν pro κατέχειν vs. 506.

— ἀλλά γ' ἀναστάς,
Πειρήσω μήπως καὶ πόδας οἶνος ἜΧΗι.

— *sed ego surgens,*
Tentabo num forte pedes meos *vinum habeat.*

vide quoque Hesiod. ἔργ. 515. et passim quoque alibi. 115) Versu 601.

Ἔῤῥε, θεοῖσιν τ' ἐχθρὲ, καὶ ἀνθρώποισιν ἄπιστε,
Ψυχρὸν ὃς ἐν κόλπῳ ποικίλον εἶχες ὄφιν.

Peri, diisque inimice, et hominibus infidelis,
Frigidum qui in sinu varium habebas anguem.

Rescribo, ΨΥΧΡΩι ὃς ἐν κόλπῳ ποικίλον εἶχες ὄφιν 116).

Frigido qui in sinu etc.

Scilicet in locis frigidis pellem mutant angues, quo respicit etiam Virgilius lib. II. Aeneidos [471.]:

Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
FRIGIDA SUB TERRA tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positis novus exuviis etc.

75 Plura etiam illius vatis loca perperam hactenus versa esse docerem, nisi digressio haec mea iam satis magna esset. Redeamus ergo ad Tullium nostrum.

115) Ita Brunckius quoque cum codicum consensu.

116) Hoc recepit in textum Beckerus. Welckero praestare videtur vulgaris scriptura: quo nomine aut qua virtute, non edocemur ab eo. Ut solemne epitheton ψυχρὸν ὄφιν servaret, egregie correxit Brunckius ἐν κόλπῳ ποικίλῳ. Ποικίλος ὄφις enim in hac sententia otiosum est.

CAPUT XIII.

In lib. III. Tusc. quatuor loca adferuntur. Copula que iungit contraria. Lactantius vindicatur. Permutatio subiecti et adiuncti. Cicero obiter vindicatur. Repetitio eiusdem nominis. Pleonasmus pronominis demonstrativi. Cicero bis terve defenditur. Enallage numeri illustratur.

Cic. III. Tusc. cap. 3, 6. *Est profecto animi medicina philosophia: cuius auxilium non ut in corporis morbis, petendum est foris; omnibusque opibus atque viribus, ut nosmet ipsi nobis mederi possimus, elaborandum est.* Satis evidens et significans est oppositio, etiam si non legas *propriisque opibus*, uti coniiciebat insignis Bentleius. Quod autem doct. Iac. Gronovius horridum quidpiam in his verbis videre sibi visus est, nisi exterminetur encliticum *que* post *omnibus;* in eo quidem fallere ipsum ratio videtur, quandoquidem particulae copulativae saepissime disiunctivarum munere funguntur [117]). Quod etiam non reputavit cl. Davisius, cum in his Lactantii Epit. cap. 12. *Vides ergo non omnia poetas confinxisse, et quaedam praefigurasse; ut cum* etc. volebat, *sed quaedam* etc. qui tamen hac in parte satisfacere sibi fassus est lectionem istam, de N. Deor. III, 35. *Hunc igitur nec Olympius*

117) Vid. Goerenz. ad Acad. 1, 9, 27. p. 56. et 2, 18, 56. p. 106. At non ipsa disiungendi vis inest in vocabulo *que*, neque id usquam ponitur pro *sed.* Continuat enim aequatam orationem, ut sit fere id, quod *et ideo, und sonach:* nam quod praecedente negatione removetur, alteri, quod adiicitur, locum dat.

76 *Iuppiter fulmine percussit, nec Aesculapius* etc. ***atque** in suo lectulo mortuus est.* ubi alii volebant, ***namque***, vel *atqui.* supra lib. II. cap. 17. *Ego illud quicquid sit, tantum esse, quantum videatur, non puto; falsaque - - specie moveri homines.* dici etiam potuit, *sed falsa specie m. h.* de Nat. Deor. lib. II, 21. ***Nulla** igitur in coelo varietas inest, contraque omnis **ordo**.* Divin. lib. II, 28. *Numquam illa dicet facta fortuito, naturalemque rationem omnium reddet.* Nepos in Epam. cap. 7. *Hanc legem - - ad perniciem civitatis conferre noluit, et quatuor mensibus - - diutius gessit imperium.* Agel. cap. 3. *nunquam in campo sui fecit potestatem, et in his locis manum conseruit, quibus* etc. Eum. cap. 4. *in fide non mansit, et se simul ac potuit, ad Antipatrum recepit.* vide quoque doct. Munkerum ad Hygini Fab. 9.

Cap. IV, 9. *His rebus mentem vacuam appellabant insaniam.* Mutatione levi quidem illa, sed parum forte necessaria, coniiciunt docti legendum *insanam.* Lambinus illud *insanam* tuetur, sed argumentis plane elumbibus. Illud autem pro lectione vulgata adferri potest, quod ὑπέρβατον tale, quo subiectum *mens* cum adiuncto *insania* quodammodo commisceatur, non plane sit inauditum [118]). Sic de Leg. lib. I. c. 16. *Est enim virtus perfecta ratio, h. e.* perfectio rationis. Seneca de Tranq. cap. 15. extr. *non potest grande aliquid e. s. c. loqui, nisi mota mens,*

118) Fallitur Wopkensius: nullum enim est hyperbaton, neque in Ciceronis, neque in reliquis locis. In Nepotis Dione intelligimus *miserandam vitam* ***eorum****, qui se metui malunt.* Vid. Ruddimann. tom. 2. p. 19. n. 49 Et in loco Ciceronis recte intelligi potest illud *sapientem, beatum, aeternum esse*, idque nihilominus comparari cum rebus sapientia et beatitate carentibus.

i, e. homo motae mentis. Nepos in Dione cap. 9. *quam inviſa ſit ſingularis potentia, et miſeranda vita, qui ſe metui, quam amari malunt, cuivis facile intellectu fuit*, i. e. in quam miſeranda vita ſint, qui ſe etc. Atque eodem modo accipio etiam iſta Cic. de Nat. Deor. lib. II. cap. 8. *Similiter effici poteſt ſapientem eſſe mundum, ſimiliter beatum, ſimiliter aeternum: om-* 77 *nia enim haec meliora ſunt, quam quae ſunt his carentia.* Per *omnia haec* intelligebat auctor non ipſum *ſapientem, beatum et aeternum eſſe*, ſed res illas, quibus facultates et ornamenta iſta inſunt, vel quae ſapientiam, beatitatem et aeternitatem habent. Hanc ſubiecti et adiuncti permutationem non concoquebat cl. Walkerus, qui legebat *quae ſunt his contraria:* quae tamen emendatio non minus audax videtur, quam dura locutio iſta, quam corrigit.

Cap. V, 11. *Graeci autem μανίαν unde appellant, non facile dixerim; eam tamen ipſam diſtinguimus nos melius quam illi. hanc enim inſaniam, quae iuncta ſtultitiae patet latius, a furore disiungimus. Graeci volunt illi quidem, ſed parum valent verbo.* Poſterius illud *Graeci* haud facile equidem pro ſcioli cuiusdam emblemate habuerim, cum quod ſaepius ita vox eadem recurrit, tum quod Pleonaſmus pronominis *illi* noſtro fuit familiariſſimus. Saepius, inquam, iſto modo recurrit vox eadem. Fin. I, 13. *Sapientia eſt adhibenda, quae ſe nobis ducem praebeat ad voluptatem; ſapientia enim eſt una* etc. de N. Deor. III, 34. *qui cum ... in fanum veniſſet Iovis Olympii, aureum ei detraxit amiculum grandi pondere, quo Iovem ornarat.. Gelo.* lib. I. c. 18. *quoniamque Deos beatiſſumos eſſe conſtat,.. hominis eſſe ſpecie Deos confitendum.* cap. 43. *qua cum Deum carere voltis, neminem*

Deo nec Deum nec hominem carum.. voltis. lib. II. c. 30. *At et ignorautia rerum aliena naturae Deorum, et ſ. m. p. i. difficultas minime cadit in maieſtatem Deorum.* Lactant. de Ira Dei cap. IV, 3. *Deus igitur non eſt, ſi nec movetur, quod eſt proprium viventis, nec facit aliquid impoſſibile homini, quod eſt proprium Dei; ſi -- nullam habeat adminiſtrationem,*
78 *quae Deo digna ſit.* i. e. quae ipſo digna ſit. Hinc quoque ſincerum eſſe locum diſcimns de N. Deor. I, 9. *Quid autem erat, quod concupiſceret Deus mundum ſignis.. ornare? Si, ut Deus ipſe melius habitaret* etc. ubi illud poſterius *Deus* pro inſititio rurſus habebat cl. Daviſius. Plura autem dabimus ad Divin. I, 50. Quod vero Pleonaſmum attinet, quem hic vides, pronominis *illi*, iſto quidem nihil Ciceroni eſt tritius, nihil vulgarius. Infra IV, 8. *Aemulatio dupliciter illa quidem dicitur* etc. et cap. 28. *ſed omnis eiuſmodi perturbatio a. p. abluatur illa quidem* etc. vide quoque lib. V. c. 16. de Fato c. 19. *ſic viſum obiectum imprimet illud quidem.. ſpeciem.* Fin. V, 24. *Illa enim, quae ſunt a. n. b. c. numerata, complent ea quidem beatiſſimam vitam* etc. Hinc memoria quoque labi virum doctiſſimum liquet de Leg. I, 21. *Vir iſte fuit ille quidem prudens --; cui tamen* etc. legebat ille, *Vir, Tite, fuit ille prudens.* et Fin. IV, 16. *hi autem ponunt illi quidem prima naturae.* coniicit ille, *hi ponunt illa q. p. n.* Confer quae nos ad Acad. II, 5. [119])

119) Vid. Goerenz. ad Cic. Acad. 2, 15, 47. p. 89. Etiam alii dixerunt de abundantia in pronominibus demonſtrativis. Sed et accuratius diſtinguenda erant exemplorum genera, et locus definiendus, quem pronomen *ille* in ordine verborum obtinere debuerit. Quo ſenſus etiam conſtituitur. In omnibus, quos Wopkenſius affert, locis legi-

Cap. X, 23. *Aegris enim corporibus ſimilluma ani-*
mi eſt aegritudo. Analogía grammática requirit, ad-
ſentior, *Aegro enim corpori*, vel *Aegri enim corporis*,
ut numeri congruant; ſed quantumcunque ſit illud fa-
cinus, noſter haud ita fuit elègans, quin ſic analogiae
regulas ſaepenumero conculcaverit. ſupra II, 22. *Ut*
onera contentis corporibus facilius feruntur.. ſimilli-
me animus i. ſ. depellit etc. infra IV, 10. *dum morbis*
corporum comparatur morborum animi ſimilitudo.
lib. V, 38. *Iam vero motus.. animi.. leniuntur, tra-*
ductis animis ad voluptatem. Seneca de Ira II, 16.
Errat, qui ea (animalia) *in exemplum hominis ad-*
ducit. Haec et innumera talia ſicco pede non ſunt 79
praetereunda, ſi quid in loco, quem prae manibus ha-
bemus, novandum putes. Adde etiam quae ad Acad.
I, 11. [120])

tur *quidem*, quod tantum abeſt ut inſerviat pronomini, ut in hoc ipſo habeat ſubſtructionem, ne cum alieno vocabulo concurrat.

120) Haec compoſitio nominum abſtractorum, quae vocant, cum rebus plurali numero expreſſis frequens eſt etiam in graeca lingua. Et ſunt quaedam nomina huic uſui accommodatiſſima, veluti illa a Wopkenſio commemorata, *corpus*, σῶμα, de quo Elmslei ad Euripid. Med. 1077. *animus*, ψυχή, *homo*.

CAPUT XIV.

In III. Tusc. edita lectio saepius adseritur. Enim *cum subiunctivo. Permutatio modorum. Cicero quinquies defenditur; defenduntur etiam Min. Felix et Paterculus.* Frui officio... Culpa, *malum morale.* Σχῆμα πρὸς τὸ σημαινόμενον. Ut *omittitur in concessione. Prosopopoeia illustratur.*

Eodem lib. III. Tusc. cap. 11, 25. *Sed cetera alias, nunc aegritudinem, si possumus, depellamus: id enim sit propositum, quandoquidem* etc. Quare tandem legeremus potius, *id enim fuit propositum?* credo, quod *enim* cum subiunctivo istiusmodi duriuscule construatur. At ea sane ratio videtur nulla. sic enim N. Deor. II, 12. *audiamus enim Platonem* etc. Divin. II, 36. *Sed de hoc loco plura in aliis: nunc hactenus: externa enim videamus* etc. vide, ne in re tam parva sim nimius, infra IV, 17. et V, 24. et Fin. V, 19 [121].

Cap. XVI, 34... *primum quod posse accidere diu cogitaverit,.. deinde quod humana humane ferenda intelligit; postremo quod videt* etc. Toleranda videtur modorum permutatio, cum praesertim indicativi a subiunctivo tam longe remoti sint, vt nil mirum sit,

121) Ipsi particulae nulla ratio cum coniunctivo modo. Ea in quacumque evocatione et exhortatione ponitur, qua remotis alienis rebus ad id, quod considerandum sit, accedere iubemus. Verti potest per *nemlich.* Graeci, quod sciam, non ita loquuntur.

si memoriae vitio in eam inciderit Cicero [122]). Ex locis autem similibus, in quibus nihil tentant viri docti, et huic et pluribus aliis stabiliendis firmamentum haud spernendum peti posse arbitramur. Quod ne frustra dici videatur, de immensa exemplorum copia quaedam huc adlegabo. de Fin. I, 10. *nemo enim ipsam volupta-* 80
tem, quia voluptas sit, adspernatur, sed quia consequuntur magni dolores etc. Fam. VI. ep. 17. *nam sic habeto, beneficiorum magnitudine eos, qui temporibus valuerunt, aut valeant, coniunctiores tecum esse, quam me.* N. Deor. II, 16. *Nec vero Aristoteles non laudandus in eo, quod omnia quae moventur, aut natura moveri censuit, aut vi aut voluntate: moveri autem solem et lunam et sidera omnia: quae autem ratione moverentur, haec aut pondere deorsum, aut levitate sublime ferri.* cap. 38. *An cum moveri aliquid videmus, ut sphaeram . . non dubitamus quin illa opera sint rationis? cum autem impetum, coeli moveri vertique videamus, dubitamus* etc.? Passim sic dissimilis sui est Seneca. epist. 19. *Hic te exitus manet, nisi iam*

122) Memoria nil iuvat, sed ratio. Quamquam ex his exemplis colligi potest, quantum distent volubilis ac mutabilis sermonis formae a grammaticorum regulis restrictis. Qui ita variantur modi, non destituuntur explicatione, sed regularum necessitatem excedunt per licentiam loquentibus permissam. Id non semper animadvertunt critici. Exemplis adde haec ex poetis: Plaut. Amph. Prol. 17. *nunc cuius iussu venis, et quamobrem venerim dicam.* Propert. 2, 30, 29. *canere antiqui dulcia furta Iovis: ut Semela est combustus, ut est deperditus Io: denique ut ad Troiae tecta volarit avis.* Quae Lachmannus ad 1, 2, 9. comparat, non unius generis sunt. In sententiis, quae caussam vel conditionem indicant, cuius generis multa attulit Wopkensius, utraque ratio facile commutatur, vel certa re posita, vel admixta dubitatione.

contrahas vela, nisi quod ille sero voluit, terram leges. epist. 82. *Sciat.. quae sit illa ratio, quae appetenda et fugienda discernat, qua cupiditatem mansuescit insania, timorum saevitia compescitur.* epist. 87. *ait divitias esse causas malorum, non quia ipsae faciant, sed quia facturos irritant.* epist. 92. *Fluant quantum affectus eiecerit, non quantum poscet imitatio.* vide quoque de Ira III, 30. et alibi. Multum etiam in hac frequentanda enallaga est Lactant. Inst. lib. II, 9, 5. *Ex quibus oriens Deo accensetur, quia ipse luminis fons et illustrator est rerum, et quod oriri nos faciat ad vitam sempiternam.* lib. I, 11, 52. *at ego Deum quaero, ultra quem nihil est omnino, qui fons et origo sit rerum.* lib. III, 15, 2. *quid potest esse tam falsum, quam regulam vitae philosophiam nominari, in qua diversitas praeceptorum rectum iter impediat et turbet? aut legem bene vivendi, cuius capita longe dissonant? aut scientiam vitae agendae, in qua nihil aliud efficitur* etc. vide lib. V, 9, 9. Terent. And. IV, 1. 25, 26. Alibi etiam talia collegerunt praeclarissimi viri, Burmannus, Dukerus et Cortius, quorum scrinia tamen non compilavimus, ut sumus ab ista ratione prorsus alieni. Haec autem clamare videntur, ne quid etiam novatum eamus, infra IV, 37. *Quibus cognitis, quis est qui dubitet* etc.? *Quis enim dubitarit - - ?* Divin. II, 25. *Quid autem volunt ea Dii immortales primum significantes, quae sine interpretibus non possumus intelligere: deinde ea quae carere nequeamus?* et cap. 72. *non quod eos maxime contemnamus, sed quod videntur acutissime* etc. de Fin. V, 17. *Nam si pravitatem -- fugiendam putamus; cur* etc.? *et si turpitudinem fugiamus* etc. Acad. II, 46. *Aliud iudicium Pythagorae est, qui putet id cuique verum esse, quod*

cuique videatur; aliud Cyrenaicorum, qui praeter permotiones intimas nihil putant eſſe iudicii; aliud Epicuri, qui . . conſtituit etc. ſubiunctivus ſimilis eodem extat cap. Tuſc. I, 32. *Iſtos vero* (dimittamus): *qui quod tota in hac cauſa difficillimum eſt, ſuſcipiant, poſſe animum manere corpore, vacantem: illud autem quod non modo facile ad credendum eſt, ſed eo conceſſo quod volunt, conſequens, idcirco non dant, ut cum diu permanſerit ne intereat.* Min. Felix. cap. 18: *cum palam ſit* etc. *qui nativitatem omnibus praeſtet, ſibi perpetuitatem . . qui univerſa verbo iubet*--. Vell. Paterc. II, 24. *Vix quidquam in Syllae operibus clarius duxerim, quam quod, cum* etc. *neque inlaturum ſe bellum iis diſſimulavit, nec quod erat in manibus omiſit; exiſtimavitque ante frangendum hoſtem, quam ulciſcendum civem; repulſoque externo metu, ubi quoad alienum eſſet viciſſet, ſuperaret quod erat domeſticum.* ubi non erat, cur Urſinus legeret *ſuperare*, neque enim ab *exiſtimavit* pendet illud verbum, ſed ab his, *quam quod* etc. ut et illa *diſſimulavit, omiſit,* et *exiſtimavit* [123]).

Ibidem 34: *Utrumque enim conſequitur, ut et conſiderandis rebus humanis proprio philoſophiae fruatur officio, et adverſis caſibus triplici conſolatione ſanetur.* Quamvis Manutii ac Lambini coniectura, qua *fungatur* pro *fruatur* ſtatuunt, uno et altero co- 82

123) Talia ferri non poſſunt, niſi in malis ſcriptoribus. Ruhnkenius paullo audacius coniecit *ſuperandum.* Equidem Velleium ſcripſiſſe puto: *exiſtimavitque ante frangendum hoſtem quam ulciſcendum civem, repulſoque externo metu, ubi quod alienum eſſet, viciſſet, ut ſuperaret, quod erat domeſticum.* Mutavit auctor orationem, et pro *ſuperandum eſſe* dixit *ut ſuperaret,* intellecto alio verbo conſilii.

dice sustentetur; non tamen reiicere lectionem edita audeo, tamquam Romani sic numquam locuti essen Frui officio proprio philosophiae, est illius offic emolumentis potiri. Sic de Amicitia [4, 15.]: recor datione nostrae amicitiae sic fruor, ut beate vixis videar, quia cum Scipione vixerim. h. e. cum aliqu fructu et iucunditate recordor amicitiae nostrae. Ist modo victoria frui est victoriae emolumentis frui apud Florum lib. II, 6. [124])

Sequitur eodem in capite: videt malum nullum esse, nisi culpam. Quod Latini culpam vocarunt, i nos hodie malum morale et κατ' ἐξοχὴν peccatum dici mus. Hinc non possum equidem causam expiscari ido neam, cur cl. Bentl. voluerit nisi culpa. Fam. IX. ep 16. nihil esse sapientis praestare, nisi culpam. vide lib XII. ep. 23. lib. V. ep. 21. lib. VI. ep. 1. Illud deli ctum dicitur lib. V. ep. 17. -- sapientes turpitudine, non casu; et delictu suo, non aliorum iniuria com moveri.

Cap. XVII, 35. Iubes me bona cogitare, oblivisci malorum. Diceres aliquid, et magno quidem philosopho dignum, si ea bona esse sentires, quae essent homini dignissima. Pythagoras mihi si diceret, aut Socrates, aut Plato, quid iaces etc.? Manutii, Victorii Lambinique editionibus vix fidem dederim, cum Pythagoras mihi sic diceret, exhibent. Est hoc σχῆμα,

124) Ernestius, frustra, inquit, obloquitur Wopkensius. At illud fungatur ab iis restitutum est, qui paullo ante legerant sapientiae fungitur munere. Est enim frui officio amplius, officio fungendo delectari et consideratione rerum frui. Sic Seneca Epist. 93, 7. omnium rerum cognitione fruiti sumus.

quod appellant, πρὸς τὸ σημαινόμενον, quo sic loquitur Tullius, ut si in antecedentibus dixisset, *Esset hoc, quod iubes, aliquid et magno q. ph. d... Pythagoras modo esset, et non Epicurus ille voluptuarius, qui mihi diceret* etc. Vis illa coniunctionis *si* dilucidari potest ex his, lib. V, 9. *Laudat* (Epicurus) *tenuem victum, philosophi id quidem, sed si Socrates.. diceret, non is qui finem bonorum voluptatem esse dixerit.* pro Marc. cap. 8. *Saepe enim venit ad aures meas, te idem istud nimis crebro dicere, satis te tibi vixisse. Credo; si tum id audirem, si tibi soli viveres* etc. sic enim ex cod. Erfurt. recte legit cel. Graevius, pro *sed tum id audirem.* sic autem explica, *Credo; et probarem hoc dictum tuum, si tum id audirem, si* etc. Lactant. lib. VI, 3, 5. *Sapiens prorsus disputatio, si virtutum ipsarum formas atque terminos scirent: non enim* etc. supple, *sed tum demum mihi probaretur, si -- scirent.* Synesius epist. 46. ποιεῖ τὸ ποιητέον· μόνον εἰ χαίρων ποιεῖς. scil. εὖ ἔχει. 125)

Ibidem, 36: *cedisque fortunae? quae pervellere te forsitan potuerit, non poterit certe vires frangere.* Malebat Bentleius, *quae ut pervellere* etc. Emblema minus necessarium. Acad. II, 32. *Haec sint falsa sane, invidiosa certe non sunt.* cap. 24. *An dissolvit? id enim mihi quidem non videtur: sed dissolverit sane;*

125) Bene intellexerat Wopkensius, quo modo Latini conditionem addiderint sententiae affirmandae. Hoc tamen in loco Tuscul. non observavit, ut sensus ille, quem exponit, exsisteret, et verba haec cum superioribus coniungi possent, necessario praecedere debuisse coniunctionem: *si Pythagoras mihi diceret.* Quare dictionem hanc potius ad anacolutha referemus. Deest enim apodosis, quae substitui facile potest.

certe tam multa non conlegiſſet, .. *niſi videret his reſiſti non facile poſſe.* de Fato c. 4. *ſic adfectio aſtrorum valeat, ſi vis, ad quaſdam res, ad omnes certe non valebit.* Divin. II, 55. *quae delectationis habeant quantum voles; auctoritatem quidem nullam debemus nec fidem commenticiis rebus adiungere.* confer Sanct. Min. ell. v. *Eſto.* [126])

Ibidem: *Prudentiae vero quid reſpondebis? dicenti virtutem ſeſe eſſe contentam.* Nil eſſe video, cur mſſ. ſequeremur illos, qui *docenti* pro *dicenti* agnoſcunt. Proſopopoeia certe durior non eſt, quam quae lib. V. c. 7. .. *ullam a philoſophia vocem emiſſam eſſe elationem.* de Fin. I, 4. *quid a ſingulis philoſophiae diſciplinis diceretur, perſecuti ſumus.* vide l. III. c. 19. [127])
84 Acad. II, 45. *Revocat virtus vel potius reprehendit manu: pecudum illos motus eſſe dicit, hominem iungit deo.* ubi cl. Daviſius, ut hoc in tranſitu moneam, legebat *iungi deo;* ſecus quidem, quam mihi neceſſe videatur: virtus enim hominem *cum deo iungit*, id eſt, cum deo coniunctum eſſe dicit; qua loquendi forma dicitur ibidem, *Tu .. tamquam hominem eum beſtia copulabis?* [128])

126) Neſcio, utrum conſilio an errore Wopkenſius ſcripſerit *poterit* pro *potuit.* Bentleius coniecit *poterat.* Ceterum grammaticis noſtris notandus eſt ille coniunctivi uſus, in quo, omiſſa coniunctione, conceſſiva ſententia eamdem rationem recipit, quam conditionalis propriam habet.

127) Orellius praetulit *docenti:* quod miror. *Dicere* interdum id ſignificat, quod *ſtatuere, praecipere.* Cic. de Fin. 1, 14, 46. *quid eſt, cur dubitemus dicere et ſapientiam propter voluptatem expetendam et inſipientiam propter moleſtias eſſe fugiendam?*

128) Goerenzius quoque ſcripſit *iungi deo:* in notis tamen defendit antiquam ſcripturam, non nominato Wopkenſio

CAPUT XV.

Cicero Tusc. III. octies defenditur. Pronomen qui relationem notabilem habet ad superiora. Cicero de Senect. vindicatur. Enallage numeri. Duo Ciceronis loca, simul cum Minutio Fel. defenduntur. Aliter atque ut, *satis Latine dici probatur.*

Cap. XIX. libri tertii Tusc. 43. *Haec Epicuro confitenda sunt, aut ea.. tollenda de libro.* Recte constare haec lectio videtur, nec opus esse ut refingas, *Haec, Epicure* etc. Neque enim, si antecedentia in-inspicias, ad Epicurum sine ulla deflexione dirigitur oratio; quod facile evincunt ista, *atque haec quidem his verbis; quivis ut intelligat, quam voluptatem norit Epicurus.* Si sequentia verba conferas, terminari illud Epicuri alloquium facile videbis. Immerito etiam mox sperni illud *verbis talibus* videtur, licet superiore cap. idem ferme dictum sit: quis enim tam superstitiosus, ut in istiusmodi repetitionem nunquam incidat? [129])

Cap. XXIV, 57. *Nec siletur illud potentissimi regis anapaestum, qui laudat senem.* Legit cel. Bentleius, *quo laudat senem*, sc. anapaesto. sed relativum, ad τὸ *regis* pertinens, recte habere, clamant haec loca sequentia. Infra IV, 5. *veterum illam equidem Pytha-*

auctore. Ea, quae iudicio fiunt, re ipsa fieri dicuntur in omnium hominum sermone.

129) Bentleius correxerat *Epicure.* In reliquis errat Wopkensius. Illud *verbis talibus* coniectura est Bentleii, pro *voluptatibus.*

85 *gorae primum, dein Platonis descriptionem sequar, qui animum in duas partes dividunt,* lib. V. c. 17. . . *quam habeat libra illa Critolai? qui cum in alteram lancem animi bona imponat* etc. c. 14. *ut mihi Laconis illud dictum in hos cadere videatur; qui glorianti cuidam mercatori . . inquit* etc. de Leg. II, 25. *ille mos.. permansit, hoc ius terra humandi; quam cum proximi iniecerant . . .* Divin. II, 24. *Vetus autem illud Catonis valde scitum est, qui mirari se ajebat* etc. vide etiam Lactant Inst. III, 13, 10. Hinc merito quoque concludas, sartum tectum conservandum esse locum, de Senect. c. 8. *ut Solonem versibus gloriantem videmus, qui se quotidie aliquid addiscentem senem fieri dixit.* ubi cl. Davisius ad Acad. II, 2. volebat, *queis se quotidie* etc. [130]).

Cap. eodem, 58: *malum quod opinatum sit esse maximum, nequaquam esse tantum, ut* etc. *Opinari* aliquando passivam significandi vim habet. Si nescis, vide supra c. 11. *immoderata appetitio opinati magni boni, rationi non obtemperans.* sic pluries vel in his libris. Ut non videam cur mallemus, *quod opinati sint.* etc. [131]).

130) Conf. nota ad p. 93.

131) Cicero non verbo tribuit passivam significationem, sed adiectivo *opinatum.* Hinc loquitur saepe de opinatis bonis et malis. Et scripsit hoc loco: *intellecto eo, quod rem continet, malum, quod opinatum sit maximum, nequaquam esse tantum, ut vitam beatam possit evertere.* Etenim in hac dictione deerat linguae adverbium aptum, in cuius locum succedebat adiectivum, uti in aliis verbis factum est. Ita Livius 22, 6, 4. *qui se infesto venienti obviam obiecerat.* Illud quod vulgo legitur *esse*, ab eo additum videtur, qui reliqua superiora interpolaverat.

Cap. XXVIII, 69. *Quid ex ceteris philoſophis nonne optimus.. quiſque confitetur multa ſe neſcire? neque tamen, cum . . . intelligant, aegritudine premuntur* [132]). Enallagen numeri, ut alia multa, optime vindicat doct. Schröderus. Nos dabimus, quae compoſueramus iam priusquam in ipſius animadverſiones incideremus. de Fin. II, 1. *Hic cum uterque me intueretur, ſeque ad audiendum ſignificarent paratos* etc. Tacitus Annal. lib. I, 17. *ac ſiquis tot caſus vita ſuperavit, trahi adhuc diverſas in terras ubi.. inculta montium accipiant.* ubi adi Salinerium. Arnobius lib. II. p. 46.-- *homo quid ſit -- an -- acceperint formam* etc. cum nota D. Heraldi. Quinctil. Inſt. Or. XI, 3. *nam nec cuiquam ſunt iniucunda, quae cantant ipſi.* 86
ubi vide cel. Burmannum. Minut. Felix cap. 24. *Dum unusquisque veſtrum non cogitat, prius ſe debere deum noſſe, quam colere; dum inconſulte geſtiunt parentibus obedire.* cap. 8. *Sit licet ille Theodorus Cyrenaeus, vel qui prior Diagoras Melius* etc. *numquam tamen in hac impietatis diſciplina .. pollebunt.* ubi cl. Daviſ. legebat *pollebit.* liceat diſſentire. cap. 34. *Ita corpus in ſeculo; ut arbores in hiberno, occultant virorem ariditate mentita* [133]). quae quidem ſyntaxis omnium maxime notanda, quamvis ſilentio praeterierint interpretes, adiuvari et illuſtrari illis poteſt, quae doct. Cortius ad Saluſt. Iug. c. 18, 12. Et haec qui-

132) Cicero ſcripſit *multa ſe ignorare.* De enallage numeri, qua variare orationem ſolebant optimi ſcriptores, vid. Stroth. ad Liv. 22, 4. Bremi. ad Cic. de Fin. p. 136. Goerenz. ad Acad. II. p. 95.

133) Forte tamen virgula tollenda poſt *hiberno*, ut in priore membro ſubaudiatur verbum ſingulare *occultat.* WOPKENS. in Addendis.

dem apud me tanti sunt ponderis atque momenti, ut nihil etiam emendatione indigere credam, in his Tusc. IV, 6. *stulti autem aegritudo est ea, qua afficiuntur in malis opinatis.* ubi coniiciunt *stultorum*, et *stultis autem* [134]. et cap. 31. *Mihi quidem in tota ratione ea quae pertinet ad perturbationem una res videtur caussam continere, omnes eas esse in nostra potestate.* ubi reponitur *perturbationes* pro *perturbationem* [135]. Fin. II, 19. . . *aliquid de voluptatibus suis cogitabat? nam ubi eam caperet?* volebat vir cl. *ubi autem caperet?* quod alioquin *eas* potius scripturum fuisse Tullium autumabat. sed sic Terent. Eun. II, 1. *adeon homines immutarier ex amore, ut non cognoscas eundem esse?* quem locum ipsi debeo Davisio, ad N. Deor. I, 19. adde quae nos ad Acad. II, 10.

Cap. XXX, 73. *Et qui suos casus aliter ferunt, atque ut auctores aliis ipsi fuerunt.* Voculam *ut* omitti quidem solet in hac forma; non sic tamen, quin aliquando etiam, uti hic, adiiciatur, quum ἀκρίβεια grammaticae quippiam non habeat contrarium. Testimonia complura proferuntur a Stewechio et Tursellino. Eadem quoque abundantia sermonis utuntur Latini, cum ita loquuntur: *maiorem pecuniam das, quam*

134) Wolfium in praelectionibus probasse *stultorum* audio, non credo. Neque praestat in hac definitione *stultis.* Eadem ratione antea dictum est *sapientis.* Vid. p. 122.

135) Quamquam omnes editores Bentleium sequutos esse video, non dubito tamen, quin antiquorum librorum omnium consensu servata sit integra scriptura. Nam post generalem perturbationis notionem transit Cicero ad diversas, quae illa continentur, species nominandas. In graecis talia nullam offensionem habent.

quantam promiſiſti. qualia collegit Sanctius Min. pag. 495.[136])

Cap. XXXI, 75. *Ut Artemiſia illa Mauſoli.. uxor.. quamdiu vixit, vixit in luctu, eodemque etiam confecta contabuit.* Emendabatur, *eo denique etiam* etc. cur tandem? *Idem* ſaepe ita cum copulativa coniunctione iunctum *is* denotat[137]). N. Deor. I, 37. *nec eſſe in ea* (ſpecie Dei) *ullam ſoliditatem, neque eandem ad numerum permanere.* ſic paſſim. 87

Cap. XXXIV, 33. *Hoc detracto,.. aegritudo erit ſublata illa moerens; morſus tantum et contractiunculae quaedam animi relinquentur: hanc dicant ſane naturalem; dum aegritudinis nomen abſit... funeſtum.* Non eſt, cur coniiceremus *has dicant ſane naturales.* *hanc* enim refero ad *aegritudinem*[138]). Sed tum dixerit, inquies, Cicero, aegritudinem, quae iam ſublata eſſet, licere dici naturalem, modo non appelletur aegritudo; atque ita aegritudinem vocabit id, a quo abeſſe nomen illud velit. Sed non eſt ita argutandum. ſimiliter enim Acad. II, 46... *reliquae virtu-*

136) Ita reſtituenda eſt antiqua ſcriptura in Epiſt. ad Att. 16, 13. *de Antonii itineribus neſcio quid aliter audio atque ut ad te ſcribebam.*

137) Immo amplius. Eſt, atque item eo confecta contabuit. Sic in loco de Nat. d. 1, 37 pronomen cohaeret cum notione verbi *permanere.* Recentiores ſcriptores *idem* ſimpliciter dixerunt pro *is.* vid. Lipſius ad Vellei. Pat. 2, 42.

138) Omnes reliqui ſequuti ſunt Bentleium, qui de coniectura dedit *morſus tamen et contractiuncula quaedam animi relinquetur.* Nihil integrius eſt ſcriptura codicum. *Hanc dicant ſane naturalem* poſitum eſt pro *hoc dicant naturale*, et relatum ad aegritudinem, quae tantum moeroris nomine *ſublata* dicitur.

tes, quarum esse nulla potest, nisi erit gratuita: nam quae . . voluptate ad officium impellitur, ea non est virtus, sed fallax imitatio simulatioque virtutis. de Div. lib. I. c. 50. *Multa medici . . praesentiunt; sed nullam eorum divinationum voco, ne illam quidem, qua moniti Lacedaemonii sunt,* h. e. sed nihil tale, vel nullam talem eorum praesensionem voco divinationem etc. adde quae diximus ad Acad. lib. II. c. 16. de Fin. II, 3. . . *illam non dolendi voluptatem, quam cur voluptatem appelles nescio.* vide quoque Senec. de Ira II, 3. [139]) Sequitur hoc cap. *Atqui stirpes sunt aegritudinis quam multae! quam amarae! quae* etc. Constructio auribus quidem nostris insolentior, Tullio tamen haud inusitata. Sic. Fin. II. c. 21. *Nunc vero suppeditabit nobis Atticus noster ex thesauris suis quos et quantos viros!* vulgarior syntaxis illa fuisset, *Nunc vero quos et quantos viros suppeditabit n. A. n. e. t. s.!* de Divin. lib. II. c. 58. *quorum quidem defensio repetita quam longe est!* cur non sic potius, *q. q. d. longe repetita est!* Sed istiusmodi turbis mirifice delectabatur noster, ut aliis etiam exemplis plus semel in his commentariolis nostris probamus. Cave itaque, cum viro κριτικωτάτῳ rescribas, *At quae s. s. ae.! quam* etc.! [140])

139) Diversa est horum exemplorum ratio, in quibus negatio adest. Potest nomen alicuius rei poni, tamen convenientia ipsius rei negari.

140) Egregia est aliorum librorum scriptura: *Atque stirpes sunt aegritudinis quam multae.* Vid, nos in Tursellino, sub voc. ATQUE.

CAPUT XVI. 86

In IV. Tusc. novem loca vindicantur, unus emendatur. Parere. i. e. comminisci. Verborum ordo notabilis. Polyaenus tentatur. Duplex genitivus illustratur. Duo Ciceronis loca simul cum Silio Italico adferuntur. Eadem rei generalis et specialis appellatio illustratur. Sensus praegnans. Cicero quater defenditur. Enallage numeri. Cicero defenditur.

Venimus ad lib. IV. Tusc. cap. 2, 4. *ne ea quae peperisse ipsi putamur, aliunde didicisse videamur.* Non sic moveor mss. illis, qui *percepisse* et *perperisse* exhibent, ut ex iis vestigiis *repperisse* scribendum existimem; idem enim verbi *parere* usus ac vis est. sic Fin. III, 1... *nobis, quibus etiam verba parienda sunt.* in Or. cap. 32. *et postea qui Dialectici dicuntur, spinosiora multa pepererunt.* Fam. IV. ep. 13. *nec ea solum memineris, quae ab aliis magnis viris accepisti, sed illa etiam, quae ipse ingenio studioque peperisti.* N. Deor. II, 29... *qui ista peperit, homo sine arte, sine literis.* vide quoque Leg. lib. II. c. 14.

Cap. IV, 7. *Sed defendat quod quisque sentiat.* [141]) Verborum ordinem, quamquam librariis improbabatur, optimo iure defendit Davisius. Sed loco Horatii, ab eo allato, adde supra I. c. 4. *Ponere iubebam, de quo quis audire vellet..* i. e. Ponere quem iubebam, de quo audire vellet. In hac re Graecos imitati

141) Cicero scripsit *sentit.* Exemplis allatis adde Liv. 21, 58, 9. *tantaque vis frigoris insequuta est, ut, ex illa miserabili hominum iumentorum quum se quisque attollere ac levare vellet, diu nequiret.*

ſunt Romani. ſic Dionyſius Halic. Antiq. I, 48. Κρινέτω δ' ὡς ἕκαστος τῶν ἀκουόντων βούλεται. Ioſephus Ant. II. 16, 5. περὶ μὲν οὖν τούτων ὡς ἑκάστῳ
89 δοκεῖ, διαλαμβανέτω. Quod autem conj. *et* ante *metus* excidiſſe vir ſummus cenſebat, in his *Sublata igitur aegritudine, ſublatus eſt metus*: in eo quidem, ut in plurimis aliis minutiis, quas merito excutere gravamur, fruſtra omnino eſſe videtur. vide, ne verba apponam, infra cap. 20. ſupra III. c. ult. Divin. II, 59. Acad. II, 6. 12, 19. de Amic. 27.

Cap. VI, 13. *Praeſentis autem mali ſapientis nulla adfectio eſt: ſtulti autem aegritudo eſt ea, qua afficiuntur in malis opinatis.* Tria in hoc loco ſollicitantur: primo duplex genitivus, *mali ſapientis adfectio;* dein permutatio iſta numeri, *ſtulti aegritudo, qua afficiuntur;* poſtremo repetitio coniunctionis *autem.* Quod ad repetitionem coniunctionis, et numeri viciſſitudinem attinet, in his nihil ſollicitandum eſſe monſtrant, quae nos ad Acad. II, 27. et Tuſc. III, 28 [142]). Duplicem vero genitivum egregie iam vindicatum video ab erud. Schrödero, quem hic et alibi ſurdo ceciniſſe nollem. Nos noſtra adiungemus. Infra cap. 13. *valetudinis corporis conquaſſatione.* et rurſus, *corporis eſt quaedam apta figura membrorum,* cap. 14. *Labor eſt functio quaedam vel animi vel corporis gravioris operis et muneris.* pro Ligar. cap. 5. *ſtudia denique generis ac familiae veſtrae, virtutis, humanitatis* etc. N. Deor. II, 58. *quarum* (artium) *eſt iudicium oculorum.* Plura Cortius ad Saluſt. Cat. cap. 24, 4. [143]) His quoque patrocinium pro ſequentibus

142) Pag. 53. (37) et pag. 118. (86).

143) De hac re dixerunt Perizon. ad Sanctii Min. 2, 5, 15.

locis suscipi potest ac debet. de N. Deor. III, 35. *nisi et virtutis et vitiorum, sine ulla divina ratione, grave ipsius conscientiae pondus esset.* ubi Davis. tentat, *ipsi conscientiae* [144]. Fin. V, 24. *Atque hoc ut vere dicitur, parva esse ad beate vivendum momenta ista corporis commodorum.* ubi ille linguae Latinae rationem flagitare putabat, *parva e. a. b. v. m. in istis corporis commodis.* mihi quidem aliter omnino videtur. Silius Italicus lib. vs. 391.

— gelidusque sub ossa
Pervasit miseris conspectus consulis horor.

idem vir cl. ad Tusc. III, 22. ed. pr. coniiciebat, *conspectu consulis horror.* Barthius in Adversariis, e membranis scribi iusserat, *conspectu consulis horror;* quod idem N. Heinsio placebat et Drakenborchio, quibus tamen non est vt illud adsentiamur [145].

Drakenborch. ad Liv. 25, 15, 11. Cortius ad Cic. Epist. 6, 20, 3. Burmann. ad Lucan. 9, 8. Goerenz. ad Cic. de Leg. 2, 17. p. 169. Baden ad Senecae Herc. f. 248. Henr. Vossius in Theocrit. p. 5. Livius adeo triplicem genitivum posuit. Praefat. 3. *iuvabit rerum gestarum memoriae principis terrarum populi — me ipsum consuluisse.*

144) Vid. Heindorf. ad hunc locum. p. 372.

145) Drakenborch. ad Liv. 25, 15. contra Wopkensium haec: „sed videat, rogo, quam illud infirmum sit adversus codicum et vett. edd. auctoritatem, cui nemo prudens posteriorum deliria praeferre sustinet.“ Ut unum locum addam, in Sallust. Cat. 29, 3. *aliter, sine populi iussu, nulli earum rerum consuli ius est.* alii non pauciores libri praebent *nullius:* quod verum et compendio oblitterato in aliis codicibus corruptum esse puto. Nam quo minus *nulli* praeferamus, impedit et genitivi forma, quae in feminino erat *nullae,* non *nulli,* et dativi, quem alii intellexerunt, structura. Nimirum si cum Gerlachio

Cap. X, 24. *Intelligatur igitur, perturbationem iactantibus se opinionibus inconstanter et turbide, in motu esse semper; cum autem hic fervor concitatioque animi inveteraverit,.. tum existit morbus* etc. Nullum his mendum subesse credo. Perturbatio dicitur in perpetuo esse motu, neque unquam remittere, quamdiu opiniones se inconstanter ac turbide iactent; his autem quiescentibus, sedari quidem perturbationis motum, sed ipsam alte iam insidere animo, ut existat morbus. Hoc quidem commode, Tullioque digne his verbis exprimi arbitror. Neminem autem offendat, quod *perturbatio* dicitur *in motu esse*, id quod Cicero etiam in libris de Fin. saepenumero *voluptati* tribuit [146]).

Cap. XI, 24. *existitque morbus et aegrotatio, quae avelli inveterata non possunt, eique morbo nomen est avaritia.* Quo minus in his rescribamus.. *seu aegrotatio, q. a. i. n. possit*, retinent ista cap. 13. *Quomodo autem in corpore est morbus, est aegrotatio, est vitium: sic in animo... Itaque duo illa, morbus et aegrotatio ex totidem* etc. Si Tullius, inquit, *morbus et aegrotatio* scripserit, quo pacto cum his conciliabitur, quod addit *eique morbo?* Posterior
91 *morbi* notio est generalior, duoque illa, tanquam species quodammodo distinctas, complectitur; quod ne modo dictum, sed etiam illustratum ac comprobatum videas, en geminum plane locum, cap. 14. *Aegrota-*

nulli pro *non* positum existimaverimus, scribendum erit mutato verborum ordine: *earum rerum consuli nulli ius est.*

146) Cic. de Fin. 2, 5, 16. *sin autem voluptatem putat adiungendam eam, quae sit in motu.*

tiones autem morbique animorum difficilius evelli posse putantur, quam summa illa vitia, quae sunt virtutibus contraria: morbis enim manentibus, vitia sublata esse possunt. Ex quo loco id forsitan quoque cogendum, ut in eo, quem iam proposuimus, legi oporteat, *quae EVELLI inveterata* etc. uti etiam cap. 26. dixit Cicero: *sunt enim omnia ista ex errorum orta radicibus; quae evellenda et extrahenda penitus, non circumcidenda, nec amputanda sunt.* Nec usquam hanc vim verbi *avellere* in scriptis Tullii offendi [147]).

Cap. XII, 27. *ex quo in aliis anxietas, unde anxii; in aliis iracundia dicitur, quae ab ira differt.* Coniicit Davisius, *iracundia efficitur:* sed lectio, quam temerat, talem βραχυλογίαν refert, quae Tullio usitatissima fuit. Nos sic fere dixissemus, *ex quo nata, in aliis anxietas* etc. vel, *ex quo id quod nascitur, in aliis anxietas* etc. Sic N. Deor. II, 20. *Quarum ex disparibus motionibus magnum annum Mathematici nominaverunt*, i. e. Q. e. d. m. conficitur quem ma-

147) Bonam hanc emendationem receperunt Wolfius et Orellius. Sic Epist. ad Fratr. 1, 1, 13. *difficile est — si quid est penitus insitum moribus, id subito evellere.* Tamen dubito an non necessaria ea sit. Legitur quidem in Epist. 5, 12, 16 *qui tum denique sibi avelli iubet spiculum.* quod in eiusdem rei expositione de Fin. 2, 30, 97. *evelli iussit eam, qua erat transfixus, hastam.* Et erat ferrum, quod ex hastili remanserat, in corpore Epaminondae. Igitur etiam in illo loco scribendum esset *evelli*, nisi pronomen *sibi* repugnaret. Ita dicuntur inveterata mala non posse avelli. In Apuleii Met. I. p. 110, 24. Elmenh. *nihil non et iugulum istum dolui, et cor ipsum mihi avelli putavi.* Tollius probavit lectionem codicis Bemb. *evelli.* Equidem non sequar.

thematici magnum annum nominaverunt [148]. Acad. II, 4. *qui se ab eo ipso duos illos libros dicerent descripsisse.* i. e. duos illos libros ab eo ipso compositos [149]. de Fin. IV, 14. *in homine perfectio ista in eo potissimum quod est optimum, id est, in virtute laudatur.* h. e. in homine ea potissimum perfectio laudatur, quae est posita in eo quod est optimum etc. tentabat vir cl. *in virtute locatur* [150]. et cap. 9. *An senatus* etc. *si neque virtus in ullo nisi in sapiente nec felicitas vere dici potest?* ubi Lamb. merito neglectus est, qui post *felicitas, esse* iniiciebat; cui tamen mos
92 gestus est, cum in his c. 17. *qui nulla in re - - propensionem diceret*, inculcabat *esse* [151]. Leg. II, 4. *Ita principem legem illam et ultimam, mentem esse dicebant.. Dei. Ex qua illa lex, quam Di humano ge-*

148) Non assentior. Nam *ex quo* est ex qua ratione, unde: *in Folge dessen.* Dicit Cicero: quoniam corporis et animi affectiones, quibus homines saepe, non semper moventur, tribuimus iis tamquam perpetuam conditionem, ex hac ratione dicimus in aliis anxietatem, in aliis iracundiam. Et in loco de Nat. Deor. 2, 20. *ex disparibus motionibus* est secundum dispares motiones.

149) De dictione *describere librum ab aliquo* vide Tursellinum meum p. 17.

150) Contra Davisium etiam Goerenzius disputat et explicat: quod attinet ad virtutem, *mit Rücksicht besonders auf Tugend.* at *laudare aliquid in aliqua re* dicitur de eo, in quo laudabilis res potissimum apparet. Perfectio homini propria laudatur maximopere in virtute. Epist. ad Fam. 5, 8, 23. *non dicam plura, ne in quo te obiurgem, id ipsum videar imitari.*

151) Unde hoc? Nemo criticorum huius interpolationis mentionem facit.

neri dederunt, recte est laudata [152]. h. e. derivata ac laudata. idem ille rursus; *Ex quo illa lex* etc. i. e. quapropter. et lib. I. c. 8. *animum esse ingeneratum a deo; ex quo vere vel agnatio nobis cum coelestibus, vel genus, vel stirps appellari potest.* i. e. ex quo quae nobis existit cum coelestibus necessitudo, vel agnatio etc. appellari potest. legebat ille, *arrogari potest.* de N. Deor. II, 56. *sunt enim e terra homines non ut incolae a. h. sed quasi spectatores superarum rerum.* h. e. sunt enim homines, quos de terra formavit Deus, non ut etc. malebat ille, *sunt enim in terra homines* etc. [153]) sed ista loca mutuo sibi invicem firmamento esse videntur, praesertim cum plura talia observaverim, quamvis iam mihi in mundo non sint.

Cap. XIII, 31. *Et ut corporis est quaedam apta figura membrorum c. c. q. s. eaque dicitur Pulchritudo.* Cur malit heic doct. Bentleius, *ea quae dicitur Pulchritudo*, quemadmodum etiam in his supra c. 11. *Haec... re quidem copulata sunt, eaque oriuntur ex libidine* etc. *ea quae oriuntur:* rationem iustam

152) Ita etiam Wagnerus, ortam legem intelligens: sed perperam. *Ex qua* est *secundum quam.* Sic dicitur de Fin. 4, 13, 35. *ex virtute vitam fingere.* In loco de Leg. 1, 8. recte coniunguntur verba *ex quo appellari* i. e. inde appellari: ut fit in reliquis nominationis vocabulis.

153) Corruptum esse hunc locum, nemo non videt. Sed inter omnes, quae factae sunt, coniecturas nulla potest probari, vel ob vim verbis corrigendis illatam, vel propterea quod in vocabulis *e terra* quaerebant vitium. Ea depravata videbantur, quia verbo, quod notionem exhiberet hominum e terra natorum, negligenter omisso, ipsa suo sensu destituta erant. Satis igitur erit notasse lacunam.

ſubeſſe haud facile mihi perſuaſerim [154]). Innumera talia ſcientes praeterimus, quae quomodo iuxta ſolidioris criticae regulas in animadverſionibus, in quibus πάντα περὶ πάντων exſpectamus, probaturus ſit vir honoratiſſimus, nos quidem hactenus adſequi non poſſumus.

Cap. XVI, 36. *Ex quo intelligitur, qualis ille ſit, quem tum moderatum, alias modeſtum, temperantem, alias conſtantem continentemque dicimus.* Duo illa, *alias modeſtum*, et *alias conſtantem* a librariis inſerta
93 eſſe putabat Daviſius, qui legebat, *quem cum moderatum, tum temperantem continentemque dicimus.* Sed quae exſtirpat vir ille doctus, poſſe adſervari docet locus ille, lib. III. c. 8. *Quam* (σωφροσύνην) *ſoleo equidem cum temperantiam, tum moderationem appellare: nonnumquam etiam modeſtiam... Eius videtur eſſe proprium, motus animi appetentis regere et ſedare, ſemperque a. l. m. i. o. r. ſervare conſtantiam... Qui ſit frugi igitur, vel ſi mavis moderatus et temperans, eum neceſſe eſt eſſe conſtantem* [155]).

154) Tamen receperunt hanc correctionem Erneſtius, Wolfius, Schützius, a Beiero ad Off. 1, 28. p. 218. reprehenſus. Paullo ante legitur *eaque animi eſt virtus.* Et de Leg. 1, 16, 44. *nam et communis intelligentia notas nobis res efficit, easque in animis noſtris inchoavit, ut honeſta in virtute ponantur.* ubi non audiendus erat Pearcius, qui ſcripſerat *eas, quae.* Si quid in hoc loco emendandum, ſcripſerim *communis intelligentia notitias rerum efficit.* nam verba *nobis* et *res* incerta ſua ſede in codicibus interpolationis ſuſpicionem contrahunt. Acad. 2, 10, 30. *ex quibus efficiuntur notitiae rerum.*

155) Egregie haec inter ſe contulit Wopkenſius. Nullam offenſionem habent ſynonyma, quae volunt, coacervata: nam in reddendo graeco vocabulo σωφροσύνης ſemper am-

Cap. XVII, 39. *ut cum res eadem maneat, aliter se-ant inveterata, aliter recentia.* Neque haec enallage am inconcinna, ut legendum sit, *ut cum re eadem maneant* etc. N. Deor. II, 23. *Quarum omnium rerum quia vis erat tanta, ut sine Deo regi non posset, ipsa res Deorum nomen obtinuit.* Divin. II, 20... *te, quum res videres, rationem causamque non quaerere: quid fieret; non cur fieret, ad rem pertinere.* Leg. I, 13. *sive Aristotelem et Theophrastum, cum illis re congruentes, g. d. p. d. secuti sunt: sive ut Zenoni visum est, rebus non commutatis, immutaverunt vocabula.* Fin. III, 3. *Vide ne magis, inquam, tuum fuerit, cum in re idem tibi quod mihi videretur, non nova te rebus nomina imponere* [156]. ad Fam. VI. ep. 4. *De futuris autem rebus etsi semper difficile est dicere, tamen interdum coniectura possis propius accedere, cum res est eiusmodi, cuius exitus provideri possit.* Hinc nil quoque corrigo infra Tusc. V, 37. *Jam vero exsilium, si rerum naturam, non ignominiam nominis quaerimus* etc. ubi V. D. volebat, *si rei naturam* etc. N. Deor. II, 3. *quod si* etc. *quos tamen augures ne ipsae quidem fabulae adscivissent, si res omnino repudiarent:* ubi cum de sola divinandi arte sermo sit, *si rem omnino repudiarent*, legebat ampl. Boherius. Miror etiam quomodo in his Vell. Paterc. II, 33. *Nam* 94
neque Pompeius, utprimum ad remp. aggressus est,

bigebat Cicero. Sed deest particula inter verba *modestum temperatum.* Orellius recepit *et temp.* Ego suspicor *quem tum moderatum, alias modestum, tum temperantem, alias constantem.* Synonyma *moderatus* et *modestus* opponuntur reliquis quodam modo.

156) Unde Wopkensius sumserit illud *in re* pro *re*, equidem nescio.

quemquam animo parem tulit; et in quibus rebus primus esse debebat, solus esse cupiebat: miror, inquam. quomodo doct. Heinsio ideo, quod praecesserit vox *remp.* sic invenustum visum fuerit illud *rebus*, ut legendum censeret, *et in qua urbe primus* etc. *Rerum* nomine passim cum rem quandam specialem tum quoque reipubl. administrationem insigniri, quis est qui dubitet? 157)

CAPUT XVII.

Vulgata lectio Ciceronis saepius vindicatur: semel corrigitur. Accessionem fieri magnam, *i. e. magnum cumulum per suam accessionem adferre. Ellipsis* τοῦ quamvis. *Oratio ex obliqua fit directa. Repetitio coniunctionis* ut. *Duo Ciceronis loca, una cum V. Paterculo, adferuntur. Glossae forma vindicatur. Copulativae coniunctionis usus illustratur. Lactantius tentatur.*

Pergimus in eodem lib. quarto Tusc. Disput. cap. XVII, 41. *Quid si cum id ferret modice, mors liberorum accessisset? nata esset aegritudo nova. Sed ea modica, magna tamen esset accessio.* Non forte necessum est, ut adsentiamur viro docto illi, qui legebat, *Sit*

157) Comparatis exemplis demonstratur, et pluralem et singularem admitti in usu vocabuli *res.* Singularis autem ponitur, ubi aut genus rei consideratur, aut res opponitur vel externae speciei, vel opinioni, vel nomini. In aliis parum differt, in aliis sententia mutatur. Quare miror ab Orellio quoque praedicari in hoc loco bonam Bentleii coniecturam: *quum re eadem maneant.*

ea modica: magna t. e. a. Primo enim locus coniunctionis *sed*, si verba bene introspicias, satis videtur opportunus. Deinde ante vocem *modica*, facile subauditur *τὸ quamvis*, cuius omissio longe est usitatissima, sic Acad. II, 4. *homo natura lenissimus -- stomachari tamen coepit.* etc. c. 15. *quae perdifficulter, internoscuntur tamen.* et similia. Postremo eleganter dicitur aegritudo, *magna accessio fieri*, quum illius accessione magnopere augetur id, quo accedat. Talis formula est 95
or. in Pisonem [37]: *eum tibi ad pristinas clades accessio fuisset Aetolia repentinus interitus.* Florus lib. III. c. 6. *et pirata Mithridaticae provinciae factus accessio.* Val. Maximus VIII, 7. *quantula Socrati accessio ista futura scientia erat?* vide quoque Min. Fel. cap. 24. et erudit. Heins. ad Vellei. Paterc. II, 26. [158])

Cap. XIX, 43. *Primum multis verbis iracundiam laudant: cotem fortitudinis esse dicunt.. levis autem ratiunculas eorum qui ita cogitarint, Praelium rectum est hoc fieri* etc. *haec nullam habent vim, nisi ira excanduit fortitudo.* Observa orationem directam pro obliqua; neque enim iuxta suam mentem ista *haec nullam h. v. n. i. e. f.* profert auctor; sed eorum duntaxat, qui iracundiam sic extollebant, sententiam exprimit. Sexcenta mihi talia loca observata sunt, sed quod neminem ista forma offensum iri sperabam, tanti non erat ut adnotarem. Hic tamen Bentl. coniicit,

158) Orellius dedit: *nata esset aegritudo nova. — „Sed ea modica.“ — Magna tamen facta esset accessio.* Quae ita distrahuntur, Cicero eleganter composuerat in hac sententia: *nata esset aegritudo, sed* ex Peripateticorum ratione *modica, tamen* re vera *magna esset accessio,* cui modus adhiberi non posset. Haec aperte sana sunt omnia.

haec nullam habere vim, etc. mirum, quod ſimul *excanduit* in *excanduerit* non mutarit; quod ſane poſterius grammaticae regulae flagitant, ſtante quidem iſta emendatione.[159]) Capite ſequente, 46: *Haec tamen ita diſputant, ut reſecanda eſſe fateantur, evelli penitus dicant nec poſſe nec opus eſſe: ut in omnibus fere rebus mediocritatem eſſe optimam exiſtument.* Per me licet ſalvum et integrum conſervari poſterius *ut*, quippe cuius coniunctionis repetitio, cum paſſim obvia ſit, nemini moleſta eſſe queat. ſic enim Acad. I, 7. *De natura autem.. ita dicebant, ut eam dividerent in res duas: ut altera eſſet efficiens, altera* etc. cap. 13. *Huic rationi quod erat conſentaneum faciebat, ut contra omnium ſententias dies iam pleroſque deduceret: ut cum.. invenirentur, facilius.. adſenſio ſuſtineretur.* lib. II. c. 15. *nonne, inquiunt, veroſimile ſit, ſic etiam mentem moveri, ut non modo non*
96 *internoſcat., ſed ut in his nihil interſit omnino? ut ſi qui tremerent et exalbeſcerent.. nihil ut eſſet qui diſtingueretur tremor ille et pallor, neque ut quicquam intereſſet.* vide quoque Fin. III, 19. et V, 9. de Senect. cap. 8. *Quid quod etiam addiſcunt aliquid? ut Solonem verſibus gloriantem videmus, qui.. dicit: ut ego*

159) Orellius tamen, probata Bentleii correctione *habere*, non neceſſe habet corrigere etiam *excanduerit*. Utique id neceſſarium eſſet, ut praeclare ſenſerunt Erneſtius et Schützius. Nec comparari poſſunt in defenſionem illius ſententiae de Off. 3, 33. *tibique perſuade eſſe te quidem mihi cariſſimum, ſed multo fore cariorem, ſi talibus monumentis praeceptisque laetabere.* et ad Fam. 13, 57, 5. *ſed tamen ſic velim exiſtimes te mihi nihil gratius facere poſſe, quam ſi intellexero* etc. Futuris hoc proprium eſt et eſſe poteſt. Vid. Wopkens. p. 304. edit. pr.

feci; qui Graecas litteras senex didici. [160]) Haec cum silentio suo comprobarint viri eximii, uti et plura talia; rarissimum inde testimonium adferri posse videtur, pro sanitate loci quem proposuimus, et sequentium etiam istorum. Fin V, 2. *ita enim se Athenis collocavit, ut sit paene unus ex Atticis; ut id etiam cognomine videatur habiturus.* Acad. II, 16. *Quomodo autem sumis, ut si* etc. *sequatur ut etiam difficiliter internosci possint? . . postremo ut eadem sint? ut, si lupi canibus similis, eosdem dices* (lego *dicas*) *ad extremum.* [161]) Davis. *ita, si lupi* etc. Supra lib. III. c. 29.

Nec vero tanta praeditus sapientia
Quisquam est, qui aliorum aerumnam dictis adlevans,
Non idem, cum fortuna mutata, impetum
Convertat, ut cladi subita frangatur sua:
Ut illa ad alios dicta et praecepta excidant.

Nescio, cur prius *ut* a Latini sermonis ratione recipi neget vir cl. Vell. Paterc. II, 33. . . *in appetendis honoribus immodicus, in gerendis verecundissimus: ut qui eos ut libentissime iniret, ita finiret aequo animo.* ubi illud *ut* tam brevi intervallo geminatum, crucem figebat viro celeb. qui coniiciebat, *at qui eos ut* etc.

160) Adde Goerenzii notas ad Acad. 2. p. 102 et 250. et quos supra nominavimus ad pag. 41.

161) „Wopkensius sibi ipse dissimilis factus est p. 304. ubi multis locis hanc futuri rationem recte defendit." Goerenz. ad Academ. 2. p. 95.

Cap. XXV. *Num aut egisse umquam iratum Aeso-*
97 *pum -- existimamus?* Cur, quaeso, *existimas* legendum, non *existimamus?* An quia paucis verbis interiectis antecesserat, *an tibi irasci tum videmur?* At vero Enallages illius exemplorum omnia plena sunt. An quia, cum Cicero prima pluralis numeri persona se ipsum comprehendat, stultum foret quaerere, quid ipse iuxta cum aliis sentiret? Vix ausim talia movere incommoda: quam saepe enim sic impersonaliter adhibetur prima persona pluralis? sic ex gr. infra c. 26. *Libidinosum igitur... censemus esse sapientem?.. In hanc tu igitur.. perturbationem cadere tibi dixisti videri?* At pluribus hoc docere non opus est; sufficit ut talia tantummodo in memoriam referamus. [162])

Cap. XXVI, 57. *Quid est quod tantam gravitatem constantiamque perturbet? an improvisum aliquid aut repentinum? Quid potest accidere tale, et cui nihil quod homini evenire potest?* Legendum; -- *tale ei, cui* etc. Praeter hocce mendum, omnia putem sana ac proba, quamvis alius de genuina loci scriptura aliter harioletur [163]).

162) Quod coniectura posuit Bentleius, confirmant aliqui codices. Sed apertum est, librarios ad superiora respexisse, iisque haec accommodasse. Conf. Goerenz. ad libr. de Fin. 3, 19, 62.

163) Quae addita sunt in nonnullis libris, *cui nihil — non praemeditatum sit* vel *cui nihil — novum sit*, glossatoribus debentur, qui constructionem verborum expedire non poterant. Omnis sententiae vis cernitur in oppositis vocabulis *accidere* et *evenire*, quorum illud id significat, quod ex improviso et praeter spem fit, hoc autem, quod ex rerum natura et cum necessitate quadam provenit. Ergo dicit Cicero: quid potest accidere tale ei, cui nihil fortuitum accidit, quod homini in rerum necessa-

Cap. XXVII, 58. *de quibus* (animis) *hoc etiam est merita* (natura) *melius, quod corporum adiumenta adhibentur extrinsecus, animorum salus inclusa in his ipsis est. Sed quo maior est in iis praestantia et divinior, eo maiore indigent diligentia. Itaque bene adhibita ratio cernit, quod optimum sit; neglecta multis implicatur erroribus*[164]). Si codices eos audire volumus, qui *indiget* pro *indigent* repraesentant, verbum hoc ad *praestantiae* vocem referre licebit; ut de *praestantia animorum* sic loquatur Tullius, tamquam de ipsis animis praestantibus loqueretur; quam formam pluribus illustrabamus ad lib. II. c. 25. Pari quoque modo *adhibita ratio cernere* dicitur, cum tamen proprie mens vel homo cernat, adhibita ratione. Quin 98
autem *adhibere rationem* Latinissime dicatur; nemo dubitet. vide modo cap. 11. et de Har. Resp. cap. 10. et Q. Cic. Petit. Conf. cap. 4.[165]) Audax igitur et licentiosa crisis est viri ingeniosissimi, qui sic legebat: *Sed quo maior est mentis praestantia et divinior, eo maiore indiget diligentia. Itaque bene habita cernit* etc.

Cap. eodem, 59: *utrum ad universam perturbationem -- an ad singulas .. melius adhibeatur oratio: et*

rio eventu fieri possit. Ita etiam intelligitur, quapropter verba *potest accidere* primo loco posita sint. Acad. 2, 38, 121. *quis enim potest — si quid adversi acciderit, extimescere ne id iure evenerit?*

164) Errore factum esse puto, quod Wopkensius scripsit *cernit quod optimum sit* pro *quid o. s.* Tamen ipsum illud non falsum esset. Ovid. Fast. 1, 91. *ede simul causam, cur de coelestibus unis, sitque quod a tergo, sitque quod ante, vides.* Posito *quid*, in verbo *cernere* simul comprehenditur iudicium de optimo instituendum.

165) Cic. Brut. 75, 260.

utrum illudne non videatur aegre ferendum, ex quo suscepta sit aegritudo, an omnium rerum tollenda omnino aegritudo. Quamvis ista *et utrum* et planius tantummodo explicent, quod proxima periodo dictum fuerat; non tamen propterea adduci possum, ut aut pro *et utrum*, *id est utrum* legendum existimem, aut totum illud glossatori nugivendulo acceptum referam. Nam saepissime duae sententiae sic connectuntur, ut posterior explanet tantummodo et illustret priorem, nihil amplius. supra cap. 12... *in aliis iracundia dicitur, quae ab ira differt, estque aliud iracundum esse, aliud iratum.* quae posteriora cum omnem glossematis speciem prae se ferant, impunita tamen ab intt. dimissa sunt; credo, quod eadem quoque commemorat Nonius v. *Iracundus.* Pergam ad alia. lib. II. c. 4. *quod in officio, cuius magister esse volt, labitur, artemque vitae professus delinquit in vita.* Fin. III, 21. *numquam aequitatem ab utilitate posse seiungi, et quidquid aequum iustumque esset, id etiam honestum; vicissimque* etc. lib. II, 4. *verbum Latinum par Graeco, et quod idem valeat.* N. Deor. III, 12. *corpus autem immortale nullum esse, ne individuum quidem, nec quod dirimi distrahive possit.* Acad. I, 4. *illam autem Socraticam dubitationem de omnibus rebus, et nulla adfirmatione adhibita, consuetudinem differendi*
99 *reliquerunt.* Lactant. lib. I. c. 20, 16. *apud quam* (gentem) *ipsa vitia religiosa sunt; eaque non modo non vitantur* (forte legendum *vetantur* [166])), *verum etiam coluntur.* i. e. consecrantur. adde quae cl. Iac. Gronovius ad Pomp. Melae prooemium. Hinc nil quo-

166) Hoc nimium esset, non melius. *Vitium vitare* etiam Horatius dixit Serm. 2, 2, 54.

que novandum lib. III. c. 33. *illum suo iudicio, et quod se ita putet oportere facere, moerere.* ubi coniunctionem deletam voluit cl. Bentl. de Fin. I. c. 10. *temporibus autem quibusdam, et aut officiis debitis, aut rerum necessitatibus, saepe eveniet* etc. ubi Lamb. illa, *et a. o. d. a. r. necessitatibus*, aliena et inculcata putat; Grut. pro *et*, *id est* substituit; Davis. sic tentat, *ut aut officiis impedientibus aut rerum necessitatibus* etc. Quid vero, inquit, sint *debitae rerum necessitates*, haud equidem intelligo. Sed nil opus est, ut vocem *debitis* quemadmodum cum *officiis*, sic etiam cum *necessitatibus* construas. Cum priore autem substantivo saepius iungitur. vide ad Att. XII. ep. 24. Fam. V. ep. 8. [167]) Sed hoc *ὡς ἐν παρόδῳ.* Aliquando autem coniunctio copulativa in istiusmodi explanationibus omitti solet, ut docuit cl. Cortius ad Salust. Cat. c. II, 3.

CAPUT XVIII.

In lib. IV. Tusc. vulgata Ciceronis lectio aliquoties adseritur et illustratur. Premere omnia humana. Comprimere animum. *Cicero defenditur. Andronicus Rhodius, Xenophon et Hesychius emendantur.*

Cicero Tusc. IV. cap. 28, 61. *Inter omnes enim convenire oportet, conmotiones animorum a recta ratione aversas esse vitiosas; ut etiamsi nec mala sint*

167) Hunc locum egregie exposuerunt Matthiae in Program. p. 9. et Goerenzius in notis. *Tempora* enim sunt aut officiorum aut necessitatum.

illa, quae metum aegritudinemve, nec bona, quae cu-
100 *piditatem laetitiamve moveant, tamen vitiosa sit con-*
motio. Senſus eſt, conſtare inter omnes, tametſi res illas, quae perturbationes et commotiones in nobis concitent, eſſe indifferentes concedatur, ipſas tamen commotiones, a rebus illis indifferentibus concitatas, vitioſas eſſe, ſiquidem a recta ratione deflectant. Hunc ſenſum cum verba per ſe, tum quoque ſequentia evincunt: *Quare omnium philoſophorum, ut antea dixi, una ratio eſt medendi; ut nihil, quale ſit illud, quod perturbet animum, ſed de ipſa ſit perturbatione dicendum.* et antecedentia: ... *ſed omnis eiusmodi perturbatio animi placatione abluatur illa quidem, cum doceas nec bonum illud eſſe, ex quo laetitia aut libido oriatur, nec malum, ex quo aut metus aut aegritudo.* lege quoque ſeqq. et cap. 31. *ut ſi iam difficile ſit perſuadere, nihil earum rerum, quae perturbent animum, aut in malis aut in bonis eſſe habendum* (non erat, cur mutato ordine mallet vir acutiſſimus, *aut in bonis, aut in malis eſſe habendum:* ſimiliter enim hoc loco, quem iam defendimus, *etiamſi nec mala ſint nec bona:* ad quem ille ſilet.) *tamen alia ad alium motum* etc. Quae cum ita ſint, non poſſum ſane comminiſci, cur menti Ciceronis contrarius viſus fuerit is ſenſus, quem lectio haec vulgata fundit [168]).

Ibidem: *conſtantem enim quemdam volumus, ſedatum, gravem, humana omnia prementem illum eſſe*

168) Non tam facile credamus in uno Urſini codice omiſſas eſſe voculas *nec — nec,* aut corrigendas eo modo, quem omnes editores poſt Lambinum probaverunt, quam ut omnium librorum ſcripturam defendamus, ambigua et obſcura dictione Ciceroni aliquoties conceſſa. Ille enim

quem magnanimum et fortem virum dicimus. Tentatur, *humana omnia spernentem.* *Premere* autem calcandi notione accipit cl. Davifius. Bene quidem, fi additum fuiffet *veluti pedibus*, aut fimile quid; iam vero haud minore iure *premere* hic fupprimendi fignificatu accipi poffe videtur. Appofite quadrat illud Senecae de Ira III, 6. *Eodem modo fublimis animus, quietus femper et in ftatione tranquilla collocatus, intra fe premens quibus ira contrahitur.* Ita hic quoque Tullius de conftringendis et fupprimendis iis principiis loqui videtur, quibus quaeque conmotio aut perturbatio concitari foleat [169]). Idem dici arbitror *animum comprimere*, fupra lib. II. c. 22. *Atque haec cogitatio - - non folum animum comprimit, fed ipfum etiam dolorem - - mitiorem facit.* nam *animus* notat illic partem animi παθητικὴν: ut pro Marcello c. 3. *animum vincere: iracundiam cohibere:* cum nota Buchneri. *Comprimere duas partes animi temerarias*, ex Platone dixit nofter de Divin. I, 29. Sic nihil effe videtur, cur viri cll. pro *comprimit* in eo loco legerent *confirmat* aut *componit;* quod idem eruditiffimum Schröderum iam video praecepiffe, quem vide. 101

Cap. XXXI, 65. *Mihi quidem in tota oratione ea, quae pertinet ad animi perturbationem, una res vi-*

cogitaffe videtur haec: etiamfi perturbationes animi ab ea parte, quod nec mala fint, quae metum aegritudinemue, nec bona, quae cupiditatem laetitiamve moveant, improbari debeant, tamen ipfa adeo commotio vitiofa eft.

169) *Premere* dicitur de omnibus rebus, quae ne exfurgant aut evagentur, moderatione et temperatione cohibentur: veluti *luxuries arborum premitur falce* apud Ovid. Met.

alia. Nota coniunctionem *et.* Loquitur ſic Cic
ut ſi additurus fuiſſet, *et nonnunquam etiam ad*
103 *abducat;* cum tamen, praeciſo orationis filo,
dat, *abducendus etiam eſt nonnumquam ad alia.* H
non concoxit vir. cl. qui ſubſtituebat, *ut ei illud qu*
cupiat, oſtendatur. Nos illud *oſtendat* iam tuiti
mus ad Acad. I, 1. Nunc illud porro velim obſ
vari, pronomen *ei* facillime abeſſe poſſe, ſecundu
omiſſionem longe uſitatiſſimam, de qua ad N. Deo
II, 48. Deinde ſimilem coniunctionis uſum in not
ad epiſt. ad Att. probabat alicubi P. Manutius; c
ius obſervationis locus quamvis ad manum non ſi
ſatis tamen habere me exiſtimo, in quo acquieſ
cam. [172])

Cap. XXXVI, 77. *Quid enim eſt quo non progre diatur eodem ira quo furor?* Habeat haec loquendi ratio ingratum quidpiam auribus noſtris, ſitque aſperior illa appoſitio *eodem quo furor;* languidam ſane, vixque Tullio dignam efficere orationem videntur, qui hanc nobis lectionem propinant, *Quid e. e. q. n. p. ira? eo demum quo furor.* Locum potius ſanum eſſe habeam, quemadmodum etiam habuit P. Faber ad Acad. II, 25. Relativum *quod* ſaepius ita, quemad-

καὶ κατὰ τὸν βίον ἥδιστον, Φιλογελῶν τε καὶ Φιλόπονον καὶ πολυτελῆ τὴν δίαιταν. Scribendum mihi videtur Φιλοποιὸν, de iuvene dictum, qui lautas ſuas dapes amicis indulgenter offerebat.

172) Orellius cum Manutio et Lambino ſcripſit *ut ei illud,* quod facillimum erat. Quae ipſe ad quaeſtionem de uſu vocabuli *et* inſtituendam affert, nihil efficiunt. Dicam de hac re in Turſellino. Hoc loco diſplicet illud *ei.* De eiusmodi ſtructuris, in quibus alterum *et* cum alia dictione commutatur, ſubtiliter diſſeruit Matthiae de Anacoluthis apud Cic. in Wolfii Analect. 3. p. 5.

modum hic *quo*, explicatur verbis ſequentibus, ut quaedam vis conſtructioni inferatur. Vide quae ad Divin. II, 41. dicturi ſumus, ubi ſimilia plane offendes quamvis genuina, gloſſematum tamen formam repraeſentantia; quemadmodum inconſiderato lectori in hoc loco triga iſta *eodem quo furor*, nugatoris cuiuſdam commentum videri poſſet. Porro etiam conſtructionis iſtiuſmodi turbas ſaepius dari, demonſtrabimus ad N. Deor. II, 24. [173])

CAPUT XIX. 104

Pergitur ad lib. V. Cic. Tuſc. in quo quinque loca vindidicantur, unus emendatur. Congruere cum aliqua re. *Conſtructio a relativo pron. inchoata ſiſtitur. Vell. Paterc. defenditur. Ordo orationis adſtruitur obſervandus. Cicero ter, Min. Felix bis defenditur, cum uno loco Lactantii et Quinctiliani.* Enim *poſt interrogationem. Cicero defenditur et emendatur.*

Tranſimus ad lib. V. Tuſc. cap. 1, 3. *Vereor enim ne natura.. animos quoque dederit et corporum doloribus congruentes, et ſeparatim ſuis angoribus et moleſtiis implicatos. Animi corporum doloribus congruentes* ſunt qui, cum doleant corpora, dolore ſimul afficiuntur, eaque ratione cum corporibus concordant.

173) Correctione non opus eſt. Nam et *quo* ponitur pro *quod* non tantum in formula *non quo*, ſed in aliis quoque, ut apud Livium 2, 13, 2. *quo nihil ſe praeter errorem inſidiatoris texiſſet.* et hoc loco ineſſe poteſt cauſſalis notio, ut ſit: *quid enim eſt, quare non progrediatur eodem ira, quo furor?*

Variis modis ingenium suum Lambinus exercuit; infaustis vero, uti saepissime solet, avibus. Sin autem *conruentes* legamus, pro *congruentes*, videndum erit, si qua adiungi exemplorum auctoritas possit. Quamdiu vero ea res mihi haud satis constabit, lectionem vulgatam retinebo; quum praesertim pari modo loquatur auctor infra c. 24. *cum totius mundi motus conversionesque perspexerit, sideraque viderit innumera coelo inhaerentia cum eius ipsius motu congruere, certis infixa sedibus:* i. e. simul cum eo moveri: ut in hoc loco *cum doloribus congruere*, est simul cum iis dolere.[174])

Cap. III, 8. *quam, ut scribit auditor Platonis, P. H., v. d. i. p. Phliuntem ferunt venisse, eumque cum Leonte* etc. Pronomen *eum* sistit quidem illud
105 συντάξεως cursum, si spectes relativum *quem;* sed parilis est impeditae constructionis durities in his exemplis. Acad. I, 8. *quam vim animum esse dicunt mundi, eandemque esse mentem sapientiamque perfectam.* lenius haud dubie hoc modo flueret oratio.. *ac mentem sap. perf.* de Fin. II, 2. *nam hunc ipsum s. f. s. e. s. u. definiebat id esse, quo omnia referrentur, neque id ipsum usquam referretur.* elegantius dixisset Cicero ad analogiam, *quodque ipsum nusquam referretur.* N. Deor. III, 40. *proque urbis muris, quos vos.. sanctos esse dicitis, diligentiusque urbem religione, quam ipsis moenibus cingitis,* etc. tu hoc vel tali modo voluisses — *dicitis, qui diligentius urbem* etc. Virgil. X. Aeneid. v. 519.

174) Tacit. Hist. 1, 7. *forte congruerat, ut Clodii Macri et Fonteii Capitonis caedes nunciarentur.*

Quattuor hic iuvenes — —
Viventes rapit, inferias quos immolet umbris,
Captivoque rogi perfundat sanguine flammas.

i. e. *utque captivo rogi* etc. Lactant. Inst. V, 2, 11... *qui et gloriam q. s. non est adeptus, et gloria quam captavit, in culpam r. q. conversa est.* i. e. *cuiusque gloria, quam* etc. vide quoque c. 19, 2. Et D. Lucas Act. III, 13. ὃν ὑμεῖς παρεδώκατε, καὶ ἠρνήσασθε αὐτὸν etc. [175]) Durius quidem illud Vell. Paterc. lib. II, 6, 4... *Fulvium Flaccum... quem C. Gracchus i. l. T. f. triumvirum nominaverat, eumque socium regalis adsumserat potentiae; morte adficit.* sed nescio tamen an nil ibi movendum sit, quod quidem pace dixerim acuminis virorum insignium, qui pro *eumque*, *eoque*, *dein*, et *denique* coniecerunt. [176])

Cap. V, 13. *ut ad eas cursim perrectura, nec eas beata vita a se desertas passura videatur.* Ordinem verborum sic constituit editor cl. - - *perrectura beata vita, nec eas a se desertas passura videatur.* Pariter lib. IV. c. 13. *Itemque viribus corporis et nervis et* 106 *efficacitati similes, similibus verbis animi vires nomi-*

175) Herodot. 9, 21. κατὰ συντυχίην δὲ Μεγαρέες ἔτυχον ταχθέντες, ᾗ τε τὸ ἐπιμαχώτατον ἦν τοῦ χωρίου παντὸς, καὶ ἡ πρόσοδος μάλιστα ταύτῃ ἐγίνετο τῇ ἵππῳ. Frequentior est usus in diversis pronominum casibus.

176) Illud *eumque* factum est ab editore Basileensi. Princeps editio habet *eum.* Ruhnkenius coniecit nimium audacter *quem — nominatum, socium — assumserat.* Ipsa res et orationis compositio docent legendum esse: *quem C. Gracchus in locum Tiberii fratris triumvirum nominaverat, tum socium regalis adsumserat potentiae.* Primum enim Gracchi consilium spectabat triumviratum: tum vero regiam potestatem appetebat socio assumpto.

nantur: legebat *ſimilibuſque verbis*, quo ſuavior redderetur oratio; cum tamen haec loca ſe invicem confirmare ac ſtabilire videantur. Et ſane in his conſtructionum σύγχύσεσι neſcioquomodo ſibi indulſerunt veteres, utut iſta palato noſtro diſpliceant. ſupra IV, 17. *qui aeternitas omnis totiusque mundi nota ſit magnitudo.* cap. 25. *Num aut egiſſe umquam iratum Aeſopum, aut ſcripſiſſe exiſtumas iratum Accium?* II, 18. *quibus quod honeſtum ſit, ſummum bonum; quod turpe, ſummum videtur malum.* de Divin. I, 27. - - *ſe interſectum, in plauſtrum a caupone coniectum.* de Leg. I, 22. *quibus illuſtratus, ſapientia duce, bonum virum, et ob eam ipſam cauſam cernat ſe beatum fore.* vide lib. III. c. 1. et de N. Deor. I, 42. et paſſim alibi penes Ciceronem. Lactantius Inſt. I, 1. extr. *ſciet quo referenda, et quemadmodum ſibi vita degenda ſit.* c. 3, 15. *neque tantam intelligentiae lucem pectus humanum, neque explanationem tantarum rerum capit lingua mortalis.* lib. II, c. 7. *quia ut ſol oculorum, ſic ſapientia lumen eſt cordis.* vide c. 9, 24. lib. VI. c. 5, 1. Epit. cap. 70. et alibi. Min. Felix. Oct. cap. 19. *Idem interpretando Iunonem aera .. ignem eſſe Vulcanum.* -- cap. 21. *Haec tamen Aegyptia quondam, nunc et ſacra Romana ſunt.* Certum ſit igitur, omnia ſe recte habere cum in locis propoſitis, tum quoque Acad. lib. I. c. 9... *quamquam oriretur a ſenſibus, tamen non eſſe iudicium veritatis in ſenſibus.* Lambinus vocem *iudicium* poſt *quamquam* locabat. de N. Deor. lib. II, 17. *Ita efficitur animantem, ſenſus, mentis, rationis mundum eſſe compotem.* Daviſius reponit *compotem eſſe mundum*, vel *Ita efficitur,*
107 *mundum eſſe animantem, ſ. m. rationis compotem.* Min. Felix Oct. cap. 34. *et tamen ipſi artifici Deo*

soli et solubilem, et esse mortalem. idem vir cl. *esse, et mortalem.* cap. 40. *Posthaec laeti hilaresque discessimus; Caecilius, quod crediderit; Octavius gaudere, quod vicerit*, aut deleri illud *gaudere*, aut post *crediderat* collocari volebat ille. Lactantius Epit. cap. 45. *quas* (animantes) *Deus et instructas ad inferendam, et munitas ad vim repellendam figuravit*, legebat *ad repellendam vim*, aut pro *inferendam*, *infestandum*. Quinctil. Declam. II, 8. *quae discursum, quae exigunt laborem.* transponebat Francius, *quae discursum exigunt, quae laborem.* [177])

Cap. IX, 26. *An malumus Epicurum imitari, qui multa praeclare dicit? quam enim sibi constanter convenienterque dicat, non laborat.* Nota interrogandi perperam post *imitari* pingebatur; quae si eo, quo vides, loco collocetur, non esse credo, cur cum viris eruditissimis aut deleas vocem *enim*, aut *autem* substituas. Coniunctiones *nam* et *enim* hoc modo saepius orationem interrogatoriam excipiunt. infra 27. *Dolorem vero* (cur autem maluit cl. Bentleius, *Doloremne?*) *sapiens extimescet? is enim huic maxime sententiae repugnat.* supra lib. I. c. 34. *ubi igitur malum est? quoniam nihil tertium est.* lib. IV. c. 26. *An sine misericordia liberales esse non possumus? non enim suscipere ipsi aegritudinem propter alios debemus.* vide Lactant.

177) Distinguenda erant haec exempla, quorum alia subiecti nomen habent in altera parte sententiae, alia verbum ad utramque referendum in secunda parte reponunt: in aliis denique mera est transpositio verborum ob vim voculationis. In nonnullis scripti libri corruptionem produnt, veluti de Nat. d. 2, 17. ubi, omissis vocabulis *mundum esse*, constare posse videtur suspensa oratio.

Inſt. II, 2, 22.[178]) Hinc etiam Acad. II, 24. legendum forſitan: *Quam multa ille contra ſenſus, quam multa contra omnia, quae in conſuetudine probantur? An diſſolvit? id enim mihi quidem non videtur. Sed diſſolverit ſane, certe* etc. ubi vulgo legitur, *At diſſolvit. Idem mihi quidem* etc.

Cap. XIV, 40. *An dubium eſt, quin nihil ſit habendum in eo genere, quo vita beata complectitur, ſi id*
108 *poſſit amitti.* Si quid mutandum, malim equidem pro *complectitur*, legere *compleatur*, quam *completur*, quod ſubſtituere in mentem venit emendatori doctiſſimo.[179]) Sequitur: *niſi omnia ſibi in ſe poſita cenſebit*, quam lectionem non ſollicitaſſet idem vir reverendus, ſi ob oculos verſatus fuiſſet is locus, cap. 10. *tum potuerunt clariſſima voce profiteri, . . omnia ſibi in ſe eſſe poſita, nec eſſe* etc.

178) Hac dictione nihil frequentius, nihil rectius. In loco Academic. critici ante omnia debebant narrare, quid in codicibus inveniſſent. Ii ſi conſentiunt cum antiquis editionibus, ſcribendum erit: *quam multa ille contra ſenſus, quam multa contra omnia, quae in conſuetudine probantur. Diſſolvit idem. Mihi quidem non videtur.* Coniunctione non opus eſt. Interponitur adverſans ſententia: idem qui talia praecepit, eadem rurſus reiecit.

179) Infinitivum *complecti* et participium a Cicerone aliisque bonis ſcriptoribus paſſivo ſenſu uſurpatum eſſe, facile credamus Priſciano, non item in reliquis formis. Codices non pauci exhibent: *quod vita beata complectitur.* Et demonſtrandum erat, hoc inverſa ratione dici pro *quod vitam beatam complectitur.*

CAPUT XX.

Sex loca Tullii defenduntur: duo illustrantur. **Credere alicui**, *i. e. se committere.* Indicare, *percipere. Oratio ex absoluta fit interrogans. Genitivus notandus illustratur. Unus Quinctiliani, tria Ciceronis loca adferuntur; cujus etiam unus emaculatur.* Adiungere auctoritatem. *Perissologia una et altera illustratur.*

Eodem lib. V. Tusc. cap. 20, 58. *Qui cum haberet etiam.. quosdam adolescentes amore coniunctos, credebat eorum nemini.* Nisi verbum *credebat* referendum sit ad sequentia *corporis custodiam*, locutio similis illi erit, qua Phaedrus utitur lib. V. fab. 2.

Scio quod virtuti non sit credendum tuae.

Silius Ital. XIII, 198.

— — *medicatae cuspidis ictu*
Proelia moliri, et nudo non credere ferro.

Sallust. Jug. c. 72. *neque loco, neque mortali cuiquam aut tempori satis credere.* ubi vide doct. Cortium. Sic huic Ciceronis loco non opus erit τῷ *se.* [180])

Cap. XXI, 61. *Quamquam hic quidem tyrannus ipse iudicavit, quam esset beatus.* i. e. recte percepit. sic infra c. 24... *iudicandi quid cuique rei sit congruens.* Acad. I, 5. *quid rectum in oratione pravumve, iudi-* 109

180) *Credere* simpliciter dicitur pro confidere, fidem habere, de quo usu disputavit Burmann. ad Valer. Flacc. I, 552. et ad Lucan. 1, 227. Dictionem *tempori credere* illustraverunt Graevius ad Cic. Catil. 1, 9. Burmann. ad Quinctil. Declam. 6, 16. In Horatii Epist. 1, 1, 48. *meliori credere non vis* est sapientiori se credere.

cando, vide Fin. II, 6. Coniiciunt tamen viri docti legendum esse *indicavit*. [181])

Cap. XXVI, 73. *An Epicuro, qui tantummodo induit personam philosophi, et sibi ipse hoc tamen nomen inscripsit, dicere licebit* etc.? Verborum sensum haud recte adsecutus videtur V. D. cum legeret *quia tantummodo* etc. nihil enim ista, *qui tantummodo -- inscripsit*, ad rem faciunt, nisi ut Epicuri mentioni odii ac vituperationis notam apponant. sic ex. gr. infra: *Huic ergo, ut dixi, non multum differenti a iudicio ferarum, oblivisci licebit sui?* quid an illic legendum, *quia non multum a. i. f. differt, o. l. s.?* Est haec sane propositio talis incidens, de qua lege cel. Clericum, Logicae P. II, c. 6, 5. [182])

181) Et legitur ita in codicibus non paucis. Tamen praestat *iudicavit*, quod est *sensit*. Neque poterant Lambinus et Bentleius illud *indicavit* propterea praeferre, quod hic potius de declaratione conditionis, in qua Dionysii animus tum versatus esset, non de iudicio ageretur: haec enim est sententia Ochsneri in Eclogis p. 305. *Iudicare* et *iudicium* dicitur etiam de animi interno sensu, et de conscientia, et de rerum perceptione proxima, quae omnia commune habent iudicium, nulla alia re intercedente: quod nos nominamus *Gefühl, fühlen*. Atque cum hac veterum notione comparari potest definitio, qua Friesius meus in Anthropologia p. 180. istam animi facultatem sentiendi ad iudicii naturam retulit. Ita dicitur a Cicerone in Academ. 2, 10, 29. *iudicium veri* et 1, 8, 30. *veritatis iudicium*, quod a sensibus ortum, non sit tamen in sensibus.

182) Relativam enuntiationem quamcumque in locum caussalis succedere posse, res est nunc satis cognita. Exempla vero, quae Ramshornius in Grammat. p. 569. contulit, aliena sunt omnia. Cic. de Nat. deor. 2, 15, 41. *solem quoque animantem esse oportet, et quidem reliqua astra, quae oriantur in ardore coelesti.* Walkerus e cod. reg.

Cap. XXVII, 76. *Sint ſane illa genera bonorum, dum corporis et externa iaceant humi, .. alia autem illa divina longe lateque ſe pandant, coelumque contingant: ut ea qui adeptus ſit, cur eum beatum modo, et non beatiſſimum etiam dixerim?* Voculam *ut* de coniectura eiicit hinc cl. Daviſius, poſtque *contingant* τελείην στιγμὴν ponit. Duriuſculum revera neſcioquid orationi ſubeſt, quodque conſtructionis filum abrumpat, dum abſolute inchoatur, ac deſinit interrogatorie. Quamquam quid hoc durius, quam quod Virgil. Aen. lib. I, 91. ?

— — nec Teucris addita Iuno,
Uſquam aberit, cum tu ſupplex in rebus egenis,
Quas gentes Italum, aut quas non oraveris orbeis?

reſtituendum cenſuit *quia*. Quod ſi accipiatur, Heindorfius exiſtimat neceſſario requiri indicativum: ſed errat, quum addit, pronomen cum ſubiunctivo iunctum idem valere. Et legitur quidem paullo poſt 56, 45. *probabile eſt igitur, praeſtantem intelligentiam in ſideribus eſſe, quae et aetheream partem incolant mundi, et marinis terrenisque humoribus — alantur.* At utroque in loco etiam indicativus bene ſe haberet: immo in altero coniunctivus ad conſtructionem obliquam referri poteſt. Diſcrimen enim intercedit hoc: coniunctivo ita poſito cauſſa exprimitur ad conſtituendam rei notionem, ſed per indicativum additur ea tamquam praedicatum. Nos utrumque reddimus verbis *als welcher*, ſed in conſtructione coniunctivi, qui a cogitatione pendet, magis reſpondet noſtrum *als einer der*, in conſtructione indicativi, *der da*. Philipp. 2, 18, 19. *haec tu non propter audaciam dicis tam impudenter, ſed, qui tantam rerum repugnantiam non videas, nihil profecto ſapis.* Sed de Fin. 3, 12, 40. *itaque mihi videris latine docere philoſophiam et ei quaſi civitatem dare, quae quidem adhuc peregrinari Romae videbatur.* de Orat. 1, 38, 175. *quod tandem os eſt illius patroni, qui ad eas cauſſas ſine ulla ſcientia iuris audet accedere.*

Noster de Fin. II, 21. *Nunc vero.. suppeditabit nobis Atticus noster ex thesauris suis quos et quantos viros!* [183] Sic quoque ἵνα absolute venit apud D. Paul. 1. Corinth. 1., 31. Ἵνα, καθῶς γεγράπται, ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχάσθω.

Ibidem: *quorum imbutae mentes pravitatis errori-*
110 *bus* etc. Lambinus legit *pravis erroribus*. Davisius *pravitatis errores* per Hebraïsmum pravos errores notare existimat: quemadmodum Plautus etiam ipsi hebraizare videbatur, cum *formam amoenitatis*, *perennitatis*que *cibum*; et Lucretius, cum *caliginis aerem atrum* diceret. Quicquid id est, *pravitatis errores* omnino recte, Ciceroneque digne dicuntur illi errores, quos secum coniunctos habet pravitas et corruptio, quae mentes hominum pervasit. Min. Felix cap. 26. *Isti igitur spiritus non desinunt perditi iam perdere, et depravati errorem pravitatis infundere.* quae verba de more sua fecit Cyprianus Idol. Van. p. 396. Eum *calamitatis errorem* dixit Jul. Firmicus de Err. Prof. Rel. pag. 10. *Errorem falsae religionis*, Lactant. Inst. lib. II. c. 3, 15. *Pravitatis falsitatem*, Vincentius Lirin. Commom. prope init. *Opinionis errorem*, Cicero supra III, 33. Acad. II, 13. et 25. Tales quoque sunt genitivi in

183) Wolfius etiam abiecit *ut*, et Orellius stupidum vocavit interpolatorem, qui *ut* a coniunctivo *sit* requiri putasset. Quid non tribuunt critici stupori librariorum! Mihi quidem haec Ciceronis verba non negligenter, sed pereleganter dicta videntur. Nam in ipsa interrogationis forma caussam video mutatae orationis. Dicere voluit Cicero; *ut, ea qui adeptus sit, beatus sit dicendus:* sed subito mutat sententiam et amplius addit: *cur eum beatum modo et non beatissimum dixerim.* Nemo profecto haesisset, si scriptum esset, *ut ea qui adeptus sit, haud scio beatum an beatissimum eum dixerim.*

his Divin. I, 21. *ſomnia fabularum.* cap. 2. *furoris divinatio.* cap. 43. *quietis oracula.* cap. 18. *auctoritas vetuſtatis.* cap. 9. *ſignum floris.* Tuſc. V, 31. *tempeſtatis calamitas.* in Verrem lib. V. *crudelitatis remediis ſanare quid.* Fin. III, 10. *opiniones et iudicia levitatis.* lib. V, 23. *ſocietas communitatis humanae.* l. II. c. 23. *libidinum voluptates*, et Tuſc. III. cap. 2. *voluptatum libido.* [184]) Quae quidem nihil Hebraiſmi continere mihi videntur, nec quidquam quod non in omnibus linguis vulgare ſit. Saepius autem uti hic Lambinus, ſic alibi alii viri docti ad uſum illius genitivi offenderunt. Quinctil. Declam. V, 5. *ego mihi plurimum videor adieciſſe languori cunctationis mora.* non auſim cum cel. Burm. *cunctatione et mora*, quamvis hoc ſit uſitatius. Noſter Fin. V, 11. *propagabat tamen vitam aucupio ſagittarum.*

Configebat tardus celeres, ſtans volantes. 111

aucupio ſagittarum, i. e. quod ſagittis fiebat. Daviſ. coniicit, -- *aucupio: ſagitta enim*

Configebat etc.

lib. IV, 25. *Ex ea difficultate illae falſiloquentiae, ut ait Accius, malitiae natae ſunt.* ubi alii aliter ingenio ſuo fruiti ſunt. [185]) de Divin. lib. I. c. 51. *materiave*

184) Genitivus in plurimis iſtis exemplis proprietatem rei ſignat. Atque hic uſus ſatis frequens eſt. Eadem regunguntur ratione, quae cauſſam exprimit et eam, quae rei originem exhibet, et eam, in qua occaſio apparet et efficientia. Haec diſtinguere debebat auctor: quamquam recte explicat *aucupium ſagittarum* apud Ciceronem. Magis inſolenter Livius dixit *gemitus vulnerum* 22, 5. *ira praedae amiſſae* 1, 5.

185) Vulgo legitur *fallaciloquentiae*, non *falſiloquentiae.* Cur vero ſcripturam librorum tantum non omnium *falla-*

quid iuvaret, nisi confectionis eius fabricam haberemus? legebat doct. editor *confectionibus.* de Leg. I, 23. *voluptatemque, ſicut labem dedecoris, oppreſſerit.* ubi vir cl. *labem decoris* coniicit legendum, uti ediderant Victorius et Gruterus. Sed *labes dedecoris* eſt quae ex dedecore contrahitur; contrariumque dicitur *decus honeſtatis*, Fin. I, 10. Sic etiam dicitur *labes turpitudinis*, pro Domo c. 38. *maculae libidinum et flagitiorum*, ibid. c. 9. et in Verrem. l. V. c. 51. *nota turpitudinis*, Catil, Or. I. c. 6. [186]) Quod autem *decus* et *dedecus* ſaepius permutantur a librariis, id quidem negari non poteſt. Exemplo ſit locus, cuius emendationem coronidis inſtar hic addam: de Leg. II, 17. *non ſolum vita cruciati atque dedecore, verum etiam ſepultura ac iuſtis exſequiarum caruerunt.* ubi cum Lambinus voluit, Daviſio ſuffragante, *non ſolum vita cum cruciatu atque dedecore, verum etiam* etc. equidem ſic potius reſtituam: *non ſolum vita cruciati, atque DE-*

cis loquelae — malitiae critici prorſus repudiaverint, non perſpicio. Aut corrigendum eſt *fallaciloquae*, quod Nonius in afferendo hoc loco ſcribere debuit, ſed omiſſis reliquis verbis fecit *fallaciloquentiae.*

186) In his accuratius diſtinguendum eſt. Recte enim dicitur pr. Dom. 38. *labes turpitudinis et inconſtantiae.* Paradox. 3, 2. *labes libidinis*, quae eſt per libidinem effecta, illata; neque aliter Tacit. Hiſt. 3, 24. *abolere labem prioris ignominiae.* Nemo tamen voluptatem hac ratione appellaverit *labem dedecoris*, i. e. a dedecore impoſitam. Sed aptum erat vocare labem dedecoram: *einen Schandfleck.* Tunc vero mutato verborum ordine dicendum erat *dedecoris labem*, ſicuti de Fin. 1, 10. *honeſtatis decus.* Quapropter probari debet ſcriptura nonnullorum librorum *labem aliquam decoris*, ut bene dicitur *labes innocentiae* pro Flacc. 10, 24. *Decus* autem ſignificat honeſtatem et animi virtutem. vid. Tuſc. 5, 21, 55.

CORE, *verum etiam* etc. Caruerant vita atque decore. [187])

Cap. XXIX, 83. *quorum oratio habetur in omnes partes, ut ab aliis possit ipsa per se, nullius auctoritate adiuncta, iudicari.* Quod vir celeb. *adiuta* pro *adiuncta* legit, operam ludere omnino videtur. sic plane de Divin. lib. II. c. 55... *auctoritatem quidem nullam debemus, nec fidem commenticiis rebus adiungere.* pro Mur. cap. 31. *Quare... tolle mihi e caussa nomen Catonis; remove ac praetermitte auctoritatem,* 112 *quae in iudiciis* etc. sic *addere* et *adiicere auctoritatem* plus semel dixit Quinctilianus. [188])

Cap. XXXI, 38. *De morte enim ista sentit, ut d. a. s. exstinctum putet.* Haec loquendi forma plus habet simplicitatis, quam elegantiae; si elegantiam appelles eam, quam hodie sectantur critici, et non morositatem potius nimis delicatam. Hanc iuxta fuisset hoc modo loquendum, *mortem quod attinet, d. a. s. ex-*

187) De hoc loco coniecturae sunt factae permultae. Probabilior etiam mihi aliquando visa erat ea, qua Goerenzius scripsit: *non solum vita, cruciati dedecore, verum etiam* etc. Sic alii quoque abiecerunt copulativam particulam. At nemo explicuit, unde venerit illud *atque*, quod in omnibus libris legitur: deinde haec dictio *vita carere*, quae opponitur sepulturae negatae, quaesita et ambigua esse videtur. Quare suspicor Ciceronem scripsisse. *qui vero ex his et horum scelerum principes fuerunt, et praeter ceteros in omni religione impii, non solum vita cruciati atque dedecores, verum etiam sepultura ac iustis exsequiarum caruerunt.* Sallust. apud Priscian. 6, 9, 48. (p. 699. Putsch.) *dedecores multique terga ab hostibus caedebantur.* Stat. Theb. 11, 760. *dedecorem vitam amplexi.* Nisi quis praeferat *dedecori*, quod legitur apud Plautum.

188) Instit. orat. 8. prooem. 20.

stinctum putat. Sed ne in hoc loco quidpiam committas, en praeter alia quae mihi praesto sunt, paucula ista huic similia. de N. Deor. II, 23. *tum autem res ipsa, i. q. v. i. m. a. sic appellatur, ut ea ipsa res nominetur deus.* lib. III. c. 14. *probabilius enim videtur tale quiddam esse animum, ut sit ex igne* etc. de Orat. II, 38. *nam et omne quod eloquimur, eloquimur sic, ut esse dicamus id, aut non esse.* Tusc. V, 33. *Totumque hoc d. v. sic praecipit, ut voluptatem ipsam.. expetendam putet.* [189])

Cap. XXXIII. 95. *ut voluptatem ipsam, per se, quia voluptas sit, semper optandam.. putet.* Mirum quod in hanc lectionem non insurrexerint, qui passim glossas crepant. Quantam vero glossematis similitudinem habet ista triga, *quia voluptas sit!* Cave tamen exteras velut a nugatore prognatum. sic enim de Fin. lib. II. c. 20. *quem quidem cum sua voluntate, nulla vi coactus, propter fidem* etc. de Orat. lib. II. c. 9. *Orator nisi domesticis se instruxerit copiis aliunde dicendi copiam petere non possit.* Lactant. Inst. lib. IV, 24, 3. *nec enim mens . . aut comprehendere per se potest, aut capere veritatem, nisi aliunde doceatur.* quorsum omnis ista cauda *nisi aliunde doceatur?* Seneca de Ira I, 7. *nec quidquam sine illa magnificum in bello fortitudo gerit, nisi hinc flamma subdita sit.* Huc quoque confer, quae alia occasione producemus ad N. Deor. I, 16. et Divin. I, 33.

189) His similior redditur locus, si ex aliis libris restituimus *de morte enim ita sentit, ut.*

CAPUT XXI. 113

Cicero in Tusc. V. bis defenditur, semel emendatur. Stobaeus et Val. Maximus vindicantur. Aetas pro iuventute. *Neutrum genus pro alio. Manutius, Jensius ac Lamb. Bos notantur. Pleonasmus notabilis adseritur; qua occasione quatuor quoque Tullii loca stabiliuntur, Euripidisque locus dilucidatur.*

Cap. XXXIV. lib. quinti Tusc. Disp. 98. *Quid victum Lacedaemoniorum in Phidititiis nonne videmus* etc.? Stobaeus Serm. 29. rem sic narrat. *Διονύσιος Λακωνικὸν μάγειρον πριάμενος, ἐκέλευσεν αὐτὸν σκευάσαι τὸν Λακωνικὸν ζῶμον. καὶ σκευάσαντος, οὐκ ἤσθιεν· ἤρετο δὲ, κατά τι αὐτῷ ἥδονται ἀηδεστάτῳ ὄντι οἱ Λάκωνες. ὁ δὲ οὐκ ἔχειν ἔφη τοῦτον τὰ ἡδύσματα, ἃ ἐκεῖνος ἔχει· διὰ τοῦτο αὐτῷ μὴ ἀρέσαι.* Locum iam attulit Davisius, qui sic legendum credebat, -- *ἃ ἐκεῖνοι ἐκεῖ.* Sed duo ista pronomina *τοῦτον* et *ἐκεῖνος*, quae referenda sunt ad v. *ζῶμος*, sic possunt intelligi, ut priore designetur hoc ius, quod iam Dionysio esset paratum, et posteriore illud quod Lacedaemoniis parari consuesset.

Cap. XXXVIII, 112, *C. Drusi domum compleri a consultoribus solitam accepimus.* His illustrandis locum Val. Max. profert editor doctissimus, ex lib. VIII. c. 7. *Consimilis perseverantiae Livius Drusus, qui aetatis viribus et acie oculorum defectus, ius civile populo benignissume interpretatus est.* Sed quod pro *aetatis viribus* tentabat ille *effoetis viribus*, a coniectura aberrare videtur; nam sic quoque in seqq. hunc vel talem aliquem in modum legendum esset, *acie oculo-*

114 *rum hebetiore defectus.* Sed iam *defectus aetatis viribus et acie oculorum* is dicitur, quem aetatis vires et acies oculorum defecerint: ut *consilio suo defectus*, ibid. III. c. 1. extr. sic alii passim. Sunt autem *aetatis vires*, vires iuveniles, quemadmodum vox *aetas* saepenumero florentem aetatem denotat. sic *robur aetatis*, Curt. lib. VI. c. 10. Lactant. Opif. c. 3. adi quoque cl. Schulting. ad Senec. Controv. II. c. 14. pag. 212. [190])

Capite sequente, 113.: *Asclepiadem ferunt.. cum quidam quaereret, quia ei caecitas attulisset, respondisse, puero ut uno esset comitatior.* Codicis cuiusdam ista lectio, *puero ut uno essem comitatior*, non habere videtur, cur editae anteferatur: simili enim modo obliquatur oratio supra c. 37. *Socrates quidem cum rogaretur, cuiatem se esse diceret, mundanum, inquit; totius enim mundi incolam se et civem arbitrabatur.* Sequitur inferius: *Atque hic vir inpediri etiam animi aciem aspectu oculorum arbitrabatur: et cum alii saepe quod ante pedes esset non viderint, ille infinitatem omnem peragrabat.* Legendum forsitan.. *non viderent:* vel hoc modo: *et cum alii saepe quod ante pedes sit, non viderint, ille* etc. Sic sane, novatio erit levior, quam ista doct. Bentleii: *et, cum hi.. non viderent, illa infinitatem o. p.* [191])

190) Aetas proprie dicitur de vegeta et iuvenili aetate. Cic. in Verr. 5, 25, 64. *si qui senes aut deformes erant, eos in hostium numero ducit: qui aliquid formae, aetatis, artificiique habebant, abducit omnes.*

191) In quo libro Wopkensius invenerit *non viderint*, nescio: editiones omnes, quae ad manus mihi sunt, exhibent *viderent.* Bentleius alio commotus erat argumento, sed falso.

Cap. XL, 116. *ergo hi in illorum ſermone ſurdi: omneſque id nos in his linguis, quas non intelligimus, quae ſunt innumerabiles, ſurdi profécto ſumus.* Pronomen *id* ſenſui officere viſum eſt viris clariſſimis. Manutius et Lambinus reponebant, *omnesque item*, vel *itidem nos* etc. Daviſius, adſtipulante codice uno et altero Pronomen delebat, aut ceteroquin hoc modo reſcribendum coniiciebat, -- *ſurdi omnes. Quid? Nos in his linguis* etc. Sed primum obſervandum eſt, neutrius generis pronomen ſaepius venire pró eiuſdem aut alius generis adiectivo, quemadmodum pronomen *id* 115
hic exprimit adiectivum accedens *ſurdi*[192]. Ita ſupra cap. 37. *dicuntur -- miſericordes, aut invidi, aut tale quid.* de Leg. III, 7. *excepto tribuno, qui poſt exſtitit, ne id quod fuerat, eſſet.* de Fin. V. c. 30. *Ille vero inſipiens; quod certe, quoniam tyrannus* etc. et lib. IV, 24. *ut iam omnes inſipientes ſint miſeri, quod profecto ſunt* etc. quem locum minus bene explicuit Manutius, quod ad hanc pronominis vim animum non advertebat. Ceterum ſi plura cupias, vide quoque Lactant. lib. I, 16, 7. et lib. V, 19, 2. et Florum lib. IV. cap. 2. cum nota elegantiſſimi Dukeri. Atque huc etiam accenſenda puto neutrius gen. prono-

192) Errat Wopkenſius. Sequitur enim *ſurdi ſumus.* Nemo autem dicere potuit: omnes in his linguis id ſurdi ſumus. Quae infra a Wopkenſio de hac nimia et falſa abundantia diſputantur, nihil efficiunt. Ea enim, magna ex parte vera quidem, non ad hunc locum pertinent. Scripſit Cicero, niſi totus fallor: *omnesque iidem nos in his linguis — ſurdi profecto ſumus.* i. e. omnes item nos. Nam Latini adiectivam formam *idem* pro adverbio *item* ponere ſolent. Cic. de Amic. 18, 65. *eſt enim boni viri, quem eumdem ſapientem licet dicere, haec tenere in amicitia.* de Leg. 1, 23, 61. *idemque quum coelum — perſpexerit* etc.

mina, quibuscum verba *appellare*, *nominare* et similia construi solent. ut ex. gr. de Fin. lib. III. c. 16. *primum est officium* (*id enim appello καθῆκον*) etc. ubi non ausim cum edit. clar. reponere *sic enim*. Livius lib. XXXVIII, 17. *Hi iam degeneres sunt; misti et Gallograeci, quod appellantur*. Quae quidem forma quantumcunque habeat ellipsios, id totum voce *negotium* facile compleri posse arbitror: [193]) nihil enim potest excogitari durius, nihil arcessitum longius, quam supplementum illud erud. Iensii Lect. Luc. lib. I. c. 8. qui hoc *quod* valere *quod nomen* iudicabat, ut *quod nomen* sit *quantum ad quod nomen attinet*. Huic tamen errori calculum quoque adiiciebat doct. Lamb. Bos, ell. nom. *ὄνομα;* cui quidem critico insigni hoc cum Sanctio, Perizonio aliisque viris eruditissimis commune fuit, ut in supplendis ellipsibus aliquando nimium esset argutus, suppletionesque quaereret minus simplices ac generales. Ita etiam omnino falli videtur, cum ista Eurip. Phoen. v. 12.

Καλοῦσι δ' Ἰοκάστην με· τοῦτο γὰρ πατὴρ
Ἔθετο:

sic interpretatur, ut nomen *ὄνομα* post *τοῦτο* subau
116 diat. *Τοῦτο* complectitur totum illud *καλεῖσθαι με Ἰοκάστην*, quod pater *posuerat*, h. e. constituerat, decreverat, voluerat. [194]) Sed haec sufficiant de pronominis neutrius usu, quem in loco Tullii proposito

193) Minime. Etiam relativum *quod* pro adverbio ponitur. Est igitur id quod *quomodo, quo nomine appellantur*.

194) Schaeferus in notis ad Bosii librum p. 352. τοῦτο ad Ἰοκάστην refert, in notis ad Euripidem edit. Porson. e superioribus intelligit καλεῖν. Sed τοῦτο, ταῦτα, τόδε saepe

observatum volebamus. Sequitur, ut iam pronomen *id* cum voce *surdi*, quae paullo post subsequitur, conciliemus. Nemo dubitat, quin Tullius ad grammaticam exacte locutus fuisset, si dixisset -- *surdi: omnesque id nos in his linguis sumus, quas non intelligimus, quae sunt innumerabiles:* sed quum mox se ingesserit nomen *surdi*, in his *surdi profecto sumus*, perissologiam istam nostro Cicerone minus dignam esse censuerunt viri docti. Salva tamen illorum sententia, mihi vox *surdi* a nostro repetita fuisse videtur *σαφηνείας ἕνεκα;* cui saepius ita inservire solet, ut, quod inchoata sententia iam una pluribusve vocibus expresserit, idem tamen postea per istiusmodi pleonasmum resumat. Sic Divin. II, 66. *qui, cum Ptolomaeus -- moreretur, Alexander adsidens somno est consopitus.* [195]) cuiusmodi plura dedimus ad Acad. II. c. 5. Neque est haec appositio durior, quam qua dixit Seneca epist. 75. initio: *Qualis sermo meus esset, si una sederemus, aut ambularemus, illaboratus et facilis: tales esse epistolas meas volo, quae nihil habeant arcessitum nec fictum.* Eadem ratione, qua locum Tullii in mendo cubare putarunt docti, hunc Senecae ita refingere liceret, ut aut ista *illaboratus et facilis* deleres, aut pro *Qualis* et *tales*, *Quemadmodum* et *sic* restitue-

pro οὕτως usurpantur. Vid. Matthiae ad Eurip. Med. 158. κείνῳ τόδε μὴ χαράσσου. Soph. Antig. 1015. καὶ ταῦτα τῆς σῆς ἐκ φρενὸς νοσεῖ πόλις.

195) In hoc loco criticos, tamquam in turbata constructione haesisse et coniecturas substituisse, admodum miror. Nam nomen proprium eleganter apponitur, tamquam nova instituta esset oratio, maxime ob participium *assidens*, quod illo quidem loco positum substantivo carere non poterat.

res.[196] Sed medicinam abstinendam esse quis dubitat? Pari modo Synesius epist. 44. Ἀλλ' ὅπερ εἰσὶν ἐν ταῖς πολιτείαις οἱ δήμιοι, χεῖρες τῶν νόμων· τὴν αὐτὴν αἱ ποιναὶ χρείαν τῇ φύσει τοῦ κόσμου παρέχονται: *sed quod in civitatibus sunt carnifices, manus legum, eundem Furiae usum naturae mundi prae-*
117 *bent.* Nos, ex linguarum nostrarum idiotismo, iniiceremus δηλονότι et *scilicet.* Sic Cic. Fam. lib. XII. ep. 22. *Illud profecto, quoad potero, tuam famam et dignitatem tuebor.* Acad. II, 24. *Illud certe* (scil. nulli rei adsensurum esse sapientem, quod modo erat dictum) *opinatione et perceptione sublata, sequitur omnium adsensionum retentio.* cl. editor legebat, *Illud cerne: opinatione* etc. de Fin. IV, 4. *Quod* (refer hoc ad antecedentia) *etsi ingeniis magnis praediti quidam dicendi copiam sine ratione consequuntur* etc.[197] P. Manutius aut *quod* vitiatum putabat, aut illud *dicendi copiam* extrinsecus iniectum; quem etiam errorem errabat ad lib. I. c. 20. --- *Quod quia nullo modo sine amicitia firmam et perpetuam iucunditatem vitae tenere possumus* etc. Orationem sic orditur Tullius, ut sic hoc vel tali modo pergere voluisset, *Quod quia n. m. s. a. consequi possimus;* sed id, quod sine amicitia consequi non possimus, significantius exprimere volebat, ideoque ista *firmam et perpetuam iucunditatem vitae* superaddebat; minus quidem de structurae elegantia sollicitus, quam Manutius, qui legendum putabat, *Quodque nullo modo* etc. Rursus in or. pro

196) Haec ad epexegeseos genus pertinent, per appositionem expressum. Vide Goerenz. ad Acad. 2, 24. p. 144.

197) *Quod etsi* dicitur ut *quodsi, quod quia.* Vide quae notavimus p. 56.

Sextio cap. 4. *Venit cum exercitu Capuam, quam urbem etc. et inde M. Aulanum, tribunum militum Antonii, Capua praecipitem eiecit.* illud *Capua* expungebat cl. Davisius in notis ad Tusc. V, 27. sed quamvis abundare facile concedam, non tamen exturbandum arbitror. [198]) Coel. ad Cic. Fam. VIII. ep. 4. *quod eum non mediocriter Caesar, qui solet infimorum sibi amicitias qualibet impensa adiungere, valde contempsit.* quorsum, inquies, *valde* cum iam praecessit *non mediocriter?* festinanti calamo Coelii acceptum illud referamus.

198) Etiam Müllerus, qui nuperrime edidit hanc orationem, uncis inclusit suspectum nomen, immemor consilii, quo Cicero urbis Capuae nomen tam saepe hic posuisse videtur.

118 THOMAE WOPKENS

LECTIONUM

TULLIANARUM

LIBER SECUNDUS,

Complectens animadversiones in Ciceronis libros de Natura Deorum.

CAPUT I.

In lib. I. de Nat. Deor. Cicero aliquoties adseritur et illustratur: semel etiam atque iterum emendatur. Admirari *in constructione notabili. Cicero in transitu defenditur.* Si *supplendum* ἀπὸ κοινοῦ. *Tullius a coniectura Gruteri defenditur.* Habeo de illa re quid liqueat, *formula Tulliana. Nepos vindicatur.* Si *pro dummodo. Cicero obiter rursus adseritur.*

Cicero de Nat. Deor. lib. I. cap. 3, 6. *partim admirantium, unde hoc philosophandi nobis studium exstitisset.* Locum hunc, quod ad Latinitatem, paucis illustrabo; sic tamen, ut alterius cuiusdam in lectione vulgata stabiliendi copiam arripiam. Illud igitur observa, quod verbum *admirari* eandem constructionem
119 atque vim adsciscat, quam *mirari* vel *demirari.* Sic de Finibus IV. cap. 22. *admirati sumus, quid esset nobis Stoicos anteferres.* ubi Lambinus, cum

ιco *admirati* coniiceret *demirati*, non audiendus fuit, quippe qui non tantum ad locum propositum de N. Deor. sed etiam ad seqq. ista plane, et quidem merito, conticuerit. ibidem lib. I. c. 3. *in quibus hoc primum est, in quo admirer, cur in gravissimis rebus non delectet eos patrius sermo.* ad Att. VI. ep. 9. *admiratusque sum, quod nihilominus ad me tua manu scripsisses.* et lib. X. ep. 9. *De diplomate admiror, quasi nescio cuius te flagitii insimulaverim.* [1])

Cap. IX, 22. *Quid autem erat, quod concupisceret Deus mundum signis -- ornare? Si, ut Deus ipse melius habitaret; ante videlicet tempore infinito in tenebris -- habitaverat.* Sic omnino interpungenda sunt verba, non ut in recentioribus editis, -- *habitaret. Ante videlicet* etc. Cl. Walker coniunctionem *si* delebat, signumque ἐπερωτηματικὸν post verbum *habitaret* apponebat. Ampl. autem Boherius signum quidem adscivit, sed coniunctionem simul retinuit, quam notione τοῦ *an* accipiebat. At locus, ut mihi quidem videtur, absque his emendationibus, omni ex parte sanus ac sincerus est; modo coniunctionem conditionate inintelligas, atque ex antecedentibus mente tantum repetas, *mundum signis ornasset.* Si Deus mundum ornasset signis, ut melius habitaret; sequeretur illud ingens absurdum, ut ante quam id fecisset, luce destitu-

1) De hac significatione verbi *admirari* iam Gifanius in Observat. p. 13. „valet, inquit, interdum idem quod *absurdum putare*, et quasi insolens reprehendere et iniquo animo ut valde novum et omni ratione alienum ferre." Gernhardus ad Cic. de Off. 2, 16, 56. „*admirantur* autem, quae sunt contra opinionem omnium, quae videntur in suo genere nimia."

tus fuisset. a) Ad similem ellipsin, cuius quidem expletione nihil esse facilius videtur, infeliciter se quoque dedit Gruterus in his lib. III. c. 33. -- *periit. Si, quia Drusum ferro, Metellum veneno sustulerat; illos conservari melius fuit, quam poenas sceleris Varium pen-*
120 *dere*, ubi ex codice quodam istam lectionem producebat, *sic quia Drusum*, quam quidem immerito plane dicebat aureolam. An rei clarae ac manifestae opus est exemplis? Ecce tamen pauca de innumerabilibus. infra cap. 35. *Tuus autem Deus non digito uno redundat, sed capite, collo* etc. *si, ut immortalis sit; quid haec ad vitam membra pertinent?* de Divin. II. c. 25. -- *quae si signa deorum putanda sunt, cur tam obscura fuerunt? si enim, ut intelligeremus, quid esset eventurum; aperte declarari oportebat.* Acad. II. c. 29. -- *ne tu quidem percipis: si, quia obscura; concedo* etc. Plura si desideres, adi cl. Cortium ad Sallust. Catil. 51.

Sequitur eodem capite; *eum omnes stulti sint sine dubio miserrimi; maxime quod stulti sunt, miserius enim stultitia quid possumus dicere? deinde quod ita multa sunt incommoda in vita, ut ea sapientes commodorum compensatione leniant, stulti nec vitare ve-*

a) Hunc locum acute expediit Wopkensius, quem si reliqui sequuti essent, non in vanas opiniones incidissent. Nomen *deus* iterum positum, ideoque ab Ernestio reiectum, Heindorfius defendere conatus est ob vim nescio quam reconditam. Sed ex quo physici de viribus in rerum natura reconditis et occultis disputare desierunt, criticis placuit hac nova argumentatione uti. Hic non edocemur, qualis illa vis sit, aut quo sensu percipienda. In ipso nomine omnino nulla redundat. Oratio autem ita est conformata, quasi nova incipiat. Quare perspicuitatis caussa iterum ponitur nomen.

nientia possint, nec ferre praesentia. Haec etiam omni mendo carere arbitror, quamvis aliter visum fuerit viris doctissimis, quorum conatus videat qui velit. Etenim verbis illis, *deinde -- praesentia*, in quibus ad scopum parum dextre collineabant hi commentatores, significat Tullius, incommodorum in hac vita multitudinem esse tantam, ut, quum ea sapientes commodorum compensatione leniant, stulti nec vitare venientia possint, nec ferre praesentia. Loquendi forma dilucidari potest ex illis, quae ad cap. 31. dabimus. [3]) Quae autem sequente cap. sic leguntur: *quae, si mundus Deus est, quoniam mundi partes sunt, Dei membra partim ardentia p. r. dicenda sunt:* haec mirum si non sint hunc in ordinem redigenda; *quae quoniam mundi partes sunt, si mundus Deus est, Dei membra* etc. [4])

Cap. XII, 29. *Empedocles - - autem in deorum opinione turpissime labitur; quatuor enim caussas, ex*

3) Egregie meruit de hoc loco explicando Matthiae in Observat. a. 1816. editis p. 4. comparans Graecorum usum, quo ea, quae ex altera sive contraria parte valent, et quibus ipsa sententia coerceri aut infringi videtur, ante occupantur, et cum ipso, quod proponitur, iudicio coniunguntur. Ita exsistit sensus: deinde quod ita multa sunt incommoda in vita, ut, quum ea sapientes commodorum compensatione leniant, stulti nec vitare venientia possint, nec ferre praesentia. Est hoc aliquod attractionis genus, saepe criticis suspectum, a Krügero in novissima dissertatione de attractione conscripta praetermissum.

4) Nihil necesse est. Tamen Heindorfius assentitur Wopkensio: alii etiam in hoc loco de negligentia loquuntur. *Quae* non cohaeret cum nomine *partes*, sed construuntur verba *quae dei membra dicenda sunt*, interpositis his: si mundus est deus, et quoniam partes mundi sunt. Sed omittitur copula, quoniam conditioni caussa subiungitur.

121 *quibus omnia constare censet, divinas esse vult: quas* etc. Tollatur ominosum illud interrogandi signum, quod utramque Davisii, nuperamque doct. Verburgii editionem subiit, post verbum *vult.* Sequitur autem in eodem cap. *Nec vero Protagoras, qui sese negat omnino de Diis habere quod liqueat, sint, non sint, qualesve sint* etc. Tametsi codices quidam referant -- *de Diis quid liqueat scire*, aliique *de Diis scire quid liqueat;* cave tamen inde legendum concludas, *de Diis quod liqueat scire.* Primum enim *habendi* verbo locus hic tam opportunus est, quam infra lib. II. c. 1. *Quod si haberem aliquid quod liqueret, tamen te vicissim audire vellem.* supra cap. 3.. *quid quaque de re certi haberemus.* Acad. II, 29. *Si habes quod liqueat, neque respondes, superbis.* Tusc. III, 18. *neque equidem habeo, quod intelligam bonum illud.* Deinde *quid* et *quod* in huiusmodi locutionibus tam passim permutantur, ut nihil esse videatur, cur hoc prae illo malis. sic infra lib. tertio cap. 25. *De quibus habeo ipse, quid sentiam; non habeo autem, quid tibi adsentiar.* ubi nil movebat interpres cl. ad Att. I. ep. 12. *Quid praeterea ad te scribam, non habeo.* ubi pluribus de isto genere disputat Malespina. Corn. Nepos Epam. cap. 8. *quod quid diceret, non haberet.* ubi non erat, quod erud. Bosius legendum coniiceret, *qui quod diceret, non haberet;* licet in msſ. Boecleri exstaret, *qui quid diceret, non haberet.* [5])

5) Cum Wopkensio faciunt Heusingerus ad Cic. de Off. 2, 2, 11. Heindorfius ad Cic. de Nat. deor. 3, 25, 64. Matthiae ad Orat. pro Rosc. Am. 16, 45. in praeceptis Ernestii refutandis docte versati. Res igitur satis demonstrata est exemplis, ratio exposita non est: nam quae Heusingerus eumque sequutus Beierus ad locum Offic. afferunt, non

Cap. XIV, 36. *Atque hic idem alio loco aethera Deum dicit; si intelligi potest nihil sentiens Deus.* Coniunctio *si* saepissime dubitationem significat, ut ostendatur in modo dictis inesse aliquid falsi, aut certe dubii. Sic infra c. 37. *Quaero -- quae causa eum loco moveat; si modo moveatur aliquando.* de Div. II, 14.

ex omni parte satisfaciunt. Codices, qui in plurimis locis compendia habent confusa, non magnam auctoritatem adiungunt. Sunt formulae, in quibus aut ipsam rem incertam eiusque notionem adhuc iudicio constituendam esse, aut eam certam et iam definitam esse ponimus. Illud exprimitur per *quid*, quod significat *quid sit quod*, hoc per *quod* i. e. *id quod*. Quare quum dico *scio, quod dicam*, affirmo me rem, quae parata et cognita est, scire; quum dico *scio quid dicam*, illud ipsum *quid dicam* res est quae sciam, nondum iudicio constituta, sed adhuc definienda. In illa formula maiorem vim, etiam voculatione notandam, habet verbum *scio*, in hac gravior vis iniungitur verbis *quid dicam*. Neque aliter in negatione: *nescio, non habeo quid dicam:* accentu posito in *nescio, non habeo*, his verbis nego me scire id, quod mihi dicendum sit: *nescio, non habeo quid dicam:* accentu in *quid* retracto, fateor me illud ipsum nescire, quid statuendum sit de eo, quod dicam. In Cic. de Nat. deor. 3, 25. Heindorfius scripsit: *de quibus habeo ipse quid sentiam, non habeo autem quod tibi assentiar.* falsa quidem, ut videtur, argumentatione, quasi alterum hoc exprimeret caussam, cur Cotta assensus esset. Scribendum est: *de quibus habeo ipse quod sentiam:* (hoc ab utraque parte definitum est; habeo id, quod mihi sentiendum sit.) *non habeo autem quid tibi assentiar* (illud autem, ut in aliqua re assentiar, ipsum mihi incertum est: non tantum non possum tibi assentiri, sed nescio quid sit, quod assentiri tibi possim). Ita facile intelligitur, cur apposito nomine *nihil* semper dici debeat *quod*. Terent. Heaut. 2, 1, 12. *quod respondeam, nil habeo.* Cic. de Nat. d. 1, 5, 12. *nec tamen fieri potest, ut, qui hac ratione philosophentur, hi nihil habeant, quod sequantur.* Sed de Off. 2, 2, 7. *non enim sumus ii, quorum vagetur ani-*

122 *ſunt igitur artis inventa, non vetuſtatis; ſi eſt ars ulla rerum incognitarum.* i. e. ſed dubito, an ars ſit ulla rerum incognitarum. pro Ligar. cap. 1. *Atque illo arripuit - - imperium; ſi illud imperium eſſe potuit.* i. e. dummodo illud i. e. p. vide quoque Acad. I, 2. Tuſc. IV, 14. Germanicus Caeſar apud Lactant. lib. I. c. 21.

— — Illa putatur
Nutrix eſſe Iovis; ſi vere Iuppiter infans
Ubera Cretaeae mulſit fidiſſima caprae,
Sidere quae claro gratum teſtatur alumnum.

ſic etiam Terentius Eun. I. 2. vſ. 102. Plin. lib. II. epiſt. 1. Seneca epiſt. 99. Salvianus epiſt. 2. et alii. Haec quidem pluraque talia tanti apud me ſunt ponderis, ut in loco propoſito nihil novandum exiſtimem, quamvis cl. Daviſius tentaret, - - *dicit. Qui intelligi poteſt* etc.? [6]) Atque eodem modo expedienda videntur iſta lib. III. cap. 1. *Spero enim te, ut ſoles, paratum venire. Tum Cotta, ſi mehercule, inquit; neque enim*

mus errore, nec habeat umquam quid ſequatur. Ita ſcribendum eſt, ſi vis ſententiae inhaeret verbis *quid ſequatur;* ſin vero intenditur negatio, recte ſe habet *quod ſequatur,* idque codicibus confirmatum recepit Erneſtius. Verum eſt, quod Erneſtius ad Att. 15, 5. ex edit. Rom. reſtituit: *plane non habeo, quod ſcribam.* etiamſi id reprehenderint Heuſingerus et Beierus. Nam Cicero id plane ſibi deeſſe fatetur, quod de conſilio ſuo ſcribat. Si eſſet *quid ſcribam,* dubitaret de re ſcribenda. Quemadmodum p. Roſc. Am. 15, 45. *quid arguas non habes.* i. e. neſcis quid ſit id, quod arguas.

6) Ad haec attendere opportuit criticos. Codicis Glogavienſis ſcripturam *ſed qui intelligi poteſt,* apertum eſſe commentum interpolatoris, nemo non videt.

mihi par ratio cum Lucilio est, ac tecum fuit. ubi Manutius coniiciebat *sane mehercule*, Lambinus *sic est mehercule*, Davisius accinente quodam codice, *non mehercule*, Boherius denique, *sim mehercule*. At primum observa eleganter iungi *mehercule* cum coniunctione *si*, ut docuit Cortius ad Sallust. Catil. cap. 52, 35. Adde quod coniunctio *si* saepius ita veniat ex antecedentibus supplenda et explicanda, quod modo videbamus ad cap. 9. et confirmari potest ex iis, quae dedit Vechnerus Hellen. pag. 352. et Burmannus ad Quinctil. Declam. I, 9. His si componas, quae iam de relatione eiusdem coniunctionis diximus; *si mehercule* idem erit, quod *dubito sane*, *vereor equidem ut se res ita habeat*, aut simile quid; qualis quidem 125
sensus Cottae menti est, siquid ego video, adcommodatissimus. 7)

7) At *si* non potest ita in aposiopesi, quam alii agnoverunt, dici, nisi certa haesitantis orationis caussa intercedente, neque, quae affert Voorda, exempla optativi per *si* expressi verbo suo carent. Quod Ernestio placuit *sim*, offendit particulae defectu. Scripsit Cicero *sic mehercule*. quod cum ironia quadam dicitur: scilicet sic te sperare necesse est, sive, sic iuvat dicere. Terent. Andr. 5, 3, 22. *sic hercle: ut dicam tibi, amantium irae amoris integratio.*

CAPUT II.

Vulgata lectio in Cic. I. de N. D. septies vindicatur. Pronominis quod *constructio tautologica. Locus de Fin. vindicatur.* Μακρολογία *illustratur. Pleonasmus in loco Luciani adseritur.* Ora ultimi. *Enallage praesentis et imperfecti. Tullius obiter defensus.* Credo, *ironice. Cicero ad Fam. corrigitur. Metathesis illustratur. Jamblichus, Cyrillus et Aelianus defenduntur.* φιλοθηρέω *verbum esse bene Graecum probatur.*

Eodem lib. I. de Nat. Deorum cap. 15, 36. -- *ut ne hoc quidem diceret, illa inventa esse deorum, sed ipsa divina. Quo quid absurdius, quam aut res sordidas atque deformes deorum honore adficere* etc.? Videri possent omnia ista *quam aut* etc. resecanda; quippe quae, maximo quidem constructionis impedimento, explanant tantummodo vim pronominis relativi *quo*, quae satis abundeque iam constat ex antecedentibus. An vero cum Lambino scribendum est, *Quaeso quid absurdius* etc.? qua ratione συντάξει certe fit satis? Mihi plane alia stat in animo sententia, quandoquidem pronomen tam demonstrativum quam relativum multis aliis in locis sic per quandam tautologiam explicari video.[8]) sic plane de Fin. I, 6. *ait enim declinare atomum sine causa: quo nihil turpius physico, quam fieri sine causa quicquam dicere?* ubi ista, *quam*

8) Wopkensium sequutus est Reizius. Goerenzius, tamquam diversa sint, in loco de Nat. deor. interpretatur *quo, licet eo*, in loco de Fin. *sed hoc*. Utrumque tamen non per ipsum pronomen indicatur, cuius construendi ratio explicanda est. Egregie hoc factum est a Wopkensio. Et ille abundantiam vidit inesse in addita coniun

f. f. c. *q. d.* delenda ſtatuunt Manutius, Lambinus et Gruietus, ſed cl. Daviſius cum Bruto reponit. *quum nihil turpius* etc. Mihi vero a tantis viris diſſentire liceat, cui duo haec loca ſe invicem tueri ac defendere 124 videntur; praeſertim quum pari modo rurſus Acad. I, c. ult. -- *cenſebat -- nihil oportere -- adſentione approbare; cohibereque ſemper -- temeritatem: quae tum eſſet inſignis, cum aut falſa aut incognita res approbaretur: neque hoc* (nempe falſam aut incognitam rem approbari) *quicquam eſſe turpius, quam cognitioni et perceptioni adſenſionem approbationemque praecurrere.* ubi omnes, quantum ego ſciam, ſilent interpretes: quemadmodum etiam in his Lactantii, quae ſane haud minus dura ſunt, lib. V. cap. 10, 4. *Quid poteſt eſſe hac pietate dementius, quam mortuis humanas victimas immolare?* Eadem plane difficultas ſtructurae curſum impedit in his Tuſc. I, 36. *Hoc premendum etiam atque etiam eſt argumentum, confirmato illo, de quo, ſi mortales animi ſunt, dubitare non poſſumus, quin tantus interitus in morte ſit, ut ne minima quidem ſuſpicio ſenſus relinquatur.* vides ut illud *de quo* in ſequentibus ſic exponat auctor, ut illius elegantiae, quam flagitant critici, parum ſe ſtudioſum declaret. confer quae adnotabimus ad Divin. II, 41.

Cap. XVI, 43. *Ex illo coeleſti* etc. Quod Lucianum gloſſemate foedari exiſtimat doct. Daviſius, in his Icaromen. p. 187. *Μένιππος ἡμῖν διοπετὴς πάρεστιν ἐξ οὐρανοῦ*, dum duas poſtremas voces pro adſititiis et ſpuriis delet; equidem hanc ſtyli abundantiam ex

ctione *quam*, non in pronomine praemiſſo, ut viſum eſt Ientzenio in *Cenſura inſign. loc. qui in Cic.* 1. *libro de Nat. deor. leguntur* p. 40. Apponitur enim explanatio, quae comparationi iniungitur per inſertum *quam*.

ipso Luciano, aliisque cuiuscunque linguae auctoribus probatissimis defendi posse, vix dubitaverim. Ciceronem huiusmodi rerum testem locupletissimum arbitror, qui sic de Fin. lib. IV. c. 18... *quid ad honestatem aliud adiungant, quod ex eodem genere non sit.* Min. Felix Oct. cap. 16. *Dicam equidem, ut potero, pro viribus.* quo praeter alia, hunc quoque
125 locum contulit ipse vir cl. ex Dione Chrysost. Orat. VII. pag. 118. *μάλιστα εὑρήσειν ἡγούμενοι τὴν τῶν πολλῶν διάνοιαν, ἃ δὴ καὶ τοῖς πολλοῖς ἐδόκει, περί τε τοῦ πλούτου καὶ τῶν ἄλλων, ἃ θαυμάζουσιν.* adde D. Paul. 1 Corinth. IV, 47. *ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς, χοϊκός.* Plura nos ad Divin. I. c. 33. [9])

Cap. XIX, 50. *in qua* (infinitate) *intelligi necesse est, eam esse naturam, ut omnia omnibus paribus paria respondeant.* Licet illud *intelligi* a codice uno et altero absit, ego tamen codices istos nobis fraudem dedisse crediderim potius, quam hunc *μακρολογίαν* ullo iure posse damnari: quippe quam eandem cernere licet infra cap. 61. *Ex quo debet intelligi, nec naturam* etc. supra lib. I. c. 17. *cum enim* etc. *intelligi necesse est esse deos.* Tusc. lib. III, 5. *Eos enim sanos quoniam intelligi necesse est* etc. cap. 28. *intelligi necesse est, non rem* etc. de Fin. l. III. c. 11. *intelligi necesse est, pluris id aestimandum esse.* et lib. V. c. 19. *Quocirca intelligi necesse est, in ipsis rebus invitamenta inesse.* [10])

9) Vid. Matthiae Gramm. graec. p. 1311. edit. alt.

10) Ientzenius dum p. 46. negat dici posse *in qua necesse est, eam esse naturam,* modum excedit. Saepe enim ea, quae tantum intelliguntur vel ponuntur esse, ipsa esse re vera dicuntur. Codicum scriptura a Wopkensio satis stabilita est.

Cap. XX, 54. *in quam* (immenſitatem) *ſe iniiciens animus et intendens; ita longe lateque peregrinatur, ut nullam tamen oram ultimi videat, in qua poſſit inſiſtere.* Ad quod referri poſſit vox *ultimi*, plane ſe negat intelligere vir cl. ideoque legendum coniicit, *oram ultimam videat.* At ſcrupulus, qui ipſum male habebat, ſic forte eximi diſpellique poterit, ſi per vocem *ultimum*, quae ſaepius ita formam ſubſtantivi induit, intelligamus earum regionum, quas peragraverit animus, extremam et ultimam; [11]) per *oram* autem illius ultimae regionis terminum ſive finem, unde ulterius pergi nequeat. Paſſim hoc modo diſtinguuntur voces, quarum vis aliis in locis una eademque eſt: quemadmodum etiam illas *ora* et *ultimum* poſſe *ϭυνωνύμως* 126
adhiberi quis negaverit? Exempla videre licet in iis, quae contulimus ad Tuſc. V. c. 26.

Cap. XXII, 61. *Epicurus vero tuus quid dicit, quod non modo philoſophia dignum eſſet, ſed mediocri prudentia?* Codex Urſini cum in multis fidei ſubleſtae eſt, tum hic quoque fraudem dare videtur, quum pro *eſſet* refert *ſit.* Hoc quidem, fateor, ἀκρίβεια grammatica flagitat, quum praeceſſerit praeſentis temp. verbum *dicit:* illud tamen ne reſpuas, plurima faciunt ſimilis enallages exempla, quae intacta dimiſe-

11) Etiamſi vocabulum *ultimum* alibi pro ſubſtantivo ponatur, atque apud Ciceronem *mundi ultimum* legatur, bonorum ſcriptorum nemo ita loquutus eſt *ora ultimi.* Quare niſi alia exempla afferantur, ego quidem vocabulum *ultimi* a gloſſatore profectum putaverim. *Ora* ipſa eſt extrema regionum pars. De Fin. 2, 31, 102. *haec non erant eius, qui innumerabiles mundos, infinitasque regiones, quarum nulla eſſet ora, nulla extremitas, mente peragraviſſet.*

runt interpretes.[12]) sic supra cap. 15. *Idemque disputat, aethera esse eum, quem homines Iovem appellarent: quique aer per maria manaret* etc. infra lib. II. c. 56. *avertunt ab oculis - - ea quae - - tetri essent aliquid habitura*, lib. III. c. 28. *Huic loco sic soletis occurrere, non idcirco non optime a Diis nobis provisum esse, quod multi eorum beneficio perverse uterentur.* pro *utantur*. Tusc. lib. V. c. 7. *Nam quid profitetur? perfecturum se, qui legibus suis paruisset, ut esset c. f. f. armatus.* de Finibus lib. II. c. 11. *quod ita interpretantur, vivere cum intelligentia earum rerum, quae natura evenirent, eligente ea quae essent* etc. lib. III. c. 21. *defenditur nunquam aequitatem ab utilitate posse seiungi, et quicquid aequum iustumque esset, id etiam honestum - - fore.* lib. 1. c. 9. *sentiri hoc putat* (Epicurus); *ut calere ignem, nivem esse album, dulce mel; quorum nihil oporteret* (pro *oporteat*) *exquisitis rationibus confirmare: tantum satis esse admonere; interesse enim* etc. non erat cur literatores hic de coniectura reficerent, *quorum nihil opor-*

12) Dixi de hac re ad pag. 47. Wopkensius verum perspexit, sed exempla diversa miscuit. Alienus enim ab hac ratione est locus de Nat. deor. 2, 56, 141. ubi *quae profluentia necessario taetri essent aliquid habitura.* conditionaliter dicta sunt. Et 3, 28. ubi *uterentur* non est pro *utantur* positum, sed *provisum esse* perfectum est vulgari modo cum reliquis constructum. In libr. de Fin. 3, 21, 71. non tam facilis videtur esse interpretatio, atque Goerenzius existimavit. Nam neque agitur de praeceptis quondam propositis, et coeunt haec verba cum antecedentibus in unam formam ita, ut non possit non permira videri temporis transmutatio, cui caussa desit. Et in fine positum est *fore*, non *esse*: quod quid significaret, nemo declaravit.

tere etc. [23]) est enim subiunctivus talis, qualem illustrabimus infrà ad lib. III. c. 7. de huiusmodi autem imperfecto alia quaedam dabo ad lib. II, 47.

Cap. XXIV, 67. *Sed ubi est veritas? In mundis, credo, innumerabilibus - -; an in individuis corpusculis* etc.? Emendabat editor cl. *In mundis, cedo, innumerabilibus*, quia haec ipsi non *εἰρωνικῶς*, sed *ἐρωτηματικῶς* proferri videbantur. At praeterquam quod verbum *cedo* numquam apud Tullium, quantum ego quidem adsequi potis sim, sic mediam sententiam occupare soleat; non video, quare ista *in mundis* etc., usque ad interrogationem illam, *an in corpusculis* etc.? absolute sensu ironico nequeant accipi; cuiusmodi ironiae in repellendis erroribus passim inservire solet verbum *credo*. ut infra cap. 40. *quorum tandem? voluptatum, credo, nempe ad corpus pertinentium.* de Divin. lib. II. cap. 67. *quem enim tu Marium visum a me putas? speciem, credo, eius et imaginem, ut Democrito videtur.* Tusc. lib. V. cap. 35. *cur igitur divitiae desiderentur? signis, credo, tabulis, ludis.* vide etiam cap. 37. et alibi. Atque ita mihi nullum dubium est, quin lib. IV. ad Fam. ep. 5. legendum sit, *At illius, credo, vicem doles.* Quo- 127

23) Etiam Matthiae defendit librorum scripturam *oporteret:* nam in scriptis libris nemo adhuc invenit *oportere*, quod ut necessarium esse demonstraret Goerenzius, *quorum* explicuit *et horum*. At quid impedit, quo minus haec cum prima parte sententiae proxime coniungantur? Immo alia suppetit caussa, qua integritatem librorum merito vindicemus. Etenim sententiam ita conceperat Cicero: *sentiri hoc putat, ut calere ignem, nivem esse album: quorum*, si quis rationes requireret, *nihil oporteret exquisitis rationibus confirmare.* Igitur admixtus est conditionalis sententiae color.

ties etc. non vero, *An - - doles?* ut peſſime editum eſt. [14])

Cap. XXVI, 72. *In Deo quid ſit quaſi corpus aut quaſi ſanguis, intelligere non poſſum.* Cur velit doct. Walkerus *quaſi corpus et quaſi ſanguis*, id quidem, ut plurima alia, quae excutere non vacat, nulla ratione, quae ſatis polleat, probavit. Cap. ſequente: -- *rem nullo modo probabilem. Omnium quis tam coecus* etc.? Tranſponunt, *Quis omnium tam coecus* etc.? ſed, ſalva iſta ſententia, verborum ordo inuſitatior quidem ille, ſuſtentari tamen poſſe videtur his Caeſaris B. Gall. lib. VII. cap. 76. *nec erat omnium quiſquam, qui* etc. Cic. de Leg. lib. I. cap. 7. *non vereor, condiſcipulorum ne quis exaudiat.* [15]) Neque eſt illa metatheſis durior, quam hae ſequentes. infra lib.
128 II. cap. 4. *Senatus, quos ad ſoleret, referendum cenſuit.* et cap. 41. *Hunc circum ἄρκτοι duae feruntur* Tuſc. lib. II. c. 6. *Hunc poſt Rhodius Hieronymus dolore vacare ſummum bonum dixit.* Acad. lib. II. cap. 2.

14) Ita iam Manutio viſum erat, ſed perperam. De hac re et de his Sulpicii verbis: *an illius vicem, credo, doles* i. e. nonne vicem doles, in Turſellino meo dixi p. 344. Uſum vocabuli *credo* illuſtrat Schwarzius ad Plin. Paneg. 65. p. 232.

15) Haec diverſi ſunt generis, nec rem, cui deſtinata ſunt, probant. Erneſtius rariorem (ita eam appellat) formam praetulit *nullo modo probabilem omnium*, qua nihil inſolentius aut magis ratione deſtitutum eſſe poteſt. A tranſpoſitione verborum autem, quam nonnulli commendaverunt, prudentiſſimus quiſque abſtinebit, quum reputaverit, librariis nullam fuiſſe cauſſam, cur formulam ſibi cognitam mutarent. Equidem Daviſio aſſentior; nam cur non recte dicatur, *omnium quis tam coecus*, nemo demonſtrabit. An vero interrogativum *quis* primam ſedem ſibi propriam occupat ſemper?

quorum ad -- laudes has adiungimus. Plura colligit Pareus Lex. Plaut. V. Anaſtrophe. Et Graece Polyaenus Strat. lib. II. c. 4. *στρατοπεδεύσας τοῦ ποταμοῦ πρόσθεν, caſtris ad fluvium poſitis.* Iamblichus Vit. Pythag. cap. 35. pag. 211. *κρατήσαντος αὐτοῦ τὸν κίνδυνον ὑπὸ Θεάγους, cum eum in ipſo pugnae diſcrimine viciſſet Theages.* tranſponebat Lud. Kuſterus, *ὑπὸ τὸν κίνδυνον*, quod haud ſcio an ſit recte factum. [16])

Cap. XXX, 83. *Speculatorem venatoremque naturae.* Vocis *venator* uſum elegantem docte illuſtrat Daviſius; ſed locum Cyrilli, cui obiter medicinam facere conatur, ſicco pede praeterire non poſſum. Scilicet ita loquitur ille auctor, in Julian. lib. X. pag. 330. *Ἐθέλουσι φιλοθηρεῖν εὖ μάλα τὸ ἀληθές.* ubi legebat vir doctiſſimus *φιλοθηρεύειν*, pro *φιλοθηρεῖν*. At cur illud tandem? haud dubie, quamvis rationem referre non placuerit, quod ſimpliciter dicatur *θηρεύειν*, non *θηρεῖν*. Haec autem ſi ratio valeat, eodem iure, imo potiore, mutatione quippe minore, pro *φιλοθηρεῖν* reponi poſſet *φιλοθηρᾷν:* quemadmodum etiam video, cel. Perizonium, quia ſimplex *θηράω* dicatur, ideo *φιλοθηρῶσιν* pro *φιλοθηροῦσιν* reponendum con-

16) At ὑπὸ non poteſt a nomine Θεάγους avelli. Kieſslingius audacter correxit *κρατήσαντες αὐτὸν κατὰ τὸν κίνδυνον ἐπὶ Θεάγους.* In promptu haec eſt emendatio: *καὶ γενομένης μάχης, κρατήσαντες αὐτὸν τὸν κίνδυνον ὑπὸ Θεάγους, ἐκείνῳ τὰ τρία τάλαντα παρὰ τῆς πόλεως ἐμέρισαν.* i. e. commiſſo proelio quum ipſum periculum, a Theage belli auctore excitati, eoque duce ordinati, ſuperaviſſent, cum hoc pecuniam a civitate promiſſam partiti ſunt. *Κρατεῖν κίνδυνον* dicitur, ut *κρατεῖν μάχην* apud Demoſthenem: ὑπὸ auctorem notat rei agendae.

iicere, in his Aeliani Var. Hist. lib. IX. c. 3. *Λεοννάτῳ καὶ Μενελάῳ φιλοθηροῦσιν -- ἠκολούθουν.* Falli arbitror hosce duumviros insignes, qui terminationem verborum compositorum parum considerate simplicium sono metiantur, quum nihil sit certius, quam composita verba, hac in parte, saepissime a simplicibus degenerare. Ita cum simplicia sint *λούω, χρηματίζω, σαρκόω, τεχνάω·* composita tamen sonant, *φιλολουτρέω, φιλοχρηματέω, φιλοσαρκέω, φιλοτεχνέω.*[17])
129 Adde, quod cum dicatur *φιλόθηρος*, ac *φιλοθηρία*, hoc nos veluti manu ducit ad *φιλοθηρέω:* quemadmodum ex. gr. a *φιλόσοφος* descendit *φιλοσοφέω*, atque hinc *φιλοσοφία.*

CAPUT III.

Aliquot Tullii loca in vulgata lectione stabiliuntur. Unus ex codice adiuvatur. Personae secundae ac tertiae permutatio. Locus in Tusc. Disp. unus et alter defenditur. Ellipsis ἀπὸ κοινοῦ supplenda. Numerare, *censere. Cicero in transitu defenditur.* Inscientia, *imperitia. Cicero bis vindicatur.* Ita sit, *i. e. inde sequetur. Dicendi ambages in Tullio tolerandae.* Ad *pro quoad. Enallage,* Humana virtus accedit Deo, *pro divinae.* Aberrare a coniectura.

Cicero lib. eodem I. de Nat. Deorum, cap. XXX, 84. *Quam bellum erat, Vellei, confiteri potius, nescire quod nescires quam ista effutientem nauseare, at-*

17) In Aeliani loco Coraës restituit φιλοθηροῦσιν. Sed totius horum verborum compositionis legem acute, ut solet, explanavit Lobeckius ad Phrynichum. p. 627.

que ipſum ſibi diſplicere! Obſerva formas diverſas, *confiteri neſcire quod neſcires*, et *ipſum ſibi diſplicere;* quae permutatio perſonae ſecundae ac tertiae offendiculo doctiſſimis fuit commentatoribus, ut, renitentibus libris omnibus ſcriptis ac editis, *ipſum tibi diſplicere* legendum eſſe coniicerent. Ego vero et quae in ſecunda, et quae in tertia perſona efferuntur, imperſonaliter credo intelligenda, ut ſi dixiſſet Tullius: *Quam bellum, erat confiteri potius quemquam ignorantiam ſuam, quam iſta* etc. quem tam ſecundae, quam tertiae perſonae uſum ſatis eſſe vulgarem, probare non opus eſt, ſufficit monere. tertiae perſonae vim imperſonalem iam quoque adſtruximus ad Acad. I. c. 1. [18]) Eodem modo interpretor iſta, quae ſimilem formam re- 150
praeſentant, Tuſc. lib. I. c. 38. *Quare licet etiam, mortalem eſſe animum iudicantem aeterna moliri, non gloriae cupiditate, quam ſenſurus non ſit; ſed virtutis, quam neceſſario gloria, etiamſi tu id non agas,*

18) Librorum omnium ſcripturam iure defendit Wopkenſius. Transfer haec in aliam linguam, et videbis, cuiuscumque linguae uſu ita commutari formas imperſonales. Heindorfius abſtinere debebat ab omni ſuſpicione interpolationis, quae in verbis neceſſariis *ipſum ſibi diſplicere* omnino nulla eſt. Errat vero Ientzenius, quum, neſcio an verbo *nauſeare* activum ſenſum tribuens, explicat: ita deiici ſententia, ut aliis contemptui ſit. *Nauſeat*, qui vomere incipit et ructat, ut Cic. ad Fam. 12, 25. *quem ego ructantem et nauſeantem conieci in Caeſaris Octaviani plagas. Effutiens* autem dicitur, cui imprudenti verba elabuntur: quibus elapſis ipſe ſibi diſplicet. Hoc vero acerbae ſententiae Ciceronis addit gratam mitigationem, eum, qui ita ageret, non omni ſenſu deſtitutum fuiſſe, ſed imprudenter egiſſe.

consequatur. [19]) ubi viri docti rursum de coniectura scribunt, *quam sensurus non sis.* at post *iudicantem* potest subaudiri *quempiam*, atque ita tertia persona vim exseret impersonalem; quo sensu etiam intelligi illud potest, *etiamsi tu id non agas*, Belgice, *schoon men daar niet op werkt.* Ita duo haec loca, vicissitudinem illam personarum quod attinet, mutuo se vindicant et confirmant. Sic porro de Leg. lib. II. c. 18. *ut non difficile sit, qui modo ingenio possit moveri, quaecunque nova causa consultatiove acciderit, eius tenere ius, cum scias à quo sit capite repetendum.* Davisius de coniectura reponit *sciat.* Addamus lib. II. Tusc. cap. ult. *Ut enim si cui naviganti; praedones si insequantur, Deusque qui dixerit Eiice te de navi; praesto est qui excipiat, -- vel equi Pelopis -- excipient te, et quo velis perferent; omnem omittat timorem: sic* etc. ubi *ista excipient te, et quo velis perferent,* compara cum antecedente *si cui*, et subsequente *omittat*; cui *omittas*, cum summo viro, substituere mihi quidem religio est. [20]) Haud sane lenior variatio est personae primae pluralis, et tertiae singularis, in his Min. Felicis Oct. cap. 11. *Anceps malum et gemina dementia! coelo et astris, quae sic relinquimus ut invenimus, interitum denuntiare; sibi mortuis* (h. e. nobis mortuis), *qui sicut nascimur et interimus, aeternitatem repromittere.* Rursum quum scribit Seneca epist. secunda: *certis ingeniis immorari et innutriri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat:* nonne ad diligentiam grammaticam aptius hoc modo

19) Correxi *consequatur.* Wopkensius scripserat *consequitur.*

20) De hoc loco dictum est p. 94 et 95.

locutus fuiſſet, -- *ſi homines velint aliquid etc.*? aut ſi in antecedente membro dixiſſet in ſingulari numero, *certo ingenio immorari* etc. Quid vero P. Syrus, cum in ſententiis dicit,

Patria ſua eſt, ubicunque vixeris bene. 151

ſi modo ſcriptio iſta vera ſit, quod tamen nemo praefracte inficias eat, nonne de induſtria captaſſe eiuſmodi ἐναλλαγὴν videtur? [21])

Sequitur eodem cap. 30, 85. *etſi hoc loco non populum metuis, ſed ipſos deos. Novi ego Epicureos omnia ſigilla numerantes: quamquam video* etc. Pro *numerantes* tentant *venerantes*, *inhiantes*, *munerantes*, quarum tamen coniecturarum nulla mihi ſcopum attingere videtur. Nemo quidem de loci ſanitate dubitaret, ſi legeremus, *omnia ſigilla deos numerantes*, h. e. pro diis habentes; quippe cum iſta phraſiologia Latiniſſima ſit, maximeque Tullio propria. ut ſupra cap. 13. *ubi deinde tot dii, ſi numeramus etiam coelum deum?* infra lib. III. c. 16. *ſingulas enim ſtellas numeras deos.* et cap. 17. *Age, porro, Iovem et Neptunum deos numeras.* Tuſc. V, 15. *quae iſti bona numerant.* Syneſius Epiſt. 47. Ἀριθμεῖ καὶ Πέτρον ὀργὴν Πενταπόλεως: *numera etiam Petrum perniciem Pentapolis.* Ut tamen verum fatear, vox illa *deos* facillime mihi ἀπὸ κοινοῦ ſubaudiri poſſe videtur in verbo *numerare*, quum modo praeceſſerit *ſed ipſos deos.* [22]) Talis ellipſis

21) Minime. Quis enim ſanus ita loquitur? Aut *tua*, aut, ſi aliunde deſumptus eſt hic verſus, *vixerit* ſcribendum eſt.

22) Fruſtra laborabant critici in corrigendo hoc loco. Sed e ſuperioribus verbis non poteſt traduci nomen *deorum*.

est in his, de Finibus lib. II. c. 3.-- *qui se unus, quod sciam, sapientem profiteri sit ausus: nam Metrodorum non putant ipsum professum, sed cum appellatur* (sc. sapiens) *ab Epicuro, repudiare tantum beneficium noluisse. Septem autem illi non suo, sed populorum suffragio omnium, nominati sunt* sc. sapientes. lib. V. cap. 13. *Animi autem--plures sunt virtutes, sed duo prima genera: unum earum, quae ingenerantur suapte natura, appellanturque non voluntariae; alterum autem earum, quae in voluntate positae, magis proprio nomine appellari* (sc. virtutes) *solent.* non erat, cur
132 coniiceretur, *proprie eo nomine.* Quin loco illi, quem iam prae manibus habemus, similis ac par est ibidem, lib. IV. c. 16.-- *qui in una virtute constituunt finem bonorum; quodque dicitis, informari non posse virtutem, si quicquam, nisi quod honestum sit, numeretur* (sc. bonum, vel bonorum finis); *idem dicetur ab illis, quos modo nominavi.* frustra esse Lambinum puto, qui duabus vocibus adiectis, legendum censet, *numeretur in bonis.*

Cap. XXXI, 85. *Quod ille inscitia plane loquendi fecerit, fecisse consulto.* Quod codex aliquis repraesentaret *inscientia*, quod etiam voluerat Lambinus, illud omnino adsciscendum putabat cl. Davisius, caussatus quod *inscitia*, Festo testante, idem valeat quod *stultitia.* At si hanc eius vocis constantem significatio-

In ipsis sigillis intelligamus deorum sigilla. Atque is *numerat* res suas, qui maximopere eas curat, et ne quid omittatur cavet. Cicero igitur narrat, se novisse quosdam Epicureos, qui omnia signa deorum tamquam suae venerationi exposita numerarent, et ne quod praeterirent, superstitiose curarent. Eodem fere modo rem explicuit hic.

nem eſſe voluerit Feſtus, falli eum liquet, primo quod ingens locorum vis eſt, in quibus *inſcitia* imperitiam denotet. Sic de Orat. lib. I. c. 22. *diſputationis inſolentia, atque earum rerum - - inſcitia.* Et ne quae vel ex lexicis abunde poſſunt peti, operoſius enumeremus, ſic Tacitus *inſcitiam* dixit *aedificandi*, *inſcitiam regendi*, *inſcitiam reip.* Horatius, *inſcitiam rerum*, *inſcitiam veri* etc. in quibus Horatii exemplis non potuit per ſcribendi compendium depravatio fieri. Iam vero ſecundo loco argumentemur ex ipſa analogia. Quis vero negabit *inſcium* paſſim denotare ignarum, rudem et inconcinnum? unde quoque *inſcius* et *imperitus*, tamquam *ἰσοδύναμα*, copulantur de Leg. II, 5. Quod ſi vox *inſcius* imperitum deſignet, cur non *inſcitiae* nomen, quod inde directe profluit, imperitiam exprimat? Per me igitur ſtet etiam illud, *negotii gerendi inſcitia*, orat. de Provinc. Conſ. cap. 5. ubi Lambinus rurſus *inſcientia* voluit; ac priſtina lectio repetatur de Fato 16. *miſerabilem inſcitiam diſ-* 133
ſerendi: ubi nobis de coniectura ediderunt *inſcitiam.* 23)

23) De diſcrimine atque uſu verborum *inſcientia* et *inſcitia* Gernhardus, ut ea, quae in Annalibus litter. Heidelbergenſ. a. 1812. n. 3. dixeram, refutaret, longum Excurſum conſcripſit et Catoni Ciceronis adiecit. Equidem ipſam ſignificationis rationem nunc non conſidero: id unum addo, mirum videri, quod vir doctiſſimus ad defendendam verbi *inſcientiae* cum genitivo coniuncti conſtructionem ne unum quidem locum affert, in quo non aliquorum certe librorum ſcriptorum varietas appareat. Neque enim in Cic. de Orat. 1, 54. deſunt codices, qui exhibeant *propter dicendi inſcitiam*, neque in locis Caeſaris de bello Gall. 3, 13. et 3, 9. Argumentationem firmabunt ea tantum exempla, in quibus codicum conſenſus omnem dubitationem excludit.

Eodem cap. 31, 88. *Tollamus ergo omnia, quae aut historia nobis aut ratio nova adfert, Ita fit, ut mediterranei mare esse non credant.* Amplector hanc lectionem quorumdam codicum, prae illa vulgata, *Ita fit, ut* etc. locumque hanc in sententiam enarro: Hinc illud de mediterraneis statuendum erit, ut mare esse non credant. Illud *ita fit* idem plane exprimit, quod *ita fiet*, quemadmodum Tullium scripsisse augurabatur vir illustrissimus; nec potest ista codicum scriptura hac ratione improbari, quod falsum est, mediterraneos mare esse non credidisse. Pari enim modo praesens illud futuri vim habet infra cap. 43. *Ita fit*, i. e. inde sequetur, *ut non modo homines a dîs, sed ipsi dî inter se ab aliis alii negligantur.* quod aeque falsum Ciceroni fuit, quam mare negari ab iis, qui illud non viderint. supra cap. 14. *Ita fit, ut Deus -- nusquam prorsus appareat.* quod velut absurdum ex sententia, quam commemoraverat, deducebat Velleius. Tusc. II, 6. *Ita fit, ut omnino nemo esse possit beatus.* de Legibus lib. I. cap. 15. *Ita fit, ut nulla sit omnino iustitia.* Atque eo sensu dicitur etiam, *ex quo efficitur.* vide, sis, Acad. lib. II. cap. 6. et de Fato cap. 10. [24])

Ibidem: *Quae sunt tantae animi angustiae, ut si Seriphi natus esses, nec unquam egressus ex insula, in*

24) Adde Tuscul. 3, 1, 1. *quidnam esse caussae putem, cur, — animi — medicina nec tam desiderata sit, antequam inventa, nec tam culta, posteaquam cognita est —? an quod corporis gravitatem et dolorem animo iudicamus, animi morbum corpore non sentimus? ita fit, ut animus de se ipse tum iudicet, quum id ipsum, quo iudicatur, aegrotet.* In his non ponitur praesens pro futuro, sed ex more latino per praesens id exprimitur,

ua *lepusculos vulpeculasque saepe vidisses, non crederes leones et pantheras esse, cum tibi quales essent liceretur* etc. In his verbum *esses* suppositicium putant docti, qui tamen ad similes loquendi ambages passim ne γρὺ quidem. [25]) Sic vel hoc ipso cap. *Non animadvertunt*, inquit Cotta, *hic eum ambigue locutum esse; sed multis aliis locis et illum et Metrodorum tam aperte, quam paullo ante te.* Omnino animadvertebant Epicurum ambigue locutum, sed hoc vult Tullius, ut si dixisset: *non animadvertunt eum, qui hic ambigue locutus sit, multis aliis in locis iuxta cum Metrodoro tam aperte loqui, quam te.* Secundum censuram, cui locum, quem defendimus, subiiciunt viri cll., legendum hic esset: *non animadvertunt hic eum ambigue locutum, multis aliis locis cum Metrodoro tam aperte* etc. Rursum de Fato cap. 13. *Ut si esset dictum, Luctabitur Olympiis Milo; et referret aliquis Ergo sive habuerit adversarium, sive non habuerit, luctabitur; erraret: est enim copulatum* etc. hic legi oporteret: *ut si, quum esset dictum Luctabitur Olympiis Milo, referret aliquis* etc. Plura iam ad Acad. lib. II, 30.

134

quod nos conditionali forma imperfecti dicimus. Quemadmodum usurpatur *est*. Cic. Tusc. 1, 8, 17. M. *Quid? si te rogavero aliquid, nonne respondebis? A. Superbum id quidem est; sed nisi quid necesse erit, malo ne roges.* Nos *dies wäre freilich stolz.* Ita in pervagato illo *longum est*, quod Germani numquam non consueverunt mutare in *longum esset*, sive *foret*.

25) Walkerus non in verbo *esses* quaesivit caussam corruptionis, sed id ipsum abiecit, ut reliquorum verborum constructionem cum antecedentibus conciliaret. Verum vidit Davisius.

Cap. XXXIV, 96. *Ad similitudinem enim Deo propius accedebat humana virtus, quam figura.* Non erat quod Lambinus *Dei* pro *Deo* legeret, quamvis huic emendationi applauserint posteriores interpretes. Ante omnia enim observa, *ad similitudinem* hic esse similitudine, vel quod attinet ad similitudinem, quo praepositionis usu nihil est elegantius. ut infra lib. II. c. 34. *omnes mundi partes ita constitutae sunt, ut neque ad usum meliores potuerint esse, neque ad speciem pulcriores.* et cap. 36. *nulla est enim insatiabilior species, nulla pulchrior; et ad orationem sollertiamque praestantior.* de Leg. III, 8. *insignis ad deformitatem puer.* et Lib. I. c. 6. *Commodius vero et ad orationem instituti sapientius* sc. hoc fiet. Velleius Paterc. lib. II. cap. 120. *Caldus Coelius ad vetustatem familiae suae dignissimus.* sic enim illic legendum, non *vetustate f. s. dignissimus*, fidem facit editio princeps, iuxta cum autographi vestigiis; licet aliter visum fuisse intelligam viris insignibus. Plura de hac praepositionis
155 vi suppeditantur in Tursell. de Particulis.[26]) Quod autem porro in loco proposito adnotari meretur, est enallage ista, qua *forma* vel *virtus humana* dicitur *accedere Deo*, h. e. formae vel virtuti Dei. At neque hoc sane quicquam habet, quod nos Lambini emendationi sub-

26) Etiam Heindorfius defendit vulgatam scripturam, sed permira opinatione dativum dicit pendere a vocabulo *similitudinem*. Quod in his Graeci usurpaverunt, non sibi concesserunt Romani. Cautius rem tractavit Heusingerus in notis ad Vechneri Hellenolex. p. 264. Ille enim loquitur de substantivis verbalibus, quae casum verbi sui retineant. Neque vero Wopkensii interpretatio magis probanda est, nisi eam coniungas cum aliorum sententia, qui verba *accedere ad similitudinem* cohaerere dicebant. Nam nova ista doctrina de duarum constructio-

ſcribere cogat. ſic enim Acad. I. cap. 12. *Comprehenſionem appellabant, ſimilem iis rebus, quae manu prenderentur.* i. e. ut explicat Guietus, ſimilem comprehenſioni earum rerum, quae manu comprehenduntur. lib. II. c. 5. *Sed neque Saturnius ſimile quicquam habuit veterum illorum,* i. e. eius quod veteres habuerunt illi. Tuſc. I, 1. *Iam illa, quae natura - - adſecuti ſunt, neque cum Graecia neque ulla cum gente ſunt conferenda.* i. e. cum iis, quae Graecia, vel ulla omnino gens adſecuta ſit. *Quae enim*, pergit, *tam excellens in omni genere virtus in ullis fuit, ut ſi cum maioribus noſtris comparanda?* i. e. cum maiorum noſtrorum virtute. lib. V. c. 16. *Huic ergo* (Epicuro) *ut dixi, non multum differenti a iudicio ferarum* etc. i. e. cuius iudicium non multum differt a. i. f. ſic quoque de Amic. cap. 28. Lactant. lib. V, 11, 1. Vellei. Pat. lib. I. c. 12. et alibi.[27]) Quibus abunde liquet, non eſſe cur Car. Sigonius *ſui* pro *ſuis* reponeret in his Sulp. Severi, H. S. lib. I., 22, 1. *Et enim illum ſibi Moſes ſucceſſorem conſtituerat, virum virtutibus ſuis ſimillimum.*

num confuſione, a multis propoſita et ad omnia, quae non intelligunt, adhibita, quamquam anguſtioribus limitibus circumſcribenda et ad paucos numeros redigenda erit, tamen in hoc quidem loco re vera coniunctae ſunt duae rationes unius verbi, quum dicatur et *accedere ad ſimilitudinem* et *accedere alicui propius.* Hinc recte dicitur etiam *accedere alicui ad ſimilitudinem.*

27) Graeci frequenter hanc comparandi formam uſurpabant. Ita expedienda eſt conſtructio verborum in Sophocl. Antig. 74. ἐπεὶ πλείων χρόνος, ὃν δεῖ μ' ἀρέσκειν τᾶς κάτω, τῶν ἐνθάδε. Pind. Ol. 1, 11. μήδ' Ὀλυμπίας ἀγῶνα φέρτερον αὐδάσομεν. Vid. Rüdiger ad Demoſthen. Olynth. II, 10, 4.

Cap. XXXVI, 100. *qui etiamſi aberrant a coniectura, video tamen quid ſequantur.* Legit. cl. Walkerus, *aberrant coniectura*, quod *aberrare a coniectura*, aut plane nihil, aut hoc ſaltem in loco nihil ipſi ſignificare videatur. Mihi autem, per hominem acutum, aliter ſentire liceat, qui phraſin iſtam hic facillime ſtare poſſe credo, dummodo per *coniecturam* pleno ſenſu intelligas coniecturam cum effectu, a bonis principiis bene procedentem, et qua quis proinde veritatem aut probabilitatem adſequatur. Sic accipio hanc vocem, ad Fam. lib. IX. ep. 2. *quamquam quo me coniectura*
156 *ducat, habeo.* coniectura non quaelibet nempe, ſed probabilibus rationibus ſuffulta. Atque eodem plane ſenſu ſimilis occurrit dictio, in or. XII. Philipp. cap. 9. *Nunc, quaeſo, attendite, num aberret a coniectura ſuſpicio periculi mei.* qui locus, ut rei propoſitae comprobandae adcommodatiſſimus, utinam viro doctiſſimo prae oculis fuiſſet! Cave autem, mihi iſta obiicias, ad Att. lib. XIV. c. 23. *quamquam vereor, ne nihil coniectura aberrem.* niſi enim inde exciderit praepoſitio *a*, quemadmodum ab his Tuſc. I, 34. *ſed te de aeternitate dicentem, aberrare propoſito facile patiebar:* excidiſſe credebat Lambinus; poteſt *aberrare coniectura* reſolvi, ut ſit *errare a coniectura;* aut ceteroquin alio, eoque communi ſenſu vox *coniectura* intelligi. [28])

28) Wopkenſii interpretationem amplexus eſt Heindorfius. *Aberrat coniectura*, qui falſa coniectura proſequitur rem, ſed *aberrat a coniectura*, qui coniecturam veritatis conficere non potuit.

CAPUT IV.

Tullius in I. de N. D. ter quaterve defenditur; ter quoad lectionem aut distinctionem emendatur; semel luce adspergitur. Frui et uti. Rationis motus. *Asyndeta participia duo. Apollodorus defenditur. Polyaenus emendatur.* Idem *pro tamen. Lactantius emaculatur. Cicero defenditur. Synonymia illustratur. Duo loca Tullii ac Pomp. Melae adseruntur. Vell. Paterc. et Cyprianus tentantur.*

Percurremus iam reliqua capita lib. I. Ciceronis de Nat. Deor. Cap. XXXVII, 103. *Utatur enim suis bonis oportet et fruatur, qui beatus futurus est.* Haud moveor codicibus istis, qui copulam *et* non agnoscunt: quibus enim iurisconsultorum locis lectionem istam stabilire conatus est vir eximius, illa mihi quidem videntur per se haud satis probare. Tullii adiungenda fuit 187
auctoritas, qui tamen copulam quoque addidit, infra lib. II. cap. 60. et alibi. Eodem cap. sequitur: *Nam locus quidem his etiam naturis, quae sine animis sunt, suus est cuique proprius, ut terra infimum teneat, hanc inundet aqua, superior aether, ignibus altissima ora reddatur.* Ut varia exstat loci lectio, sic quoque non una est interpretum de vera ac genuina illius scriptione sententia. Antiqui libri quidam dant *superior aether*, alii dant *superius aer*, alii *supremum aer*, alii denique *supremum aether:* unde coniiciunt critici, legendum *superiorem aer*, sc. locum teneat, vel *superior aeri* sc. ora reddatur, vel denique *superior aetheri.* At quum plerique codices stent pro lectione, quam etiam edidit Gruterus, *superior aether;* cumque Tullius *aetheris* voce nusquam, quod sciam, in huius-

modi certe locis, aerem appellaverit; rescribendum est, ὡς γ' ἐμοὶ κριτῇ, *SUPERIOR SIT AER*; quod vide, quam proximum sit depravatae scripturae *SUPERIOR AETHER*, si characteras spectes. [28])

Ibidem: *ad quam denique rem motu mentis ac rationis utatur.* sc. Deus. Volebat vir cl. *motu mentis ac ratione*; sed quamvis huic emendationi codex unus et alter faveat, stare tamen vulgata lectio potest: cum enim *mens* et *ratio* passim συνονύμως accipiuntur, tum quoque *versari* et *in motu esse* non raro de ratione dicitur. infra lib. III. c. 26. *Quid ille funestas epulas fratri comparans? nonne versat huc et illuc cogitatione rationem?* Lactantius lib. VI, 17, 22. *studerit animum perturbationibus liberare - - Quod fieri non tantum non potest, quia vis et ratio eius in motu est* etc. [29])

28) Bona esset haec emendatio, nisi mirum videretur, a librariis illud verbum *sit* omissum, aut cum prima parte nominis *aether* commutatum esse. Probabilior ergo videtur Manutii coniectura: *superior aëri, ignibus altissima ora reddatur. Superior* et *superius*, quae in scriptis libris leguntur, simillima habent extremae syllabae compendia.

29) Altera lectio *motu mentis et rationis* fortasse ob auctoritatem plurium codicum praeferenda videbitur. At etiamsi recte dicatur apud Lactantium *rationem in motu esse* de animi perturbationibus, et apud Ciceronem *versare cogitatione rationem* de reputatione caussae, et in Acad. 2, 11, 34. *mentem moveri* de cogitatione, et quamvis diis tribuantur de Nat. d. 1, 2, 4. *mens atque ratio*, tamen Cicero ex suo more non dixit *motu mentis ac rationis*, nisi cum aliqua oppositione cogitationis. *Ratio* non est ipsa cogitatio, sed cernitur in mente, quae non inaniter movetur, et in animo, qui non affectus motu

Cap. XXXVIII, 105. - - *vos autem adventum in animos et introitum imaginum dicitis. Ut enim Tib. Gracchum cum videor concionantem in Capitolio vi-* 138
dere, de M. Octavio deferentem ſitellam, tum eum motum animi dico eſſe inanem; tu autem et Gracchi et Octavi imagines remanere, quae, in Capitolium cum pervenerint, tum ad animum meum referantur. Hoc idem fieri in Deo, cuius crebra facie pellantur animi etc. Attende locum, confeſtim ſordere interpunctionem iſtam intelliges. Quid enim iſta *Hoc idem fieri in Deo*, nonne conſtituunt ἀπόδοσιν antecedentium, *Ut enim* etc.? Ea igitur minoris diſtinctionis nota a προτάσει disiungamus, hoc modo, - - *referantur: hoc idem fieri in Deo* etc. atque ita nunc video diſtinctum eſſe in nupera cl. Verburgii editione. Quod autem doct. Boherius iſta, *de M. Octavio deferentem ſitellam*, coniunctione *et* cum praecedentibus connectenda eſſe retur, ego vereor, ne iſta emendatio minus neceſſaria ſit. Quamvis enim diverſae actiones deſignentur, quam correctionis ſuae cauſam adfert vir ampliſſimus; poſſunt tamen illae duae actiones aliquomodo unius inſtar conſiderari, quatenus Gracchus eo tempore, cum in Capitolio concionaretur, de M. Octavio ſitellam quoque deferebat. Quidquid eſt, saepiſſime ſic ἀσυνδέτως iunguntur duo aut plura participia. [30]

perturbatur. conf. Acad. 2, 11. de Nat. d. 3, 28. Recte igitur ſe habet *motu mentis ac ratione* i. e. cogitatione, quae eſt in deo ratio.

30) In his accurate ea ſecernenda erunt, in quibus appareat participiorum proprietas. Nam participiis ea omnia ſunt cum adiectivis communia, quae aut rhetorica vi anaphorae formantur, aut disiunctionem reconditam verbis ſimpliciter coniunctis exprimunt. Praeter haec duo re-

est in his, de Finibus lib. II. c. 3.-- *qui se unus, quod sciam, sapientem profiteri sit ausus: nam Metrodorum non putant ipsum professum, sed cum appellatur* (sc. sapiens) *ab Epicuro, repudiare tantum beneficium noluisse. Septem autem illi non suo, sed populorum suffragio omnium, nominati sunt* sc. sapientes. lib. V. cap. 13. *Animi autem--plures sunt virtutes, sed duo prima genera: unum earum, quae ingenerantur suapte natura, appellanturque non voluntariae; alterum autem earum, quae in voluntate positae, magis proprio nomine appellari* (sc. virtutes) *solent.* non erat, cur
152 coniiceretur, *proprie eo nomine.* Quin loco illi, quem iam prae manibus habemus, similis ac par est ibidem, lib. IV. c. 16.-- *qui in una virtute constituunt finem bonorum: quodque dicitis, informari non posse virtutem, si quicquam, nisi quod honestum sit, numeretur* (sc. bonum, vel bonorum finis); *idem dicetur ab illis, quos modo nominavi.* frustra esse Lambinum puto, qui duabus vocibus adiectis, legendum censet, *numeretur in bonis.*

Cap. XXXI, 85. *Quod ille inscitia plane loquendi fecerit, fecisse consulto.* Quod codex aliquis repraesentaret *inscientia*, quod etiam voluerat Lambinus, illud omnino adsciscendum putabat cl. Davisius, caussatus quod *inscitia*, Festo testante, idem valeat quod *stultitia.* At si hanc eius vocis constantem significatio-

In ipsis sigillis intelligamus deorum sigilla. Atque is *numerat* res suas, qui maximopere eas curat, et ne quid omittatur cavet. Cicero igitur narrat, se novisse quosdam Epicureos, qui omnia signa deorum tamquam suae venerationi exposita numerarent, et ne quod praeterirent, superstitiose curarent. Eodem fere modo rem explicuit Matthiae.

iem eſſe voluerit Feſtus, falli eum liquet, primo quod ngens locorum vis eſt, in quibus *inſcitia* imperitiam lenotet. Sic de Orat. lib. I. c. 22. *diſputationis inſolentia, atque earum rerum - - inſcitia.* Et ne quae vel ex lexicis abunde poſſunt peti, operoſius enumeremus, ſic Tacitus *inſcitiam* dixit *aedificandi*, *inſcitiam regendi*, *inſcitiam reip.* Horatius, *inſcitiam rerum*, *inſcitiam veri* etc. in quibus Horatii exemplis non potuit per ſcribendi compendium depravatio fieri. Iam vero ſecundo loco argumentemur ex ipſa analogia. Quis vero negabit *inſcium* paſſim denotare ignarum, rudem et inconcinnum? unde quoque *inſcius* et *imperitus*, tamquam *ἰσοδύναμα*, copulantur de Leg. II, 5. Quod ſi vox *inſcius* imperitum deſignet, cur non *inſcitiae* nomen, quod inde directe profluit, imperitiam exprimat? Per me igitur ſtet etiam illud, *negotii gerendi inſcitia*, orat. de Provinc. Conſ. cap. 5. ubi Lambinus rurſus *inſcientia* voluit; ac priſtina lectio repetatur de Fato 16. *miſerabilem inſcitiam diſ-* 133
ſerendi: ubi nobis de coniectura ediderunt *inſcitiam.* [23])

23) De diſcrimine atque uſu verborum *inſcientia* et *inſcitia* Gernhardus, ut ea, quae in Annalibus litter. Heidelbergenſ. a. 1812. n. 5. dixeram, refutaret, longum Excurſum conſcripſit et Catoni Ciceronis adiecit. Equidem ipſam ſignificationis rationem nunc non conſidero: id unum addo, mirum videri, quod vir doctiſſimus ad defendendam verbi *inſcientiae* cum genitivo coniuncti conſtructionem ne unum quidem locum affert, in quo non aliquorum certe librorum ſcriptorum varietas appareat. Neque enim in Cic. de Orat. 1, 54. deſunt codices, qui exhibeant *propter dicendi inſcitiam*, neque in locis Caeſaris de bello Gall. 5, 13. et 5, 9. Argumentationem firmabunt ea tantum exempla, in quibus codicum conſenſus omnem dubitationem excludit.

Tusc. lib. I. c. 1. *retuli me.. ad ea studia, quae* ı
tenta animo, remissa temporibus, longo intervallo i
termissa revocavi. lib. II. cap. 7. *Itaque exclam*
auxilium expetens, mori cupiens. de Divin. II. cap. 4
qui lactens cum Iunone, Fortunae in gremio seden
mammam appetens, castissime colitur a matribus. L
vius lib. XXXVII. cap. 24. *contemplatus Eudamus h*
stes claudas mutilasque naves apertis navibus remulc
trahentes, viginti paulo amplius integras abscedente
Nepos Dat. cap. 4. *Hac delatus in Ciliciam, egressu*
159 *inde, dies noctesque iter faciens, Taurum transiit*
vide Paus. c. 2. Caesar B. Gal. lib. III. c. 3. *ut, im*
pedimentis relictis, eruptione facta, . . ad saluten
contenderent. Ammianus lib. XX. c. 8. *Quae cum fre*
quentibus nuntiis didicisset Constantius, metuens ex

stant propria genera exemplorum. In altero participia iuxta posita pro verbis rectis accipi debent, quae quidem res significant uno conspectu comprehensas.. veluti apud Livium 37, 24. *hostes — trahentes — abscedentes.* Aliud autem genus, ratione diversum, duo participia complectitur, quorum alterum ex altero per caussae notionem pendet, ut in Hymn. Hom. in Apoll. Del. 70. τῷ ῥ᾽ αἰνῶς δείδοικα κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμὸν, μή; ὁπόταν τὸ πρῶτον ἴδῃ φάος ἠελίοιο, νῆσον ἀτιμήσας, ἐπειὴ κραναήποδός εἰμι, ποσσὶ καταστρέψας ὤσῃ ἁλὸς ἐν πελάγεσσιν. ubi non erat de interpolatione cogitandum: aut unum participium ad nomen pertinet, alterum cum verbo coniungitur: veluti Tacit. Agr. 28. *eadem aestate cohors Vsipiorum per Germanias conscripta in Britanniam transmissa magnum ac memorabile facinus ausa est.* ubi non probanda erat scriptura *et in Brit.* Nam sensus est: cohors, quae per Germanias conscripta erat, facinus ausa est in Britanniam transmissa. Xenoph. Hist. 7, 2, 3. a Wopkensio allatus: ὁ ξεναγὸς τοὺς προδιαβεβῶτας λαβὼν ἀπολιπὼν αὐτοὺς ᾤχετο. Apud Graecos tertium genus comprehendit participia praesentis et aoristi coniuncta, quorum ratio nunc demum a grammaticis aliquantum cognita est.

peditiones Parthicas hiemem apud Conſtantinopolin agens, impenſiore etc. ſic ille ſaepius. Pariter Graeci. Xenoph. Κυρουπαιδ. IV. pag. 112. [6, 4.] ἀλλ' αἰχμὴν παρά τινος τῶν ἑπομένων ἁρπάσας, παίσας εἰς τὰ στέρνα τὸν.. παῖδα ἀφείλετο τὴν ψυχήν: *ſed cuſpidem a quodam comitum accipiens, percutiendo in pectus adigens, filium vita privavit.* et Hiſt. Graec. lib. VII. p. 624. [2, 8.] ἐπεὶ ὁ ξεναγὸς τοὺς προδιαβεβῶτας λαβὼν, ἀπολιπὼν αὐτοὺς, ᾤχετο: *cum mercenariorum ductor, adſumtis qui anteceſſerant, iis relictis, abiret.* ſic ille paſſim. Apollodorus Biblioth. lib. III. p. 245. [14, 8, 3.] ἔφθειρε καὶ ταύτην, εἰπὼν τεθνᾶναι Πρόκνην, κρύπτων ἐπὶ τῶν χωρίων: *corrupit illam, dicens Procnam eſſe mortuam, abſcondens eam in agris.* Tan. Faber legebat, καὶ κρύπτων ἐπὶ τῶν χωρίων: abſque cauſa quidem ſolida, ut ego puto. Polyaenus lib. I. cap. 31. ἀλλήλων λαβόμενοι, τῆς πόλεως ἔξω προελθόντες, εἰς ταὐτὸν ἑκάτερος τὴν δεξιὰν χεῖρα καθιέντες, συνηγμένων τῶν δακτύλων ἐπεφώνουν: *ſe mutuo apprehendentes, extra civitatem procedentes, in unum uterque manum dextram demittentes, complicatis digitis, acclamarunt.* lib. II. c. 3, 8. ἐπεὶ δὲ οἱ στρατιῶται σὺν ἡγεμόσιν ἐς τὸ ἱερὸν ἐλθόντες, ἰδόντες τὰς θύρας ἀνεῳγμένας, οὐδενὸς τῶν ζακόρων παρόντος, εἶδον δὲ καὶ τὰ ὅπλα etc. locus ille, haud dubie corruptus, ſic emendabatur a magno Caſaubono, ut pro ἰδόντες τὰς θύρας legeret εἶδόν τε τ. θ. vel εἶδον μὲν τ. θ. ſed cum iſta verbi εἶδον geminatio minus grate ſonet, equidem poſterioribus illis verbis εἶδον δὲ καὶ etc. manum medicam

51) Heynius a transpoſitione verborum medelam ſumſit haud probabilem. Scribendum videtur: ἔφθειρε καὶ ταύτην, εἰπὼν τεθνᾶναι Πρόκνην, κρύπτων δ' ἐπὶ τῶν χωρίων.

potius adhibuerim, itaque legerim, *ΈΝΔΟΝ δὲ καὶ*
140 etc. quae etiam facilior est mutatio. sic hoc dicet **Polyaenus**: *Postea vero milites cum ducibus in templum ingressi, conspicati ianuas apertas nullo ministrorum praesente, INTUS autem arma,-- clamorem sustulerunt.* ἐπεὶ pro ἐπειδὴ satis usitatum esse, contra Leunclavium aliosque, qui illud negarunt, plurimis testimoniis ostenderem, nisi ista digressio hoc quidem in loco esset nimia. vide Viger. Idiot. *cap.* VII. sect. 6, 4.

Cap. XXXIX, 109. *Fluentium frequenter transitio fit visionum, ut e multis una videatur.* Quamvis imagines infra dicantur *continenter ferri*, non cerno tamen satis iustam esse rationem istam, cur rescribendum putaremus, *Fl. continenter.* Ea quae *frequenter*, h. e. numerose, fluunt, non ideo quidem dici possint *continenter ferri;* cur autem de iis, quae *continenter* feruntur aut fluunt, dici nequeat, *frequenter* fluere, ego sane non video.

Cap. XLIII, 121. *Cum enim optimam et praestantissimam naturam Dei dicat esse, negat idem esse in Deo gratiam; tollit id, quod maxime proprium est optimae praestantissimaeque naturae.* Ut modi convenirent, legebant critici, *dicit esse*, *negat* etc. vel *dicat esse*, *neget* etc. Est etiam, qui reponat, *dicat esse; negat tamen esse* etc. Mihi vero nihil innovandum videtur, modo interpunctionem sic restituas, ut verba *tollit id* etc. ab antecedentibus τελείῃ ὑποστιγμῇ separentur, ut est in priore Davisiana, et nupera cl. Verburgii editione factum. 32) Tum vero vocula *idem*

32) Etiam Heindorfius probavit Walkeri emendationem *dicit esse.* Sed Cicero sententiam ita conceperat: Epicurus

eandem vim habebit, quam in locis ſequentibus. [33]) Tuſc. lib. II. c. 26. *Saepe enim multi, qui - - - - vulnera exceperunt fortiter et tulerunt, iidem, omiſſa contentione, dolorem morbi ferre non poſſunt.* lib. V. c. 10. *ut cum ea, quae ſupra enumeravi, in malis numerent, iidem dicant ſemper beatum eſſem ſapientem.* 141
Seneca de Conſt. cap. 3. *Cum ſapientem negaſtis ſervum eſſe, iidem non itis inficias, et vaeniturum* etc. Lactantius lib. II. c. 8, 12. *quod is qui providentiae fuerit aſſertor, . . idem nunc . . providentiam conatus eſt tollere.* et cap. v. 38. *Iam illud quam repugnans et abſurdum! quod cum coeleſtes ignes ceteraque mundi elementa deos adfirmant, item ipſum deum mundum dicunt.* legendum, *IIDEM ipſum d. m. d.* [34]) Aliquando vocula iſta omittitur, eodem tamen ſenſu manente. Acad. II. c. 36. *Tu, cum me incognito adſentiri vetes, . . tantum tibi arrogas, ut exponas* etc.

quamvis optimam naturam dei eſſe dicat, ſimul tamen negat eſſe in deo gratiam: tollit igitur id, quod maxime proprium eſt optimae naturae. Illud *igitur* omitti poterat in hac ſententia explicativa: nam maximam vim in ſe habet vocabulum *tollit* primo loco poſitum.

33) Walkerus erat, qui *tamen* coniiceret. At *idem* ita ponitur pro *idem tamen*: vid. Wolf. ad Sueton. Domit. 3. *uxorem Domitiam, ex qua in ſecundo ſuo conſulatu filium tulerat, alteroque anno conſalutaverat ut Auguſtam, eamdem Paridis hiſtrionis amore deperditam repudiavit.* Tum vero *idem* adiectiva forma uſurpatur pro adverbio *item*. Vid. ad pag. 159. Cornel. Attic. 4, 1. *idem poemata pronunciabat et graece et latine ſic, ut ſupra nihil poſſet addi.*

34) Heumannus etiam coniecit *iidem*. Dictionem Ciceronianae ſimillimam eamque bonam exhibent codices: *quod quum — aſſirment.*

ubi pro *tantum* legendum esse *tamen*, coniicit editor cl.; sed ellipsis omnino admittenda videtur.

Eodem cap. *neminem Deo nec deum nec hominem carum, neminem ab eo amari, neminem diligi voltis.* Notanda est synonymorum, aut fermè synonymorum coacervatio, quippe quam ad lapsus est Lambinus, in his de Fin. lib. III. c. 20. *Minime autem convenit, cum ipsi inter nos abiecti neglectique simus, postulare, ut Diis inmortalibus cari simus et ab iis diligamur.* ubi vir doctus legebat, *curae simus.* sed cum *carum esse et diligi* satis aptum constituunt dictionis antecedentis oppositum, tum simili etiam modo ista coniunguntur ibidem lib. V. c. 10... *eorum enim haec est querela, qui sibi cari sunt seseque diligunt.* In hanc sermonis abundantiam saepius incidit Cicero, quod natura abhorreret a breviloquentia atque ariditate Laconica; tum etiam aliquando, ut pluribus nominibus rem unam quam maxime significaret, quod declarat Tusc. II, c. 19. Age quaedam adhuc exempla enumeremus, unde constet, quantopere sibi in iungendis *ἰσοδυνάμοις* indulgeat Tullius.[35]) Tusc. lib. I. c. 9. *in cerebro dixerunt animi esse sedem et locum.* l. II.

35) Bene haec observavit Wopkensius. Ab eo discedit Goerenzius, qui ad libr. de Fin. 2. 15. p. 195. monet, ne vestigiis eorum insistamus, qui Ciceronem putaverint acervare synonyma vel ob numerum orationis. Quare in illis verbis *ait, eos — neque intelligere, neque videre, sub hac voce honestatis, quae sit subiicienda sententia.* aut *videre* accipiendum censet pro *clare perspicere*, aut potius tamquam glossam abiiciendum esse. At quorsum quis talia interpretamenta additurus esset in verbis haud difficilibus? Et quod duplex *neque* interponitur, monstrat verbum *intelligere* non pertinere ad ea, quae sequuntur, sed neutrali sensu significare *intellectu uti, sapere.* Reliqua cohaerent: *videre; quae sit subiicienda sententia.*

c. 7, *res ad patiundum tolerandumque difficilis.* et 142
cap. 13. *haec enim te.. relinquet et deseret.* de Legibus lib. I. c. 5. *cuius muneris colendi efficiendique causa nati et in lucem editi simus.* cap. 22. *ad obtinendam adipiscendamque sapientiam.* lib. III. cap. 2. *ut obtemperent obediantque magistratibus.* cap. 13. *emendari et corrigi continentia.* de N. Deor. I, 8. *obedire et parere voluntati.* Fam. lib. III. ep. 7. *accipe et cognosce aequitatem expostulationis meae.* de Fin. lib. IV. c. 9. *Haec videlicet est correctio philosophiae veteris et emendatio.* cap. 23. *procedere et progredi in virtute.* de Divin. II, 43. *quod extremum atqae ultimum mundi est.* Et quis, si pergeremus, depromendorum ex Tullio exemplorum esset finis? Praeter illum, etiam omnes alii. Cyprianus Idol. Van. pag. 396. sic copulat *fallit et decipit*, in his: *Horum autem ratio est illa quae fallit et decipit, et praestigiis coecantibus veritatem, stultum et prodigum vulgus inducit.* legendum putem, *stultum et improvidum vulgus.* Tacitus lib. IV. Hist. c. 64. *lucem diemque hominibus aperuit.* ubi consule Pichenam. Min. Felix Oct. cap. 24. *sciunt, norunt.* cum nota Davisii. quo etiam confer, quae Cortius ad Sallust Cat. cap. 51, 25. et Dukerus ad Florum lib. II, 12. 2. lib. III, 18, 5. et lib. IV, 2, 46. Hinc forsitan colligi licet, imo necesse est, operam perdidisse viros illos doctissimos, qui litem sequentibus locis moverunt. Cicero supra cap. 15. *communemque naturam, universa atque omnia continentem.* 36) quae

36) Alii libri habent *universam.* Sed praestat altera scriptura, emendatione non indigens. Nam per particulam *atque* exprimitur conclusio. Communis rerum natura continet universa eoque omnia singula. vid. Tursellin. s. v. ATQVE.

ſynonymia haud minus ingrata eſt quam pleonaſtica illa loquendi ratio, qua dixit Plautus *univerſi omnes*, notante in Lex. Pareó. Velleius Paterc. lib. II. cap. 27, 3. *cuius abſciſſum caput ferri geſtarique circa Praeneſte Sulla iuſſit.* ſed *ferri* ibi denotat ſibi adferri, ut apud Sever. lib. I. c. 23, 10. Iuſtin. 1, 5, 10. et alibi; *geſtari* autem eſt circumferri. Quod non reputabat erud. Burmannus, qui ſynonymiam ingratam cauſatus, legebat *ferri, ſpectarique.* [37]) Pompon. Mela in prooemio: *Id quo facilius ſciri poſſit atque accipi,*
143 *paullo altius ſumma repetetur.* et lib. I. c. 12. *diver-*

37) Wopkenſius antea ſcripſerat: „ſed ibi tamen ſcriptum fuiſſe iam ſuſpicor *c. a. c. efferri geſtarique.*" Correxit haec in Addendis, et in Adverſariis, quae inſerta ſunt Miſcell. Obſerv. T. 8. p. 39. v. *ferri* interpretatus eſt, *adferri, ſibi exhiberi.* Tum eum acerrime impugnabat Burmannus in Miſcell. Obſerv. T. 8. p. 373. negans *ferri* aptum eſſe verbum rei deſcribendae, nec poſſe poni pro *adferri.* Ille tamen iterum ſuam ſententiam defendit in Miſcell. Obſerv. Tom. 9. p. 254. his verbis: „Burmannus legendum putabat *ſpectarique c. P. i.* Sed parum veriſimile eſt, ut Sulla conſpiciendi capitis Teleſini edictum dederit. Nec tali mutatione indigere locum in Lect. Tullian. Addendis ac deinceps in Adverſariis noſtris videmus, quoniam hic manifeſto verborum ſenſus, ut Sulla iuſſerit ad ſe ferri hominis huius caput, ac circa Praeneſte illud geſtari. Quid planius? Si praeſertim addes, quae de hac verbi *ferre* notione obſervavimus: quod ſic a ſpecialiore verbo *geſtare* diſtinguitur, quemadmodum nos noſtra *brengen* et *dragen* facile diſtinguimus, ut nempe poſterius ad certum ferendi modum reſpectum habeat." Haec omnia transmittens, Ruhnkenius veram lectionem inveniſſe ſibi viſus eſt in his: *cuius abſciſum caput ferri oſtentarique circa Praeneſte Sulla iuſſit.* quae quo modo a librariis depravari aut mutari potuerint, equidem non perſpicio. Si quae corruptela in altero [illegible] verbo latet, corrigendum erit illud *ferri*, quod [illegible]acto dici poterat pro *ad ſe ferri.* De eadem re

sas opes maris atque terrarum facili commercio permutat ac miscet.

CAPUT V.

Tria loca Tullii in Lib. II. de N. D. adferuntur. Constructionis confusio illustratur. Lactantius vindicatur, atque etiam cum Caesare, distinctionem quod attinet, emendatur. Indicativus in altero orationis membro adiuvatur, emendatioque Senecae et aliquot Tullii locorum dubia redditur. Ἀκυρολογία, *qua voces eaedem aut synonymae sibi invicem subiiciantur, illustratur, cum defensione Tullii Velleiique Paterculi, ac redargutione Philonis Judaei.*

Pergamus iam ad librum secundum de Nat. Deorum. Ibi Cap. IV. sic loquitur Ciceronis Balbus: *Ne aegri quidem, quia non omnes convalescunt, idcirco ars nulla medicina est?* Non sunt haec interrogatorie, sed absolute intelligenda, ideoque nullius loci est signum ἐπερωτηματικὸν, quod apposuerunt. Malo etiam omine comma post *quidem* irrepsit, quandoquidem vox *aegri* ad verbum *convalescunt* est referendum; ut *aegri quia non omnes convalescunt*, syntaxi Ciceroni familiarissima, dicatur pro *quia aegri non omnes convalescunt.* 38) Sic supra cap. 38. *Gracchum cum video concionantem.*

Livius 4, 19, 5. *caput abscisum victor spiculo gerens.* Iustin. 24, 5. *caput eius amputatum et lancea fixum tota acie ad terrorem hostium circumfertur.* Quare aut excidit nomen aliquod, aut Velleius scripsit *abscisum caput adferri gestarique circa P. Sulla iussit.*

38) Negatio duplex nullam habet offensionem. Cic. in Verr. 1, 60, 155. *non enim praetereundem est ne id*

Tuſc. III, 5. *Eos enim ſanos quoniam intelligere neceſſe eſt... qui contra affecti ſunt, eos inſanos appellari neceſſe eſt.* i. e. *quoniam enim eos ſanos* etc. ubi Lambinum, τὸ *quoniam* exſcindentem, merito redarguit cl. Daviſius, qui tamen idem illud commiſit, in his Lactantii Epit. cap. 15. *Ergo hoc Terentius a philoſophia ſumtum cum tam commode dixerit,* (i. e. *Cum ergo hoc Terentius* etc.) *nos.. non et dicemus*
144 etc.? ubi voculam *cum* delebat vir cl. iuxta librum Urſini; quae tamen a librariis videtur omiſſa potius, quam iniecta. Sic Seneca epiſt. 27. *Scelera etiamſi non ſunt deprehenſa,.. ſollicitudo non cum ipſis abit.* Lactantius lib. VI. cap. 4. *haec enim vita temporalis quia brevis eſt, idcirco et bona eius et mala brevia ſint neceſſe eſt.* huc quoque, poſt vocem *temporalis*, comma ſe importune ingeſſerat; quemadmodum etiam, poſt vocem *Caeſar*, in locum iſtum Caeſ. B. Gal. lib. IV. cap. 11. *Caeſar quum ab hoſte non amplius XII. millibus abeſſet,.. legati ad eum revertuntur.* Iam vero quod τὸ *ne quidem* in loco propoſito, interiecta voce *aegri*, diſſcinditur, hoc etiam illuſtratum cernere licebit, in iis quae ad Divin. II, 72. conferemus. His ego omnino permoveor, ut locum Ciceronis propoſitum omni ex parte ſincerum eſſe cum Iano Grutero exiſtimem, quamvis eum virum pervicaciae accuſet cl. Daviſius, qui prava diſtinctione ſe paſſus induci, legebat *Ne aegris quidem, quia* etc.

Cap. VI, 18. *Animum denique illum ſpirabilem ſiquis quaerat unde habemus, apparet* etc. Latinitas,

dem. Nec tamen interpunctionem poſt *quidem* factam temere reprehenderim, ſiquidem verba *ne aegri quidem* continent ſententiae alteram unam partem, quae antecedentibus opponatur: ne aegri quidem illud comprobant.

inquit vir cl., flagitat ut legatur *habeamus*. Grammaticam, five rigidas grammaticorum vix ulla cum exceptione regulas hoc flagitare, concedo; an vero Latinitas flagitet, hoc mihi quidem haud ita conftat, quin rationem dubitandi exhibeant, quae obfervavit iam Vechnerus Hellen. lib. II. cap. 36.[39]) et Pareus in Lex. Plaut. V. Enallage et Syntaxis. Adde Corn. Severum in Aetna v. 274.

Scire quid occulto naturae terra coërcet.

fic faepius poetae. Praeter hos autem Seneca epift. 4. extr. *fcis quos nobis terminos ftatuit.* epift. 13. extr.

39) Nimium iam difputatum eft a viris doctis de verbis *fcire, quaerere, docere, videre, confiderare* et aliis cum indicativo compofitis. vid. Burmann. ad Lucan. 1, 126. Creuzerum ad Cic. de Nat. d. 1, 41. Goerenz. ad Cic. de Fin. 4, 24, 67. et 5, 10, 30. Nonnulli negligentiae aliquid concedendum effe putabant, alii certe poetis tribuebant libertatem grammaticis legibus non obnoxiam, alii denique, quid comici et prifcae linguae auctores ufurpaverint, accuratius diftinguebant ab recentiorum ufu artis praeceptis formato. Indicativus a Latinis poni poterat in oratione magis foluta, nec fententiarum arctiore vinculo conftricta, in qua quae indicativo exprimuntur, per fe conftant et apponuntur verbo, inftar unius nominis. Quae erat antiquae loquelae et vitae communis confuetudo. At in fcriptoribus, qui artem adhibuerunt verbis inter fe nectendis, eiufmodi dictiones negligentiae nomine fufpectae funt aut vitiofae. Atque in hac fententiarum concinnitate requiritur coniunctivus. Ubi autem res cognofcenda vel cognita defcribitur, quae ipfa fit, de qua non dubitatur, an fit, ab optimo quoque fcriptore indicativus ponitur. ut Cic. de Fin. 4, 24, 67. *at quo nituntur homines acuti argumento ad probandum, operae pretium eft confiderare.* i. e. *id, quo nituntur argumento.* conf. in Verr. 2, 55, 151. Nituntur enim re vera acuti homines argumento. Ita Acad. 2, 15, 46. *ut, quanta luce ea circumfufa funt, poffint agnofcere.* Sed

videbimus utrum veniet. vide quoque epist. 34. et 116. et dubiam haec facient rationem correctionis clar. Schultingii, qui *trepidaverit* pro *trepidavit* legendum putabat, in his Suasor. I.. *de qua dixit, quomodo illa trepidavit, etiam quod Granicum transiturus esset.* [40]) Min.

ubi consideranda res nondum constat, neque tantum agnoscenda, sed adhuc quaerenda est, cognoscendique argumentum ipsum in quaeritando cernitur, non potest coniunctivus non adhiberi. Si in Cic. de Off. 1, 7, 23. scribitur *audeamus Stoicos imitari, qui studiose exquirunt, unde verba sunt dicta,* sensus est: qui exquirunt etymologiam verborum: sin vero *unde verba sint dicta,* Stoici dicuntur quaerere de re adhuc incognita et incerta, quid sit unde verba dicantur. Atque illud voluisse videtur Cicero. Necessario igitur abstinebimus a mutatione horum locorum de Fin. 5, 9, 24. *incipit progredi, seseque agnoscere, et intelligere, quam ob caussam habeat eum, quem diximus, animi appetitum.* Quae Bremius profert ad defendendum indicativi usum, non vera sunt. Appetitus ille enim certus erat, non caussa eius. de Nat. d. 1, 41, 116. *sanctitas autem est scientia colendorum, qui quamobrem colendi sint, non intelligo, nullo nec accepto ab iis, nec sperato bono.* Indicativus ut locum obtineret, esse deberet *quamobrem coluntur.* In verbis, quae defendit Wopkensius, boni codices praebent *habeamus.* Epist. ad Att. 7, 12. *sin discedet, quo, aut qua, aut quid nobis agendum est, nescio.* vitiosam esse scripturam, ipsum futurum monstrat. Exspectemus igitur emendationem ab auctoritate meliorum codicum. Poetas saepe metrum coegit, ut, antiquum morem sequuti, pro coniunctivo indicativum ponerent. Neque vero exempla adhiberi possunt alieni generis, veluti Cic. p. Mur. 21, 45. *nescio quo pacto semper hoc fit.*

40) In primo Senecae loco una edit. Rom. exhibuit *statuit*; codices omnes Schweighaeuseri *statuat.* In altero codices praebent *videbimus, uter vincat.* Suasoriarum verba recte emendavit Schultingius. Apud Minutium c. 5. intelligitur *id, de quo quaerimus.* Prorsus alia etiam est ratio formularum *vide, adspice ut.*

Felix Oct. cap. 5. *Quamquam tibi -- de quo cummaxime quaerimus, non sit ambiguum.* cap. 18. *Coelum vide quam late tenditur* etc. Lactantius Epit. cap. 45. *videamus ergo, si sermones illius veri sunt, et tentemus, quae eventura sunt illi.* cap. 14. *cur ita traditur, ratio certa est.* ubi *tradatur* coniicit vir cl. Saluft. Iugurth. cap. 4, 4. *Qui si reputaverint, et quibus ego temporibus magistratus adeptus sum* etc. [41]) Quin ita quoque Cicero multis, immo plurimis in locis quorum quaedam coniecturis suis aggressi sunt interpretes, quaedam vero incastigata elabi siverunt. infra lib. III. c. 6. *Sed qui ista intellecta sunt, a philosophis debeo discere.* de Divin. II, 71. *ut mihi mirum videatur, . . . quomodo isti . . non ex multis potius uni fidem derogant, quam ex uno innumerabilia confirmant.* Acad. lib. II. c. 15. *ut quanta luce ea circumfusa sunt, possint agnoscere.* de Fin. I, 7. *Et quod quaeritur saepe, cur tam multi sunt Epicurei; sunt* etc. sic lib. IV. c. 24. et lib. V. c. 9. Tusc. III. cap. 5. *Graeci autem μανίαν unde appellant, non facile dixerim.* Haec loca cum emendatricem manum experta sint, nil tamen monitum est ad illa, Tusc. V. cap. 16. *parumne cognitum est, . . an delectationis . . causa locuti sumus?* et cap. 41. *In quo quantum ceteris profuturi sumus, non facile dixerimus.* de Nat. Deor. I, 41. *qui quamobrem colendi sunt non intelligo.* [42])

41) Etiam hoc in loco praestantiores libri habent *adeptus sim.*

42) In Libr. de Nat. d. 3, 6, 14. de Fin. 1, 7, 25. Tusc. 3, 5, 11. restituta iam est meliorum librorum scriptura: nec dubitari licet, quin scribae etiam in Tusc. 5, 41. vocalium simili sono decepti, *sunt* pro *sint* dederint. In

Cap. IX, 25... *eaque* (terra) *hieme sit densior, ob eamque caussam calorem insitum in terris contineat arctius.* Ad h. l. „Pronomen, inquit cl. Davisius,
146 „ad *terram* dubio procul est referendum; quod si sit, „qualis quaeso haec erit locutio, *Terra calorem insi-„tum in terris contineat arctius?* Aut igitur, pergit „ille, reponendum, *calorem insitum intra se conti-„neat arctius*, aut quod malim, voces *in terris* sunt „prorsus expungendae." Sic vir doctissimus. [43]) Haec autem miror non aeque facile potuisse concoqui ab illo, quam ista lib. III. cap. 11. *Illa vero* (natura) *cohaeret et permanet naturae viribus.* ubi „Ampl., inquit, „Boherius nonnulla deesse putat, quia vix est ut Tul-„lius diceret, *illam* (naturam) *permanere naturae vi-„ribus.* Lacunam tamen haud agnosco, et similis lo-„quendi ratio est infra cap. 14." Sic ibi commentatur ipse Davisius, haud reputans se antecedente adnotatione sua sibi vineta caedere, doctissimumque Boherium sic redarguere, ut se simul redarguat ipse. In loco autem, quem allegat vir cl., sic loquitur Tullius; *Etenim aut simplex est natura animantis, ... aut concreta ex pluribus naturis:* quae sane non tantum faciunt ad vindicanda ista, quibus vindicandis adferuntur, sed etiam ad stabiliendum illud *terra continet in terris*, quod hic sollicitatur. Sed loquendi genus pluribus exemplis repraesentari meretur, quoniam, si verum dicere velimus, non ab omni soloecismo immune

Tusc. 5, 16. Wopkensius miro modo erravit. De reliquis exemplis antea diximus praeter illud de Divin. II, 71. ubi Hottingero credere oportet. Indicativo ibi nullus conceditur locus.

43) Haec extrema Davisius in altera editione sui libri omisit.

est.[44]) Sic igitur noster Acad. I. cap. 8. *Sensus autem omnes hebetes et tardos esse arbitrantur, nec percipere ullo modo res eas, quae subiectae sensibus viderentur.* i. e. sibi subiectae. lib. II. cap. 33. *Quid fiet artibus? quibus? hisne, quae ipsae fatentur coniectura se plus uti, quam scientia? an his, quae tantum id quod videtur, sequuntur, nec habent istam artem vestram, qua vera et falsa diiudicent.* ubi *artes* dicuntur habere *artem, qua diiudicent:* plane quemadmodum Seneca loquitur epist. 95. *Omnes istae artes circa instrumenta vitae occupatae sunt, non circa* 147 *totam vitam. Itaque multa illas inhibent extrinsecus, et impediunt; spes, cupiditas, timor. At haec* (sc. ars) *quae artem vitae professa est, nulla re* etc. Nihil igitur innovandum Tusc. II. cap. 17. *Sit ne igitur malum dolor, nec ne, Stoici viderint... Ego illud quidquid sit, tantum esse quantum videatur non puto; falsaque eius visione et specie moveri homines dico vehementius, doloremque eius omnem esse tolerabilem.* Hic, si recte attendas, *dolor doloris* dicitur, quoniam illud *doloremque eius* directo quidem ad *malum* pertinet, deinceps vero ad *dolorem;* quem is, qui haec disputat, non concedebat esse malum, aut tan-

44) Ne soloecismum appelles id, quod ad conformationem notionum universalium pertinet. Potest enim in praedicato id iterum dici, quo subiectum constat. Sed Wopkensius composuit diversa exempla: at usum dictionis egregie illustravit. Cicero ita loqui poterat, quum duas res distingueret, calidam aquam ex puteis iugibus trahi, et hibernis maxime temporibus id fieri solere. Illius caussa cernitur in eo, quod vis caloris cavernis continetur, hoc autem in eo, quod terra, in hieme densior facta, calorem arctius continet. Haec, quae disponi debebant, ex ordine apposita sunt.

tum certe malum, quantum videretur. Hoc non tolerabant critici, qui emendarunt *doloremque eis omnem*, vel *doloremque, velis, omnem*, vel *doloremque velis modo omnem*. Mihi vero, iuxta exempla quae protulimus, hoc loquendi genus eorum catalogo accensendum videtur, quae nimis urgere non liceat.[45]) Rursum de Fin. lib. III. c. 20. *consentaneum est huic naturae, ut sapiens velit gerere et administrare remp.; atque ut e natura vivat, uxorem adiungere, et velle ex ea liberos.* hic est soloecum illud *velit velle.* quoniam vero illud *velit* et *velle* intervallo satis magno a se invicem distant, quid mirum, si Cicero in illud absonum de improviso inciderit?[46]) sic nihil esse videtur, cur cum viris cll. malimus legere, *et procreare ex ea liberos*, vel *et quaerere ex ea liberos.* Plurima vero huius *ἀκυρολογίας* exempla ex sacris scriptoribus collegit doct. Glassius lib. III. tract. II. can. 13. unde etiam illud refellere possemus, quod Philo Iudaeus lib. de somniis a Deo missis, pag. 599. B. argumentatus est ex verbis Genes. 31, 13. *Ἐγώ εἰμι Θεὸς ὁ ὀφθείς σοι ἐν*
148 *τόπῳ Θεοῦ.* Quae versio mala est verborum Hebraeorum, ut docuit ad istum locum illustrissimus Clericus, et quamvis esset bona, ne sic quidem inserviret super-

45) Non ita. In verbo *illud* non intelligitur malum, sed res quae excitet dolorem. Deest enim latinae linguae vocabulum, quod respondeat nostro *Gegenstand.* Et recte dicitur *dolor alicuius rei*, de dolore ab aliqua re excitato. Sic Cic. ad Att. 9, 9. *iniuriae dolor.*

46) At potius diversus est sensus unius verbi. Primum *velle* significat, apud se constituere, in se recipere, tum vero, impetrare, cupere. Per euphemismum quae dicta sunt, critici percipere noluerunt, librarii exposuerunt addito verbo *procreare.* Nihil deest, nec quod ista ratione coniungitur *velit velle*, putidum dixerim.

stitiosis hominis ingeniosi enarrationibus; sed argumentum illud iam fusius non persequemur. Non possum autem quin hac occasione defendam locum Velleii Paterculi, ubi non quidem vox eadem isto modo geminatur, sed haud minore cum duritie duae concurrunt voces, quae passim συνονύμως accipiuntur. Sic loquitur ille auctor lib. II. cap. 7. *Factum Opimii, quod inimicitiarum quaesita erat ultio, minor secuta auctoritas; et visa ultio privato odio magis, quam vindictae publicae data.* *Ultio* dari dicitur *vindictae*; quae est ipsa ultio; ergo *ultio* dabatur *ultioni.* 47) Tentant viri magni, *et visum privato odio magis, quam vindictae publicae datum*: vel, *ut visum privato o. m. q. v. p. dari.* Sed incommodum illud, quod istiusmodi emendationem extorquebat his hominibus, idem plane exstat in his Senecae Epist. 95. *Inter insaniam publicam, et hanc, quae medicis traditur, nihil interest, nisi quod haec morbo laborat, illa opinionibus falsis. Altera causas furoris traxit* etc. vides, ut *furoris* causas traxisse dicatur *insania;* quae cum ipse *furor* sit, *furor furoris* causas, si argutari velis, traxerit, h. e. causas suas. Noster Divin. II. c. 33. *Errabat enim multis in rebus antiquitas, quam vel usu iam, vel doctrina, vel vetustate immutatam videmus.* *Antiquitas* passim idem valet, quod *vetustas;* at Tullius ista nescioquomodo distinguere gestiit, cum diceret, *antiquitatem... vetustate immutatam.* 48) Qualis

47) Scilicet privata ultio opponitur publicae. Id non reputavit Wopkensius, quum immutaret ordinem verborum *quam publicae vindictae data.* Locum subtiliter explicuit Ruhnkenius.

48) Clara est distinctio. *Vetustas* est longinquitas temporis, et dicitur adeo de rebus posteris. Cic. ad Att. 14, 9.

etiam M. Felicis incuria fuit, in his Oct. cap. 20. *non nos debet antiquitas imperitorum - - ad errorem mutui rapere conſenſus: cum philoſophorum ſuorum ſententiis refellatur, quibus et rationis et vetuſtatis adſiſtit auctoritas.* *Iuſſa* et *imperia* paſſim ἰσοδυναμοῦσι. *Iuſſis* tamen *imperia* ſubiicit Virgilius Aeneid. lib. VI. v. 455.

149

Sed me iuſſa Deum, quae nunc has ire per umbras,
Per loca lenta ſitu cogunt, noctemque profundam,
Imperiis egere ſuis. —

quomodo etiam *poteſtati* et *auctoritati imperium* ſubiungit Min. Felix Oct. cap. 6. *Sic eorum poteſtas et auctoritas totius orbis ambitus occupavit: ſic imperium ſuum ultra ſolis vias. . propagavit* etc. *Dulcedo corporis et titillatio, ex eave nata laetitia*, nonne haec ipſa *voluptas* eſt? Attamen haec *voluptati* neſcioquomodo ſubordinat Tullius de Fin. lib. III. c. 1. *Voluptatem. . quidem conceſſuram arbitror - - dignitati: etenim ſit impudens; ſi. . pluris eſſe contendat dulcedinem corporis et titillationem, ex eave natam laetitiam, quam gravitatem animi atque conſtantiam.* cur non dicere maluit, *ſi. . pluris ſe eſſe contendat, quam gravitatem a. a. c.?* [49]) *Commoda* et *Commoditates*, cum paſſim eandem notionem habeant, ſic tamen, quaſi quidpiam intereſſet, concurrunt de Nat. Deor. II. c. 5. . . *quam ceperimus ex magnitudine commodorum, quae percipiuntur coeli temperatione, fecunditate terra-*

49) Non potuit. Neceſſario enim diſtinguuntur *dulcedo corporis*, quae eſt voluptatis (conf. de Leg. 1, 17, 47), et *laetitia* exſultans, ab illa dulcedine excitata.

rum, aliarumque commoditatum complurium copia. [50] Eant igitur, qui Ciceronem quaſi deum plane *ἀναμάρτητον* ſuſpiciunt, omniaque in eius ſtilo ad amuſſim nimia ſane cum religione expendunt; et mirentur, quomodo excidere illi haec ſermonis vitia potuerint. Caveamus tamen, ne talia ſcriptori terſiſſimo prae aliis quibusque probatiſſimis praecipua eſſe exiſtimemus, quorum nemo non ſic aliquando attentionem ſuam ſufflaminari paſſus eſt.

CAPUT VI. 150

Cicero II. N. D. novies defenditur. Coniunctio copulativa pro adverſativa in quibuſdam tum Ciceronis tum Vell. Paterculi et Senecae locis ſtabilitur. Duo adiectiva ſine copula. Cicero obiter defenditur. Vanitas *pro inſtabilitate:* veritas *pro conſtantia. Duo Ciceronis loca in tranſitu defenduntur.* Naſci ab aliquo. *Cicero rurſum defenditur. Repetitio eiuſdem nominis, una cum conſtructione confuſiore adſtruitur. Tria Ciceronis loca cum Hygino, Curtio et M. Felice ſtabiliuntur.* Rite *pro recte.*

Cap. XV, 39. eiuſdem lib. II. de Nat. Deor. de ſole: *neceſſe eſt aut ſimilis ſit igni, quem adhibemus ad uſum atque victum, aut ei qui corporibus animantium continetur. Atque hic noſter ignis, quem uſus vitae requirit, confector eſt et conſumtor omnium ... Contra ille corporeus, vitalis et ſalutaris, omnia*

50) Non omnia commoda ſunt commoditates. Intelliguntur autem commoditates vitae, quibus commoda percipiuntur. Haec igitur non vitio poterant dari Ciceroni. Aliter ſenſiſſe videtur Heindorfius p. 206, Ciceronem vocans ſcriptorem tot locis indiligentiorem.

conſervat . . ſenſuque adficit. Primo ἀντὶ τοῦ *Atque* emendabat vir cl. *Atqui*, licet editi ſimul et ſcripti prius illud repraeſentent. Similes eiuſdem viri emendationes exſtant ad lib. III. cap. 36. Acad. II. cap. 40. et Tuſc. II. cap. 20. et lib. III. cap. 7. At a contraria parte ſtare videtur Salmaſius ad Florum lib. II. c. 15, 2. et Cortius ad Salluſt. Iug. cap. 4, 3. et Catil. cap. 51, 35. Horum ſi ſententia vera eſt, quod quidem ut ſuſpicer, ingens facit exemplorum numerus, qui lancem in eam partem deprimit; agnoſcendum erit, orationem ſaepe per copulandi coniunctionem ſic continuari, ubi aut contraria connectantur, aut aliquid per occupationem ſubſumatur, ita quidem, ut proprius ibi videatur
152 adverſativae coniunctioni locus. [51]) Atque idem etiam de voculis *et*, *ac*, et *que* videtur ſtatuendum: ut nihil mutandum ſit infra lib. III. c. 10. *Et Chryſippus* etc. néc apud Vell. Paterc. lib. II. c. 33. *Et Lucullus* etc. et cap. 4. *Et Scipio* etc. nec in his Senecae Suaſ. I. extr. *Utriuſque vobis faciam poteſtatem. Et volebam vos experiri, non* etc. et Suaſ. II. initio:.. *Et nunc, proh dolor! concidunt* etc. Pluribus id, quod dico, confirmarem teſtimoniis, niſi in rebus tam exilibus et meo tempore, et lectoris attentione abuti vererer. conferantur, quae ad Tuſc. lib. III. cap. 3. Hoc primum erat ad locum propoſitum Ciceronis commentandum. Iam alterum eſt, quod vir clariſſimus in ſequentibus, verbo ſubſtantivo iniecto, legebat *vitalis eſt et ſalutaris.* Quae emendatio quibus rationibus nitatur, intelligo equidem iuxta cum ignariſſimis. Nam ſi verbum illud huic loco conveniret, poſſet ſubaudiri per ellipſin longe uſitatiſſimam; ſed omnino per appoſitio-

51) Conf. quae dixi in Turſellino ſ. v. Atque.

nem intelligenda videntur illa, *vitalis et salutaris*, quae per eiusmodi periphrasin efferri potuerunt, *qui vitalis et salutaris est.*

Cap. XVIII, 48. *Ne hoc quidem physici intelligere potuistis, hanc aequalitatem motus constantiamque ordinum in alia figura non potuisse servari.* Non esse puto, cur malimus *constantiamque et ordinem:* intelliguntur enim iidem illi *ordines*, de quibus sic supra c. 5... *multo magis in tantis motionibus, tantisque vicissitudinibus, tam multarum rerum atque tantarum ordinibus, in quibus nihil unquam.. vetustas mentita sit.* infra cap. 35. *motus eius finitos et aequabiles, omniaque ratis ordinibus constantia.* et cap. 38. *tam certos coeli motus, tam ratos astrorum ordines.* Quis non videt, quod hic de ordinibus illis dicitur, id in loco proposito *ordinum constantiam* commodissime appellari? 152

Cap. XX, 53. *Huic autem proximum inferiorem orbem tenet πυρόεις.* Offendebat virum doctissimum duorum adiectivorum sine copula concursus, quem ut tolleret, *proxime* pro *proximum* legebat. Similiter etiam in his lib. III. c. 21. *eodemque numero, quo proximae inferiores: proxime* restituebat. Mihi haec loca mutuae inter se defensioni inservire videntur, cum praesertim plura similia adiungi queant. sic enim lib. I. ad Fam. ep. 9. *quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnasset.* in Orat. cap. 64. *non loquor de uno pede extremo. adiungo, quod minimum sit, proximum superiorem, saepe etiam tertium.* Tacitus Annal. I. cap. 77. *Theatri licentia proximo priore anno coepta.* Saepius autem duo adiectiva ἀσυνδέτως uni iunguntur substantivo. ut in Somn. Scip. cap. 5. *summus ille coeli stellifer cursus, cuius conversio est*

concitatior etc. Isidorus orig. lib. XIV, 8. *continens terra perpetua.* [52]) Plura cumulate subministrat Sanctius Min. lib. II. cap. 8. unde forte defensio etiam suscipi potest pro lectione ista, infra cap. 21. *Coelestem ergo admirabilem ordinem, incredibilemque constantiam* etc. ubi vir cl. volebat, *Coelestium.* de Finibus lib. III. cap. 19. *sic apparet a natura ipsa ut eos, quos genuerimus, amemus impelli. Ex hoc nascitur, ut etiam communis hominum inter homines naturalis sit commendatio.* ubi ille *et naturalis.*

Cap. XXI, 54. *Hanc tantam tam variis cursibus in omni aeternitate convenientiam temporum.* Quod

52) Quum agitur de concursu duorum adiectivorum in iis quidem locis, qui non rhetorica vi ingravescunt, secernenda sunt ea, quae aut ob ipsam distributionem nominum, aut ob alias rationes ad diversa capita referri debent. Nam ubi alterum adiectivum nomini praecedit, alterum ei adiicitur, aut duo praemittuntur, eorum alterum cum nomine in unam notionem ita concurrit, ut unum tantum epitheton appositum videamus. *Alienum aes grande.* Sallust. Cat. 14. *communis hominum inter homines naturalis commendatio:* ubi Davisius temere interposuit *et.* Cic. de Fin. 5, 19, 61. Praeterea distinguenda sunt tria haec genera nominum, participia, nomina vel tempus vel locum vel numerum significantia, veluti *inferior, proximus, ultimus,* et pronomina: quae omnia non pro puris epithetis haberi possunt. Atque his generibus ea adnumeranda sunt, quae Wopkensius protulit. In Cic. de Nat. deor. 2, 21. dubitari non potest, quin scribendum sit: *coelestium ergo admirabilem ordinem.* De Leg. 1, 9, 26. Goerenzius edidit *rerum plurimarum obscuras necessarias intelligentias enodavit.* quod ferri nullo pacto potest, neque etiam allatis exemplis, quae admodum discrepant, illustratur. Aut vocabulum *necessarias* fortuito irrepsit e glossis, quae erat Schützii sententia, aut oblitterato quodam nomine, factum est ex vocabulis, quae in aliis codicibus supersunt, *nec satis.* Igitur lacunae signum apponamus.

codices quidam Lactantii, qui haec verba citavit iniecta praep. referunt, *Hanc tantam in tam variis cursibus* etc. id mihi quidem haud ita ridet, ut a vulgata Ciceronis et Lactantii lectione transversum unguem ab- 155
scedendum putem. *Tam variis cursibus*, hoc est, quum tamen varii sint cursus. ut alibi, *infirma valetudine*, *tanta hieme*, *tanta rerum commutatione*, *tam gravi morbo*, *nullo aprico horto*, *tam recenti gratulatione*, *hoc tanto incendio*: et innumera talia.[53])

Ibidem [XXI, 56.]: *Nulla igitur in coelo nec fortuna, nec temeritas, nec erratio, nec vanitas inest; contraque omnis ordo, veritas, ratio, constantia; quaeque his vacant, ementita et falsa plenaque eeroris eunt circum terras.* Exhibet codex aliquis, *nec erratio*, *nec varietas*, pro *vanitas*: ego tamen, spectatissimorum pace virorum, vulgatam lectionem praetulerim, Haec enim eleganter iungit opposita illa, *vanitas* et *veritas*; ut Tusc. III. c. 1. *ut vanitati veritas*, *et opinioni confirmatae natura ipsa cedat.* pro Quintio [6.]: *si veritate amicitia colitur*, *qui amicum prodit*, *vanum se fateatur necesse est.* Seneca epist. 13. *Quomodo intelligam vana sint*, *an vera?*.. *nescio quómodo magis vana perturbant: vera enim modum suum habent.* sic epist.

53) In hunc modum emendandus est Plinii Panegyr. 27, 2. ubi codicum praestat lectio haec: *largiatur et auferat: alat et occidat: nec ille tam brevi tempore effecerit*, *ut omnes non posterorum modo*, *sed sui parentumque poeniteat.* *Tam*, quod Ernestio ineptum videbatur, recte dicitur in sententia, quae admirationem exprimit, pro *quam*. Hac eadem ratione componitur cum superlativo. Cic. Philip. 12, 5, 11. *nondum erat vestris tam gravissimis tamque multis iudiciis ignominiisque concisus.*

95, 110. et alibi. [54]) Caeterum tam *vanitatem* posse tribui rebus caducis et instabilibus, quam *veritatem* ratis et constantibus, id cum per se abunde liquet, tum quoque probari potest atque illustrari locis sequentibus. sic enim Acad. II. cap. 11. *Aut quomodo ista perspicua dicemus, aut impressa in mente subtilius, cum sit incertum vere inaniterne moveatur.* Claudianus in Ruffinum lib. I. v. 16. - -

— vacuo quae currere semina motu
Affirmat —

vacuo, i. e. inani rationis, minime providentia quapiam ordinato, ut recte enarrat Barthius. Arnobius lib. II. pag. 45. *An numquid haec fieri passim et inaniter creditis? fortuitis cursibus adsumi has mentes?*
154 D. Paulus ad Rom. cap. 8, 20. *τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη.* His etiam lectionis illius elucet integritas, supra cap. 5. *in quibus nihil umquam immensa et infinita vetustas mentita sit.* ubi pro *mentita sit*, coniiciebat cl. Walkerus *mutaverit:* immerito, ut etiam

54) Bene. Atque in his acquiescendum est, ne cum Heindorfio in verbis nullo ordine compositis ea, quae invicem opponantur, subtiliter eligamus, et respondere dicamus fortunam constantiae, rationem temeritati, ordinem errationi, vanitatem veritati. Quidni constantia posset etiam cum vanitate, veritas cum erratione componi? Sed omnia haec cognata sunt, et cohaerent, et significant stabilem et non stabilem, et quum id, quod in se constat, a ratione et consilio regatur, veram et inanem ac ratione destitutam conditionem rerum. Quare altera lectio *varietas* non potest hoc argumento reiici, quasi varietas non reperiat verbum, cui opponatur, aut quasi post nomina fortunae et temeritatis ipsa languescat. *Vanitas* praestat propter defectum rationis simul indicandum.

monuit doct. Boherius. Quemadmodum autem in loco Tullii propoſito, ſic alibi ſaepius *veritas* quoque conſtantia, et *verum* conſtans, ratum ac ſtabile dicitur; quod ut hic quibuſdam teſtimoniis demonſtrem, elegans facit locus de Legibus, qui mihi defenſorem requirere videtur. Sic igitur ſupra cap. 20... *ut quidquid acciderit, id ex aeterna veritate, cauſarumque continuatione fluxiſſe dicatis.* et cap. 15. *eandemque fatalem neceſſitatem appellat ſempiternam rerum futurarum veritatem.* de Divin. I, 13. *Itane vero quidquam poteſt caſu eſſe factum, quod omnes habet in ſe numeros veritatis?.. ſic enim ſe profecto res habet, ut numquam perfecte veritatem caſus imitetur.* Ergo nil moveamus in his de Leg.. lib. II. c. 5... *quamobrem lex vera atque princeps -- ratio eſt recta ſummi Iovis. Q. Adſentior, frater, ut quod rectum eſt, verum quoque ſit, neque cum litteris, quibus ſcita ſcribuntur, aut oriatur aut occidat.* ubi vir. cl. tentabat, *ut quod rectum eſt, aeternum quoque ſit.* [55])

Cap. XXIII, 60. *Itaque tum illud, quod erat a Deo natum, nomine ipſius Dei nuncupabant.* Verbum *natum*, pro quo *datum* vel *donatum* malebat cl. editor, ſatis huic loco aptum et congruum videtur. Ita enim hoc ipſo cap. *Utilitatum igitur magnitudine conſtituti ſunt ii dî, qui utilitates quaſque gignebant.* i. e. a quibus naſcebantur. Ipſa autem phraſis *ab aliquo naſci*, maxime Tulliana eſt: ſic enim Off. II, 5. *nulla tam deteſtabilis peſtis eſt, quae non homini ab*

55) Verum eſt, quod in ſe perſtat, nec mutatur aliis rebus intervenientibus. Hoc intellexit Cicero. Ceterum cur Wopkenſius inverſo ordine verborum ſcripſerit *quod rectum eſt*, equidem ignoro.

155 *homine nascatur.* de Leg. III. cap. 13. *Non vides, Luculle, a te id ipsum natum, ut illi cuperent.* Sic *oriri a se*, Tusc. III, 17. ubi Stephanus legebat *ex se*, sed immerito, ut ego existimo: vide enim de Fin. V, 24. et alibi. [56])

Cap. seq. [24, 62.] *Hunc dico Liberum Semele natum, non eum, quem nostri maiores auguste sancteque Liberum cum Cerere et Libera consecraverunt.* Posterius illud *Liberum* commentatores glossematis damnarunt. Cur illud tandem? Non sane quia sensu incolumi, vox illa hinc migrare possit: sic enim exstirpandi, urendi ac secandi nullus omnino finis esset. An ergo, quia eadem vox est in superioribus? sed passim fit, ut post pronomen relativum, etiam absque ulla necessitate, repetatur nomen antecedens. Rem plurimis exemplis probavit Sanctius in Min. lib. II. cap. 9. quibus adde quae contulit cl. Davisius ad ista Min. Felicis Octav. cap. 13. *Quid Simonidis Melici nonne admiranda omnibus et sectanda cunctatio? qui Simonides, cum* etc. Elegantiam autem habet nomen post relativum positum, quae etiam suadet, ut non librario, sed ipsi Tullio vocem *Liberum* attribuamus. [57]) Cum enim ex vulgari Latinitate diceres, *non eum Liberum,*

56) Miror Davisii coniecturam *donatum*, quae olim iam glossator codici Vratislav. adscripsit, Heindorfio et Mosero tamquam necessariam placuisse. Quasi ea mutaretur ipsa res. Natum *a deo* dicitur, quod per deum factum est, non ex deo ortum. Conf. Tursellin. Tom. I. pag. 25.

57) Etiam hoc loco recentiores editores sequuti sunt Davisium, de caussa interpolationis non quaerentes. Cicero ipsam consecrationis formulam exhibet. Atqui bene respexit Wopkensius appositionis rationem. Nam reddi debent ista verba ita: *als Liber mit Ceres und Libera.*

quem nostri maiores -- consecraverunt; Tullius sic maluit, nomine *Liberum* pronomini postposito, *non eum, quem nostri maiores . . Liberum . . consecraverunt*. de qua ratione loco iam dicto plura Sanctius, quem aliis etiam exemplis adiuvit Perizonius. Noster pro Fonteio: *Quis est ex eo numero, qui vobis auctor placeat?* Acad. II. c. 14. *nam qui voluit subvenire erroribus Epicurus iis, qui* etc. et cap. 31. *Etenim is quoque, qui a vobis sapiens inducitur; multa sequitur* etc. cap. 43. *quod mihi tecum est dogma commune.* Tusc. lib. IV. c. 27. *videamus quanta sint, quae a philosophis remedia morbis animorum adhibeantur.* 156
ubi non erat, cur criticorum celeberrimus legeret, *quanta et quae a philosophis* etc. et lib. V. cap. 10. *In his tot et tantis, atque etiam quae plura possunt accidere, potest esse sapiens.* Lambinus legebat, *ad quae etiam p. p. accedere*, sed lectio vulgata tolerari potest. [58]) de Leg. lib. II. cap. 12. *Cumque Vesta quasi focum urbis (ut Graeco nomine est appellata, quod nos prope idem Graecum interpretatum nomen tenemus) complexa sit.* constructionis ordo ille proprius est, *quod prope idem Graecum nomen nos interpretatum tenemus.* in quo loco non possum adduci, ut tria ista, *Graecum interpretatum nomen*, pro glossa habeam, aut cum Lambino, *Graeco interpretatum* reponam. [59]) Hyginus Fab. cap. 29. *Postea quum nunciaretur ei, coniugem victorem adesse, minime curavit,*

58) Boni codices omittunt *quae*.

59) Poenitebit Moserum coniecturae *nec interpretatum*, adeo in textum receptae, si modo reputaverit, certe scribendum fuisse *idem Graecum, non interpretatum*, neque vero hoc placere, praemisso vocabulo *prope*. Sententia Ciceronis est: quod nos prope non mutatum no-

quod putabat, se coniugem suum vidisse. Qui cum Amphitryon in regiam intrasset etc. ubi fallitur doct. Munkerus, qui aut rescribendum, *Quod cum*, aut τὸ *Amphitryon* delendum putabat. 60) Nec vero istiusmodi constructionum turbae duriores sunt, quam hae sequentes. supra lib. I. c. 35. *quid haec ad vitam membra pertinent?* infra lib. III. c. 33. *Duodequadraginta Dionysius tyrannus annos fuit opulentissimae . . civitatis.* cap. 26. *qui est versus omnium seminator malorum.* cap. 32. *cur - - pontifex maximus est Q. Scaevola trucidatus?* de Finibus lib. I. c. 3. *ut a Scaevola est praetore salutatus Athenis Albucius.* lib. IV. Tusc. cap. 2. *Gravissimus auctor in Originibus dicit Cato.* pro Ligario cap. 1. *propinquus meus ad te Q. Tubero detulit.* de Leg. II. cap. 17. *omnia tum perditorum civium scelere, discessu meo, religionum iura polluta sunt.* Curtius lib. III. c. 11, 22. *omnia planctu tumultuque, prout cuique fortuna erat, castra repleverant.* ubi τὸ *castra* demebat Freinshemius, cui
157 equidem non accedo. Lactantius lib. I. cap. 15, 29. *quia hoc scelerato homini placuit Antonio.* Min. Felix Oct. cap. 9. *Audio eos turpissimae pecudis caput asini consecratum venerari.* ubi ordinem verborum suadere arbitrati sunt viri eximii, ut deleatur vox *asini*, quam ego tamen omnino putem genuinam.

Sequitur eodem cap. *quorum cum remanerent animi, .. rite Di sunt habiti.* Legendum amplissimo Bo-

men eodem significatu, quem Graeci intelligunt, acceptum et translatum tenemus, cui nos eamdem significationem tribuimus.

60) Et recte quidem. Talis enim negligentia ne in pessimo quidem scriptore ferri potest.

herio videbatur, *recte Dî ſunt habiti*, vel iuxta codicem quemdam, *iure Dî ſunt habiti.* Hoc autem in loco ſi voculam emendes, in aliis nimium multis, ubi ſimilem plane vim obtinet, emendanda erit. ſupra lib. I. cap. 20. *Hunc Deum rite beatum dixeris.* de Legib. lib. I. cap. 7. *quae* (ratio) *cum adolevit atque perfecta eſt, nominatur rite ſapientia.* ſic cap. 19. et alibi.

CAPUT VII.

Cicero in lib. II. de N. D. aliquoties explicatur et defenditur. Lactantii auctoritati in citandis aliorum locis non nimis tribuendum. Idem auctor emendatur. Enallage caſuum illuſtratur. D. Lucae locus vindicatur. Enallage generis comprobatur duplex. Cicero et Seneca defenduntur. Ab ardoribus ſolis conflagrare. Magnum, *i. e. eximium. Pleonaſmus adſtruitur. Cicero obiter defenditur.*

In libro II. Ciceronis de Nat. Deorum, quem iam verſamus, cap. XXV, 64. iſta legimus; *Saturnus autem eſt appellatus, quod ſaturetur annis.* Eſt in codicibus quibuſdam et editionibus *ſaturaretur*, quod adſciſcendum arbitrabatur Walkerus; ſed receptae lectioni adhaeret Daviſius, quod illam praeſtet Lactantius lib. I. c. 12. Mihi quidem pro utraque totidem 158
rationes militare videntur, ut plane neſciam utri palmam deferam. *Saturaretur* optime congruit cum praeterito, *eſt appellatus;* quum *ſaturetur*, ſi analogiam ſpectes, requireret potius praeſens *appellatur.* ſic cap. 27. *Diana dicta, quia noctu quaſi diem efficeret.* confer, quae infra ad cap. 47. et ad Acad. lib. II. cap. 23. Quod autem lectioni vulgatae Lactantii

auctoritatem adiungit vir cl., in ea ſane praeſidium ſatis firmum non habet; quandoquidem Lactantius, praeterquam quod depravatis libris uti potuerit, ſaepiſſime aberrat ab iis, quae alicunde profert; quod iam ſaepius monuimus, atque etiam ex aliis huius adlegationis partibus planum ac manifeſtum eſt. An vero his rationibus illud poterit effici, ut praeſens *ſaturetur* ferri plane nequeat? Non ſane videtur illa temporum enallage durior, quam quas a nobis illuſtrata eſt ſupra, ad lib. I. cap. 22. et alibi. [61])

Cap. XXVII, 68. *cum ſol dictus ſit, vel quia ſolus ex omnibus ſideribus eſt tantus, vel quia cum eſt exortus, obſcuratis omnibus, ſolus apparet.* Huc reſpexiſſe Lactant. lib. II. cap. 9, 12. iam monuit cl. Daviſius: nos tamen verba illius auctoris in medio ponemus, ut aliquam ab eo gratiam ineamus. *Nam ſicut ſol,* inquit, *qui oritur in diem, licet ſit unus, unde ſolem eſſe appellatum Cicero vult videri, quod, obſcuratis ſideribus, ſolus appareat; tamen quia verum ac perfectae plenitudinis lumen eſt, et calore potiſſimo et fulgore clariſſimo illuſtrat omnia: ita in Deo, licet ſit unus, et maieſtas, et virtus, et claritudo perfecta eſt.* Primo in his legendum videtur, niſi me quidem fallat animus, *calore POTENTISSIMO.* ut *ſolem potentem* loquitur Virgil. II. Georg. 373.

159 — *ſuper indignas hyemes, ſolemque potentem*

et lib. I, 92.

— *rapidive potentia ſolis.*
Acrior, aut Boreae penetrabile frigus —

61) Vid. Beier. ad Cic. de Offic. 2, 3, 9. p. 20. Ex more ſuo Cicero etiam hoc loco poſuit imperfectum.

Deinde legerim libenter, *LUSTRAT omnia*, pro *illustrat*; quo commodius verbum hoc referatur ad *calorem potentissimum*, quo sol magis proprie *lustrare*, quam *illustrare* dicitur omnia. sic Virgilius lib. IV. Aen. 607.

Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras.

et passim alibi isto sensu occurrit hoc verbum, ut idem quod circumire vel peragrare seve praesentem sistere significet. Si tamen illud *illustrat* retinere velimus, confugiendum erit ad ea, quae Graevius ad Iustin. lib. I. c. 9. et Flor. III. c. 21, 27. Davisius ad Cic. N. Deor. I. c. 17. Barnesius ad Eurip. Hel. vs. 1550. Burmannus ad Quinct. Inst. Or. VI. c. 1. Dukerus ad Flor. lib. II. c. 7. p. 361. et Cortius ad Sallust. Iug. cap. 42, 4. Sed haec velut in transitu. [62])

Cap. XXIX, 74. *Ita salem istum, quo caret vestra natio, in inridendis nobis nolitote consumere-- Nec vero hoc in te uno convenit, moribus domesticis ac nostrorum hominum urbanitate limato; sed cum in reliquos vestros, tum in eum maxime, qui ista peperit.*

62) Quod in codicibus quibusdam repertum est *calore potentissimo*, coniectura praesumsit etiam Heusinger in Emendat. p. 56. Eadem varietas scripturae occurrit in Quinctil. Inst. 10, 3, 22. et in Plin. Epist. 4, 4. quibus in locis editores restituerunt *quod potentissimum est*: vereor ut recte. Apud Lactantium certior erat emendatio. Verbum *lustrat* non reprehenderim, quamquam, cur magis etiam ad *calorem* referri debeat, nulla caussa est. At Somn. Scip. 4. de sole: *tanta magnitudine, ut cuncta sua luce illustret et compleat.* Ibi codices praebent *lustret*, quod aut in *illustret*, aut in *collustret* mutaverunt. Hoc etiam Heinrichius comprobavit. Sed, quem affert Wopkensius, Virgilius: *sol qui terrarum flammis opera omnia lustrat.*

„Fieri non poteſt, inquit ad hunc locum cl. Daviſius, „ut hoc, quod vult noſter, in Velleium omnino con„veniat, cum fuerit Romanorum *urbanitate limatus*.. „Quin et ab horum interlocutorum cultu et elegantia „tales abhorrent contumeliae.“ Cum igitur alii viri docti eis de cauſis vocem *unum* aut delendam exiſtiment, aut reponendum *virum*, vel *omnino;* ipſe legit
160 *una*, i. e. ſimul. Si iuſtae ſunt rationes illae, quas adfert vir cl., ſalva atque incolumi lectione vulgata, res ſic expediri poſſe videtur, ſi ſyntaxin ita concipias, *Nec vero hoc in te convenit, uno - - limato*, i. e. qui ſolus, vel qui maxime - - limatus ſis. Sic Velleius ab ea ſtupiditate, quae ceteris Epicureis impingebatur, ſatis bene immunis praeſtabitur; quod urbanitas Velleii, et diſputantium εὐσχημονία flagitare interpreti doctiſſimo videbatur. Sed rationes illae ſi attente ſpectentur, haud recte talo niti liquebit. Quod enim ad urbanitatem Velleii attinet, illa quamvis hic molliendorum aliquomodo convitiorum cauſa commemoretur, non tamen erat tanta, quin cum Epicureis, qui ſe in plurimis ridicule dabant, turpiter erraret; quod ſatis ſuperque docent antecedentia. Neque vero cultus et elegantia interlocutorum vetat, quominus haec diſputantis verba ſic intelligantur, ut Epicureorum ſtultitiam Velleio impingere omnino voluerit; quaſi ita locutus fuiſſet: *Hoc cum in te conveniat, .. limato; multo quidem magis .. in eum - - hominem ſine arte* etc. Saepius ita Ciceronis Stoicus, aeſtu diſputationis ſe abripi paſſus, inclementer agit Epicureos non tantum, ſed ipſum quoque Velleium, qui illud diſputationis ſuae ſuperbia omnino meruerat. Tale etiam convitium erat illud Cottae, lib. I, c. 40. *Arbitror te, Vellei, ſimilem eſſe Epicureorum reliquorum, quos*

non pudeat earum Epicuri vocum etc. ſic enim legebat illic editor cl. „nam reliquorum, inquit, Epicu-„reorum numero Velleium eximere non voluit Cotta. „ſi is eſſet eius animus, eum his verbis non alloquere-„tur, *quem cibum, quos tactus, quos odores adhibe-„bis ad Deos, ut eos perfundas voluptatibus?*“ 63) Hoc primum: ſequitur iam, ut enallagen defendamus iſtam, 161
qua praepoſitio *in*, tam brevi intervallo, modo cum ablativo, modo cum accuſativo conſtruitur, quam permutationem cum alius alio modo tollere aggreſſus ſit, nos tamen omnino putamus tolerari et poſſe et debere. Quin tam Latine dicatur quid *convenire in aliquo*, quam *convenire in aliquem*, id nobis dubitare non ſinunt, quae obſervarunt viri ſummi I. F. Gronovius ad Sen. N. Quaeſt. lib. IV. praef. et G. Cortius ad Sal-

63) Ego quoque nondum deſpero, integram eſſe librorum antiquorum ſcripturam. Si accentum poſueris in vocabulo *uno*, ſententiam habebis non aptam: nam reliqui Epicurei ſimul comprehenduntur, quibus tamen vir urbanitate limatus opponitur: quod male ſe habere, bene perſpexit Daviſius: ſin vero graviori accentu effers vocabulum *te*, additur *uno* tamquam praedicatum non cum negatione coniungendum, ſed *unicum* ſignificans ita: nec vero hoc in te convenit, qui unus ex omnibus praeſtat, urbanitate limatus. Et ſi nulla interponitur interpunctio, fortaſſe aliquis haec coire cenſebit cum ſequentibus, quaſi ſcriptum eſſet: *uno moribus domeſticis ac noſtrorum hominum urbanitate limato.* At *unus* dicitur, qui ſeorſum et ex altera parte ſpectari debet, ſive qui, reliquis miſſis, per ſe venit in conſiderationem. Ita nunc defendo verba Cic. pr. Roſc. Com. 5, 15. *et advocatio ea eſt, quam propter eximium ſplendorem ut iudicem unum vereri debeamus.* quae vertas: *wie einen Richter an ſich betrachtet.* i. e. ex altera parte. Aliquando neceſſariam putabam Erneſtii emendationem *unum iudicem.*

luſt. Cat. cap. LII, 12.[64]) unde etiam haud difficile iudicare eſt de ſanitate loci Sulp. Severi H. S. lib. 1. c. 24, 7. *cum toties in Domino rebelles deprehendantur.* ubi Io. Vorſtius legebat, *in Dominum rebelles.* At iſta caſuum viciſſitudo, quam locus hicce Tullii prae ſe fert, longe eſt frequentiſſima. Sic quia dicitur *ſcribere alicui*, et *ſcribere ad aliquem;* hinc ad Att. lib. IV. ep. 11. *quare ut homini curioſo, ita ſcribe ad me.* Quia dicitur *ſimilis alicuius*, et *ſimilis alicui;* hinc infra cap. 59. *plectri ſimilem linguam,-- nares cornibus iis* etc. ubi vide Lambinum. Quia dicitur *Odium alicuius*, et *Odium in aliquem;* hinc Tuſc. IV. c. 11. *ut odium mulierum, quale in μισογύνῳ eſt; ut in hominum univerſum genus.* ubi Lambinum, qui tentaret *ut hominum univerſi generis*, optimo iure refellit cl. Daviſius; qui etiam contra eundem hanc phraſeos variationem recte vindicat, ibid cap. 7. *Sed ſingulis perturbationibus partes eiuſdem generis ſubiiciuntur, ut aegritudini invidentia... Sub metum autem ſubiecta ſunt pigritia* etc. *voluptati malevolentia, laetans.* ubi Lambinus volebat, *Metui autem ſubiecta ſunt* etc. ſed pari quoque modo Virgilius Ecl. V. vſ. 5.

Sive ſub incertas zephyris motantibus umbras,
Sive antro potius ſuccedimus.

cum nota Servii. Quia dicitur *probari alicui*, et *probari ab aliquo;* hinc ad Brutum epiſt. 15. *ſuſpicor illud minus tibi probari, quod ab tuis familiaribus..*

64) Negat Heindorfius latine dici *in aliquo convenire* pro quadrare, congruere, et in Suetonii verbis Octav. 25. *nihil minus in perfecto duce quam feſtinationem — convenire arbitrabatur.* idem eſſe quod decere, decorum eſſe. Sed quod decet, aptum eſt et congruit. Et dixit Li-

non probatur. Addamus Senecam de Conſt. cap. 1. 162
altera pars ad obſequendum, altera imperio nata. cur non potius *ad imperium*, vel *ad imperandum?* Lactant. lib. I. c. 22, 7. *et fuit per eadem fere tempora, quibus Faunus.* cur non, *per quae Faunus?* cui loco convenit illud Cic. de Divin. II. cap. 42. *ſummos aſtrologos illius aetatis, qua erat ipſe:* pro *cuius erat ipſe.* Plura videre licet apud Sanct. Min. lib. III. cap. 14. et Cort. ad Salluſt. Cat. cap. 25, 2. et 33, 1. Hinc autem nihil movendum cenſeo in verbis D. Lucae Evang. I, 55. καθὼς ἐλάλησε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ σπέρματι etc. ubi fruſtra ſunt Knachtbul et alii, qui enallagen, tanquam nimis ſoloecam, tollere nituntur.

Cap. XXXII, 82. *Qui ita dividit omnium quae ſint naturam, eſſe corpora et inane, quaeque his accidant.* Non eſt, cur malles, *Qui ita dicit* etc. eadem enim loquendi forma cum alibi exſtat, tum quoque Tuſc. lib. V. c. 33. *Vides, credo, ut Epicurus cupiditatum genera diviſerit, .. partim eſſe naturales, .. partim* etc. [65])

Cap. XXXIV, 87. *Quod ſi omnes partes ita conſtitutae ſunt, .. videamus utrum ea fortuitane ſint, an eo ſtatu* etc. Enallage iſta generum non erat ſollicitanda. ſic enim infra lib. III. c. 8... *modo poſſe eum*

vius 44, 19, 3. *gratulatio conveniens in ea victoria, quam ipſe adiuviſſet.* i. e. quae aptum locum haberet in hac victoria. Atque mutaſſe videtur Cicero conſtructionem non ſine cauſſa, quum in reliquos verteretur vituperatio. Hoc indicari potuit mutata conſtructione.

65) Haec in ſuum uſum vertit Heindorfius, auctoris nomine non commemorato.

animantem cogitare, vel potius ut caetera oculis, sic animo hoc cernere. et cap. 24. *quam nemo ab inconstantia et temeritate seiunget, quae digna non sunt Deo.* supra cap. 31. *mens, fides, virtus, concordia consecratae et publice dedicatae sunt. Quae qui convenit penes Deos esse negare, cum eorum augusta et sancta simulacra veneremur?* de Leg. lib. II. cap. 11. *Bene vero quod mens, pietas, virtus, fides consecratur manu: quarum omnium Romae dedicata publice*
163 *templa sunt: ut illa qui habeant.. deos ipsos in animis suis conlocatos putent.* ubi non opus est, cum viro cl. tentare, *ut illas qui habeant.* Acad. II. cap. 18. *ratione potius, quam auctoritate ducantur. Quod si utroque?* vide quoque Tusc. IV. cap. 7. de Fin. lib. V. c. 8. de Fato c. 15. de N. Deor. I. c. 5. Senecae epist. 81. et si plura velis, adi P. Fabrum ad Acad. II. c. 14. Burmann. ad Quinct. Inst. prooem. p. 10. Davisium ad Min. Fel. cap. 16. et Cortium ad Sallust. Cat. 5. [66])

Cap. XXXVI, 92. . . *deinde reliqua sidera magnitudinibus immensis. Atque hi tanti ignes tamque multi non modo nihil nocent terris rebusque terrestribus, sed ita prosunt, ut si mota loco sint, conflagrare terras necesse sit a tantis ardoribus, moderatione et temperatione sublata.* Docti pro *mota* tentant *motae*, hanc vocem ad *terras* referentes; vel *moti*, quod spectet ad *ignes*. Nihil autem vetat, quominus in voce *mota* intelligas *sidera;* quae cum appellatione ista *tantorum ignium* significentur, quid mirum si illud

66) Vid. Perizon. ad Sanct. Min. 4, 10. p. 37. edit. Bauer. et p. 137. Ruddimannus Tom. II. p. 31. Goerenz. ad Cic. de Leg. 2, 11. pag. 144. Heindorfius ad loc. de nat. deor.

masculinum in neutrum transierit? [67]) Hoc sane haudquaquam durius est, quam quod statuit vir cl. de his cap. 44.

Fluminis inlustri tangentem corpore ripas.

Quem longe serpentem et manantem adspicies etc. ubi ille, loquitur Cicero, inquit, quasi praecesserat *amnis* vel *fluvius*. vide reliqua. Isti autem loco componere licet verba Varronis de Re Rustica lib. I. *Sin cogare secundum flumen aedificare, curandum ne adversum eum ponas*. quod quidem exemplum debeo Aus. Popmae, de Usu Ant. Locut. lib. II. c. 2. qui plura talia ex Varrone aliisque collegit. [68]) Quibus etiam defendi posse opinor locum istum Senecae Suas. I. c. ult. *Efficit haec sententia* etc. *Barbarus dixit.. hunc sensum.. Fuscus* 164
Arellius dixit, testor ante orbem tibi tuum deesse, quam militem. Latro sedens hanc dixit etc. ubi doct. Schulting. *hinc* vel *hunc* pro *hanc* legebat. Haec pri-

67) „Recte, ni statim subiiceretur *a tantis ardoribus*. Scripsi igitur cum Walkero *moti*.“ Haec Heindorfius, re non accurate considerata. Illud *moti* glossatoris est inventum. Nam verba *hi tanti ignes* et *a tantis ardoribus* dicta sunt in modum praedicati additi: haec sidera, qui tanti sunt ignes. Atque nisi ita concipis sententiam, partes eius non concordant, aut talibus opus est supplementis, qualia finxit Heindorfius. Quae mihi absona esse videntur.

68) Vid. Ruddimann. T. II. p. 24. et 386. Ciceroni in anime fuisse nomen Eridani, recte animadvertit Heindorfius. In Varrone non sufficit cogitationis permutatio. Deest enim caussa et ratio. Atque in antiquis libris legitur *earum*, quod iure reiecit Victorius. Depravatio igitur negari nequit. Litteris his ADVERSVMEVM fortasse continentur verba *adversum alveum*. Apud Senecam si quid corruptione laborat, scribendum est *haec dixit*.

mum erant in loco Tullii obſervanda: pergamus iam ad verba illius poſteriora, quaeque in ea commentatus eſt cl. Walkerus. Scilicet vir ille doctiſſimus iſta *a tantis ardoribus*, commate interpoſito, ab antecedentibus ſeiungenda, cumque ſequentibus iſtis *moderatione et temperatione ſublata*, conglutinanda putabat. Secus omnino, quam ego quidem ſentiam: cum enim non, niſi aliqua cum duritie, dici poſſe videtur *moderatio et temperatio tolli ab ardoribus*; tum ſane nihil uſitatius iſta praepoſitionis *a* cum verbo neutro conſtructione, qua *terrae* hic dicuntur *conflagrare ab ardoribus*. Sic infra cap. 55. *Nam quae ſpiritu in pulmones anima ducitur, ea coaleſcit primum ab ipſo ſpiritu.* Ovidius Metam. lib. I. v. 417.

> *— poſtquam vetus humor ab igne*
> *Percaluit ſolis —*

Lucretius lib. VI. vſ. 875.

> *Praeterea ſolis radiis iactatur aquai*
> *Humor, et in luci tremulo rareſcit ab aeſtu.*

in quibus plurimiſque aliis locis praepoſitionis vis plane eadem eſt. [69])

Cap. XXXVIII, 97. *Quis enim hunc hominem dixerit, qui cum tam certos coeli motus, tam ratos aſtrorum ordines.. viderit* etc.? Nonius ſic locum profert, ut pro *ratos*, *ſtatos* exhibeat. Quod, quamvis viro ampliſſimo mirifice blandiat, ego tamen priori vix praeferre auſim; vox enim *ratus* noſtro uſitatiſſima fuit in
165 commemorandis rebus caeleſtibus, quod de voce *ſtatus* quis auſit praedicare? ſupra cap. 35. -- *motus eius fini-*

69) Vid. Turſellin. Tom. I. p. 28.

tos et aequabiles, omniaque ratis ordinibus moderata. et. Tufc. V. cap. 24. *quorum vagi motus rata tamen et certa fui curfus fpatia definiant.* [70])

Cap. XLV, 115. *Nec vero haec folum admirabilia, fed nihil maius, quam quod ita ftabilis eft mundus.* Legit Walkerus, *fed nihil magis*, fc. admirabile, quod *maius* hic ab elegantia Tulliana alienum exiftimaret. *Magnum* faepe idem dici, quod admirabile; illud quidem in controverfiam vocari nequit. fic de Fato cap. 3. *Quid autem magnum, et naufragum illum fine nomine in rivo effe lapfum* etc.? Tufc. I. cap. 22. *Eft illud quidem vel maximum, animo ipfo animum videre.* Seneca de Clem. I. c. 11. -- *eo maius eft mirabiliusque, quod* etc. vide quoque Lactantium lib. I. cap. 11, 2. et Epit. cap. 45. Sic etiam μέγα et θαυμαστὸν, tanquam plane fynonyma, coniunxit D. Paulus 2. ad Corinth. c. XI, 14. 15.[71]) Atqui hoc ipfum, inquit, male me habet, quod cum iam pofuerat Cicero *admirabilia*, hic fubdat vocem non eandem quidem, fed tamen aequipollentem *maius*. Similis fane elegantia cl. Bentleium litem quoque huic

70) Haec quoque in fuum ufum convertit Heindorfius, non nominato auctore.

71) Walkeri coniecturam recepit Heindorfius, nec confideravit, quae effet huius loci vera ratio. Admirabilia enim plura effe poffunt; quo nihil maius eft, unum exftat. Atqui ordo verborum monftrat fenfum ipforum hunc: nec tantum haec, quae dixi, admirationem excitant, fed aliud unum eft, quo nihil maius, i. e. maximum. Scribere poterat Cicero: *admirabilia haec, fed nihil maius:* ut Brut. 60, 218. *magna haec immemoris ingenii figna, fed nihil turpius, quam quod etiam in fcriptis obliviſcebatur, quid paullo ante pofuiffet.* Sed dixit *nec haec folum*, pro praeter *haec admirabilia.*

lectioni moveri coëgit, Tusc. III. c. 25. *ut eos.. aut non attingat aegritudo, aut perleviter pungat animi dolor.* At loca haec equidem vindicare posse videor plurimis istiusmodi locis, de quibus nullam νοθείας suspicionem incidisse viris doctissimis, ostendit eorum ad ista loca silentium. sic enim ibid. cap. 2. *nullam eminentem effigiem, sed adumbratam imaginem gloriae.* lib. IV. c. 28. *et opinionem falsam tollit, et aegritudinem detrahit.* quorsum illud *detrahit*, cum iam praecesserit *tollit?* sic etiam de Fin. lib. V. c. 19. et cap. 7. *Ita fit, ut quanta differentia est in princi-*
166 *piis naturalibus, tanta sit in finibus bonorum et malorum dissimilitudo.* de Offic. lib. I. c. 30. *Ut enim in corporibus magnae dissimilitudines sunt.. sic in animo existunt etiam maiores varietates.* Acad. I. cap. 12. *id sensum appellabat;-- sin aliter, inscientiam nominabat.* Plura illius generis loca contulit iam egregius harum elegantiarum promus G. Cortius ad Sallust. Cat. cap. 12, 1. Neque vero ab ista ratione refugiunt Graeci ἀττικώτατοι; quorum Xenophon facile princeps, sic Κυρουπαιδ. lib. I. p. 30. C. coniungit ἀποδεῖξειν et παρασκευάσειν. lib. II. p. 47. B. προσποιουμένους et ὑπισχνουμένους. lib. V. p. 130. βούλεσθαι et ἐπιθυμεῖν.

CAPUT VIII.

Anacreontis locus defenditur et explicatur. Ellipsis voculae τί. Xenophon defenditur. Ἔχειν τινι, pro παρέχειν. Hesiodi epitaphium vindicatur et illustratur. Ellipsis praepositionis ἐν. Μέτρον, cuiusque rei perfectio atque terminus.

Hoc capite paullisper extra terminos vagabimur, et a Latinis in Graeca excurremus: neque enim de Tullio tantum, sed etiam de aliis, et utriusque quidem linguae auctoribus bene mereri conamur. Ad verba ista Ciceronis de Natura Deorum, lib. II. c. 47. *quarum* (animantium) *aliae coriis tectae sunt, aliae vellis vestitae, aliae spinis hirsutae:* adferebat cl. Davisius quaedam ex Anacreontis oda I. sed quam illis medelam adhibet, eam nos, bona cum venia viri honoratissimi, hic videbimus an necessaria sit. *Natura* inquit Poeta, *cornua tauris, ungulas autem dedit equis, velocitatem leporibus*--

Τοῖς ἀνδράσι φρόνημα. 167
Γυναιξὶν οὐκ ἔτ' εἶχεν.
Τί οὖν δίδωσι; κάλλος.

„Si nihil amplius habuit natura, quod feminis daret, „qua ratione fieri potuit, ut eas vel pulchritudine, „vel alia re quavis donaret?“ Ecce tibi scrupulum quem vir laudatus contra hanc lectionem movet; qui proinde legit,

Γυναιξὶν οὐκ ΈΠΕΙΧΕΝ;

Viris prudentiam. Nullamne curam gessit mulierum? Quid igitur iis impertit? Coniectura quidem homine

docto non indigna: videamus tamen an citra illam res expediri queat, ut verba sensum fundant per se non absonum, mentique poëtae congruum. Ante omnia illud dicendum, phrasin illam ἐπέχειν τινι, ea quidem in significatione, quam illi vir cl. tribuit, non adeo usitatam fuisse huius aetatis poetis, quin exempla illius satis idonea iure quodam nostro flagitare posse videamur. Iam vero quod ad scrupulum viri cl. attinet, eum haud aegre tolli arbitror, si verba ista γυναιξὶν οὐκ ἔτ' εἶχεν, sic intelligantur, ut ἀπὸ κοινοῦ subaudiatur σοφίαν· ut vertere liceat, *Mulieribus autem* illam *non etiam*, vel si mavis, *neutiquam habebat*, vel *dabat*. Licet hic sensus non sit incongruus, non tamen intercedo, quominus his verbis interrogandi notam cum viro cl. apponamus; quod si fiat, eodem modo haec vertere poterimus, ut ex antecedente versu repetenda sit vox σοφίαν: vel etiam in hanc sententiam accipi poterunt, ut non pendeant ex superioribus, sed subintelligenda relinquatur vocula τι. *Mulieribus an nequaquam aliquid impertiebat?* vel *Mulieribus an*
168 *non etiam aliquid impertiebat?* Has interpretationes menti auctoris apprime bene quadrare, quis non cernit? Ut autem constet, illas non minus cum verbis ipsis consentire, tria ista attente consideremus. Primo quidem illud οὐκ ἔτ' verti potest *non etiam*, *non insuper*, *non praeter illos* sc. viros; vel etiam *non sane*, *haudquaquam*, *minime*. [72]) Priorem dictionis vim nemo

72) Una est haec significatio vocabuli οὐκέτι, neque particula ἔτι vim habet intendendae negationis, ut Perizonius opinabatur. Immo ut nostrum vocabulum *weiter nicht* negationem quodammodo moderatur addita particula, quae significat *praeterea*, ita graecum οὐκέτι negationem ad certam rem redigit, aut posita una re, alias

nescit: posteriorem vero optime dilucidarunt doctissimi duumviri, Perizonius ad Aelian. Var. Hist. VI. c. 6. et Kühnius ad Pausan. VIII. c. 28. Ipse Anacreon audiatur Oda 29.

Τὸ δὲ χεῖλος οὐκέτ' οἶδα
Τίνι μοι τρόπῳ ποιήσεις.

Deinde ellipsis vocis *τι*, quam in verbis Anacreontis statui posse diximus, satis usitata est; ut observavit doct. Lamb. Bos Ell. et post illum cl. Schoetgenius. Unde etiam nauci esse liquet *τὸ τι*, quod auctoritate Stobaei post vocem *λαβεῖν*, inculcarunt in his Xenophontis lib. II. *Κυρουπ.* p. 47. C. [2, 12.] *καὶ ταῦτα φανεροῖς γιγνομένοις, ὅτι τοῦ λαβεῖν ἕνεκα καὶ κερδᾶναι ποιοῦσιν.* sic enim illud ipsum *λαμβάνειν* occurrit apud Isocratem contra Soph. p. 574. [c. 3.] *ὁ δὲ πάντων καταγελαστότατον, ὅτι παρ' ὧν δεῖ ΛΑΜΒΑΝΕΙΝ αὐτοὺς, τούτοις μὲν ἀπιστοῦσι, οἷς μέλλουσι τὴν δικαιοσύνην παραδώσειν* etc. -- *a quibus numeranda merces est* etc. Menander Fragm. p. 34. *Res facilis contemptu, o Gorgia, pauper est, quamvis iustissima dicat.*

Τοῦτον γὰρ λέγειν
Ἕνεκα μόνου νομίζεθ' οὗτος, τοῦ ΛΑΒΕΙΝ.

-- *ut aliquid accipiat.* D. Paulus 2 Corinth. 11, 20, *Ἀνέχεσθε γὰρ, εἴ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ, εἴ τις κατεσθίει, εἴ τις ΛΑΜΒΑΝΕΙ* etc. ubi consule doct. Elsnerum. Hoc de ellipsi *τοῦ τι*. Postremo loco, ad defensionem loci Anacreontis illud omnino observari

reliquas negatione excludit: sicuti id exprimitur in Hesiod. Scut. Herc. 49. Θήβῃ ἐν ἑπταπύλῳ διδυμάονε γείνατο παῖδε, οὐκ ἔθ' ὁμὰ φρονέοντε.

169 oportet, verbum ἔχειν saepius a poetis cum dativo construi, atque ita constructum per metonymiam idem ferme denotare, quod παρέχειν, διδόναι. Hesiodus Θεογ. vs. 755.

> Ἡ μὲν ἘΠΙΧΘΟΝΙΟΙΣΙ φάος πολύδερκες
> ἜΧΟΥΣΑ.

Critobulus:

> Τὸ γὰρ ἐνδελεχῶς μεθύειν τιν' ἡδονὴν ἔχει;
> Ἀποστεροῦντα ζῶνθ' ἑαυτὸν τοῦ φρονεῖν,
> Ὃ μέγιστον ἩΜΙΝ ἀγαθὸν ἜΣΧΕΝ ἡ φύσις.

Menander Fragm. p. 254.

> — δυσχερῆ δὲ πολλ' ἘΧΕΙΣ
> ΤΟΙΣ ΖΩΣΙ καὶ λυπηρά. —

Theognis Sent. vs. 464.

> Εὐμαρέως τοι χρῆμα θεοὶ δόσαν οὔτε τι δειλὸν
> Οὔτ' ἀγαθόν· ΧΑΛΕΠΩι δ' ἘΡΓΜΑΤΙ
> κῦδος ἘΧΕΙ. [73])

Euripides in Oreste vs. 1545.

> Τέλος ἘΧΕΙ δαίμων ΒΡΩΤΟΙΣΙ, τέλος ὅπα
> θέλει.

Phocylides Sent. vs. 37.

> Χώρη δ' οὔτι βέβαιον ἘΧΕΙ πέδον ἈΝΘΡΩ-
> ΠΟΙΣΙ.

Atque huc etiam referre tentabam epitaphium illud Hesiodi, quod Pindaro fere tribuitur; [74])

73) Haec omitti debebant: nam sensu carent. Ingeniose Brunckius restituit ἔτι, quod nunc codex Mutinensis confirmat.

74) Apud Iacobsium Append. n. 62.

Χαῖρε δὶς ἡβήσας, καὶ δὶς τάφου ἀντιβολήσας,
Ἡσίοδ', ἈΝΘΡΩΠΟΙΣ μέτρον ἘΧΩΝ
σοφίης.

ut si verti posset, -- *hominibus mensuram adferens* 170
sapientiae. Iam vero alia mihi stat in animo sententia. Sine, rem paulo altius repetam. Erud. Graevius in Lection. Hesiod. cap. VII. se nescire fatetur, quid sit *ἀνθρώποις μέτρον ἔχειν σοφίης:* qui enim elliptice *ἀνθρώποις* pro *ἐν ἀνθρώποις* positum contenderint, illos vel silices posse concoquere. Veram igitur lectionem MSti Vossiani putat:

Ἡσίοδ', ἀνθρώποις μέτρα χέων σοφίης.

i. e. *Hesiode, hominibus tradens sapientiam,* vel *praecepta sapientiae.* Haec mihi aurem vellicant, ut quod de hoc loco ceteroquin verbo dixissem, iam paullo pluribus exponam. MSti quidem lectionem, cui palmam dabat vir summus, haud facile damnaverim: verumtamen quid habeat, cur vulgatae anteferenda sit, non sane perspicio. Ficulnea enim ratio est, qua edita lectio impugnatur; adeo quidem, ut mirer quomodo homini vere docto in mentem venire potuerit, ut tale quid et tanto quidem cum zelo causaretur. Omnino dici potest, milliesque in scriptis poetarum dicitur *ἀνθρώποις* pro *ἐν ἀνθρώποις*, vel *πρὸς ἀνθρώπων*, [75]) ut Pindarus [Pyth. 4, 508.]

— *ὁ γὰρ*
καιρὸς ΠΡΟΣ ἈΝΘΡΩΠΩΝ βραχὺ μέτρον
ἔχει.

Nihil est tali ablativo, in quo praep. *ἐν* supprimitur, usitatius. Pindarus Isthm. oda 4, 41. [61.]

75) Vid. Matthiae Grammat. gr. 387. p. 709.

— μομφὰν ἔχει
παίδεσσιν Ἑλλάνων —

culpam sustinet apud omnes filios Graecorum. et Pyth. oda 10, 35. [33.]

171 — εὐδαί-
μων δὲ καὶ ὑμνητὸς οὗτος
ἀνὴρ γίνεται σοφοῖς,

etc. recte rursus int. - - *apud sapientes.* Eurip. in Hecuba, vs. 595.

— ἀνθρώποις δ' ἀεὶ
Ὁ μὲν πονηρὸς οὐδὲν ἄλλο πλὴν κακός.

Theognis vs. 245.

Οὐδέποτ' οὐδὲ θανὼν ἀπολεῖς κλέος, οὐδέ γε λήσεις,
Ἄφθιτον ἀνθρώποις αἰὲν ἔχων ὄνομα.

versu 900.

Ὅστις ἀνάλωσιν τηρεῖ, κατὰ χρήματα θηρῶν,
Κυδίστην ἀρετὴν τοῖς συνιεῖσιν ἔχει.

versu 718.

Ὡς πλοῦτος πλείστην πᾶσιν ἔχει δύναμιν.

ubi πᾶσιν idem est, quod ἐν ἀνθρώποις apud Euripid. Phoen. 442. Pluribus non opus, ut memoria ostendatur fuisse virum egregium, qui ablativos istiusmodi aspernabatur. Quod vero ad vocem μέτρον attinet, de qua diffident Graevius et Heinsius, illius vim non male expressisse videtur Coelius, quum Hesiodi epitaphium sic Latine redderet:

Salve cui pubes, tumulusque bis obtigit unus,
Tu sapis Hesiode, quantum homini sapere est.

Μέτρον σοφίας est modus vel terminus sapientiae, ul-

tra quem procedere non detur, five sapientia summa et perfecta, σοφία τελεία. ut μέτρον ἔχειν idem sit, quod τὸ τέλειον ἔχειν dixit Isocrates contra Soph. p. 580. Sic Solon in Sent. vs. 52.

Ἄλλος, Ὀλυμπιάδων Μουσέων πάρα δῶρα διδαχθεὶς, 172
Ἱμερτῆς ΣΟΦΙΗΣ ΜΕΤΡΟΝ ἐπιστάμενος.

Theognis vs. 876.

Οἶνε, τὰ μέν σ' αἰνῶ, τὰ δὲ μέμφομαι· οὐδέ σε πάμπαν
Οὔτε ποτ' ἐχθαίρειν, οὔτε φιλεῖν δύναμαι.
Ἐσθλὸς καὶ κακὸς ἐσσί· τίς ἄν σέ γε μωμήσαιτο;
Τίς δ' ἄν ἐπαινήσῃ, ΜΕΤΡΟΝ ἘΧΩΝ ΣΟΦΙΗΣ;

Non vertendum, .. *mediocrem habens sapientiam*, sed *qui sapientiae habeat quantum satis est*; vel *qui sapientiae terminum adsecutus fuerit*, *qui in sapientia perfectus sit*. Ita quoque μέτρον ἡλικίας est adulta aetas, apud D. Paul. Ephes. IV, 13. πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, .. εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. Μέτρον ἥβης, est ἡ ἐν ἀκμῇ ἥβη,[76]) et amplius aliquid dicit quam ipsa tantummodo ἥβη, ut interpretabatur Graevius, ad illud Hesiodi ἐργ. 131.

Ἀλλ' ὅταν ἡβήσειε, καὶ ἥβης μέτρον ἵκοιτο.

quomodo etiam Theognis vs. 1115.

Ἥβης μέτρον ἔχοιμι. —

Μέτρον οἴνου, satis vini, affatim vini: idem vs. 475.

76) Vid. Welcker, ad Theognid. 985. p. 128.

Αὐτὰρ ἐγὼ, μέτρον γὰρ ἔχω μελιηδέος οἴνου,
Ὕπνου λυσικάκου μνήσομαι, οἴκαδ' ἰών.

Κατὰ μέτρον, non nimis parum, multum. Aratus *Διασημ.* pag. 124. [315.]

Πρῖνοι μὲν θαμινῆς ἀκύλου κατὰ μέτρον ἔχουσαι.

Phocylides vſ. 133.

Μὴ κτήνους θνητοῖο βορὴν κατὰ μέτρον ἕληαι.

confer Ierem. Proph. 30, 11. His tandem illud faciliſſime intelligitur, vulgatam epitaphii Heſiodei lectio-
173 nem, qua nihil poteſt eſſe integrius, neutiquam cum lectione MSti permutari neceſſe eſſe. Heſiodi autem epitaphium dum illuſtrem, ipſum non poſſum facere ut dimittam, antequam loco illius uni et alteri luminis aliquid attulerim. Sed hoc erit ſequentis capitis argumentum.

CAPUT IX.

Heſiodi locus quod ad verſionem et interpunctionem adiuvatur, Poetae Graeci imperfectum pro praeſenti uſurpant. Heſiodus emendatur: deinde etiam ſemel atque iterum enodatur, et probae interpretationi reſtituitur. Xenophon vindicatur. Anacreon tentatur.

Ex diverticulo in diverticulum delapſae ſunt animadverſiones noſtrae. Deflectebamus a Tullio noſtro ad Anacreontem; ab illo rurſum ad Heſiodum, cuius epitaphium luce quadam adſpergebamus, reiecta in hocce caput nonnullorum illius auctoris locorum, illuminatione. Age ergo, omiſſo noſtro Tullio, promiſſum praeſtemus, relictoque Latio, amoeniſſimis his Graeciae viretis nos adhuc paulliſper detineri patiamur. He-

ſiodus Θεογον. vſ. 552. loquens de dolis, quos Prometheus Iovi ſtruxiſſet, ſic pergit:

— Ζεὺς δ' ἄφθιτα μήδεα εἰδὼς
Γνῶῥ' οὐδ' ἠγνοίησε δόλον· κατὰ δ' ὄσσετο θυμῷ
Θνητοῖς ἀνθρώποισι, τὰ καὶ τελέεσθαι ἔμελλεν.
Χερσὶ δ' ὅγ' ἀμφοτέρῃσιν ἀνείλετο λευκὸν ἄλειφαρ.

Equidem neque hanc interpunctionem probo, neque iſtam interpretationem: *Iupiter autem, aeterna conſilia ſciens, cognovit certe nec ignoravit dolum: mala autem concipiebat animo adverſus homines mortales, quae et perficienda erant. Manibus vero hic utris-* 174
que ſuſtulit album adipem. Comma, quod poſt ἀνθρώποις ſedem importuniſſimam occupavit, poſt θυμῷ collocetur: neque enim ὄσσεσθαι κατὰ ἀνθρώποις eſt phraſis Graeca, neque omnino transferri poteſt *concipere mala adverſus homines.* Heſiodus haec verba κατὰ - - ἔμελλεν, tamquam γνωμὴν ſive ſententiam addidit, qua iam generalibus enuntiat et amplificat, quod ſpeciatim de manifeſtatione doli Promethei dixiſſet. Sic autem vertenda puto iſta verba: *mala enim praeſentit ſecum, quae a mortalibus hominibus ſunt perficienda*[77]). Primo quidem obſerva, hanc eſſe vim dictionis ὄσσεσθαι vel ὄπτεσθαι τι θυμῷ. ſic Homer. Odyſſ. Σ. vſ. 153.

— δὴ γὰρ ΚΑΚΟΝ ̓ΟΣΣΕΤΟ ΘΥΜΩι.

etenim malum animo praeſagiebat. adi H. Stephani Theſ. Deinde coniunctio δὲ paſſim pro γὰρ ponitur. Aeſchylus contra Thebas vſ. 292.

77) Senſus vulgari interpunctione conſtitutus praeſtat poetica vi. Dativi rationem quis nunc non expeditam habet?

Γείτονες δὲ καρδίας μέριμναι
Ζωπυροῦσι θάρβος.

Schol. *τὸν δὲ συνδεσμὸν ἀντὶ τοῦ γὰρ νοητέον.* Sic etiam non ligatae solummodo, sed et profae scriptores, ut Xenophon, Arrianus aliique. Postremo imperfectum *ὄσσετο* accepi pro praesenti, isque eius usus Hesiodo ceterisque poetis est frequentissimus [78]). Sic Θεογ. vs. 910.

Τῶν δ' ἀπὸ βλεφάρων ἔρος εἴβετο —

quarum e palpebris amor destillat. Ἔργ. vs. 512.

Θῆρες δὲ φρίσσουσι, οὐρὰς δ' ὑπὸ μέζε' ἔθεντο.

Theognis Sent. vs. 208.

Ἄλλον δ' οὐ κατέμαρψε δίκη· θάνατος γὰρ ἀναιδὴς
Πρόσθεν ἐπὶ βλεφάροις ἕζετο, κῆρα φέρων.

175 - - - *super palpebras sedet.* Homerus Odyss. Is. 131. - -

— ὅθεν ὑδρεύοντο πολῖται.

unde aquantur cives. Menander Fragm. p. 192.

— Τοῦτο δὴ τὸ νῦν ἔθος.
Ἄκρατον ἐβόων, τὴν μεγάλην. ψυκτῆρά τις
Προὔπινεν, αὐτοὺς ἀθλίους ἀπολλύων.

Hic vero hodiernus mos est: merum, inclamant, magnum calicem: psycterem quis porrigit, illos miseros perdens. Et haec quidem de loco Hesiodi proposito tantum. Perlustremus iam alium.

Eodem lib. *Θεογονίας*, vs. 610. *Cui vero*, inquit, *nuptiarum conditio contigerit, pudicam ut habeat coniugem et sapientem.*

78) Minime gentium. Res ipsa hodie non eget declaratione.

Τῷ δὲ ἀπ' αἰῶνος κακὸν ἐσθλῷ ἀντιφερίζει
Ἔμμεναι.

Vertitur: *Huic perpetuo malum cum bono certat.* H. Stephanus in app. Thesauri, reddebat: *Huic malum cum bono pari contentione nititur adesse.* Neutra quidem interpretatio verborum sensum satis exprimere videtur; vix enim fieri posse arbitror, quod prior illarum supponit, ut ἔμμεναι pleonastice accipiatur; quia pleonasmus ille, quamvis quibusdam in constructionibus locum habeat, hic tamen foret durissimus. Neque vero Graeca phrasi dicitur, quantum ego sciam, *ἀντιφερίζειν τινὶ εἶναι*, vel ἔμμεναι, *niti alicui adesse;* nam *ἀντιφερίζειν τινὶ* est cum aliquo ita certare, ut te illi aequiparare, neque illo inferior esse velis; ut bene interpretatur Hesychius, qui illud exponit *τῷ ἐξισοῦσθαι, ἀντιστῆναι.* Est autem verbum activum, quamvis neutrius formam referat, suppprimiturque ἑαυτὸν, ut iudicavit erud. Kusterus ad Aristoph. Equit. vs. 810. vide illud apud Hesiod. ἔργ. vs. 210. Pind. Pyth. ode 9. 176
Homer. Iliad. Φ. vs. 411. Quid multa? ipsa scriptura Hesiodi, non versio tantummodo laborat; vixque ego dubito, quin pro ἔμμεναι, reponendum sit ἔμμενες[79]; ut tale quid voluerit Poeta:

Attamen ab aeterno malum cum bono certat semper.

Pergamus iam ad tertium Hesiodi locum. Eiusdem lib. vs. 823. de Typhoëo:

Οὐ χεῖρες μὲν ἔασιν ἐπ' ἰσχύϊ ἔργματ' ἔχουσαι.

79) Tantum abest, ut verbum ἔμμεναι corruptela laboret, ut ad proprietatem antiquae dictionis pertineat, adeoque necessarium videatur ad sustinendum verbum ἀντιφερίζειν: nam malum cum bono certat de obtinendo loco. Nihil igitur falsum deprehenditur hoc in versu, nisi quod ab initio legendum est, τῷ δὴ ἀπ' αἰῶνος.

Vertunt: *Cuius manus quidem ſunt ob robur operibus aptae*, vel *occupatae*. Recte quidem vidit cel. Graevius ἔργματ' ἔχειν, eſſe idem quod ἐργάζεσθαι; quod ut probaret, cum multa alia exempla, tum illud quoque adferre potuit, ex Solonis Sent. 57.

Ἄλλοι, Παιᾶνος πολυφαρμάκου ἘΡΓΑ ἘΧΟΝΤΕΣ.

etc. Neque illud ita durum, quod *manus* dicuntur *operari:* ſic enim vel proſae ſcriptor Aelian. V. Hiſt. lib. XIV. c. 12. *Perſarum rex iter faciens, ne taedium ei obreperet, tabellum tenebat, et quo eam raderet cultellum. Καὶ τοῦτο ἘΙΡΓΑΖΟΝΤΟ ἉΙ βασιλέως ΧΕΙΡΕΣ: Atque hoc faciebant manus regis.* Quod autem vir laudatus verborum ſenſum ſic exprimit, *Cuius manus quidem ob robur ſemper operantur:* hanc quidem interpretationem frigidiorem eſſe, recte viderunt duo viri doctiſſimi. Horum alter legendum coniicit ἐπ' ἰσχύϊ θαῦμα τ' ἀκοῦσαι, alter voci ἔργματ' *impedimenti* ſignificationem, a verbo εἴργω, *coërceo*, petitam, attribuit, ſpirituque leni repoſito, ex οὐ facit οὐ, ut iſta ſententia ſit, *Nec manus, propter vires, habent quidquam quo impediri queant.* At iſta vocis ἔργματα ſignificatio tam inaudita atque inuſitata eſt, ut eam niſi ſumma neceſſitate compulſis adſciſcere non liceat, quae tamen heic neutiquam nobis incumbit;
177 quod ſi probaverimus, facile etiam patebit non eſſe neceſſaria Guieti emendationem. Miror equidem, viros inſignes, qui locum hunc Heſiodi tractarunt, non vidiſſe ἐπ' ἰσχύϊ hic non eſſe *ob* vel *propter robur*, ſed *robore, robuſte*, ἰσχυρῶς. cuiusmodi etiam praepoſitionis uſus eſt ſupra v. 540. δολίῃ ἐπὶ τέχνῃ, *doloſa arte*. atque ita apud Herodian. I, 13. ἐπὶ ἡσυχίᾳ,

quiete, idem eſt, quod Aelian. V. Hiſt. III, 17. ἐφ' ἡσυχίας dixit. Verte igitur locum, quo nihil poteſt eſſe ſincerius, *Cuius manus quidem ſunt cum robore operantes:* quo tamen fortitudinis elogia poeta non tam ſignificat, *operari continuo manus Typhoëi*, quam *eſſe ad operandum robuſtiſſimas*. Quaecunque illius manus operarentur, operabantur fortiter. [80])

Unum adhuc Heſiodi ad locum animum advertemus, antequam illum miſſum faciamus. Eodem libro, vſ. 990. — *Quem ſane iuvenem*, inquit, . . *Venus*

Ὦρτ' ἀνερειψαμένη, καί μιν ζαθέοις ἐνὶ νηοῖς
Νηοπόλον νύχιον ποιήσατο, δαίμονα δῖον.

Haec ita vertuntur: *Incitavit*, *abripiens*, *et ipſum* etc. Sed vertendum fuit, *Venit abripiens* etc. quemadmodum idem hoc verbum ὦρτο recte vertitur ἔργ. 568. et ἀσπ. 30. Cauſa interpreti erroris fuit, quod verbum ὦρτο cum praecedente accuſativo conſtrueret, ad quem τὸ ἀνερειψαμένη pertinet. Eſt autem ὦρτ' ἀνερειψαμένη, vix quidquam amplius, quam ἀνερείψατο, *abripuit* [81]): quales περισσολογίαι frequentes ſunt in poematibus Graecorum. Eurip. Hec. vſ. 671.

80) Ante omnia interpungenda ſunt verba hoc modo: οὗ χεῖρες μὲν ἔασιν, ἐπ' ἰσχύϊ ἔργματ' ἔχουσαι, καὶ πόδες ἀκάματοι κρατεροῦ θεοῦ. Atque intelligendae ſunt manus, quae dum ſuo robori negotia adhibent, ſeu ſuas vires negotiis exercent, divinam naturam praeſtant.

81) Non ita. Nunc melius ſcimus, quid conveniat epicae dictioni. Ceterum verba ὦρτο ἀνερειψαμένη non ſignificant *venit abripiens*, ſed abrepto iuvene ſe concitavit. Alia eſt ratio participii in locis Euripidis et Homeri, et apud Solonem iamdudum reſtitutum eſt ἦλθ' ἀποτισομένη. Illud, quod affert Wopkenſius, nullum praebet ſenſum.

— *νεκρὸν τὸν δέ μοι Πολυξένης*
Ἥκεις κομίζων —

178 ubi *ἥκεις κομίζων* idem est, quod *κομίζεις*. *Cadaver hoc mihi Polyxenae adfers.* Homerus Iliad. B. vs. 302.

— *οὓς μὴ κῆρες ἔβαν θανάτοιο φέρουσαι.*

ἔβαν φέρουσαι, id est *ἔνεγκον*. bene int. *quos Parcae mortiferae non abstulerunt.* Solon. in Sent. ait, de Iustitia loquens, vs. 104.

Τῷ δὲ χρόνῳ πάντως ἦλθ' ἀποτισαμένη.

suo autem tempore omnino vindicat. Imitatus fuit Xenophon Sympos. pag. 887. C. [4, 45.] *ἐγὼ γὰρ ἥξω παρ' αὐτοῦ δανεισάμενος τὸ μηδενὸς προσδεῖσθαι: ego enim ab illo hoc mutuabor, ut nullam rem praeterea expetam.* Leunclavius legebat, *δανεισόμενος*; cui emendationi vix equidem subscripserim, neque enim aoristum praeteriti significatione intelligi necesse est, ut ex Hesiodi et Solonis locis apparet [82]).

Per Anacreontis amoenitates a via nostra digressi, iam tandem per easdem reditum faciamus. Oda XXIII.

Εἰ δ' οὐδὲ τὸ πρίασθαι
Τὸ ζῆν ἔνεστι θνητοῖς,
Τί καὶ μάτην στενάζω;

Legit cl. Davisius *οὐδέπω*, pro *οὐδὲ τὸ*, quia nihil praecesserit aut sequatur, cum quo *οὐδὲ* possit con-

82) Egregie emendavit Leunclavius, Id omnes editores agnoverunt, de ordinandis verbis frustra dubitantes. Scribendum autem erat *ἐγὼ γὰρ ἥξω παρ' αὐτοῦ δανεισόμενος τὸ μηδενὸς προσδεῖσθαι, οὕτω πεπαιδευμένος ὑπὸ Ὁμήρου ἀριθμεῖν ἕπτ' ἀπύρους τρίποδας, — δώδεκα δ' ἵππους, σταθμῷ καὶ ἀριθμῷ· ὡς πλείστου πλούτου ἐπιθυμῶν οὐ παύομαι.*

ungi. Videant tamen eruditi, an οὐδὲ ita possit retineri, si vertatur *nequidem*, quae huius voculae significatio haud ita rara est. Ego quidem libenter fateor, elegantem esse viri elegantissimi coniecturam [83]). Idem poëta Od. XXV.

Θανεῖν με δεῖν κἂν μὴ θέλω.

Non placet viro laudato doct. Barnesius, qui desertis omnino pristinae scripturae vestigiis, refingebat, 179

Θάνοιμι κἂν μελήσας.

Ipse malebat,

Κἂν μὴ θέλω, θανεῖν δεῖ.

Quidsi,

Θανεῖν με δεῖ, κἂν μέλλω,

vel si propter metri vitium displiceat haec scriptura, leviuscula potius mutatione refingas, *Θανεῖν με δεῖ. τί μέλλω; mori me oportet. quid refugio?* quemadmodum enim σπεύδειν est *desiderare*, ut diximus ad Tusc. lib. I. c. 31. quid novum, si sic *refugere* dicatur μέλλειν; μὴ θέλων igitur a glossatore profectum forsitan, qui nobis verbum μέλλω explanare voluerit [34]).

83) Codex Vaticanus praebet εἰ δ' οὖν μὴ τὸ πρίασθαι, quod cur mendosum vocaverit Brunckius, non video.

84) Nunc aliter de metris anacreonteis iudicari, neque ista verba metri depravatione laborare, non est quod hic demonstremus.

CAPUT X.

In lib. II. Cic. de N. Deor. lectio recepta quater defenditur. Imperfecti usus in re praesente illustratur, Cicero bis obiter vindicatur. Lactantius emendatur. Ellipsis pronominis demonstrativi adstruitur; qua occasione aliquoties Tullius, nec non Iustinus etiam ac Curtius vindicantur. Illa admirabilia, *i. e. talia plura admirabilia. Eustathius defenditur.* Αὐτοῦ *Graeci pro* αὑτοῦ *dicunt. Pleonasmus* τοῦ etiam *vel* quoque. *Cicero bis adseritur.*

Ad Tullium nostrum redimus. Is autem sic loquitur II. de Nat. Deor. cap. 47, 123. *Manus etiam data elephantis, quia propter magnitudinem corporis difficiles aditus habebant ad pastum.* Ex duabus editionibus legebat editor cl. *habeant*, pro *habebant*, rationem adferens istam duplicem, quod quae praecedant, verba sint praesentis temporis, et non tantum
180 olim, sed nunc pariter elephantes, propter molem corporis manu indigeant. Sed quamvis verba praecedentia sint praesentis temporis, observandum tamen praeteriti temporis esse proximum illud *data;* quasi dixisset Cicero, *Manum etiam dedit natura elephantis, quia* etc. Adde quod ita pergat Tullius, *At quibus bestiis erat is cibus, ut alius generis bestiis vescerentur, aut vires natura dedit aut celeritatem* [85]. Atque hoc exemplo altera quoque ratio diluitur ista, quod non tum so-

85) His argumentis usus est Heindorfius. Quo autem pacto Creuzerus illud *habeant* tamquam elegans et ciceronianum approbare potuerit, equidem non intelligo, sed miror. Velim, unum locum boni alicuius scriptoris similem addidisse. At nullus exstat.

lum cum elephantum genus a natura produceretur, sed etiam nunc difficiles ad pastum aditus habeant. Et passim alibi de rebus, praesenti tempore adhuc usu venientibus, in praeterito imperfecto loquitur noster. supra cap. 23. *Utilitatum igitur magnitudine constituti sunt ei Di, qui utilitates quasque gignebant.* an non tunc temporis adhuc easdem utilitates ab his nasci credebat hic Stoicus? quis dubitat? infra cap. 56. *Jam gustatus, qui sentire eorum, quibus vescimur, genera deberet, habitat in ea parte oris, qua* etc. ubi vix ausim, cum cl. Walkero, *quia .. debet* [86]). vide quoque Lactant. de Opif. Dei cap. XVI, 4. et Instit. lib. VI, 2, 4. *qui* (Deus) *hanc ipsam lucem* (solem) *sic moderatus est, ut neque nimio fulgore, neque calore vehementi noceret animantibus; tantumque istarum rerum dedit ei, quantum aut mortalia corpora pati possunt* (lege *POSSENT*) [87]) *aut frugum maturitas postularet.* Tusc. lib. II, c. 18. *Atqui vide, ne . . ab ea* (virtute), *quae una ceteris omnibus excellebat, omnes nominatae sint.* Camerarius legebat *excellat*, Lambinus *excelleat*: facillima nos mutatione *excelleret* reponeremus, nisi modum eiusmodi indicativum Ciceroni non plane inusitatum esse dudum observassemus. Ceterum huic praeterito imperfecto illuminando possunt etiam conferri, quae supra iam col- 181
legimus ad Acad. lib. II. c. 23.

86) Hic locus prorsum diversus est, nec potest illud *deberet* locum suum obtinere, et ne si corrigitur quidem *vesceremur*. Unde autem *deberet* ortum sit, nemo quaesivit. Suspicor olim fuisse scriptum *debetet*, quod ita restituendum: *iam gustatus, qui sentire eorum, quibus vescimur, genera debet, etiam habitat in ea parte oris, qua esculentis iter natura patefecit.*

87) Ita in codicibus quoque legitur.

Cap. XLVIII, 123. *At quibus bestiis erat is cibus, ut alius generis bestiis vescerentur, aut vires natura dedit aut celeritatem.* Nimius hic est Lambinus, qui pronomen demonstrativum ante ista *aut vires* etc. elapsum putaret; quippe cuius omissione pronominis, nihil usitatius. sic infra cap. 52. *ex quibus pullos cum excluserint, ita tuentur* (illos), *ut et pennis foveant*, etc. cap. 54. *cum depulsum . . cibum accepit, depellit* sc. illum. Acad. II, 33. *quos quoniam appetitio consequatur, actionem sequi.* in Orat. c. ult. *quo qui contentus est, utatur.* Tusc. I, 8. *ne mors quidem est malum* (ei), *cui proximum tempus est post mortem, in quo* etc. lib. V. c. 7. *nos vellem praemio elicere possemus, qui nobis aliquid attulisset.* lib. IV. c. 23. *qui remp. salvam esse vellet, se sequi iussit.* de Fin. lib. II. c. 28. *Sed qui -- loquitur ut Frugi ille Piso, non audio,* de Leg. I. c. 9. *Ipsum autem hominem eadem natura non solum celeritate mentis ornavit, sed et sensus tanquam satellites attribuit ac nuntios*, sc. ei. Seneca epist. I. *In huius rei possessionem natura nos misit, ex qua expellit* (eum), *qui vult.* epist. 8 *Qui hoc faciunt, non evertit fortuna, sed* etc. Felix Oct. cap. 26. *auguriis et auspiciis renitentibus, sprevit: eo facilius* etc. Caesar B. Gal. IV. cap. 7. *quod Germanorum consuetudo haec sit a maioribus tradita, quicunque bellum inferant, resistere neque deprecari.* Plura P. Burmannus ad Quinctil. Inst. Or. VIII, 4 et G. Cortius ad Cic. Fam. lib. V. ep. 1 [88]). His

88) Conf. p. 142. Vid. Casaubon. ad Sueton. Caes. 1. Bremi ad Cornel. Nep. Themist. 9, 1. Goerenz. ad Cic. de Fin. 3, 13. p. 367. Librarios fere ubique addidisse pronomen, quis nescit? At in omisso pronomine ne elegantiam dictionis frustra quaeramus, considerandae nobis erunt conditiones, quibus hic usus temperatur. Atque facilius et saepius omittitur pronomen praemissa enuntiatione relativa, et ubi intelligitur impersonale *aliquis*, ut allato in lo-

facile est irritis virorum doctissimorum conatibus obviam ire. Tusc. III, 29. *instat, nec resisti potest.* ubi Lamb. cum codice quodam, *nec ei resisti potest* [89]). lib. IV. c. 25. *Utile est enim uti motu animi, qui uti ratione non* 182
potest. tentant *u. e. eum uti*, vel *u. e. enim eum uti* etc. [90]) lib. V. c. 7. *praemium proposuit, qui invenisset.* ubi valeat ille codex, qui *ei* ante *qui* repraesentat. [91]) lib. I. cap. 35. *volgo ex oppidis publice gratulabantur.* Lambinus *ei* iniicit. de Fin. lib. II. c. 23. *tu enim eam* (voluptatem) *ipsam vis, quam modo ego dixi; et nomen imponis, in motu ut sit.* idem vir doctus, *et ei nomen imponis.* lib. III. c. 20. *quoniamque ea natura esset hominis, ut cum genere humano quasi civile bellum intercederet;* etc. ille rursum, *ut ei cum genere* etc. atque ita etiam lib. IV. c. 9. Iustinus lib. I. c. 9. *fratrem suum subiecit Oropesten: erat enim et oris et corporis lineamentis persimilis.* coniiciunt, *erat enim ei oris* etc. vel, *erant*

co Tuscul. 5, 7. Sed ante relativum ponendum pronomen demonstrativum a bonis scriptoribus non nisi alia caussa intercedente omittitur. Ex iis exemplis, quae Wopkensius affert, in secundo libro de Nat. deor. c. 54. suspectum est verbum *depellit:* vid. p. 257. Tuscul. 1, 8. corrupta videntur verba: apud Senecam recte legitur in codicibus: *ex qua expellit quicumque vult,* nec quidquam desideratur.

89) *Resisti* dicitur neutrali sensu, ut saepe fit: quod lexica monstrant.

90) Quod non male factum puto. Id etiam sensisse videtur Ernestius, qui emendaturus erat *possit.*

91) Etiam hoc loco Ernestium arbitror verum vidisse, codicum scriptura *ei, qui* non repudiata. Nam quod Goerenz. ad libr. de Fin. p. 137. comparat: *nos vellem praemio elicere posse, qui nobis aliquid attulisset.* diversae est rationis. Intelligitur enim *aliquis.* Reliqua, quae Wopkensius defendit, ad alienum genus pertinent.

enim et oris et c. l. persimiles. Curtius lib. III. c. 5. *descendit in flumen, vixque ingressi subito horrore artus rigere coeperunt; pallor deinde suffusus est* sc. ei. Heinsius, *pallore deinde suffusum os est.* confer Senecam epist. 11. et nomen *os* hic exprimi necesse non esse, facile intelliges.

Sequitur eodem cap. *Ut in araneolis aliae quasi texunt; ut si quid inhaeserit, conficiant, aliae autem ex inopinato observant, et siquid incidit arripiunt.* Mirum videbatur doct. Boherio, quod hic de araneis legitur, aliam texere rete, aliam vero illo uti, ut praedam arripiat quae incidat, quum experientia nos utrumque ab una eademque aranea fieri, aperte doceat. Legendum itaque suspicatur, *Ut in araneolis alias q. r. texunt; . . alias autem ex inopinato* etc. Sed quis non videt, quam hic comminiscitur vir amplissimus, loquendi formam esse duriusculam? Cum bona quidem illius venia, lectionis vulgatae hunc sensum esse arbitror, ut Tullius hic non de natura dissimili aranearum loquatur, quasi una aranea solummodo rete texat, et nihil agat
183 praeterea; altera reti texto tantum utatur, ut quidquid inciderit, arripiat. Illud autem dicit, cum aliquot eius generis animalcula laboribus suis intenta videamus, tum quaedam conspici rete texentia, dum alia, eo iam contexto, ex inopinato observent, et si quid inciderit, arripiant [92]). Sic unae eaedemque formicae et protudere fru-

92) „Ab inepta correctione ineptiore, etiam explicatione locum vindicat Wopkensius. Quasi gregatim ut formicae, ita araneae quoque operarentur." Ita Heindorfius. At hercle non haec erat Wopkensii sententia, quam ipsam non absurdam dixerim. Audiamus harum rerum peritissimum magistrum, celeberrimum Cuvierium, cuius verba Schinzius ita expressit Tom. 3. p. 110. *Diejenigen, welche*

menta solent, et protrudentium agmina cogere: quod tamen non vetat, quo minus cum Virgilio dicamus, ubi formicarum contemplamur labores:

— Pars grandia trudunt
Obnixae frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Instigantque moras. —

Cap. XLIX, 126. *Iam vero illa etiam notiora, quanto se opere custodiant bestiae, ut in pastu circumspectent, ut in cubilibus dilitescant; atque illa admirabilia.* Legebat praeses amplissimus, *atque alia admirabilia.* Quam quidem emendationem silentio praetergressus cl. Davisius, eodem tamen modo cum Lambino, *et pleraque alia* legebat in his de Leg. lib II. c. 25. - - *Solonis lege sublata sunt, quam legem - - in decimam tabulam coniecerunt. Nam de tribus riciniis et pleraque illa Solonis sunt: de lamentis vero expressa verbis sunt.* Loca se invicem vindicare videntur; cum praesertim pronomen *ille* passim idem exprimat quod *talis*, et vox illa posterior eundem, si quid ego video, usum obtineat [93]). Tusc. lib. I. c. 39. *His et talibus rationibus* etc. haud incommodius, si voluisset Tullius, ita scripsisset, *His et*

Netze ausspinnen, wohnen ganz ruhig im Mittelpunct des Netzes, oder in einem Schlupfwinkel nahe dabei, so wie aber eine ausserordentliche Bewegung im Netze anzeigt, dass sich etwas darin gefangen habe, so stürzen sie mit größster Schnelligkeit hervor etc. *andere bemächtigen sich ihrer Beute blos sprungsweise aus dem Hinterhalt.* Hoc est, quod Cicero dicit *ex inopinato.*

93) Non ita. In Leg. 2, 25. *illa* significat ea, quae antea commemorata et iam nota sunt. In loco de Nat. deor. *atque illa admirabilia* scribi posset, si sequerentur haec emendata, *quae nuper — reperta sunt*, omissis verbis *quid ea* vel *quam ea.* Unde vero haec? Nescio: illud tamen video, servatis his verbis commutari debere vocabulum *illa.*

pluribus huius generis rationibus. vel *His et aliis rationibus.* rursum lib. IV. cap. 37. *aut misericordes, aut invidi, aut tale quid.* lib. V. cap. 25. *quibus et talibus rebus exquisitis* etc. Locum Eustathii in Hexaëm. pag. 28. quem ad ea, quae modo antecesserunt, docte allegat
184 clar. Davisius, equidem, salva illius viri sententia, omni menda carere arbitror *Αἱ δὲ γέρανοι*, inquit auctor, *ὁμοῦ πᾶσαι ἐξ ἴσου ἵπτανται, μία δὲ προηγεῖται αὐτῶν, καὶ τακτόν τινα χρόνον προηγησαμένη, εἰς τὸ κατόπιν περιελθοῦσα τῇ μετ' αὐτὴν τὴν ἡγεμονίαν τῆς ὁδοῦ παραδίδωσιν.* Emendabat ille, *τῇ μεθ' αὑτὴν.* Sed *αὐτοῦ* pro *αὑτοῦ* vel *ἑαυτοῦ* est usitatissimum [94]). Ne verba apponam, vide Aelian. V. Hist. lib. VIII. c. 1. p. 482. et lib. XII. c. 21. princ. Isocrat. in Epist. p. 805. C. et D. p. 806. A. et B. et alibi. Palaeph. de Incr. §. 50. Lucian. I. p. 5. Xenoph. Cyropaed. lib. I. p. 31. A. lib. V. p. 119. B. p. 125. D. p. 137. B. p. 144. E. lib. VIII. p. 202. C. bis. et p. 213. D. Haec iam, de innumerabilibus, pauca quae ad manum sunt.

Cap LII, 130. *Accedit etiam ad nonnullorum animantium, et earum rerum, quas terra gignit, conservationem et salutem, hominum etiam sollertia et diligentia.* Alterutrum *etiam* in hoc loco plane vacat. Sed an ideo exscindendum? Ego non arbitror, neque pleonasmus hic displicuit erud. commentatoribus, siquid ex illorum silentio colligi liceat. Sic Pomponius D. de Testamentis: *nam etiam compotibus mentis personales actiones etiam ignorantibus acquiruntur.* quem locum

94) Innumerabiles loci ab editoribus temere mutati sunt. Vellem, aliquis de hac re distinctius disputasset: nam multiplex est et varia. In verbis, qualia sunt Plutarch. Alex. c. 10. *πικρῶς ἐλοιδόρησεν ὡς ἀγεννῆ καὶ τῶν ὑπαρχόντων περὶ* -*ὸν ἀγαθῶν ἀνάξιον*: ubique scripserunt *αὐτόν*.

ſuppeditavit Auſ. Popma de Uſu Ant. Locut. lib. II. c. 9. Noſter ſupra lib. I. c. 22. *non enim poeta ſolum ſuavis, verum etiam cetera quoque doctus ſapiensque traditur.* et Tuſc. lib. IV. cap. I. *Quin etiam arbitror -- Numam quoque regem Pythagoreum a poſteris exiſtumatum.* Seneca epiſt. 11. *Hic illum, quantum ſuſpicor, etiam cum ſe confirmaverit, -- ſapientem quoque ſequetur.* Gellius lib. XVIII. c. 12. *Poteſt etiam id quoque ... ſimiliter dictum videri.* Novatianus de Reg. Fidei cap. XXVIII. *Nec non* 185
etiam ſubdidit illud quoque. Lucretius lib. V. vſ. 714.

Eſt etiam quoque uti proprio cum lumine poſſit
Volvier etc.

vide quoque Plautum, Epid. IV. ſc. 2. et prol. Poenuli [95]. Hinc fruſtra erat Schefferus, qui *etiam* cancellabat in his Curtii lib. III. c. 6. *Aetas quoque vix tantis matura rebus, ſed abunde ſufficiens, omnia etiam eius opera honeſtabat.* Nec minus dura eſt iſta τοῦ *tamen* geminatio: Lactant. Opif. cap. VII, 9. *Cum tamen ipſa nuditas hominis mire ad pulchritudinem valeat; non tamen etiam*

95) Conf. p. 53. Sed uſus verborum *etiam quoque* non poterat comparari. Goerenzius contulit de Leg. 3, 2, 4. et de Orat. 2, 11, 48. et Acad. 2, 18, 58. quae tamen diſſimillima ſunt, neque *et etiam* ſaepe dicitur pro *vel adeo*, niſi ubi *et* vim habet copulandi. Cum Cic. de Leg. 3, 2, 4. *quod et in his etiam, qui nunc regnant, manet.* comparari poteſt Liv. 21, 54, 3. *ut et numero etiam, non animis modo valeatis.* In loco de Orat. legitur: *nam et teſtimonium ſaepe dicendum eſt, ac nonnumquam etiam accuratius.* Et in Academicis *etiam* non in una enuntiatione bis ponitur. In iis autem, de quibus Wopkenſius loquitur, verbis Heindorfius cur alterum *etiam* poſt *hominum* damnaverit, numquam perſpexi, neque ipſe alterum utrum vocabulum absque codicum auctoritate abiicere auſus eſſem. Occurrunt multa in Cicerone, quorum inſolentiam miremur, et multa adeo, quae nobis quidem diſpliceant.

capiti congruebat. Pari modo *iam* vacat post *nunc*, ad Fam. lib. X. ep. 20. *Nunc vero etiam iam erroris causa sublata est:* ubi non audiendi sunt, qui *iam* delent, aut transponendum putant: eandem enim *κακοφωνίαν* multis iam comprobavimus ad Acad. II, 2. *Igitur* etiam *πλεονάζει* post *ergo*, de Nat. Deor. lib. III. c. 17. *Quid igitur? ne ceteri quidem ergo Dii, quorum* etc.? ubi doct. Walkerus volebat, *Igitur ne ceteri quidem Dii, quorum* etc.? sed ita Lactantius et alibi passim, et Epit. cap. 49. *Si ergo Iudaei a Deo reiecti sunt, - - nulla igitur alia spes homini proposita est.* His confer, quae iam plura collegimus ad haecce verba Acad. I. c. 13. *Tunc, Varro; Tuae sunt nunc partes, inquit, qui ab antiquorum ratione nunc descissis.* Quibus adde quoque, quae ab lib. II. c. 27. *Sed de Physicis mox; - - ne tu - - videare mentitus. Sed ut ad* etc.

---

186 ## CAPUT XI.

Cicero in libro secundo de Nat. Deorum bis defenditur. Geminatio eiusdem verbi minus grata illustratur. Caesaris locus tentatur. Tria Ciceronis et Paterculi loca defenduntur. Adspiratio *utrumque spirandi actum notat. Cicero de recta hominis figura loquens ex Lactantio illuminatur, Davisiique lectio confirmatur; qua occasione* rectum *quoque animum non minus, quam* erectum *posse dici, in defensionem Plinii, probatur; Lactantiique loci, in quibus de sublimi hominis natura agitur, unus emendatur, alius illustratur et adstruitur.* Communis, *id est consociatus.*

Eodem lib. Tullii secundo de N. Deor. c. LIV. 135. ista de oesophago legimus: *Atque is agitatione et motibus linguae cum depulsum et quasi detrusum cibum ac-*

cepit; depellit. Offendebat illud erud. Davisium, quod verbum *depellit* intervallo tam exiguo post illud *depulsum* recurreret; cui orationis inconcinnitati tollendae sic operam dabat, ut pro *depellit* rescriberet *deglutit.* Quum vero verbum *deglutire* seculi Tulliani esse haud satis constet, ego rescribere malim, *cum DIVULSUM et quasi detrusum cibum accepit, depellit;* vel potius, *cum DEPRESSUM et quasi detrusum* etc. quo sensu verbo *deprimere* usus est Lactant. de Opif. cap. 10, 16. ubi de lingua loquens, inter alia dicit: - - *cibos colligit et conglobatos vi sua deprimit et transmittit ad ventrem.* Quin autem cibus, cum iam sit ab oesophago assumtus, recte dicatur *depelli,* non dubitare possumus. sic enim infra cap. seq. *Quemadmodum autem reliquiae cibi depellantur, tum adstringentibus se intestinis, tum rela-* 187
xantibus, haud sane difficile dictu est. vide quoque de Divin. lib. II. cap. 26. Quid si tamen in lectione vulgata nihil omnino moveamus, an repetitio haec erit intolerabilior, quam ista? supra cap. 39. *Adde huc - - speluncarum concavas altitudines, saxorum asperitates, impendentium montium altitudines.* ubi haec notabat editor cl. „Huiusmodi negligentia viris summis interdum obrepit, „ut hanc ob causam forte non mutanda sit vulgata le„ctio. Vide, pergit, quae diximus ad Min. Fel. Oct. cap. 8. p. 51." Verba Minucii digna sunt, quae hic ponantur. *Templa,* inquit, *ut busta despiciunt, deos despuunt,* - - *honores et purpuras despiciunt.* Et revera locorum istiusmodi numerus adeo est ingens, ut mirum videri non debeat, si etiam in loco proposito illud sermonis vitium ipsi Tullio dormitanti debeatur, non librario.[96])

96) Quod Heindorfius excidisse putat, *inferius,* non necessarium videtur. Sed codices Creuzeri et Norimberg. inte-

Acad. lib. I. c. 13. *qui.. nihil ſciri poſſe dixerunt; anguſtos ſenſus.., omnia tenebris circumfuſa eſſe dixerunt.* ubi recte rurſum Manucio obviam ibat Daviſius. lib. II. cap. 18. *Soletis dicere, cum viſa in animis imprimantur, non vos dicere, inter* etc. parum profecto grate ſonat illud geminatum *dicere*. de Finibus lib. V. cap. 27. *dico ea, quae dicat praeclare inter ſe cohaerere.* de Divin. lib. I. c. 34. *Tum ea ſacerdos dixiſſe dicitur*, etc. et cap. 44. *tum ex his quidam dixiſſe dicitur, non omnia illum transfugam auſum eſſe ſenatui dicere.* Tuſc. lib. V. c. 10. *cum ea, quae ſupra enumeravi, in malis numerent.* in his quid aures non plane obtuſas quodammodo poſſit offendere, non opus eſt demonſtrem. de N. Deor. II. c. 58. *nam et virtutes, et vitia cognoſcunt: iratum, propitium; laetantem, dolentem; fortem, ignavum; audacem timidumque cognoſcunt.* ubi notetur illud iteratum *cognoſcunt*. Caeſar de B. Gal. lib. I. c. 29. *In caſtris Helvetiorum tabulae repertae ſunt, literis Graecis confectae - -; quibus in tabulis nominatim ratio confecta erat,*
188 *qui numerus domo exiſſet eorum, qui arma ferre poſſent, et item ſeparatim pueri, ſenes, mulieresque.* legendum illic forſitan, *et item ſeparatim, QUI pueri* etc. Sed hoc in tranſitu. Non abſurdum fuerit, ſi quaedam etiam ex auctoribus Graecis, quos verſavimus, in rem praeſentem adducamus. Polyaenus lib. III. c. 9, 43. *οἱ Λακεδημόνιοι τὸ πλῆθος φοβηθέντες, καὶ τὴν φυγὴν τῶν ὀχυρῶν τόπων φοβηθέντες, ἀμαχεὶ φεύγοντες ᾤχοντο.* lib. IV. cap. 7, 4. *αὐτὸς δὲ ἐπὶ μιᾶς πλέων, καὶ Νικάνορα προσλαβὼν, ἔπλει πρὸς τὸν λιμένα τῆς Ἐφέσου.* et cap. 8, 4. *ὁ δὲ τοὺς ἡγεμόνας ἐκέλευ-*

gram ſcripturam ſervant hanc: *atque is, agitatione et motibus linguae quum depulſum et quaſi detruſum accepit, cibum depellit.*

σεν - - ὕλην ἱκανὴν καῦσαι, τὰ δὲ πυρὰ καίειν, πρώτης μὲν φυλακῆς δαψιλῆ etc. Xenoph. Cyropaed. lib. II. p. 56. [4, 2.] καὶ τῷ δευτέρῳ ἐκέλευσε ταυτά τοῦτον παραγγεῖλαι, καὶ διὰ πάντων οὕτω παραδιδόναι ἐκέλευσε. lib. I. p. 35. D. [6, 38.] *Καὶ σφόδρα μὲν καὶ ἐν τοῖς μουσικοῖς τὰ νέα καὶ ανθηρὰ εὐδοκιμεῖ, πολὺ δὲ καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς μᾶλλον τὰ καινὰ μηχανήματα εὐδοκιμεῖ.* non accedo Mureto, qui τὸ εὐδοκιμεῖ ex priore lōco delendum cenſuit, quod ſemel ſufficeret. Haec autem et plura id genus exempla faciunt, ut etiam in ſequentibus his locis, quae aliter ab alio tentantur, vix quidquam ego mutare auſim. de Fin. lib. I. cap. 14. *et ipſius fortunae modice ferre docet iniurias, et omnes docet vias* etc. ubi de Lambini coniecturà editum eſt, *et omnes monſtrat vias.*[97]) Tuſc. IV. cap. 15. *ex qua concitantur, quae ſunt . . . turbidi animorum concitatique motus.* coniiciunt docti, *ex qua cooriuntur*, vel *gignuntur.* et cap. 37. *Inveteratio autem - - aegrius depellitur, quam perturbatio; citiusque repentinus oculorum tumor ſanatur, quam diuturna lippitudo depellitur.* ultima vox malum pedem huc intuliſſe videbatur Daviſio. Ita quoque immerito, aut rationibus ſaltem minus certis, ſollicitari puto iſta Velleii Pat. lib. I. c. 9. *deſti-* 189
tutum omni ſpe coegit e Macedonia profugere. Quam ille linquens, in inſulam Samothraciam profugit. lib. II. c. 16. *cuius de virtutibus cum alii, tum maxime Q. Hortenſius - - retulit. Cuius pietati plenam P. R. gratiam retulit.* et cap. 17. *Nec aut Caeſari quidquam ex victoriis ſuis fuit laetius, quam ſervaſſe Corvinum, aut maius exemplum hominis grati ac pii, quam Corvinus in Caeſarem fuit. Non aliud bellum cruentius*

97) Meliora docet Goerenzius.

caede clariſſimorum virorum fuit. ubi vexabatur illud *fuit;* ſed componamus iſta Tuſc. V. c. 1. *Quod ſi ab his inventa et perfecta virtus eſt, et ſi praeſidii ad beate vivendum in virtute ſatis eſt: quis eſt, qui non* etc.? Lucret lib. I. vſ. 361.

Nam ſi tantundem'ſt in lanae glomere, quantum
Corporis in plumbo'ſt, tantundem pendere par eſt;
Corporis officium eſt quoniam premere omnia
deorſum.

Seneca de Ira lib. I. cap. 8. -- *difficilis ad ſalutem recurſus eſt. Quoniam nihil rationis eſt, ubi ſemel affectus inductus eſt, iusque illi aliquod voluntate noſtra datum eſt.*

Cap. LV. 136, *In pulmonibus autem ineſt raritas quaedam.. ad hauriendum ſpiritum aptiſſima: qui tum ſe contrahunt adſpirantes, tum ſe in reſpiritu dilatant.* Lectio haec ab ingenio cl. editoris eſt, qui illam ex diverſis codicum ſcripturis fabricatus eſt, qui dant *tum ſe ſpiritu,* vel *tum in ſe ſpiritu,* vel *tum ſe in ſpiritu dilatant.* Sed lectio iſta parum vel nihil habere videtur, quo palmam praeripiat vulgatae iſti, *tum in reſpiritu dilatant;* quandoquidem *ſe* facillime ſubauditur ex antecedentibus, licet non dixerit ibi auctor, *qui ſe tum contrahunt adſpirantes,* ſed *ſe* poſtpoſito, *qui tum ſe c. a.* vide quae diximus ad Acad. lib. II. c. 17.
190 Ut tamen verum fatear, non diſplicet mihi illa codicum impreſſorumque aliquorum ſcriptio, *tum ſe ſpiritu dilatant.* Neſcio enim, an vox *reſpiritus* ſit forte ſequioris tantummodo Latinitatis. [98]) *Adſpirare* autem poſ-

98) Recentiorum criticorum ſuſpiciones nil iuvant. Lambinus id propoſuit, quod unicum poterat probari *tum in reſpiratu dilatant.* Et quod nonnulli codices exhibere

se utrumque spirandi actum denotare, constat inde, quod supra cap. 33. *adspiratione aeris* sustineri dicuntur animantes; quae quidem *adspiratio* talis est, ut receptionem aeris, eiusdemque vicissim proiectionem complectatur. Sic volet Tullius, dum aerem ore naribusque hauriamus, vicissimque emittamus, pulmones sic affici, ut tum se contrahant, tum se aere immisso dilatent.

Cap. LVI, 140. *Qui primum eos humo excitatos, celsos et rectos constituit, ut Deorum cognitionem, coelum intuentes, capere possent.* Bene omnino se habet illud *celsos et rectos*, quod doct. Davisius ex codicibus deprompsit, vulgataeque lectioni substituit isti *celsos et erectos*. Duobus Lactantii locis, quos ille in testimonium adduxit, tertium et quartum addam, haud minus insignem atque luculentum. Sic autem non ineleganter loquitur hic auctor de Opif. Dei cap. 19, 10. *Qui si -- desideriis se carnis addixerit, cadet et premetur ad terram. Sin autem, .. statum suum, quem RECTUM recte sortitus est, promte constanterque defenderit, -- vitam merebitur sempiternam.* lib. II. cap. 1, 15. *Parens enim noster ille unus et solus, cum fingeret hominem, id est animal intelligens et rationis capax; cum vero ex humo sublevatum, ad contemplationem sui artificis erexit.. Ipsi ergo sibi renuntiant, seque hominum nomine abdicant, qui non sursum adspiciunt, sed deorsum. nisi forte id ipsum; quod RECTI sumus, sine causa homini attributum putant.. Sed nobis proprie datum est, coelum rigidis ac stantibus intueri; ut*

dicuntur *respiram*, non aliam in se habet oblitteratam vocem quam *respiratu*. Nam sunt codices, in quibus *tu* et *m* vix dignoscas.

191 *religionem ibi quaeramus, ut Deum, cuius sedes illa est, quem oculis non possumus, animo contemplemur.. Est autem pravissimum, cum ratio corporis RECTA sit, quod est temporale; ipsum vero animum, qui est aeternus, humilem fieri: cum figura et status nihil aliud significent, nisi mentem hominis eo spectare oportere, quo vultum; et animum tam RECTUM esse debere, quam corpus, ut id, cui dominari debet, imitetur.* Ex quo loco *rectum* quoque *animum* dici posse constat, cum vulgo et non male quidem dicere soleamus *erectum;* quod mihi aurem vellicat, ut emendationem literatissimi Wassei supervacuam videri declarem, qua *erectos* legebat pro *rectos,* in hisce Plinii Paneg. cap. 44. *Amas constantiam civium, rectos ac vividos animos non, ut alii, contundis ac deprimis, sed foves et extollis.* Has Ennius in Fragm. p. 59. vocat *mentes, rectae quae stare solebant:* eoque modo Horatius lib. IV. oda 9. *animum* dixit *secundis temporibus dubiisque rectum.* vide quoque I. F. Gron. ad Senecae epist. 104. quo plura ex Seneca, Cicerone, Ammiano aliisque adderem, si necesse esset. [99]) Atque haec quidem de Plinii loco hactenus. Iam quoniam de praestanti et sublimiore hominis natura sermo fuit, illud adhuc verbo addamus, *eodem* pro *eadem* legendum videri in his Lactantii de Opif. Dei cap. 8, 2. -- *hunc ad coeli contemplationem rigidum erexit, bipedemque constituit, scilicet ut eadem spectaret, unde illi origo est.* [100]) Epitomes autem cap. 71. *Non potest* (homo) *esse solubilis, qui cum Deo et vultu et*

99) Vid. Burmann. ad Propert. 1, 19, 24. p. 181.

100) Ita iam Erasmus emendaverat, et omnes assensi sunt. At non necessaria est correctio. Quidni enim recte dicatur *eadem, unde?* quum accusativo idem exprimatur, quod adverbio.

mente communis eſt[101]): fuit aliquando, ut cum viro quodam eruditiſſimo exiſtimarem, ſcripſiſſe Lactantium, *cui cum Deo et vultus et mens communis eſt:* ſicuti loquitur ille auctor Inſtit. lib. VII. cap. 5, 6. et de Opif. Dei cap. 8, 3. At poſtea me de neceſſitate emendationis illius 192
dubitare coëgit ſimilis uſus vocis *communis*, Acad. l. I. c. 12. *opinio, quae eſſet imbecilla, et cum falſo incognitoque communis*, i. e. conſociata.

CAPUT XII.

In lib. II. Ciceronis de Nat. Deor. quatuor loco in lectione vulgata ſtabiliuntur. Ambiguitas, qua verbum ſit ad nomen remotius referendum, adſtruitur. Cicero bis vindicatur, una cum loco Curtii ac Paterculi. Encliticum que, *pro quoque, initio pericoparum.* Arte, *i. e. dextre, perite. Ciceronis locus de Divin. tentatur.*

Verſemur adhuc paullifper in libro ſecundo Ciceronis de Nat. Deorum, ubi cap. LVII, 142. *Quis vero*, inquit, *opifex, praeter naturam, qua nihil poteſt eſſe callidius, tantam ſollertiam perſequi potuiſſet in ſenſibus? Quae primum oculos membranis tenuiſſimis veſtivit et ſepſit: quas primum perlucidas fecit, ut per eas cerni poſſet; firmas autem, ut continerentur.* Elegantior erit, concedo, et concinnior oratio, ſi cum Lambino reſcribemus, *ut continerent*, ſcilicet oculos; nam ſi *continerentur* adſervemus, ſubaudire oportebit vox *oculi;* quod non niſi aliqua cum difficultate fieri poteſt, quum verbum *continerentur* a ſubiecto ſuo (ut loquimur) *oculi*

101) Sic Heumannus quoque coniecit: nec ſufficit comparare locum Academ., qui non eamdem conſtructionem habet.

vocem *membranae* dirimatur. At ſaepenumero fit, ut verbum aliquod aut pronomen cum nomine remotiore ſit conſtruendum. Id clare docet illud *idque providit,* in his quae ſequuntur: *Sed lubricos oculos ſecit,* (natura) *et mobiles, ut et declinarent, ſiquid noceret, et aſpectum quo vellent facile converterent. Acieſque ipſa, qua cernimus, quae pupula vocatur, ita parva eſt, ut*
193 *ea quae nocere poſſint, facile vitet. Palpebraeque ſunt tegmenta oculorum,* (ſic enim lego, vel *Palpebrae quoque,* non *Palpebraeque, quae* etc. nam parentheſis, quam hic fingit editor clariſſimus, incommodior videtur) *molliſſimae tactu, ne laederent aciem, aptiſſime factae et ad claudendas pupulas, ne quid incideret, et ad aperiendas: idque providit,* (ſc. natura) *ut identidem fieri poſſet cum maxima celeritate. Munitaeque ſunt* etc.[102]) confer illud *compegit* et *noluit* Lactantii de Opif. cap. V, 4. Itaque Caeſar de B. Gal. lib. I c. 18. *Caeſar concilium dimittit, Liſcum retinet. Quaerit ex ſolo ea quae in conventu dixerat. Dixit* (Liſcus nimirum) *liberius atque audacius. Eadem ſecreto ab aliis quaerit* (ſcilicet Caeſar): *reperit eſſe vera.* Nepos Epam. cap. 10. *Hic uxorem nunquam duxit; in quo cum reprehenderetur .. a Pelopida, qui filium habebat infamem; maleque eum in eo patriae conſulere diceret* (Pelopidas), *vide, inquit, ne tu peius conſulas, qui* etc. Plura And. Boſius ad Pelop. cap. 3, 3. Sulp. Severus Hiſt. Sac. lib. I. c. 18, 3. *Si quis ſervum proprium, ſervamve percuſſerit, exque eo ictu obierit; reus iudicio fiet.* Hyginus Fab. cap. 8. *Antiopam vinctam adduxit in Citheronem: parit geminos,* ſc. Antiopa. ubi talia larga

102) Hanc egregiam emendationem Heindorfius ignoravit, aut ſilentio repudiavit. Quam ipſe fecit, emendatio non praeſtat. *Que* exprimit rationis aequalitatem.

manu coacervantem vide doct. Munkerum. consule quoque illustr. Clericum, Crit. P. II. S. I. cap. 10, 8. et in comm. ad Genes. XXIX, 28. Quae cum ita sint, parum abest quin etiam loca sequentia sincera esse persuasum habeam. supra cap. 31. - - *virtus, concordia . . . dedicatae sunt. Quae qui convenit penes Deos esse negare, cum eorum augusta et sancta simulacra veneremur?* ubi doct. Boherius *Quas* et *earum* rescribit, ne quis illud *eorum* ad proximum substantivum *Deos* referat. [103]) Tusc. lib. I. cap. 38. *Endymion vero - - nescio quando in Latmo obdormivit, qui est mons Cariae; nondum, opinor, experrectus.* ubi varie fluctuant viri docti. de Divin. lib. I. c. 52. *nam et ad hostiam deligendam potest dux esse vis quaedam sentiens, quae est toto confusa mundo: et tum ipsam cum immolare velis, extorum fieri mutatio potest.* ubi Lambinus legebat, *et tum cum hostiam ipsam immolare velis,* etc. Curtius lib. III. c. VI, 2. *Nulli promissum eius placebat, praeter ipsum cuius periculo pollicebatur* sc. medicus. in quibus non erat, quod verbum *pollicebatur* παθητικῶς accipiendum existimaret Raderus. Vell. Paterc. lib. II. cap. 15. *arma adversus Romanos cepit* (Italia). *Quorum ut fortuna atrox, ita causa fuit iustissima: petebant enim* etc. *Quorum* refer ad substantivum remotius *arma;* ut phrasis sit illi similis, ibid. cap. 16. *Tam varium atque atrox fortuna Italici belli fuit.* Festinabat igitur vir eruditissimus, cum pro *Quorum, Sociorum* reponebat. 194

Cap. LVIII, 145. *Omnisque sensus hominum multo antecellit sensibus bestiarum.* Encliticum *que* transi-

103) Vid. Heindorfius ad h. l. In Tuscul. nunc restitutum legitur: *ut nescio quando in Latmo obdormivit, — nondum opinor, est experrectus.*

tioni minus aptum videbatur doct. Walkero, quam, quod substituendum putabat, *quoque*. At vero transitus, quem hic facit Tullius, non est talis, quin aliquam habeat connexionem cum antecedentibus, quibus sensuum facta descriptio est. Quidquid id est, saepissime sic novam sententiam inchoat particula copulativa; sive ea sit *que*, sive *et*, *ac*, vel *atque*.[104]) Neque exempla huius rei e longinquo arcessenda sunt: hoc ipso cap. se oggerunt. Tale est illud, *Auriumque item est* etc. et rursus, *Nariumque item est* etc. cap. superiore: *Aciesque ipsa* etc. cap. 52. *Multaque alia* etc. Tu loca, si tanti est, inspice, et confer quae iam alibi in antecedentibus de patentissimo copulativorum usu diximus. Sequitur eodem cap. *Nariumque item et gustandi et arte tangendi magna iudicia sunt.* Non video, cur contra istam lectionem tot insurrexerint eruditi. Guielmius coniiciebat, *et perite tangendi;* Manutius ac Lambinus, cum codice uno et altero, legebant *et pariter tangendi;*
195 Davisius denique, transpositis vocibus reficiebat *pariter et tangendi;* quod etiam suadere putabat codicem Med. et Lincoln., in quibus erat, *gustandi arte et tangendi.* Nisi vero hanc codicum istorum lectionem a Tullio esse velimus, vulgata satis esse sincera videtur, si modo illud *arte* sic accipiamus, ut significet *perite*, *dextre*, *apte*, ut etiam Belgae dicimus *met konst.*[105]). Ea quidem

104) Aliquantulum differunt hae particulae, Vid. Tursellin. s. v. ATQUE.

105) At quid *arte tangere* sit, non intelligitur. Omnis scripturae varietas orta videtur lineola forte superducta. Nam *apte* alii legerunt *aperte*, alii *arte*, alii fecerunt *pariter*, quod omnium maxime est superfluum. Sed *apte tangere* id est, quod ad iudicium tactu conficiendum requiramus: nam nisi apte admotis manibus, nulla inest in

huius nominis vis haud inuſitata eſt. ſic enim Virgil, Georg. IV. vſ. 56. de apibus, - -

—— hinc arte recentes
Excudunt ceras, et mella tenacia fingunt.

Aeneid. lib. I. vſ. 643.

Arte laboratae veſtes, auroque ſuperbo,

lib. V. vſ. 442.

Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum, etc.

et lib. VII. vſ. 755.

Mulcebatque iras, et morſus arte levabat.

Phaedrus lib. II. epil.

Et arte fictas animus ſentit fabulas.

ubi lege novum commentarium erudit. Burmanni. Atque hinc forte procedere licet ad emendanda iſta Divin. lib. I. cap. 48.

Hinc Remus auſpicio ſe devovet, atque ſecundam
Solus avem ſervans. At Romulus etc.

Quamvis cl. Daviſius ediderit, *Solus avem ſervat,* non tamen de nihilo eſt vulgatum illud participium *ſervans;* quod eo nos ducit, ut ſic Tullium dediſſe ſuſpicemur: 196

—— ARTE ſecundam
Solus avem ſervans. ——

Quam coniecturam probavi etiam aliquando conſanguineo meo amiciſſimo, viro doctiſſimo et acutiſſimo, Tib.

hoc ſenſu cognitio. De voc. *aptus* vide quae affert Nonius 4, 3. et inter ea Ciceronis verba in libro de philoſophia: *altera eſt nexa cum ſuperiore, et inde, apteque pendens.*

Hemsterhuis; quo quidem magis confidere licet, non infelicem me in hac divinatione fuisse augurem.[106]

Cap. LIX, 147. *De quo dum disputarem, tuam mihi dari velim, Cotta, eloquentiam.* Enallage temporum quamvis imitanda non sit, non tamen loco est movenda, nec dica, quod fecit cl. editor, librariis scribenda. Sic certe silentio praetermittenda non fuissent ista cap. 1. huius libri: *Eundem equidem mallem audire Cottam, dum..veros inducat*, pro *induceret*.[107]

106) Codices praebent *servat*: recte. *Servans* scripserunt, qui de mensura verbi solliciti erant.

107) De discrimine dictionum *velim* et *vellem* disputavit Heindorfius ad Horat. Sat. 1, 1, 65. et ad Cic. de Nat. d. 2, 1, 2, et ad 2, 59, 147. utrumque locum ex ea ratione corrigens, qua Latini cum Graecis *vellem* dixissent de re, quae non fuisset, aut non potuisset fieri. At ipsos Graecos etiam ἐβουλόμην dicere de re praesente, quam quis fieri velit, observat Matthiae Gramm. p. 970. Et quum dico *velim fieri*, nonne rem opto, quae non est? Neque vero *vellem* temporis praeteriti notionem in se habet, sed praesentis. Quid igitur interest inter loquutiones has? Liv. 2, 37, 4. *nimio plus quam velim nostrorum ingenia sunt mobilia.* Cic. ad Fam. 7, 3, 21. *habes epistolam verbosiorem fortasse, quam velles.* Utrumque recte dicitur. Igitur distinguamus ante omnia necesse erit modum optativum, quo, quid optemus fieri, pure exprimitur, et eum modum, quo optativa enuntiatio submittitur conditioni, quae saepe in eo cernitur, quod res non possit fieri, aut non facta sit. Potentialem eum appellaverim, sed ab eo, qui ex universa conditione nominatur, aliquanto diversum. Haec autem ab eo qui loquitur interdum confunduntur ita, ut rei conditioni tribuatur, quod tantum in animi cogitatione et voluntate positum est. Ponitur *vellem*, ubi diceres *velim*: utrumque enim praesens est. Sic nos Germani dicimus: *ich wünschte* pro *ich wünsche*, *ich glaubte wol* pro *ich mag wol glauben*. Atque recte legitur apud Ciceronem de Nat. d. 2, 1. *eumdem equidem mallem audire Cottam, dum qua*

Nec sane tolerabilior est illa permutatio, de Leg. lib. II. c. 19. *ut, ne morte patrisfamilias sacrorum memoria intercideret, iis essent ea adiuncta, ad quos eiusdem morte pecunia venerit.* pro *venisset.* de Fato cap. 20. *Ita quum attulisset nullam causam, q. i. d. e., tamen aliquid sibi dicere videtur, quum* etc. malles *attulerit,* vel *dicere videbatur.* Acad. II. c. 32. *Quae cum exposuisset, adiungit* etc. sic quoque de Fin. IV. c. 6. Min. Felix Oct. cap. 34. *et cum ipsum mundum perpetuum et insolubilem diceret esse fabricatum, addit tamen* etc. et cap. 3. *ut.. enataret, dum leni impetu labitur; vel .. emergeret, dum assiduo saltu sublevatur.* et cap. 20. - - *dum gestiunt eorum memorias in statuis detinere, sacra facta sunt, quae fuerant adsumta solatia.* Lactant. lib. IV. c. 17. *praedixerat fore ut propheta maximus mitteretur a Deo, qui sit supra legem, qui*

eloquentia falsos deos sustulit, eadem veros inducat. i. e. vellem, si possem, quod modestius dicitur quam *volo.* In 2, 58, 147. utrumque bene dicitur: *de quo dum disputem, tuam mihi dari velim, Cotta, eloquentiam.* et: *de quo dum disputarem, tuam mihi dari vellem eloquentiam. Dum* est per illud tempus, *solange.* Sed per *velim* exprimitur, rem in optatis esse; per *vellem* autem, si fieri posset et res ipsa concederet, optatum iri. Apud Horatium Serm. 1, 2, 54. non falsum esset, quod damnabat Heindorfius: *ut tibi si sit opus liquidi non amplius urna vel cyatho et dicas: magno de flumine mallem, quam ex hoc fonticulo tantumdem sumere.* Nam *dicas* et *mallem* non cohaerent constructione, et *mallem* significat: si fieri potest seu posset, (quo certe non affirmatur, id fieri non posse) optarem: qua tamen moderatione sententiae hic quidem non opus est. Cic. Brut. 71, 249. quod in codicibus legitur, probari poterat, non refelli: *nae ego, si ita est, vellem tibi eum placere quam maxime:* quae reddas: *wenn dies also ist, möchte ich wünschen.* quod modestius dictum quam *velim.* Est enim, vellem, si permissum esset.

voluntatem Dei ad homines perferat. vide quoque de
197 Opif. Dei cap. 11, 4. Nepos Eum. cap. 8. *Utque quam minime fieret ignis in caſtris, iter, quod habebat, omnes celat.* Auctor de B. Afr. cap. 85. *Ducem aliquem requirunt, quem reſpicerent.* [108]) Plura doct. Ienſius Lection. Lucian. lib. I. cap. 4. et Cortius ad Salluſt. Cat. cap. 34. et 44. Hiſce munimientis quoque ſe defendere poſſe loca ſequentia videntur. Acad. lib. II. c. 18. *An non videmus hoc uſu venire, ut quos nunquam putaſſemus a nobis internoſci poſſe, eos, conſuetudine adhibita, tam facile internoſceremus* etc. ubi clar. Daviſius, propter ſeqq. imperfecta, legebat *veniſſe*, pro *venire*; ſed vel illud *venire* ſi in imperfecto intelligas, quid abſurdum? [109]) quemadmodum etiam in loco Ciceronis propoſito vel omnis ſublata erit enallage, ſi infinitivum *dari* imperfecti ſignificatione accipiamus. Rurſum lib. I. Tuſc. cap. 7. *ſic enim mihi in praeſentia occurrit, ut appellarem ἀξίωμα.* ubi idem ille literator cum codice quodam, legebat *appellem.* [110]) lib. IV. c. 11. *nam cum eſt*

108) Wopkenſius miſcuit varia exempla. In Cic. de Leg. 2, 19. perfectum inſervit notioni conſtituendae eorum, ad quos penuria venerit. Non hiſtoricum eſt. Ex reliquis plura habent praeſens pro praeterito in afferendis dicentium verbis: alia pertinent ad uſum vocabuli *dum*, de quo vid. Heindorf. ad Horat. Sat. 1, 5, 72. Apud Lactantium correxerunt *mittatur*: ſed verba *qui ſit—perferat* ille de ſuo adieciſſe videtur explicandi cauſſa. In Nepot. Eum. 8. punctum ponendum eſt poſt *caſtris.*

109) „Sed eſt hic infinitivus perfecti graeci loco, et recte per *venire ſolere* explicatur." Ita Goerenz. ad h. l. Intellexiſſe videtur praeſens graecum. Altera pars ſententiae ad quodcumque tempus refertur, altera ad rem aliquando factam: quod aliquando ſimilia internoſcebamus, id ad ea pertinet, quae uſu veniunt.

110) *Occurrit* perfectum eſt. In 4, 11. *quae ſanaret* eſſet, quae ſi adhiberetur, ſanaret. Sed alii codices praebent

concupita pecunia, nec adhibita continuo ratio, .. quae ſanaret eam cupiditatem; permanat in venas etc. ubi legendum coniicit Bentl. *quae ſanet* etc. lib. II. cap. 15. *quae* (arma) *quidem ita geruntur apte, ut, ſi uſus foret, . . pugnare poſſint.* ubi idem vir doctus ſcribit: *ſi uſus ferat.* Eleganter autem eodem ſenſu *uſus eſſe* dicitur, quod docuit Daviſius ad iſta Caeſ. B. Gal. lib. IV. c. 2. *ad quos ſe celeriter, quum uſus eſt, recipiunt.*

CAPUT XIII.

198

In lib. II. Cic. de N. Deor. recepta lectio bis terve vindicatur atque emendatur. Percipere *pro pertrahere. Relativi qui uſus quidam ſingularis illuſtratur. Salluſtius, Seneca, Felix, et Paterculus defenduntur. Ellipſis pronominis* is. *Tria Ciceronis loca obiter adferuntur.* Reputare et cogitare. *Cicero vindicatur.*

Perveneramus iam ad cap. 59. libri ſecundi Cic. de Nat. Deorum, in quo unus et alter locus adhuc occurrit ventilandus. *Primum enim,* inquit Cicero, *a pulmonibus arteria usque ad os intimum pertinet; per quam vox, principium a mente ducens, percipitur et funditur.* Non video equidem, quomodo hic *proiiciatur,* quam *percipiatur,* aptius videri poſſit. Vox oritur a mente, deinde per arteriam, a pulmonibus usque ad os intimum pertinentem, percipitur, et funditur. Quid dici potuit ordinatius? Verbum autem *percipere* eandem vim habebat ſupra cap. 56. *Et aures, cum ſonum percipere debeant, qui natura ſublime fertur,* etc. ubi

ſanet. In 2, 15. *foret* ineptum eſt: recte emendarunt *ferat.*

tamen docti volebant legi *accipere, excipere,* vel *recipere.* Sed eodem modo Lactantius quoque *percipi* ad auribus vocem dicit per cavos sinus, cum de Opif. Dei cap. 8, 7. sic loquitur: *Nam et forma ipsa mirandum in modum ficta, quod earum foramina voluit esse nuda et inobsepta; quod et minus decorum, et minus utile fuisset, -- nisi perceptam per cavos sinus* (vocem) *et repercussu retentam foramina ipsa conveherent,* etc. [111]) Iam verbi *percipere* vis elegans, nisi ego quidem fallor, in aperto est; ut tam ori, quod vocem per arteriam
199 haurit, quam auribus, quae eam per sinus suos recipiunt, attribui satis Latine queat. Si statuerint viri doctissimi, *percipere* seculo Tulliano nil aliud denotasse, quam intelligere, cognoscere, errasse mihi plane videntur.

Sequitur ibidem: *Deinde in ore sita lingua est, finita dentibus. Ea vocem inmoderate profusam fingit et terminat, quae sonos vocis distinctos et pressos efficit.* Coniiciunt -- *terminat, sonosque vocis* etc. vel *terminat, atque sonos vocis.* Ego, sola distinctione mutata, lego, -- *terminat. Quae sonos vocis* etc. Saepe enim fit, ut pronomen relativum sic periodos inchoet, ut demonstrativi pronominis vicem aliquomodo praestare videatur, nexumque cum antecedentibus paulo incommodiorem habeat. [112]) Exemplis res certior erit at-

111) „Quorum tamen locorum diversa est ratio, quum sonus ibi aut vox significetur, quae extrinsecus percipiatur. Hic quidem arteria vocem a mente ductam rectius, opinor, diceretur *recipere* vel *excipere*, tum *fundere*, seu *emittere.*“ Haec Heindorfius. Sed arteria non tantum excipit vocem, sed complectitur et tenet. Hoc est *percipere.* Plinius Hist. nat. 21, 5, 13. *calorem percipere.*

112) Hic usus uti non erat declarandus demonstratione exemplorum, ita ab hoc loco alienus est. Inconcinna exsistit oratio, praemisso pronomine *ea.* Scribendum est *atque.*

que clarior: infra lib. III. c. 34. *Atque homo acutus -- in eadem ſententia perſeverabat. Qui cum ad Peloponneſum claſſem appuliſſet* etc. ubi mallet quis, *Hi cum* etc. de Divin. lib. I. c. 33. *Haec improbantur a Peripateticis, a Stoicis defenduntur. Quorum alia ſunt poſita in monumentis* etc. ubi eodem iure, quo in loco de N. D. propoſito, reponere liceret, -- *defenduntur, atque eorum alia* etc., ſed conticuerunt interpretes, et bene meritoque conticuerunt; ut et ibidem cap. 24. *Poſt triennium ante devovit ſe, et in aciem Latinorum irrupit armatus: quo eius facto ſuperati ſunt et deleti Latini. Cuius mors ita glorioſa fuit,* etc. quae quidem melius hoc modo inter ſe cohaererent, -- *Latini. Atque huius mors* etc. vide quoque cap. 17. et cap. 51. de Fato cap. 14. *Itaque premebat alio modo, nec ullam adhibebat calumniam. Cuius erat haec concluſio* etc. Tuſc. lib. II. 18. *Quas hic voces apud Sophoclem in Trachiniis edidit? Cui cum Deianira -- tunicam induiſſet,* etc. hoc eſt, *Nam cum ei Deianira* etc. Inſpicienda iſtiusmodi exempla in contextis ſunt, ne 200
nos in deſcribendis verbis nimium prolixi eſſe cogamur. Talia quoque multa reperiuntur in Corn. Nepote. Sic in Themiſt. cap. ult. *Huius ad noſtram memoriam monumenta manſerunt duo: ſepulcrum prope oppidum, in quo eſt ſepultus: ſtatuae in foro Magneſiae. De cuius morte multis modis apud pleroſque ſcriptum eſt, ſed* etc. mallet forte quis ex ſuae linguae idiotiſmo, *De huius autem morte* etc. in Epam. cap. 7. -- *erat enim ibi privatus numero militis. A quo cum peterent opera* etc. Pari modo Salluſtius Catil. cap. 4. *Igitur de Catilinae coniuratione quam veriſſime potero, paucis abſolvam: nam id facinus inprimis ego memorabile exiſtimo, ſceleris atque periculi novitate. De cuius*

moribus pauca prius explananda sunt, quam initium narrandi faciam. En tibi locum omnem, ut hac occasione Rivium frustra esse declarem, qui *hominis moribus* rescribat, ne quis pronomen *cuius* ad proxime superius substantivum referat; quem errorem, quamvis tacite adsumserint Wasseus et Cortius, refellere tamen possunt ista, quae non hic tantummodo, sed etiam supra ad cap. 57. collegimus. [113]) Caveamus porro, ne de puritate loci illius dubitemus, Senecae rhetoris Controv. lib. IV. p. 321. *Necessitas magnum humanae infelicitatis patrocinium est. Haec excusat.. Romanos, quos ad servilem dilectum Cannensis ruina compulit. Quae quicquid coëgit, defendit.* sic enim distinguendum, non uti vulgo, .. *compulit, quae q. c. d.* [114]) Ne anxios de loci integritate reddat animos, quod doct. Schultingius ad h. l. Vellet, inquit, forte quis, *eaque;* sed vulgatum, addit ille, non est temere damnandum. Nos vero, vulgatum non esse ullo modo sollicitandum, adfirmare ausimus. Standum etiam arbitror pro sanitate lectionis illius, Min. Fel. Oct. cap. 36. *aves sine patri-*
201 *monio vivunt, et in dies pecua pascuntur: et haec nobis tamen nata sunt: quae omnia si non concupiscimus, possidemus.* ubi Iac. Perizonius multo concinniorem sententiam fore dicit, si legas, *qui omnia* etc. Nec minus sana sunt ista Velleii Paterc. lib. I. cap. 1.. *factum eius a Diis comprobatum, spatio vitae et felicitate imperii apparuit; quippe vixit annis nonaginta, regnavit septuaginta. Qui se etiam a Pyrrho, - virtute*

113) Omnes libri perhibent *de cuius hominis moribus.*

114) Nec comma, nec punctum ponendum videtur, sed colon: nam valet relativa vis pronominis, quod saepe ponitur pro *nam is*, ut apud Graecos ὅς pro ὅς γάρ. vid. Matthiae Gramm. p. 893. edit. sec.

vindicavit. ubi Th. Munkerus volebat, - - *ſeque etiam a Pyrrho* etc. [115]).

Cap. LXIII, 158. *Canum vero tam fida cuſtodia, tamque amans dominorum adulatio, .. tanta alacritas in venando, quid ſignificat aliud, niſi ſe ad hominum commoditates eſſe generatos?* Quid ibi iſta volunt, - - *quid ſignificat aliud, niſi ſe .. eſſe generatos?* An *ſe* hic erit pro *illos?* cuius generis exempla quaedam collegit doct. Munkerus ad Hyg. Fab. cap. 60. [116]) Ego potius maximam iſtam duritiem minima mutatione ſuſtulerim, expungenda vocula *ſe* poſt coniunctionem *niſi;* ex cuius ultima ſyllaba, dormitante ſcriba, facillime prognaſci illud *ſe,* Ciceronique obtrudi potuit. Sic dicet auctor, per iſta canum admiranda declarari, eſſe eos ad hominum commoditates generatos. Scilicet ſubaudiendum relinquitur pronomen *eos,* quam ellipſin nemo ignorat eſſe vulgarem; ut plura illius exempla proferre non opus ſit, quam fecimus ad Tuſc. lib. I. c. 36. facturique ſumus ad Divin. lib. I. cap. 17. Hic tantum loca quae-

115) Iterum defendit vulgarem ſcripturam in Miſcell. Obſerv. Tom. 8. p. 21. additque praeterea emendationem *quin ſe etiam,* quam Ruhnkenius non repudiandam cenſet. Equidem dubito. Nam quod per *quin etiam* adiicitur, maius eſſe debet antecedente, cui opponitur, re. Sed virtutem parem recte intellexit Heinſius. *Virtus* enim hoc loco dicitur iuſta ultio. Quare aſſentior Wopkenſio vulgarem ſcripturam defendenti. Graecis communis eſt hic uſus relativi.

116) Ab antiquis poetis et a recentiſſimis ſcriptoribus ſaepius *ſe* pro *eum* ponitur, ubi, quo referatur pronomen, ex antecedentibus colligi poteſt. Vid. Buchner. ad Venantium p. 56. Ex optimis autem ſcriptoribus exempla protulit Ruddimannus Tom. II. p. 54. quae cum hoc loco Ciceronis apte comparabuntur.

dam apponam, in quibus habeo, quod eruditorum conatibus ſubſcribere vix auſim. Acad. lib. I. c. 11. *Sed quia nihil, quod cadere in eam* (comprehenſionem) *poſſet, relinqueret, quodque natura quaſi normam ſcientiae et principium ſui dediſſet, unde* etc. ubi tentant, *quodque eam natura*, vel *quamque natura* etc.
202 de Leg. lib. I. c. 8. *ut ea - - non fortuito nata videantur, nec ſolum ea - - ſed etiam pecudes; quod perſpicuum ſit, partim eſſe ad uſum hominum - procreatas*, ſcil. eas pecudes. ubi cl. editor legendum ducit, *quas perſpicuum ſit*, etc. [117]) item lib. III. cap. 8. *At mehercule ego, frater, quaero de iſta poteſtate* (tribunorum plebis) *quid ſentias. Nam mihi quidem peſtifera videtur, quippe quae in ſeditione et ad ſeditionem nata ſit. Cuius primum ortum ſi recordari velimus, inter arma civium - - procreatum videmus.* legebat idem vir doctus, - - *velimus, tribunatum inter arma civium - - procreatam videmus.* ego potius leviſſimo brachio repoſuerim, - - *velimus, inter arma civium - - procreatam videmus*, ſcil. illam poteſtatem. niſi forte ſit ſchema ad rem ſignificatam, quo ita loquatur Tullius, tanquam ſi ſupra non *poteſtatem* tribunorum, ſed maſculini ge-

117) Haec emendatio non facta erat ob intelligendum pronomen *eas*, ſed propter conſtructionis difficultatem in verbis *quod perſpicuum ſit*. Illud *quod* enim non poteſt accipi pro *ut*, neque etiam pro *ita ut hoc*, quemadmodum explicuerunt viri docti. *Perſpicuum ſit* dictum videri poteſt, uti paullo poſt c. 9. *perſpicuum ſit illud:* et *quod*, pro *quo* poſitum, reddatur *in wie fern.* Eſt autem quoddam attractionis genus, quod ſaepe fefellit criticos. Quo refero etiam Catulli 62, 20. *Heſpere, qui coelo fertur crudelior ignis? Qui natam poſſis complexu avellere matris.* nominativus eſt, et *qui poſſis*, quod eſt *quippe* dicitur pro *quomodo poſſis*.

neris vocem *tribunatus* nominasset. de quo schemate diximus iam ad huius de N. D. libri cap. 36. [118])

Cap. LXV, 163. *Multa cernunt haruspices; multa augures praevident; - - quibus cognitis, multae saepe res hominum sententia atque utilitate partae, multa etiam pericula depulsa sunt.* Et hic quoque locus maximam iniuriam a librariis scriptoribus passus est: quis enim nobis Oedipus sensum aliquomodo idoneum ex his exsculpat, *multae saepe res hominum sententia atque utilitate partae?* Lambinus igitur coniectura audacula recepit, *multae saepe res ex animi sententia atque utilitates partae.* Davisius legebat, *multae saepe res horum scientia atque utilitates partae*, vel omnia ista *hominum sententia atque utilitate*, tanquam ex marginali nota conflata, tollebat. Cum vero hi viri industriam nostram, ad genuinam loci lectionem perscrutandam, suo exemplo excitent; nil vetat, quominus aliud in symbolam conferre, atque loco prorsus male 203
affecto gratiam quandam inire conemur. Ista autem mihi incidit suspicio, scripsisse nostrum auctorem, *multae saepe res hominum SOLERTIA AC SEDULITATE partae.* Per haruspicinam, auguria, etc. monstrari vult Balbus hominibus, quae res, quibusque modis captandae sint aut fugiendae; eisque significationibus divinis hominum accedentem sagacitatem atque

118) Hanc alteram sententiam approbavit Goerenzius, emendationem autem Ernestius et Wyttenbachius. Si legatur *procreatum*, id cum nomine *ortum* coniungamus necesse erit. Atque iam fecit Forcellinus s. v. *ortus* et *procreatus.* Idque approbare, aliis absurdum videbitur, non mihi. Unde Wopkensius sumpserit *velimus*, quod vulgo legitur *volumus*, equidem nescio.

diligentiam perfecisse, ut res multae partae, multaque mala ac pericula depulsa fuerint. [119])

Eodem cap. mox sequitur: *Haec igitur sive vis, sive ars, sive natura, ad scientiam rerum futurarum homini profecto est, nec ab alio alicui quam a Dìs immortalibus data.* Codices quidam habent, *nec alicui quam a Dìs i. d.* absque illo *ab alio;* quae quidem lectio nos ad eam coniecturam ducit, ut a Tullii manu fuisse opinemur, *nec ALIUNDE quam a Dìs immortalibus data.* h. e. ab alia quapiam natura. Constructionem ita concipias, -- *homini profecto data est, nec aliunde quam a Dìs immortalibus*, data scil. Vult Balbus probare providentiam divinam; eumque in finem, hominem scientiam rerum futurarum sortitum, nec aliunde, quam a Deo, nactum esse ponit. [120])

Cap. sequente 67, 168.: *Tu autem, Cotta, -- eandem causam agas, teque et principem civem putes, et pontificem esse cogites.* Sunt codices, qui illud *putes* omittant. Sed quamvis verbum illud, sensu omnino sano atque integro, solum vertere possit, orationisque exitum nulli bono remoretur; delectatur tamen Tullius istiusmodi pleonasmis, ut iam fusius probatum dedimus,

119) Praestare videtur Boherii emendatio *ex hominum sententia:* attamen non intelligitur, quo pacto haec scriptura oblitterari potuerit, neque omnino recte est conformata haec enuntiatio: divinis signis cognitis, multas res ab hominibus ex sua sententia et utilitate esse partas. Quare puto sensum a Davisio et a Wopkensio subtiliter et bene esse perceptum, etiamsi, quomodo verba restituenda essent, neuter eorum invenisset.

120) Bene vidit Wopkensius id, quod codices praebent, *nec alicuiquam*, ob ipsam negationem esse falsum. Scripsit Cicero *alii cuiquam.*

ſupra ad cap. 45. Si itaque nihil mutemus, *putes* erit hic idem, quod *reputes*: ut etiam loquitur Maro lib. VI. 204
Aen. vſ. 331.

*Multa putans, ſortemque animo miſeratus ini-
quam.*

ad quem locum Servius: *Putans, reputans, cum animo pertractans.* Alioquin, mutatione non ita difficili, *civem REPUTES* ſubſtituere poterimus; quemadmodum *reputare* et *cogitare* iunguntur quoque in or. pro Deiot. cap. 13. *Haec ille reputans, et dies et noctes cogitans* etc. ubi elegantia Patricii, legentis *et dies ac noctes* vel *et dies nocteſque*, eſt nimia. [121]).

CAPUT XIV.

Tranſitus fit ad lib. III. Cic. de Nat. Deor. In quo Tullius aliquoties defenditur et illuſtratur: bis emendatur. Pleonaſmus pronominis. Cicero obiter vindicatur. Locutio Neſcis quomodo, *intendit orationem. Aſyndeton periodorum. Cicero vindicatur. Lactantius corrigitur. Phraſes* quid ſimile? et quid ſimile habet? *illuſtrantur.* Quare, *i. e. ac propterea. Subiunctivus et infinitivus cum relativo conſtructi. Cicero, Curtius et Livius defenduntur. Min. Felix tentatur et adiuvatur.* Delectari, *moveri, fidem dare.*

Perluſtrato iam ſecundo Tullii de Nat. Deor. libro, accingamur ad percurrendum tertium. cap. I, 1. *Cum autem ſuo cuique iudicio ſit utendum, difficile factu eſt, me id ſentire, quod tu velis.* Elegantius hoc modo ſcripturus fuiſſe videri poteſt Cicero, *difficile mihi factu*

121) Vicit auctoritas librorum, qui fere omnes omittunt vocabulum *putes*.

est, vel solummodo *difficile mihi est*, *id sentire*, *quod tu velis*. Ego accusativum istum *me*, ne forte novandi
205 libidinem in quopiam excitet, exemplo uno et altero illustrabo. sic supra lib. II. cap. 6. '*Esse autem hominem*, *qui nihil in omni mundo melius esse quam se putet*, *desipientis arrogantiae est*. quis neget multo concinnius haec ita exprimi potuisse: *In homine autem desipientis arrogantiae est*, *nihil in omni mundo melius quam se putare?* Tusc. lib. I. c. 3. *Sed mandare quemquam literis cogitationes suas*, *qui eas nec disponere nec illustrare possit - - hominis est intemperanter abutentis et otio et literis*. accuratior esset dictio ista, *sed mandare literis cogitationes*, *si eas... possis*, *hominis est* etc.[122]) Atque hinc etiam vix quicquam tentem in his, de Fin. lib. III. c. 3. *Vide ne magis*, *inquam*, *tuum fuerit*, *cum re idem tibi quod mihi videretur*, *non nova te rebus nomina imponere*. ex quibus Lambinus illud *te* eximebat.[123])

Sequitur eod. cap. lib. III. de N. D. *Hic Velleius*, *nescis*, *inquit*, *qua cum exspectatione*, *Cotta*, *sim te auditurus*.[124]) Contra istam lectionem omnem

122) Iudicia hominum quam diversa sunt! Equidem ea, quae Wopkensio videbantur elegantia carere, elegantissima esse arbitror. Atque sensu etiam aliquantum differunt, qui praestat quidem.

123) Etiam Goerenzius defendit *te*. At quod ille affert, tectam esse oppositionem, non satis perspicio, neque satis apta sunt ad comprobandam rem ea exempla, quae apponit, Epistol. ad Att. 9, 15. et Plauti Stich. 5, 4, 36. Conf. Ruhnken. ad Rutil. Lup. 1, 10. In Ciceronis loco *te* abundare et suspectum esse, nemo negare potest.

124) Scribendi errore Wopkensius dedit *qua cum exspectatione* pro *quanta*. Alia exempla formulae *nescis quantum* suppeditant lexica.

lapidem movebat cl. Boherius, legendumque cenſebat, negativo iniecto, *non neſcis*. Sed emendationis illius neceſſitas, ſigno interrogationis adhibito, facillime anteverti poſſe videtur. Ego vero, in lectione vulgata ne iſta quidem mutatione opus eſſe exiſtimo; quippe cuius ſenſus, hoc quidem in loco neutiquam abſurdus, huc fere recidit, ut dicat Velleius, ſe Cottam incredibili cum exſpectatione auditurum. Quale eſt illud Pamphili, in Terent. And. IV. ſc. 1. *Ah neſcis, quantis in malis verſer miſer!*

Cap. II, 5. *Cumque omnis populi Romani religio in ſacra et in auſpicia diviſa ſit, tertium adiunctum ſit, ſiquid* etc. Hic codicis regii auctoritate non ita moveor, ut copulam poſt illa *diviſa ſit*, inſerendam exiſtimem; quamvis ſic mollior, noſtris quidem auribus, 206
evadat oratio. Multus eſt certe Tullius in iſtiusmodi aſyndetis. ſupra lib. II. c. 63. *Canum vero tam fida cuſtodia, tamque amans* etc. *tanta alacritas in venando* etc. cap. 5. *multo magis in tantis motionibus, tantisque viciſſitudinibus, tam m. r. a. t. ordinibus* etc. [125])

125) In defendendis vel improbandis aſyndetis tam varia et incerta ſunt virorum doctorum iudicia, ut ipſam hanc diſquiſitionem ne inchoatam quidem eſſe cenſeas. Heindorſius, qui in verbis 2, 63. non offendit, in 2, 5. corrigendum putabat, *et tam multarum rerum*, et 3, 2. reponebat e codicibus duobus *et tertium*, omiſſa praepoſitione ante *auſpicia*: quod utrumque male factum erat. Copula omittitur in coniungendis nominibus maxime triplici de cauſſa. Aut varietas rerum diſtinctior apparet in nominibus non per particulam copulatis, aut ad graviora vel maiora adſcendit oratio novo impetu, aut denique rei partes et notiones quodammodo opponuntur, ut, quae eiusdem rationis eſſe videantur, tamen diſtinguantur ex altera parte. Deerat enim Latinis uſus particularum graecarum μὲν — δέ. Sic 2, 63. fida cuſtodia, adulatio, odium, ſagacitas narium

Tusc. lib. I. c. 47. *Cum enim illam ad solemne et statum sacrificium curru vehi ius esset satis longe ab oppido ad fanum . . tunc iuvenes hi, quos modo nominavi, veste posita, corpora oleo perunxerunt, ad iugum accesserunt: ita sacerdos advecta in fanum.* de Fin. lib. V. c. 10. *Velut qui ipsi sibi bellum indixissent, cruciari dies ac noctes, torqueri vellent.* [126]) Imitatur hoc pro more suo Lactantius lib. I. c. 11, 45. *Deinde Iupiter, postquam imperia divisit, reliquitque hominibus leges; mores frumentaque* (legendum auguror, *mores INSTRUMENTAQUE*) *paravit; multaque alia bona fecit; --in Creta vitam permutavit.* [127]) Non licebit haec et plura talia silentio praeterire, siquid in loco Tullii proposito, aut in his sequentibus mutatum volueris. supra lib. I. c. 20. - - *qui gubernet, qui cursus astrorum, mutationes temporum - - conservet; terras et maria contemplans, hominum commoda vitasque tueatur* etc. quae rursum copulativa coniunctione explet editor cl. infra lib. III. cap. 15. *Leucotheam - - cuncta* (habet) *Graecia; Herculem, Aesculapium Tyndaridas.* ubi tentant - - *item Herculem*, vel *Herculem etiam*, etc.

Cap. VI, 15. *At medici quoque (ita enim dicebas) saepe falluntur. Quid simile medicina? cuius ego ra-*

unum constituunt virtutum genus, alterum corporis complectitur alacritatem in venando. In 3, 2 recte omittitur *et*: nam tertium illud opponitur ipsa, quae dicitur, adiunctione. Aliae sunt caussae asyndeti in narratione, velut in Tusc. 1, 47.

126) Omnes libri dant *cruciari dies, noctes torqueri.*

127) *Mores frumentaque* composuit poeta, cuius verba affert Lactantius, ut utrasque et animi et corporis necessitates comprehenderet.

tionem video, et divinatio, quae unde oriatur non intelligo. Legerim ego potius, secundum msf. regium, *Quid simile habet medicina?* quemadmodum heic etiam legere gestiit Boherius; quam ut verbum *habet* 207 subaudiendum esse censeam, quod Davisii iudicium erat. Lectio autem codicis potest adstrui ex Acad. lib. II. c. 5. *Sed neque Saturnius --simile quicquam habuit veterum illorum.* de Divin. lib. II. c. 30. *quid simile habet passer annis?* Fam. lib. IX. ep. 21. *Quid enim simile habet epistola aut iudicio aut concioni?* vide quoque Sen. epist. 8. 9. 80. et alibi. Haec cum pro codicis illius lectione militare videantur, non tamen vulgatam deserendam puto. Verum in eo dissentio ab editore doctissimo, ut verbo substantivo *est*, non autem τῷ *habet* supplendum esse arbitrer ellipsin istam. Quamvis enim nonnullis in locis commodissime subaudiatur verbum *habendi*, ea tamen loci huius ratio atque natura est, ut multo simplicius illius supplementum futurum sit, si verbum *est*, cuius ellipsis passim occurrit, in hoc loco ab auctore suppressum intelligamus. [128]) Illud additur infra cap. 38. *Non animadvertunt, inquit, omnia Di, ne reges quidem. Quid simile est? Reges enim* etc. eodemque modo dicitur, *Quid est magnum?* Acad. I. c. 2. *Quid est mirandum?* Sen. epist. 95 et plura talia. Omittitur autem idem verbum ad Fam. lib. VII. ep. 23. *Bacchas istas cum Musis Metelli comparas. Quid simile? primum* etc.

Cap. VI. *Quaeque in domo pulchra cum pulchritudine mundi comparabas, et cum totius mundi convenientiam consensumque adferebas, Zenonisque breves*

128) Hoc verum et optimum videtur. Et approbavit Heindorfius, quem vide.

et acutulas conclusiones; in eam partem sermonis, quam modo dixi, differemus. Delenda videtur copula *et*, quam iniecisse videtur imprudentia librarii, exspectantis iterum ablativum post voculam *cum*, tamquam ea hoc in loco non coniunctio, sed praepositio esset. Iam video locum, vitii satis superque manifestum, hoc modo emendasse Walkerum, ut legeret, *et quam totius*
208 *mundi convenientiam* etc. quam tamen correctionem cur meae anteponerem, nondum video.[129] Sequitur, -- *omniaque quae a te nudius tertius dicta sunt, cum docere velles Deos esse, quare et mundus universus, et sol, et luna, et stellae sensum ac mentem haberent, in idem tempus reservabo.* Verba ista duo *Deos esse* pro supposititiis habenda, censebat erud. Davisius, quod sensum non minus quam syntaxin turbare ipsi viderentur. Habet omnino constructio quiddam duriusculum, sed tamen haud scio an illud tanti sit, ut aures linguae Latinae idiotismis, styloque Ciceroniano adsuetas offendere debeat. Quid enim? si verba, *cum docere velles Deos esse, quare* etc. hoc modo explanemus, ut si haec dixisset Cicero, *eum velles probare esse Deos, ac proinde diceres mundum universum* etc. *sensum mentemque habere;* sensus quidem hic non erit turbidus, neque constructio tam impedita, ut non similibus exemplis, quae intacta ab intt. dimissa sunt, adseri atque illustrari possit. Docuerat nempe Balbus, esse Deos; idque ut elucidaret, solem, lunam, et talia plura, quorumcunque vim insignem et illustrem faciem videremus, Deos esse contenderat. ut constat ex l. II. c. 17. extr. Atque

129) Fallitur uterque. Mutatur forma orationis, et *quum* dicitur pro *quam convenientiam.* Sic Graeci ὅτε pro pronomine relativo ponunt. De quo usu agit Wopkensius p. 303. Nec displicet ipsa orationis mutatio.

hoc ipſum vulgata lectione diſerte exprimitur, ſi quid ego video.[189] *Quare - - haberent*, hoc eſt, *ob eamque cauſam - - habere;* quae iſtiusmodi fere eſt conſtruendi ratio, qua uſus eſt noſter cum alibi paſſim, tum quoque ſupra lib. I. cap. 38. *Hoc idem fieri in Deo, cuius crebra facie pellantur animi, ex quo eſſe beati intelligantur.* i. e. eiusque c. f. pelli animos, atque ex eo beatos eſſe intelligi. Acad. lib. I. c. 8. *e quibus - - effectum eſſe mundum; extra quem nulla pars materiae ſit.* et cap. 12. *et ſi ita erat comprehenſum - -, ſcien-* 209 *tiam; ſin aliter, inſcientiam nominabat; ex qua exiſteret* (h. e. exiſtere dicebat) *etiam opinio, quae eſſet imbecilla, et cum falſo incognitoque communis.* lib. II. c. 31. *quare ita placere, tale viſum nullum eſſe.* i. e. ideoque ita placere. ad Fam. lib. V. ep. 16. *ut ea non dicam, quae ſaepiſſime et legi et audivi, nihil mali eſſe in morte; in qua ſi ſenſus reſideat, immortalitas illa potius, quam mors ducenda ſit; ſin ſit amiſſus, nulla videri miſeria debeat, quae non ſentiatur,* etc. quod idem ſic etiam exprimi potuit - - *atque in ea ſi ſenſus reſideat, immortalitatem illam potius, quam mortem ducendam eſſe; ſin ſit amiſſus, nullam videri miſeriam debere, quae non ſentiatur.* de Fin. lib. IV. c. 7. *Ad hanc rem aiunt artes quoque requiſitas, quae naturam adiuvarent: in quibus ea numeretur inprimis, quae* etc. id eſt, *in iisque numerari inprimis* etc. ubi Lambinus, abſque cauſa ſontica, legebat *numeratur.* Curtius lib. VI. c. 11, 33. *Feſtinaſſe ergo ſe, dum praemium haberet in manibus, repraeſentare conſilium; cuius patrem fuiſſe auctorem niſi crederent, tormenta.*

189) Viderunt interpretes cohaerere verba: *quae a te dicta ſunt, quare et mundus et ſol mentem haberent.*

quamquam tolerare non poſſet, tamen non recuſaret, Schefferus volebat *recuſare;* ſed ſubiunctivus non videtur ſollicitandus, quamvis etiam J. F. Gronovius Obſ. lib. II. c. 14. eodem plane modo ex ſubiunctivo fecerit infinitivum, in his Livii lib. XXIII. c. 44. *Multos annos iam inter Romanos Nolanumque populum amicitiam eſſe, cuius neutros ad eam diem poeniteret.* ubi vir inſignis ſcriptis illis parendum putabat, qui dant *poenitere;* quod tamen neceſſe non eſſe, declarant exempla, quae iam nunc attulimus, quae uſum infinitivi ac ſubiunctivi in huiusmodi orationis caſibus promiſcuum fuiſſe ſatis dilucide, ſiquid mihi cernere liceat, evincunt.[131]) Addamus Corn. Nepot. Epam. cap. 7. *Cum eum*
210 *cives praeficere exercitui noluiſſent, duxque eſſet electus belli imperitus, cuius* (id eſt, *ac illius*) *errore eo eſſet deducta illa multitudo militum, ut* etc., *deſiderari coepta eſt Epaminondae diligentia.* Lactantius lib. II. c. 1, 4. - - *cuius vim conditionemque non aliter poſſe contineri.* Neque ab hacce forma alieni fuerunt Graeci. Xenoph. Mem. lib. I. p. 709. - - *ὧν οὐδὲν δῆλον εἶναι τοῖς ἀνθρώποις.* Aelian. V. Hiſt. lib. XII. c. 35. - - *ὧν εἶναι δὲ τὴν Κυμαίαν.* Diod. Sic. lib. I. c. 27. - - *ἀφ᾽ ἧς τὴν χώραν Ἑσπερῖτιν ὀνομασθῆναι.* Diog. Laert. Prooem. 1. - - *ὃν ἄρξαι φιλοσοφίας, ἧς τοὺς προεστῶτας ἱερέας εἶναι καὶ προφήτας.* et lib. II, 11. *ὃν καὶ πρῶτον σπουδάσαι τοῦ ποιητοῦ περὶ τὴν φυσικὴν πραγματείαν.* vertitur - - *quem in iis etiam, quae ad naturae hiſtoriam pertinent, conſtat Poetae fuiſſe inprimis ſtudioſum.* melius forte ſic redderetur: *quem etiam primum ad poetae hiſtoriam naturalem*

131) Vide Drakenborchium contra Wopkenſium docte diſputantem.

studium suum adiecisse: ut περὶ non cum genitivo antecedente, sed cum accusativo construatur. [132])

Cap. IX, 22. *Istum enim locum totum illa vetus Zenonis brevis - - conclusio dilatavit.* Verbum postremum mendosum visum fuit doctis, qui *coarctavit*, *declaravit*, *dilucidavit*, aut tale quid reponendum iudicarunt. Ego illud *dilatavit* hunc in modum interpretor: *sic expressit*, *ut dilatationis satis amplae vicem praestiterit.* Conclusio Zenonis loci illius, de quo hic loquitur Cotta, partes omnes sic continebat, ut totum illum locum quasi patefaceret ac panderet. [133]) Sequitur: *Nihil igitur adfert pater iste Stoicorum, quare mundum ratione uti putemus, nec cur animantem quidem esse.* Malunt duumviri cll. *ne cur animantem quidem esse.* Quibus ego vix possum facere ut adstipuler, quoniam una lectio non minus commoda est, quam altera. De vi et usu τοῦ *nec quidem* lege Tursellinum. [134]) In fine

132) Sed ne hoc quidem fieri potest ob ordinem verborum perversum. Suspicor ante τοῦ ποιητοῦ excidisse aliquid, sive participium, sive praepositionem ἐκ. Sensus esse debet: qui dicitur etiam primum sequutus Homerum operam dedisse naturali scientiae.

133) Bene comparat Heindorfius locum 2, 7, 20. ubi Balbus loquitur de iis, quae ab aliis dilatentur, a Zenone angugustius concludantur: unde colligit Cottam ironice dicere, Zenonem non esse brevi ista conclusione id, quod vellet, assequutum. Sed non omnem loci difficultatem removit. Quid enim est illud, quod legitur, *locum totum?* quo modo omitti poterat particula, quae ironiae inserviret? Atque hoc quidem compensatur collocatione vocabulorum *conclusio dilatavit. Dilatavit* autem dixit de re, quae adstricta esse debebat, dissoluta, nullis terminis circumscripta.

134) Agendum hic esset de usu verborum *nec — quidem*, quem Lambinus omnino improbavit. Atque ii, qui Ernestium et Wolfium audiverunt, in omnibus locis repo-

211 capitis ista leguntur: *Sed non omnia, Balbe, quae cursus certos et constantes habent, ea Deo potius tribuenda sunt, quam naturae.* Editiones vetustiores dabant - - *habent vel servant*, cum Camerarius illud *vel servant* ab libris Venetis abesse videns, ex alicuius dubitatione in textum irrepsisse iudicabat. Testatur tamen Davisius in suis omnibus exhiberi, quamvis ne sic quidem non in eandem cum Camerario pedibus eat sententiam. Quae quidem sententia illustrari potest exemplis, quae Steph. Baluzius suggessit ad ista Salviani de Gub. Dei lib. VI. p. 117. *Cumque etiam pupillis, prodigis vel prodigiosis soleat subvenire paupertas.* ubi illud *vel prodigiosis* non immerito malae manui acceptum referebat ille vir doctns. Quid vero? si coniunctionem discretivam *vel*, in copulativam *que* vel *ac* mutemus; [135]) an erit in loco Tullii quidquam, quod merito reprehendas? Certe *servare cursum certum et constantem* amplius aliquid dicit, quam *habere.* Et licet idem satis expresse dici solo *habendi* verbo queat, est tamen istiusmodi pleonasmus Tullio, aliisque auctoribus probatissimis admodum familiaris, ut iam antea probavimus ad lib. I. c. 43. Atque eodem modo coniunctiones *aut*, *ac* et *atque* a librariis permisceri solere, testis est clar. Cortius ad Sallust. Iug. 82. Idem forsitan statuendum de loco Minucii Fel. Octav. cap. 20. - - *non*

nunt *ne quidem.* Sed longa est haec disputatio, quam non brevitate impeditus in Tursellini volumine secundo dabo. Hic sufficit monere, illud, quod omnes libri praebent, *nec quidem*, non posse mutari.

135) Hoc necessarium esset. Sed absunt ista verba a plurimis et optimis codicibus. In *vel* haud dubie conspicitur compendium *l'*, quo librarii diversam lectionem indicare solebant. Atque haec est vox illa *servant.*

nos debet antiquitas imperitorum, fabellis suis dele-
ctata vel capta, ad errorem mutui rapere consensus.
legendum fortasse *delectata et capta:* ut Caecina ad
Cic. Fam. VI. ep. 7, extr. coniunxit *gaudere* et *capi.*
Tu, inquit, *pro tua prudentia, quibus rebus gaudeat,*
quibus capiatur Caesar tenes. Cl. tamen Davisius τὸ
delectata vel, eliminari ideo volébat, quod hic de fa-
bularum suavitate agendi non esset locus. Scilicet haud 212
reputabat vir ille, Latinarum quamvis elegantiarum
pulchre callens, *fabulis* per se minus gratis aut iucun-
dis, *delectari* tamen eum eleganter dici, cui talia liben-
ter audire sit, ut loquitur Minucius, quique ea credulis
auribus arripiat. Cic. de Divin. lib. II. c. 55. *Num*
igitur me cogis etiam fabulis credere? quae delecta-
tionis habeant quantum voles, - - auctoritatem quidem
nullam debemus nec fidem commentitiis rebus adiunge-
re. Quae delectationis etc. h. e. quibus quantumcun-
que moveantur homines improvidi. Sic quoque de Nat.
Deor. III, 24. Salvian. de G. D. lib. I. init. *etiam pa-*
ganorum forsitan electorum atque sapientium testimo-
niis delectantur: i. e. capiuntur ac permoventur. La-
ctant. lib. I. 7, 7. *Nihil est, in quo nobis faciant in-*
vidiam, qui unum Deum dicamus, multos negemus.
Si eos multitudo delectat, etc. i. e. si illi ad multos sta-
tuendos propensi sunt. [136])

136) Wopkensius in Miscell. Observat. Tom. X. p. 56. iterum illustravit hunc locum, sed bene animadvertens, synonyma saepe per *vel* coniungi.

CAPUT XV.

Vulgata lectio Ciceronis in III. de N. Deor. quinquies defenditur. Quidem *pro etiam.* Ut *in protasi quandoque omittitur. Cicero obiter bis vindicatur. Relativi sine copula repetitio. Tria Ciceronis loca in transitu adferuntur. Novatianus tentatur. Enallage verbi simplicis* fugere, *et compositi* refugere. *Cicero bis defenditur. Casuum ad prius orationis membrum accommodatio notabilis. Cicero ter vindicatur. Florus quoque, Iustinus ac Paterculus vindicantur.*

Apud Tullium lib. III. de Nat. Deorum, cap. 10, 24. sic loquitur Cotta: *Vide, quaeso, si omnis motus,*
213 *omniaque, quae certis temporibus ordinem suum conservant, divina dicimus; ne tertianas quidem febres et quartanas divinas esse dicendum sit.* Lambinus reponebat *ne tertianas quoque febres*, Muretus *ne tertianas item febres;* et loci sensum hanc vel illam emendationem flagitare, iudicabat editor clarissimus. Sed *quidem* pro *etiam* saepissime in orationis intensione adhiberi, quis est qui nesciat? Sic supra cap. 9. *Isto modo etiam disertus et quidem mathematicus erit mundus.* sic millies alibi, ut docetur in Tursell. libello de particulis.[137] Quamobrem omnino recte factum, quod non au-

137) Omnes critici reliqui aut eiiciunt *quidem*, aut mutant in *quoque*, eo, ut videtur, falsi, quod *ne quidem* non aliter verti posse putabant quam *nicht einmal.* Ut recte se habent de Divin. 1, 9, 16. *nec hoc quidem quaero.* Acad. 2, 26, 82. *nec maiorem quidem multo putabat esse.* ita etiam praemisso *ne*, nomini alicui addi potest *quidem*, cuius vis intensiva non attineat ad coniunctionem. Quare non dubito, quin restitui debeat in loco de Fin. 1, 20. Neque vero in illis verbis *tertianas quidem febres* offensionem habet ordo verborum, in quibus particula *quidem* nomini

ditus fuerit Lambinus, cum *quidem* tolleret ex his, de Fin. lib. I. c. 20. - - *esse quoddam foedus sapientum, ut ne minus quidem amicos, quam se ipsos diligant.*

Ibidem 10, 26: *Et si domus pulchra sit, intelligamus eam dominis, inquit, aedificatum; non muribus: sic igitur - - existimare debemus.* Ampl. Boherius legebat *Ut, si* etc. ut haberet coniunctio *sic*, ad quod commodius referretur. Eodem modo doct. Davisius, qui hic quidem conticuit, *Ut* pro *Et* legebat in his cap. 31. *Et - - prorsus, siqui audierunt, vitiosi essent discessuri, - - tacere praestaret philosophis, quam iis, qui se audissent, nocere: sic si homines, rationem* etc. Et celeb. Bentleius *Ut enim* substituebat Tusc. lib. IV. c. 13. *Est enim corporis temperatio, cum ea congruunt inter se, e quibus constamus, sanitas: sic animi dicitur, cum eius iudicia opinionesque concordant.* [138]) His locis quidquid insit vitii, id omne in prava tantummodo distinctione positum videtur; quae ita est, ut ego existimo, constituenda, ut coniunctionem *sic* τελείῃ ὑποστιγμῇ ab antecedentibus separemus; quo fiet, ut coniunctio ista haud ita necessario ante se flagitet προτατικὸν illud *ut*. Ita quoque de Off. lib. III. c. 10. 214
Scite Chrysippus, ut multa: Qui stadium, inquit, currit, eniti et contendere debet..ut vincat: supplantare - - nullo modo decet. sic in vita sibi quemque petere,

febrium addi debere videatur. Praemisso adiectivo, *quidem* etiam substantivum contingit.

138) Nihil aptius et similius comparari poterit, quam quod Wopkensius affert exemplum Cic. de Offic. 3, 10, 42. Ita etiam *sic* omittitur saepe, sequente particula *ut*. Quod Heindorfius non animadvertit, quum 1, 7, 16. interpolatam scripturam reciperet: *qui sic honesta commiscerent cum commodis, ut* etc.

quod etc. supra lib. I. cap. 27. *Dicemus ergo idem, quod in Venere Coa: corpus illud non est, sed simile corporis - -: sic in Epicureo Deo non res, sed similitudines rerum esse.* Sexcenta licet eiusmodi proferri.

Cap. XII, 30. *Ut enim, si omnis cera commutabilis esset, nihil esset cereum, quod commutari non posset; similiter igitur si omnia, quae sunt, e quibus cuncta constant, mutabilia sunt; nullum corpus esse potest non mutabile.* Coniunctionem copulativam, quam in his requirunt critici, qui legunt *eque quibus*, vel *et e quibus*, passim in tali, quam hic videmus, relativi geminatione omittit Cicero.[139]) Sic supra cap. 7. *unus is modus est, de quo satis dixi, qui est susceptus ex praesensione rerum futurarum.* cap. 9. *ne stellae quidem, quas tu innumerabiles in Deorum numero reponebas, quarum te cursus aequabiles aeternique delectabant.*

139) Wopkensius in hac pagina operam perdidisse visus est Heindorfio. Nos ei gratiam habeamus, quod haec exempla curiose collegit, quae facile nunc ad sua genera diversa referri possunt. Nam in plurimis altera enuntiatio adhaeret per parenthesin, in aliis altera enuntiatio relativa ex altera pendet. In Cic. loco, de quo hic dicendum est, neque omitti poterat copula, neque etiam poni, nisi verba *quae sunt* languide abundarent. At haud dubie erraruntomnes interpretes, quum coniungerent *omnia quae sunt*, πάντα τὰ ὄντα, nec respicerent ad ea, quae sequuntur, *mutabilia autem illa*, ex quibus *omnia constant*. Nam dicuntur *omnia, quae ea sunt, e quibus cuncta constant:* quae quum mutabilia sint, postea etiam hoc nomine appellantur. Ne tamen illa verba *quae sunt* superflua videantur. Cicero definire vult *materiam in se omnia recipientem* (Acad. 2, 37.), *ex qua omnia expressa et effecta sint, quae tota omnia accipere possit omnibusque modis mutari.* (Acad. 1, 7.) Sic de Nat. d. 3, 39, 92. *materiam rerum, ex qua et in qua omnia sint, totam esse flexibilem et commutabilem.*

infra cap. 17. *capedunculis, quas Numa nobis reliquit, de quibus . . dicit Laelius.* cap. 24. . . *Pallantis, quae patrem dicitur interemisse . . . cui pinnarum talaria affingunt.* lib. I. c. 36. *Tu quod opus tandem magnum et egregium habes, quod effectum divina mente videatur, ex quo esse Deos suspicere?* de Divinat. lib. I. c. 15. *Nam quid ego -- Deiotarum regem commemorem? qui nihil umquam nisi auspicio gerit; qui, quum* etc. lib. II. cap. 44. *Quum enim illi orbes, qui coelum quasi medium dividunt, et adspectum nostrum definiunt, qui a Graecis ὁρίζοντες nominantur* etc. de Legibus lib. I. c. 20. *quippe cum antiqui omnes, quod secundum naturam esset, quo iuvaremur in vita, bonum esse decreverint.* Acad. lib. I. c. 8. *materiam quandam, ex* 215
qua omnia expressa atque effecta sint; quae tota omnia accipere possit etc. vide quoque lib. II. c. 13. Tusc. lib. II. c. 12. et lib. V. c. 25. Lactant. lib. VIII. c. 11. Sen. epist. 82. p. 247. et alibi. Atque hinc etiam lucem capiunt sequentia ista loca. Tusc. lib. V. c. 9. *in eo libro, quem scripsit de vita beata, in quo multa disputat, quamobrem is, qui torqueatur, qui crucietur, beatus esse non possit.* ubi cel. Bentl. legebat, *quod multa disputarit, quamobrem* etc. lib. III. cap. 11. *altera cupiditas, quae recte vel libido dici potest, quae est immoderata adpetitio opinati magni boni, rationi non obtemperans.* [140]) ubi cl. Davisius ex depravata quadam codicum lectione sic malebat, *altera, quae est immoderata adpetitio opinati magni boni, rationi non ob-*

140) Libri mirifice variant, et aperta interpolatione laborant: quos vide apud Orellium. Equidem vulgarem scripturam, quae in bonis codicibus legitur, a Wopkensio probatam, non reprehenderim: nam verba *quae recte vel libido dici potest,* parenthesi includuntur.

temperans, vel cupiditas recte vel libido dici poteſt. Acad. lib. II. c. 26. *Sed ab hoc credulo, qui numquam ſenſus mentiri putat, diſcedamus: qui ne nunc quidem, cum ille ſol, qui* etc. idem vir erud. emendabat, *Quid? ne nunc quidem?* 141) Novatianus de Reg. Fidei cap. 28. *pro perfectis dicit, quae futura habet, quae ſine dubitatione ventura ſunt.* nuperus editor doctiſſimus volebat, *et quae ſine d. v. ſ.* poſſes non minore ratione coniicere, *quia ſine d. v. ſ.* ut paulo ante: *Saepe enim ſcriptura divina quae nondum facta ſunt, pro factis adnuntiat, quia ſic futura ſunt.*

Cap. XIII, 33. . . *et fugit a quibusdam: quod autem refugit, id contra naturam eſt.* Lambini elegantia prorſus inanis eſt, qui periodos hoc modo adaequandas putabat, *et refugit a quibusdam: a quo autem refugit:* quemadmodum etiam Tuſc. lib. I. c. 23. *nec ipſum ab alio renaſcetur, nec ex ſe aliud creabit:* legebat *recreabit.* Recte vero Daviſius, qui utrique huic παραδιορϑώσει adſenſum negavit; iſtiusmodi enim varia-
216 tionibus maxime delectabantur veteres. 142) ſupra c. 12.

141) Semper in hoc loco miratus ſum criticae artis fallaciam. Erant enim, qui in verbis *qui nunc quidem* ſenſus intelligerent: alii explicabant: qui mentiri ſenſus putat. Utrumque quomodo fieri poſſet, nemo demonſtravit. Scilicet illi ironiam per ellipſin expreſſam exiſtimant, hi vero Epicurum introducunt vivum. Scripſiſſe videtur Cicero: *ſed ab hoc credulo, qui numquam ſenſus mentiri putat, diſcedamus ne nunc quidem, quum ille ſol — nobis ſtare videatur?* In proximis ſcribendum eſſe ſuſpicor ita: *ſed, ut minuam controverſiam, videte quam in parvulis ſit lis.* Vulgo *in parvulis ſitis.*

142) Haec exempla colligere vix operae pretium erat. Potius argumentum offertur in commutata ratione verborum *ad refugit*: ubi neſcio, cur Lambini emendatio tanto· lacuerit Heindorfio. Pro Caecin. 8, 22. *ceterorum*

Ut enim, si omnis cera commutabilis esset, nihil esset cereum quod commutari non posset . . similiter igitur, si omnia . . mutabilia sunt etc. cur non, uti supra, *commutabilia sunt?* atque hoc ipso cap. 13. *Si igitur voluptatis sensum capit, doloris etiam capit: quod autem dolorem accipit: id accipiat etiam interitum necesse est.* Acad. lib. II. c. 33. *quos quoniam appetitio consequatur, actionem sequi.* de Fin. lib. V. c. 25. *atque ut reliqui fures earum rerum, quas ceperunt, signa commutant: sic illi - - nomina - - mutaverunt.* Lactant. de Ira Dei cap. 12, 6. *ut quia docuimus a Deo factum esse mundum, doceamus quare sit effectus:* Caesar B. Gal. lib. I. cap. 13. *quum id quod ipsi diebus XX. acgerrime confecerant, illum uno die fecisse intelligerent.* Graece quoque hoc modo Synesius epist. 50. *τοὺς δὲ, καὶ μὴ πλάσαντας, ὅτι συνέπλασαν ἄν: illos autem* (aversandos puto), *quod licet non finxerint, finxissent tamen.* et epist. 52. *καὶ μέγα οὐδὲν ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας ἀνύειν ἐλπίσαντες, ἐλάθομεν ἐξηνυκότες ὅσον ἔδει: et non multum unoquoque die itineris conficere rati, non sensimus nos itineris confecisse quantum oporteret.* Polyaenus Strat. lib. II, 3, 8. *παρεσκεύαζεν ἄνδρα - - ἀγγέλλοντα· ὁ Τροφώνιός μοι προσέταξεν ἀπαγγεῖλαι Θηβαίοις.* Xenoph. Cyropaed. lib. I. p. 7. [2, 15] *Οἳ δ' ἂν παιδευθῶσι παρὰ τοῖς δημοσίοις διδασκάλοις, ἔξεστιν αὐτοῖς ἐν τοῖς ἐφήβοις νεανισκεύεσθαι· τοῖς δὲ μὴ διαπαιδευθεῖσιν οὕτως οὐκ ἔξεστιν.* et lib. III. p. 63. [1, 5] *Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ἀρμένιε, πότερα βούλει αὐτοῦ μένων τῷ λιμῷ καὶ τῇ δίψῃ μάχεσθαι, ἢ εἰς τὸ ἰσόπεδον καταβὰς ἡμῖν*

que tela atque incursus refugit. ubi idem Lambinus correxit *effugit.*

διαμάχεσθαι; His quoque satis se vindicare videtur ista lectio, de Legibus lib. I. cap. 13. *rebus non commutatis, immutaverunt vocabula.* ubi editor cl. codices se-
217 quendos istos putabat, qui referunt - - *commutaverunt vocabula.*

Cap. XIV, 35. *Qui quoniam quid diceret intelligi noluit, omittamus.* Tentant, *Quem, quoniam q. d. i. n., omittamus:* vel, *Qui, quoniam q. d. i. n., omittatur.* At vulgata lectio satis probata est, Tullioque digna. Primum enim post *omittamus*, subaudiendum *eum*, de qua ellipsi fusius iam egimus ad lib. II. cap. 48. Deinde pronomen relativum *qui*, constructum cum verbo *noluit*, eandem plane formam refert, quae in sequentibus his locis obtinet.[145]) pro Muraena cap. 12. *Praetor interea ne pulchrum se ac beatum putaret .., ei quoque carmen compositum est.* dici idem hoc modo potuit: *Interea praetori quoque, ne pulchrum se* etc. *carmen compositum est;* sed iam nominativus ille *praetor* referendus ad verbum illud *putaret.* Perperam se comma ingessit post *interea*, qua depravatione deceptus Sanctius Min. lib. IV. c. 11. anacoluthon in his sibi cernere visus est, quod nullum quidem inesse ego mihi persuaserim. Pergamus ad alia exempla, quo planius et apertius fiat id quod volumus. Tusc. lib. I. c. 34. *etiamne nobis expedit, qui - - si ante occidissemus, mors nos a malis - - abstraxisset.* cur non potius, *quos, si* etc.

143) Nimirum nomen, quod in primaria enuntiationis parte ponendum est, in secundaria locum obtinet, sive in illa pronomen demonstrativum addatur, sive omittatur. Vulgaris lectio apud Ciceronem integerrima est. *Omittere* absolute dicitur. Cic. in Pison. 22, 51. *sed quoniam fortunarum contentionem facere coepimus, de reditu Gabinii omittamus.*

mors a malis - - abstraxisset? et cap. 43. *cui cum Lysimachus rex crucem minaretur, istis, quaeso, inquit,* etc. quod idem sic forte quispiam efferre malit: *qui, cum ei Lysimachus* etc. Seneca epist. 98. *Qui licet prudens sit, - - non contigit illi bonum integrum.* pro, *Cui, licet p. s., non contigit bonum integrum.* Lactant. lib. II. cap. 5, 13. *quarum quia liberae sunt voluptates, huc atque illuc vagantur ut libuit.* pro: *quae, quia earum liberae* etc. Salluft. Cat. cap. 52, 34. *quibus siquid umquam pensi fuisset, non ea consilia de repub. habuisseet.* et cap. 11, 2. *huic quia bonae artes* 218
desunt, dolis atque fallaciis contendit. ubi vide doct. Cortium. Cicero Tusc. lib. I. c. 42. *mors si esset misera, finis esse nullus potest.* Lambin. et Bentl. reponunt, *morti, si* etc. sed coniectura mihi quidem parum probabili; [144]) quemadmodum sincera quoque videntur omnia, in locis sequentibus. Florus lib. II. c. 18, 14. *ab duce orantes proelium, ut tanquam viros occideret, ubi non impetrabant, placuit eruptio.* i. e. *ubi orantes ... non impetrabant, placuit* iis *eruptio.* ubi Salmasius emendabat, *ab duce orant proelium.* [145]) Iustinus lib. IX. cap. 8. *Hic ubi exarsisset, nec dilatio ultionis nec modus erat.* ubi Graevius amplectebatur Iuntarum lectionem, *Huic, ubi* etc. [146]) Vell. Paterculus lib. II. cap. 115.

144) Cicero scripsit acute et eleganter, ut codices confirmant: *nam vitae miserae mors finis esse videtur: mors si est misera, finis esse nullus potest.* Intellige *miserae vitae*, quae pro miseria dicitur. Quod adiecerunt critici *miseriae*, commode omittitur.

145) Ne iniuriam faciamus summo viro, notandum est, eum in libro scripto invenisse *orante — et ubi.* Quibus vestigiis insistens illam proposuit emendationem haud malam.

146) Omnino audiendus est Wopkensius. Sed plurimi critici laborant magis in verbis distrahendis, quam in tuenda

et ob ea, quae si propriis gessisset auspiciis, triumphare debuerat, ornamentis triumphalibus - - donatus est. quem locum alii alio modo emendant, cum tamen eadem illius cum his, quae iam enumeramus, natura videatur.[147]) Cicero Off. lib. I. cap. 17. *Magna etiam illa communitas est, quae conficitur ex beneficiis ultro citro datis acceptis: quae et mutua et grata dum sunt, inter quos ea sunt, firma devinciuntur societate.* ubi Perizonius, applaudente Graevio, tentabat, *quae, et mutua* etc. *firma devinciunt societate.* Tusc. lib. III. c. 27. *Quid? ipsa remissio luctus cum est consecuta, intellectumque est, nihil profici moerendo; nonne res declarat, totum illud voluntarium?* ubi Bentl. legebat, *Quid? ipsa remissio luctus, cum est consecuta, ... nonne re declarat* etc.? Huic etiam confer, quae iam antea de hacce anastropha disputavimus ad ista lib. II. c. 4. *Ne aegri quidem quia non omnes convalescunt, idcirco ars nulla medicina est.*

virtute orationis primaria, quae in unitate et complexu dictionis cernitur.

147) Vide Wopkensium in Miscell. Observat. Tom. 6. p. 75. et in Misc. Observ. Nov. Tom. 10. p. 18. Ruhnkenius coniecit: *et ob quae, si propriis res gessisset auspiciis triumphare debuerat.* Equidem assentior defensori. Interposita enuntiatione conditionali, mutatur oratio, neque opus est intelligamus *ob quae triumphare debuerat.* Sensus enim ita explanandus est: ornamentis triumphalibus donatus est ob ea, quae non propriis auspiciis gessit, sed si ea propriis gessisset auspiciis, triumphare debuerat. In Graecis talia nullam habent offensionem.

CAPUT XVI. 219

In Ciceronis III. de N. D. quaedam loca iuxta lectionem editam stabiliuntur. Enallage graduum. Ellipsis vocis Deae, *cum praecessit* τὸ Dii. In Deorum numero reponere. *Enallage orationis absolutae et obliquae.* Intelligere *et* cognoscere *nescio quomodo distinguitur a Tullio.*

Cap. XVI. libri Cic. tertii de N. Deor. 42. *plures enim tradunt nobis ii, qui interiores scrutantur et reconditas literas.* Observa graduum mutationem, Tullio haud inauditam. de Fin. lib. V. c. 5. *Huius Lyco est oratione locuples, rebus ipsis ieiunior.* Fam. lib. XI. ep. 21. *Siquid erit occultius, et (ut scribis) reconditum, meorum* etc. Tusc. lib. IV. c. 31. *atque ut in malis opinatis, tolerabilia: sic in bonis sedatiora sunt efficienda, quae magna et laetabilia dicuntur.* ubi non ausim cum Bentl. facere, ut *tolerabiliora* reponam. de N. Deor. lib. II. c. 6. - - *mentem, et eam quidem acriorem et divinam.* lib. I. c. 21. *de re obscura atque difficillima.* ubi vide clar. Davisium, uti et ad ista Acad. lib. II. c. 41. *haec nostra, ut exigua et minima contemnimus.* 148)

148) Cic. Acad. 2, 29, 94. *etiam a certis et illustrioribus cohibes assensum.* Lambinus, Schützius cum Goerenzio correxerunt *illustribus*, idque adeo recepit Orellius: temere, ut mihi quidem videtur. Goerenzius enim paullo ante p. 17. dixerat: „caussa comparativi in positivum mutati inde sine negotio colligitur, quod scribae comparationis rationem non aperte additam minus assequuti sunt.“ Atque hoc quoque loco ita iudicare licet. Intelliguntur enim certa et illustriora, quam quae aliorum assensum facile adipiscuntur.

Cap. XVIII, 45. *Quid? Aristaeus, -- Apollinis filius: Theseus Neptuni: reliqui, quorum patres Di; non erunt in Deorum numero. Quid? quorum matres? opinor etiam magis.* Cl. Davisius ex mss. regio et Cantab. adiicit vocem *Deae*, post *matres*. Sed cum codices illi vulgatam lectionem passim sine causa deserant, suspecta mihi est ista variatio, quamvis orationem, si verum fateri velimus, exhibeat leniorem. [149]) Ista forsitan
120 cuiuspiam religio fuit, ut in Tullio non ferret ellipsin istiusmodi, quae non, nisi aliqua cum difficultate, ex antecedentibus suppleri posset. Sed an est lenior illa vocis *Deam* omissio in his infra cap. 20. *Solem Deum esse, Lunamque, quorum alterum* etc. et rursus ibidem: *Tum si est Ceres a gerendo (ita enim dicebas) terra ipsa Dea est, et ita habetur: quae est enim alia Tellus? sin terra, mare etiam, quem Neptunum esse dicebas: ergo et flumina et fontes,* scil. Di sunt. Atque ita *patrum* nomine matres, *filiorum* filias, *fratrum* sorores contineri, bene probavit dilig. Munkerus ad Hygin. Fab. 159. Neque ellipsis multum durior videtur, quam illa, de Fin. lib. V. cap. 23. *et quae -- stuprum voluntaria morte lueret, inventa est, et qui interficeret filiam, ne stupraretur,* scil. inventus est. Quid vero? si Latini vocabulo *Deus* etiam *Deas* comprehenderint, quemadmodum Graecos nonnunquam θεὸς pro θεὰ dixisse pulchre docuit erud. Iensius Lect. Luc. lib. II. c. 20.

Cap. XIX, 47. *Boves igitur et equos* etc. *in Deorum numero reponemus.* Audiamus in h. l. Davisium.

149) Nomen *deae*, quod Heindorfius et Schützius necessarium existimarunt, additum videtur a glossatoribus, qui non reputaverint, Romanos pariter ac Graecos in nomine deorum non genus, sed numinis notionem tenuisse.

„Reg. inquit, Med. Ascens. Victor. et Bonon. 1494. *in* „*Deorum numerum reponemus*, ac ita scripsit Cicero. „De huiusmodi loquutionibus multa multi. vide G. I. „Vossium de Constr. cap. 65. et Th. Munkerum ad Hy- „gini Fab. 41. Hactenus vir doctus. Videntur autem plane ἀσύστατα haec, et quae ille commentatus est ad ista lib. I. cap. 12. *imagines earumque circuitus in Deorum numero refert.*“ Ms. reg. a secunda manu, inquit, „repraesentat *in Deorum numerum refert*, ac ita repo- „nit Dio. Lambinus. Sed lectio vulgata, pergit, ma- „num medicam non postulat. Hyginus Fab. 177. *Post* „*eam Iovis in stellarum numero retulit*, Vide, sis, etiam „quae notavit Th. Munkerus ad Fab. 92.“ Rursus idem V. C. talia adnotavit ad haec eiusdem libri cap. 44. *Vos autem quid mali datis, cum in imbecillitatem gratifica-* 221 *tionem et benevolentiam ponitis?* ubi cum iam Lambinus *in imbecillitate* reposuerat, istam emendationem adsumens Davisius ablativum in ipsum contextum recepit, et hancce notulam subiecit „Vulg. *imbecillitatem.* Ego „vero insignem Lambini emendationem lubens sum am- „plexus: nam Gruterus de ea, quia carpere non potuit, „ne verbum quidem fecit, et veterem lectionem, quae „absurda prorsus est et barbara, retinuit.“ Haec mihi nullo modo conciliari posse videntur cum adnotatione viri cl. in locum, quem iam prae manibus habemus; nisi illa forte eo valeat, ut duas priores retractet atque tollat. Mihi tamen hic placet ablativus *numero.* sic enim infra cap. 20. *Cur autem Arci species non in Deorum numero reponatur?* supra c. 9. *quas tu innumerabiles in Deorum numero reponebas.* lib. I. c. 31. *aut solem, aut mundum, aut mentem aliquam sempiternam in Deorum natura ponere.* lib. II. c. 21. *Quae cum in sideribus inesse videamus, non possumus ea ipsa*

non in Deorum numerò reponere. atque ita passim innumeris in locis, cum vix uspiam alio modo.[150]

Eodem cap. 19, 50. *Atque in plerisque civitatibus intelligi potest, augendae virtutis gratia; quo libentius reipublicae causa periculum adiret optimus quisque, virorum fortium memoriam honore Deorum immortalium consecratam.* Hunc locum respiciens, sic scribit Lactantius lib. I. cap. 15. *quod Cicero -- docet, dicens: Suscepit* etc. *Et alio loco: Atque adeo in plerisque civitatibus intelligi potest, acuendae virtutis gratia, aut quo libentius reipublicae causa periculum adiret* etc. Cl. Davisius primum in his verbis Lactantii eradit coniunctionem *aut;* ac deinde ex eodem loco colligit, Tullium *acuendae virtutis gratia* scripsisse, non *augendae.* Sed quoniam Lactantius passim sine
222 causa abludit a verbis auctorum, quos laudat, uti vel illud ipsum *adeo* in hoc ipsius loco testatur, quod Cicero plane omisit, qui etiam, clar. editorem si audire velimus, non *Atque,* sed *Atqui* scriptum dedit;[151] hinc patet, si tam Ciceronis quam Lactantii lectio per se sit istiusmodi, ut proba cum Latinitate sensum idoneum exserat, leviusculam discrepantiam non satis esse causae, cur unum auctorem ex altero refingere velis. Quemadmo-

150) De constructione verborum *ponere* et *reponere* apud Ciceronem nunc non dubitatur. De loquutionibus *referre in codice* sive *in rationibus, referre in codicem* sive *in rationes* dixit Goerenzius in Lection. in Cic. Catilin, secund. p. 5. Lambini coniecturam in libri I, cap. 44. factam confirmarunt codices nuper collati.

151) Heindorfius haec: „nos ut aptius et ciceronianum magis revocavimus *atque*.“ Vellem docuisset, quid illud aptius esset, aut quo modo *atque* magis ciceronianum vocari posset. Mihi quidem necessarium videtur *atqui,* quod est *at, attamen:* nos dicimus, *gleichwohl, freilich.*

dum autem participium illud *augendae* non habet, cur ſollicitetur, niſi propter ſolam Tullii cum Lactantio diſcrepantiam: ſic idem plane eſt de coniunctione *autem*, quam de ſuo adiecit Lactantius, ſentiendum. Nam coniunctio *autem* non ſemper disiungit aut discernit, ſed ſaepiſſime inſervit talibus explanationibus, qualis hic uſu venit apud Lactantium, ad amplificanda iſta antecedentia *acuendae virtutis gratia;* quam vim etiam copulativum *et* praeſtare, iam antea vidimus. Et *augere* apud Ciceronem eleganter dicitur idem, quod ornare, remunerare, honeſtare;[152]) qualem huius verbi ſignificationem cum in locis bene multis, tum maxime in illo cernere licet, de clar. Orat. 12. ubi illud opponit τῷ *adſligere* his verbis: *quod iudicaret hoc oratoris eſſe maxime proprium, rem augere poſſe laudando, vituperandoque rurſus adſligere.* Fuſioris huius verbi illuſtrationis gratiam nobis fecit literatiſſimus Cortius ad Salluſt. Iug. cap. 86.

Cap. XXI, 54. *Soles ipſi quam multi a theologis proferuntur! -- Volcani item complures: primus Coelo natus, ex quo et Minerva Apollinem eum, cuius in tutela Athenas antiqui hiſtorici eſſe voluerunt.* Verba iſta, *ex quo et Minerva Apollinem eum,* haud recte hic conſtrui viſa ſunt editori eruditiſſimo, qui Ciceronem arbitrabatur ſcripſiſſe, *ex quo et Minerva Apollinum* 225
is, cuius etc. [153]) Videndum tamen an lectio, quam repro-

152) Hoc in utroque, quod affertur, exemplo fit per adiecta nomina *gratia*, et *laudando.*

153) Plauſu exceperunt hanc emendationem et Heindorfius et Schützius. At nemo inſolentiam huius dictionis comprobavit exemplis, neque corruptionis viam reddidit conſpicuam. Quod autem codex rehdigerianus exhibet, *ex quo Minerva Apollinem eum,* equidem integrum et per ellipſin

bavit vir ille, conservari possit, si verbum *volunt*, *dicunt* aut tale quid subaudiamus, quod omissum eadem plane ellipsi sit, qua noster usus est infra eap. 21. *Principio Ioves tres numerantur; ex quibus primum et secundum natos in Arcadia; alterum patre Aethere, ex quo etiam Proserpinam natam ferunt et Liberum.* similiter quoque de Divin. lib. I. c. 26. *Exin cuidam rustico Romano dormienti visus est venire qui diceret, praesulem sibi non placuisse; idque ab eodem iussum esse eum senatui nuntiare: illum non esse ausum: iterum* etc. et lib. II. cap. 32. *At paullo post audita vox est monentis, ut providerent ne a Gallis Roma caperetur: ex eo Aio loquenti Aram in nova via consecratam.* in quibus locis similis ellipsis, similisque orationis directae in obliquam processus est. Et illam ἐναλλαγὴν quod attinet, qua oratio directa cum obliqua permutatur, ista sane Tullio tam trita fuit, quam quae tritissima. sic supra lib. II. c. 49. - - *Grues cum l. c. p. m. t., trianguli efficere formam: eius autem summo angulo aer ab iis adversus pellitur: deinde* etc. vide quoque, quae iam dixi ad lib. IV. Tusc. c. 19.

Cap. XXIV, 61. *Quare autem in his vis Deorum insit, tum intelligam, cum cognovero.* Per *vim Deorum* intelligit auctor, quam ex hodierna Latinitate *essentiam Deorum* diceres, quamvis in scriptis veterum vulgarissimum sit, non tamen se menti oggessit doctissi-

seu per euphemismum dictum puto pro *ex quo Minerva Apollinem genuit.* Huc spectant etiam verba cap. 24. *Minerva, quam Apollinis matrem supra diximus.* Quae Wopkensius contulit loca, ea non quadrant. Nam non erat demonstrandum omitti posse verbum *dicunt*, sed simul nomen *natum*. At ellipseos durities in hac genealogiae expositione nulla esse videtur.

mi Walkeri, qui legebat *Quae autem in his* etc. Idem porro vir nec probare se declarat, nec intelligere ista, *tum intelligam, cum cognovero.* Si tamen ego reputo, millies a Tullio discriminari talia, quae plerumque ut aequipollentia permisceat; non video, quamobrem verba *intelligere et cognoscere* in hoc loco non ita distingueremus, ut *cognoscere* sit nunc primum discere sive mente accipere, *intelligere* autem iam perspicere ac 224
tenere quae accepta sint. Ita volet Cotta, se rem illam tum intellecturum, si quis eam recte doceret et probaret.

CAPUT XVII.

Ellipsis voculae magis *vel* potius, *constructionis, quaedam* σύγχυσις *una et altera, prosopopoeia vocis* oratio, *et ellipsis verbi* facere *in Cic. III. de Nat. Deor. adstruuntur et illustrantur: Quaedam loca Lactantii et Min. Felicis tentantur et defenduntur.* Homines Romani. *Xenophon vindicatur.* Dividere *de dissectione violentia dicitur.* Alter *pro alteruter. Ellipsis duriuscule supplenda* ἀπὸ κοινοῦ. *Infinitivus notandus. Metonymia, qua spiritus permutantur cum hominibus, quibus insint, Una vox eleganter dativi et ablativi vim praestat. Ellipsis vocis* homines.

Cap. XXV, 64. libri tertii de Nat. Deorum, sic scribit Cicero: *Itaque aliunde mihi quaerendum, ut et esse Deos, et quales sint, discere possim, quam quales tu eos esse vis.* Locum non intellexerunt eruditissimi Angli, qui aut delenda ista, *quam quales tu eos esse vis*, aut ad supplendam sententiam quaedam deesse existimabant. At forsitan hoc modo explicandus est, ut ante illa *quam quales tu eos esse vis*, subaudiatur vox *potius*. Illius voculae ellipsis est certe celebris et vulgaris, cuius quidem exempla multi multa collegerunt. Adi mo-

do Parei Lex. Plaut. v. Ellipsis, Vechneri Hell. lib. I.
p. 80. Perizon. ad Sanct. lib. IV. c. 7. Lamb. Bos ellip.
v. μᾶλλον; nec non ipsum Davisium ad Fin. lib. V.
c. 30. ad Min. Fel. Octav. cap. 5. et ad Lactantii Epit.
cap. 2. adde quoque indicem in Tacitum, v. *quam.* [154])
Quibus etiam componere licebit verba Lactantii lib. II.
225 cap. 7: *Quare oportet - - sibi quemque consulere, - -*
quam credentem alienis erroribus decipi. de Opif. Dei
cap. 3. init. *Queruntur, hominem nimis imbecillum et*
fragilem nasci, quam cetera animalia nascuntur. i. e.
supra quam cetera animalia nascuntur. [155]) Librum illum
Lactantii elegantem dum memorem, duo in eo loca
hic obiter tentabo. Cap. V. - - *in homine autem manus,*
quae non ad ambulandum, sed ad faciendum temperan-
dumque sunt natae. Pro *temperandumque* dant codices
quidam *operandumque.* Mihi autem placeret, siqui
libri haberent *TENENDUMQUE;* quod, cum cha-
racteribus minus claris expressum esset, librario videri

154) Ex multis aliis conf. Bernegger ad Iustin. 6, 1, 5. Cortius ad Sallust. Cat. 9, 5. Ruhnken. ad Vellei. Pat. 2, 129. Bremi ad Cornel. Datam. 8, 1. Passov. ad Tacit. Germ. 6. Gregor. Guil. Nitzschii Comm. de comparativis graecae linguae modis, adiecta Platonis Ioni p. 67. ubi aliorum sententiae recensentur. Rationem huius loquutionis nunc non exponam, in Tursellino de hac re dicturus: illud tamen addam, in Ciceronis verbis, ut nunc vulgo leguntur, non esse quod offendat. Nam positis verbis *aliunde mihi quaerendum est*, pergere debebat oratio, *quam ex tua doctrina*, sed interiectis istis, *ut quales dii sint, discere possim,* mutatur ratio; quam recipiunt verba *quam quales tu eos esse vis.* Hoc est verum commutatae et confusae constructionis exemplum. Conf. Tursellin. Tom. I. p. 279.

155) In his nihil desideratur, sed per *quam* comparantur iudicia, non res, et alterius iudicii praestantia occupatur verbis *oportet* et *nimis imbecillum.*

potuit per compendium scripturae referre illud *temperandum*, quod supposuit.[156]) Emendatio mea tollit verbum, loco minus congruum, et fundatur etiam hisce eiusdem lib. cap. 10, 24. *Quid dicam de manibus* etc.? *Illud vero ad usum miris modis habile, quod unus* (digitus) *a ceteris separatus, cum ipsa manu oritur,* . . *qui* - - *omnem TENENDI FACIENDIQUE rationem vel solus, vel praecipue possidet, tanquam rector omnium atque moderator.* Alter locus mendo conspurcatus exstat cap. IX, 2. . . *Itaque quoniam mens, ut supra dictum est, oculis tanquam fenestris utitur; non tantum hoc ebriis aut insanis accidit; sed etiam sanis ac sobriis. Nam si aliquid nimis propius admoveas, duplex videbitur.* legendum mihi persuadeo, *Nam si aliquid nimis PROPE IIS* (sc. oculis) *admoveas.* Sed haec velut in transitu.

Cap. XXVII, 69. *Videturne summa improbitate usus non sine summa esse ratione?* Ordinem verborum sic constituebat cl. Walkerus, ut sensus eorum apertior evaderet, - - *usus esse non sine summa ratione?* At innumeris in locis sic, aliqua cum sensus obscuratione, syntaxis confunditur.[157]) Tusc. lib. III. c. 15. *quem dicitur* 226

156) Confirmatur haec emendatio auctoritate codicum.

157) Non confunditur syntaxis. Si ordinandorum verborum leges accuratius expositas haberemus, in his exemplis artem oratoris admiraremur. Interponitur enim *esse* in his vocabulis, quae ipsum Verbum attrahit, in unam imaginem collecta. Ubi autem *esse* significat *praesens esse*, sive *vere esse*, non potest ita interponi, sed suam sibi vindicat sedem propriam. Quare rem non bene gesserunt, qui in Acad 2, 40, 125. nuper restitui iubebant: *ut nos nunc simus ad Baulos, Puteolosque*

Xantippe praedicare solita in viro suo fuisse Socrate. Plura eius generis collegimus iam supra ad lib. II. cap. 24.

Cap. XXXII, 81. *Dies deficiat, si velim numerare, quibus bonis male evenerit; nec minus, si commemorem, quibus improbis optime.* Huc applicabo locum quemdam Minucii Felicis, ut hac illum occasione emendem, et ad alia quaedam elegantissimi auctoris loca perlustranda deveniam. Apud illum autem cap. V. sic inter alia, quibus providentiam impugnat, loquitur Caecilius: *In naufragiis bonorum malorumque fata mixta, merita confusa . . : cum belli ardore saevitur, meliores potius occumbere. In pace etiam non tantum aequatur nequitia melioribus, sed et colitur; ut in pluribus nescias, utrum sit eorum detestanda pravitas, an optanda felicitas.* Fulv. Ursinus edidit *sed attollitur,* non *sed et colitur,* alii autem *sed et attollitur.* Has tamen coniecturas, iuxta cum exemplaris lectione, haud probabat clar. Davisius, quod barbarum esse oporteret, qui dixerit, *nequitia non tantum aequatur, sed et colitur* (vel *attollitur*) *melioribus;* cui defectui sic medicinam faciebat, ut legeret -- *sed praeponitur.* Ad scrupulum, quem movebat vir cl., illud dicam, non opus esse, ut in his *sed et colitur*, ex antecedentibus repetatur dativus antecedens *melioribus;* quod totam illam rationem, quam ille emendationi suae substernit, enervat atque tollit. Sufficere omnino videtur mutatio multo minor, qua equidem legendum puto, *sed ITA*

videamus, sic innumerabiles paribus in locis iisdem esse nominibus, honoribus — iisdem de rebus disputantes. Optime se habet vulgata scriptura: *innumerabiles paribus in locis esse, iisdem nominibus.*

colitur, ſc. nequitia, *ut in pluribus* etc. [158]) Hic mihi manum iniiciunt alia nonnulla eiuſdem Minucii loca, quae obiter expendam. Eodem cap. talia exſtant verba Caecilii: .. *ne non tam ex noſtris diſputationibus nata ſententia, quam ex tuis ſenſibus prolata videatur.* 227
Dum ſic loquentem Caecilium facit Minucius, imitatur Tullium Paradoxa I. *Vereor ne cui veſtrum ex Stoicorum hominum diſputationibus, non ex meo ſenſu depromta haec videatur oratio.* Cap. X. *Cuius* (Dei Iudaeorum) *adeo nulla vis nec poteſtas eſt, ut ſit Romanis numinibus cum ſua ſibi natione captivus.* Legendum puto, ut etiam veteres editiones prae ſe ferunt, *Romanis HOMINIBUS cum ſua* etc. cui etiam lectioni favent exemplaria, quae *Romanis nominibus* referunt. [159]) Hoc ſane cum res ipſa ſuadere videatur, tum quoque confirmant aliquomodo verba iſta cap. XXXIII. *Ita prius eos* (Iudaeos) *deſeruiſſe deprehendes, quam eſſe deſertos; nec ut impie loqueris; cum Deo ſuo eſſe captos, ſed a Deo, ut diſciplinae transfugas deditos.* quibus autem? Romanis, non numinibus, ſed hominibus. In errorem inductus fuiſſe librarius videtur, quod Minucio parum dignam haberet dictionem *Romanis hominibus;* quae tamen auctoribus optimis ſatis uſitata eſt. Caeſar de B. Gall. lib. I. cap. 31. *propterea quod*

158) In Miſcell. Obſerv. Tom. X. p. 18. eamdem illam coniecturam proponit, et aliam hanc: *in tantum aequatur nequitia melioribus et colitur, ut* etc. At omnia haec praeter neceſſitatem. Nam *colere* ſignificat ſtudio proſequi, venerari, adhibita cura tueri. Vid. Schwarz. ad Plin. Paneg. p. 576.

159) Egregiam hanc emendationem iterum expoſuit in Miſcell. Obſ. p. 23. Et Lindnerus narrat, *hominibus* etiam in editione romana exſtare.

Harudum millia hominum XXIV. ad eum venissent. ubi vide Dion. Vossium, uti et Davis. ad M. Fel. c. 8. Pariter quoque Graece Ioan. Malalas Chron. lib. IX. p. 285. *καὶ ἐποίησαν εὐθέως ἄρχοντα, ὃν ἐβουλήθη, ἐν τῇ Βιθυνίᾳ, ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀνθρώπων.* et lib. XVI. p. 122. *καὶ ὥρμησαν εἰς τὸ πέραν, κατὰ Βιταλιανοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ.* Xenoph. I. Cyropaed. p. 18. B. [4, 18.] *ὡς δὲ εἶδεν πολλοὺς ἀνθρώπους τῶν Ἀσσυρίων συντεταγμένους*, etc. ubi frustra, ut passim alibi, est H. Stephanus, qui *ἀνθρώπους* supervacuum et spurium putabat. Cap. XI. *Quid? quod toto orbi, et ipsi mundo cum sideribus suis minantur incendium, ruinam moliuntur? quasi naturae - - ordo turbetur, aut rupto elementorum omnium foedere, et*
228 *coelesti compage divisa, moles ista, qua continetur et cingitur, subruatur.* Emendant, *qua continemur et cingimur*, vel *quae continetur et cingitur.* Ego putem nil tentandum, dummodo in his *continetur et cingitur*, ex antecedentibus tecum repetas *totus orbis et ipse mundus;* quae quamvis paulo longius ab his verbis absint, posse tamen huc revocari, ex iis planum est, quae supra dedimus ad Cic. de N. Deor. lib. II. c. 57. Quod autem cl. Burmannus ad Val. Flaccum lib. I. p. 139. ex *compage divisa*, emendat *compage divulsa;* non video, quo fundamento nitatur illa coniectura, nisi quod verbum *dividendi* imbecillius huic viro visum fuerit ad violentam, quam innuat auctor, divulsionem significandam. Haud minorem tamen vim exserit, ut mihi quidem videtur, illud verbum in his Virgilii Aeneid. lib. II. 234.

Dividimus muros, et moenia pandimus urbis.

et rursus libro nono, 749:

Sic ait, et sublatum alte consurgit in ensem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Dividit, impubesque immani vulnere malas.

Ita Horatius aliique.[160]) Cap. XIII. *quae sunt dubia, ut sunt relinquenda sunt: nec tot a tantis viris deliberantibus, temere et audaciter in alteram partem ferenda sententia est.* Tentabat erud. Anglus, *in alterutram partem.* Sed eandem quoque notionem habet vox illa, quam corrigit. supra cap. 5. initio: -- *ut libram teneas aequissimi iudicis, nec in alteram partem propensus incumbas, ne* etc. Cicero Acad. lib. II. c. 43. *Non potest igitur uterque sapiens esse, quoniam tanto opere dissentiunt; sed alter:* i. e. alteruter. sic Lactant. de Opif. Dei cap. 12, 10. et alii, ut 229
iam docuit Freinshemius in Ind. Iustini, Faber in Thes. ac Tursell. de Partic.[161]) Cap. XVIII. *Quid nascendi ratio? quid cupido generandi? nonne a Deo data est? et ut ubera, partu maturescente lactescant, et ut tener foetus ubertate lactei roris adolescat?* Vir laudatus legebat *data sunt*, quod verba alioquin minus cohaerere arbitrabatur. Sed haud commodiora sunt ista Ciceronis Tusc. lib. V. c. 4. *Sed ab antiqua philosophia usque ad Socratem -- numeri motusque tractabantur; et unde omnia orientur, quove recederent,* scil. tractabatur. ad Fam. I. ep. 3. *Commendo tibi eius omnia negotia, --*

160) Vid. Miscell. Observ. p. 23. s. ubi afferuntur Hegesippus et Cyprianus et Firmicus, qui *dividere* dixerunt pro distrahere, divellere. Stat. Theb. 3, 165. *quin ego non dextras miseris complexibus ausim dividere.* In Pindar. Theban. v. 324. *timui, ne doricus ensis oscula discuteret.* alii codices *divideret:* quod probavit Burmannus ad Propert. 1, 10, 15.

161) Livius 1, 13, 3. *melius peribimus, quam sine alteris vestrum viduae aut orbae vivemus.*

in primisque ut -- eum ita tractes, ſc. rogo. Tacitus Annal. lib. I. c. 15. *Sed decreta pecunia ex aerario, utque per circum triumphali veſte uteretur*, ſc. decretum. ubi conſule I. F. Gronovium.[162]) Cap. eodem: *Audio vulgus, cum ad coelum manum tendunt, nihil aliud quam Deum dicunt.* Haeret et languet conſtructio. Legendum forſitan, *IDEO vulgus*, vel *RUDE vulgus, cum* etc.[163]) Cap. 26. *Illis adſpirantibus et infundentibus praeſtigias edunt, vel quae non ſunt, videri, vel quae ſunt, non videri.* Duriuscula viris doctis videbatur loquendi ratio, qui verbum *faciunt*, aut tale quid excidiſſe putabant, vel ita transponebant, -- *per daemonas edunt. Illis adſpirantibus et infundentibus praeſtigias, faciunt vel quae* etc. Non dubium, quin lenior eſſet curſus orationis, ſi ſcripſiſſet Minucius, *ut vel quae non ſunt, videantur, vel quae ſunt, non videantur.* Sed tamen iſtiusmodi infinitivorum exempla non deſunt. Cicero de Fato cap. 16. *quae cauſa in rerum natura continebatur, fore ut is in inſula Lemno liqueretur?*
230 de Nat. Deor. lib. III. c. 24. *Magnam moleſtiam ſuſcepit, -- commenticiarum fabularum reddere rationem* etc. atqui ita alibi.[164]) Cap. XXVII. *Hi ſunt et furentes, quos in publicum videtis excurrere, vates et ipſi abſque templo.* Supra de daemonibus loquebatur auctor. „Non „voluit, inquit Daviſius, Minucios ipſos daemonas

162) In Miſcell. Obſerv. p. 31. rem diſtinctius exponit, additque alia exempla dictionis *et ut*, per ellipſin coniunctae.

163) In Miſcell. Obſerv. p. 35. coniecit *adeo vulgus.* At corrigenda erat interpunctio in hunc modum: *quid? quod omnium de iſto habeo conſenſum. Audio vulgus. Quum ad coelum manus tendunt, nihil aliud quam Deum dicunt.*

164) Vid. Zumptii Grammat. n. 618.

„ſignificare, ſed homines a tetris iſtis ſpiritibus obſeſ-„ſos, vexatosque; Fortaſſe legendum, *Hinc ſunt et fu-„rentes.*“ Hactenus ille. At ſaepe fit, ut auctores per-miſceant daemonas cum hominibus aut ſubſtantiis, qui-bus daemones inſint. D. Marcus Evang. cap. 3. vſ. 11. *Καὶ τὰ πνεῦματα τὰ ἀκάθαρτα· ὅταν αὐτὸν ἐθεώρει, ΠΡΟΣΕΠΙΠΤΕΝ αὐτῷ, καὶ ἔκραζε λέγοντα, ὅτι* etc. ubi vide ſummum virum H. Grotium. [165]) Cap. XXX. *Romani Graecum et Graecam, Gallum et Gallam ſa-crificiis viventes obruere.* Legit vir cl. ex mſ. *ſacrifi-cii* ſc. cauſa. At ſi exempla, quae tali genitivo ellip-tico illuſtrando contulit, bene inſpicias, facile ni fal-lor liquebit, eam eſſe huius loci naturam, ut talis ge-nitivus hic neſcioquomodo frigeat, non minus quam ſi diceres, Romanos id feciſſe *propter ſacrificium.* Quamobrem legerim ego potius *in ſacrificiis*, vel per appoſitionem *ſacrificia;* nam *ſacrificia* aliquando victi-mae vel res offerendae dicuntur. ſic Lactantius lib. V, 19, 30. *mentem ipſam pro ſacrificiò habet.* Et appo-ſito erit ei ſimilis, qua utitur Virg. lib. X. Aeneid. vſ. 519.

Quattuor hic iuvenes —
Viventes rapit, inferias quos immolet umbris. [166])

Cap. XXXII. *cum omnia coeleſtia terrenaque — Deo cogni-ta, plena ſint.* Attendant linguae Latinae ſtudioſi ele-gantiam, qua eadem vox in uno membro dativi, in 231
altero ablativi caſus eſt. Talia quoque alibi ſectatur Minucius. uti cap. 26. *onuſti et immerſi vitiis.* Seneca

165) De ipſis daemonibus Minucium loqui, demonſtrat Wop-kenſius in Miſc. Obſerv. p. 42.

166) In Miſcell. Obſerv. p. 44. aut *ſacrificiis* aut *in ſacrifi-ciis* ſcribendum eſſe declarat. Hoc alterum praeſtat.

epist. 59. *Voluptatibus hoc nomen imposuit, et quod voluit expressit.* et de Ira lib. II. c. 36. *gladiis et pugnare parati et incumbere.* Lactantius de Ira Dei cap. 4, 3. *quid tam dignum, tam proprium Deo, quam providentia?* 167) Cap. XXXV. sic loquitur Octavius: *Et tamen admonentur homines doctissimorum libris et carminibus poetarum illius ignei fluminis.* Casp. Barthius in anim. ad Stat. tomo III. pag. 796. legit, *Et tamen admonentur homines docti sophorum libris, et carminibus* etc. quid enim, inquit, aliud sunt *libri* poetarum, quam eorum *carmina?* Scilicet nomen *doctissimorum* perperam ad substantivum *poetarum* retulit ille vir doctus, ut si legeremus *doctissimorum poetarum libris et carminibus;* quum prior illa vox absolute accipi debeat, et subaudiri substantivum *hominum*, vel *virorum.* Plus sane in hoc loco vidit vir quidam sagacissimus, qui emendabat, *Et tamen admonentur hominum doctissi-*

167) Multa alia exempla similia collegisse sibi visus est in Miscellan. Obs. p. 48. At illa triplicis sunt generis. Aut enim additur secundo nomini alius casus, quam qui cum priori nomine conveniat, veluti apud Minucium c. 26. *onusti et immersi vitiis,* etc. 36. *qui non eget, qui non inhiat alieno.* idque non in uno dativo observatur. Aut pergit oratio diversa constructione ita, ut pronomen intelligatur alio casu ponendum, praesertim in oppositione duarum rerum: quemadmodum apud Boethium 3, 4. *ut utentium mentibus virtutes inserant, vitia depellant.* et apud Plinium Epist. 7, 26. *ac ne sermonibus quidem malignis aut attendit, aut alitur.* Aut exempla sunt prorsus aliena, uti illud quod e Senecae epistolis affertur supra. Ex omnibus vero nullum respondet ei loco, de quo hic agitur. Certe scribendum esset: *cognita ac plena Deo sint.* Wowerius e codice quodam protulit *deo cuncta plena sunt.* quod tamen non placet. Sed iam in romana editione omissum est *cognita*, fortasse antiqua auctoritate.

morum etc. Nec tamen vel illa mutatio necessaria est, quandoquidem ellipsis illa, quam dixi, satis usitata est. [168]) Cicero Acad. lib. II. c. 3. *eaque est -- in iudiciis nostris infirmitas, ut non sine causa antiquissimi et doctissimi invenire se posse quod cuperent, diffisi sint.* de Legib. III. c. 5. *et locum istum notum, ut a doctissimis Graeciae quaesitum et disputatum est, explicabo.* de Divin. I. c. 49. *ut doctissimis sapientissimisque placuit.* sic quoque de Fin. I. c. 4. et alibi. Iam tandem ab Minucio Felice redeamus ad Tullium nostrum, ut reliqua libri tertii de Natura Deorum capita percurramus.

Cap. XXXV, 85. *Invita in hoc loco versatur oratio.* 232 Illud vult Cotta, abhorrere se ab istarum rerum commemoratione, propterea quod peccandi licentiam adferrent. Sed doct. Boherius, cui legendum videtur *Invisa in hoc loco versatur oratio*, non rebus, quae voluntate carent, sed personis tantummodo accommodatam esse vocem *invitus*, obiicit. Fallitur omnino vir eximius; cum enim vox *invitus*, passim per προσωποποιΐαν tribuitur rebus inanimis, tum praecipue sic de oratione, tamquam de illo qui habeat, loqui amat Cicero. Sic Tusc. lib. I. cap. 30. *Itaque dubitans, circumspectans, haesitans, multa adversa reverens, tamquam in mari immenso nostra vehitur oratio.* etc. cap. 35. *Sed ita tetra sunt quaedam, ut ea fugiat et reformidet oratio.* lib. V. cap. 29. *quorum oratio nihil ipsa iudicat, sed habetur in omnes partes* etc. infra c. ult. *ut Velleio Cottae disputatio verior, mihi Balbi ad veritatis similitudinem videretur esse propensior.*

168) Atque haec ellipsis fulcitur ipso, quod proxime antecedit, nomine *homines*.

ſupra cap. 2. *orationeque ea, quae me in perorando hortabatur.* ubi vide Daviſium cl. [169])

Cap. XXXVIII. *Hi duo illos oculos orae maritimae effoderunt, non iratus alicui, quem omnino iraſci poſſe negatis Deum.* Legebant docti. - - *negatis, Deus*, quod accuſativus ipſis ſoloecam orationem reddere videbatur. Eſt tamen eadem loquendi ratio, de Leg. lib. III. c. 5. *haec eſt enim, quam Scipio laudat in libris, et quam maxime probat temperationem reip.* ubi hanc formam contra Lambinum pluribus adſtruit ipſe Daviſius, quem ibi vide. [170])

Cap. XL. *Quae cum dixiſſet, Cotta finem.* Recte factum, quod verbum *fecit*, quod ſcripti quidam editique adiecerunt, gloſſatori tribuerit editor cl. At cum

169) Ante omnes afferendus erat Horat. Art. poet. v. 311. *verbaque proviſam rem non invita ſequentur.*

170) G. T. A. Krügerus in libro de Attractione p. 201. non niſi e poetis propoſuit exempla huius dictionis, veluti Horat. Sat. 1, 4, 2. *alii, quorum comoedia priſca virorum eſt.* et 1, 10, 16. *illi, ſcripta quibus comoedia priſca viris eſt.* et Ariſtoph. Ran. 889. ἕτεροι γάρ εἰσιν, οἷσιν εὔχομαι θεοῖς, ubi Brunckius dedit θεοί. et p. 183. ex Terentio: *populo ut placerent, quas feciſſet fabulas.* At haec omnia differunt. In Horatii verbis non tam deſideratur nomen *viri* in demonſtrativo, quam ſuperfluum additur relativo pronomini. In Terentii exemplo relativa ſententia conſtituit notionem rei, de qua dicendum erat: quare ipſa recipit nomen ſubſtantivum etiam ad alteram partem ſententiae pertinens. Etiam Ciceronis, quos Wopkenſius comparat, loci admodum inter ſe diverſi ſunt. Verba enim, *non iratus alicui, quem omnino iraſci poſſe negatis deum*, non poſſunt niſi hunc ſenſum habere: non iratus aliquis, de quo contenditis, eum utpote deum non poſſe iraſci. Quo approbato, *alicui* mutandum erit in *aliquis.* At eo non opus eſt, ſi ex aliis codicibus accipias *deus.*

ille ellipſios, haud ita ſane vulgaris, nullum exemplum 233
attulerit, quo iudicium ſuum ſuffulciret; en tibi unum et alterum, quod attendenti quidem mihi obviam factum eſt. ſic enim de Fin. lib. II. cap. 6. *Tum ille, finem, inquit, interrogandi*, ſc. fac. et rurſus lib. V. c. 1. *Quae cum dixiſſet, finem ille.* [171]) Et in libros Tullii de Natura Deorum quidem tantum.

171) Comparari poteſt ſimilis dictio Epiſt. ad Fam. 9, 7, 3. *ſed ridicula miſſa. praeſertim quum ſit nihil quod rideamus.*

THOMAE WOPKENS
LECTIONUM TULLIANARUM
LIBER TERTIUS,

Complectens animadversiones in Ciceronis libros de Divinatione ac de Fato.

CAPUT I.

Transitus fit ad libros Tullii de Divinatione, in quorum primo lectio vulgata aliquoties adstruitur ac vindicatur. Suidas defenditur. Id nos ut faciamus conceditur; *pro, nobis conceditur. Subiunctivus in altero orationis membro stabilitur. Ordo verborum a transpositione viri cl. vindicatur. Perfectum Latinorum pro praesenti congruit aoristis Graecorum. Seneca defenditur. Hypallage. Cicero obiter defenditur cum Clemente Alexandrino.*

Venimus iam ad libros Tullii de Divinatione. Horum autem prioris capite primo sic scribit auctor: *Principio Assyrii - - traiectiones motusque stellarum observitarunt.* Apposite clar. Davisius his verbis contulit locum Suidae, in v. *Ἀστρονομία;* quo teste *πρῶτοι Βαβυλώνιοι ταύτην ἐφεῦρον διὰ Ζωροάστρου· μεθ' ὃν*

Ὀστάνης· οἳ ἐπέστησαν τῇ οὐρανίᾳ κινήσει τὰ περὶ τοὺς τικτομένους σύμβαινειν· ἀφ' ὧν Αἰγύπτιοι καὶ Ἕλληνες ἐδέξαντο, καὶ τοὺς γενομένους ἀναφέρουσιν εἰς τὴν τῶν ἀστέρων κίνησιν. Primi Babylonii illam invenerunt per Zoroastrum; post quem etiam Hostanes; qui diligenter notarunt, coelesti motu accidere, quae ad nascentes pertinent. A quibus Aegyptii et Graeci acceperunt, qui etiam nascentes in motum siderum referunt. Quod autem in hoc loco obſervari velim, eſt verbum *ἐπέστησαν;* quod ita male habuit virum laudatum, ut verba Suidae hunc in modum refingeret ac ſuppleret: *οἳ ἨΠΙΣΤΑΝΤΟ τῇ οὐρανίᾳ κινήσει τὰ περὶ τοὺς τικτομένους συμβαίνειν ΜΕΛΛΟΝΤΑ: qui cognoverunt coelesti motu, quae circa nascentes futura essent.* Sed non video, quid menti auctoris obſtet, ſi verba reddantur, ut nos modo reddidimus. Hanc ſane vim tribuere verbo *ἐφίστημι* videtur Pollux lib. IV. ſegm. 8. cum illud recenſet inter *γνῶναι, γνωρίσαι, θεωρῆσαι* ac ſimilia. At illam extra omnem dubitationis aleam poſuiſſe videntur viri doctiſſimi, Duportus ad Theophr. Charact. pag. 221. et Olearius ad Philoſtr. vit. Apoll. lib. I. c. 34.[172])

Cap. III, 6. *Quod illi in aliqua re, invitissimis Stoicis, Stoico facere licuit, id nos ut in reliquis faciamus, a Stoicis non concedetur?* Cenſuerunt commentatores legendum, *id nobis, in reliquis* etc. atque huic lectioni codex etiam producitur qui faveat. Non tamen in recepta ſcriptura quidpiam labefactandum arbitror, neque enim haec forma durior illis eſt, quas cernere licet in his locis. Tuſc. lib. I. c. 38. *Quare licet, etiam mortalem esse animum iudicantem aeterna moliri.* ubi ne-

172) Vid. Schaeferus ad Lamberti Boſii Ellipſ. p. 102.

mo sane resinxerit *iudicanti*, praesertim si etiam ista ad-
236 diderit, ibid. lib. V. c. 15. *quibus abundantem licet esse miserrimum.* et de Fato cap. 15. *similiterque superiora repetentem regredi infinite licet.* Dicitur autem *nos ut*, pro *ut nos*, transpositione maxime vulgari, de qua diximus ad lib. II. de Nat. Deor. cap. 4. [173]

Cap. VI, 11. *multo magis aveo audire de divinatione quid sentias. Nihil, inquit, equidem novi, nec quod praeter ceteros ipse sentiam.* „Duas ultimas voces, in- „quit editor eruditissimus, ut mihi quidem videtur, ex „superioribus male repetierunt librarii, nam Latinitas „postulat *ipse sentio*: Ciceroni vero mos est, huiusmo- „di verba lectoribus supplenda omittere.“ At talis ellipsis, quamvis ubique sit obvia, non tamen hic statuatur necesse est, quoniam Ciceroni mos ille, ut verba talia exprimat, non minus est assiduus. ut de Nat. Deor. lib. III. c. 7. *Dî utrum sint, nec ne sint, quaeritur.* ubi plura clar. Davisius, quem vidi. Quod autem Latinitatem flagitare credidit vir laudatus, *quod ipse sentio*, in eo quidem iudicio acumen illius solitum, grammaticaeque analogiae gustum perelegantem omnino desidero; flagitat enim Latinitas, flagitat saltem usitatior Latinorum loquendi ratio subiunctivum, non indicativum. Pauca quaedam huius veritatis, de multis aliis, testimonia sufficient. de Finibus lib. I. cap. 8. *nunc dicam de voluptate; nihil scilicet novi, ea tamen, quae te ipsum probaturum esse confidam.* de Legibus lib. I. cap. 30. *Parvam vero controversiam dicis, ac non*

173) Praestat vulgaris lectio, qua non tollitur antithesis, ut hio videbatur: immo augetur vis pronominis, quum gitur verbo, Coniunctio *ut*, quae abest a codicibus, idum debuit omitti.

eam, quae dirimat omnia. ad Quint. Fratrem. lib. I. epist. 1. §. 1. *neque enim eiusmodi partem reip. geris, in qua fortuna dominetur, sed in qua plurimum ratio possit et diligentia.* Seneca epist. 19. *In eam demissus es vitam, quae nunquam tibi miseriarum terminum ac* 237 *servitutis ipsa factura sit.* sic alibi pluries. [174])

Cap. VII. *Nihil est autem, quod non longinquitas temporum -- adsequi possit.* Iuxta codices duos hoc modo leniendam orationem esse iudicabat vir cl., ut mutata particulae negantis sede, legeretur, *quod longinquitas temporum -- adsequi non possit.* Duritie tamen ista, quam sustulit ille, maxime delectatur Cicero. supra cap. 6. *Quae est autem gens; -- quae non aut extispicum, .. aut vaticinationum praedictione moveatur?* infra cap. 55. *eodemque modo nihil est futurum, cuius non caussas id ipsum efficientes natura contineat.* lib. II. c. 2. *ut nullum -- philosophiae locum esse pateremur, qui non Latinis litteris inlustratus pateret.* de Amic. cap. 7. *Quae .. tam firma civitas est, quae non odiis -- possit everti?* Nullam igitur iniuriam hic Tullii locus a transponente aliquo passus est. [175])

174) Davisius ipse posthac cognovit errorem suum, omisitque istam observationem in altera editione.

175) *Quod — assequi non possit.* Ita Ernestius quoque scripsit, tamquam id usitatius et elegantius esset. Hottingerus aliam addit caussam non maioris momenti, ne negatio nimio intervallo disiungatur a verbo *possit.* De elegantia omnino non quaeritur, sed de veritate. Negatio non nisi ei verbo aut ei notioni pluribus vocabulis expressae adiici potest, ad quam ipsa pertinet: et quum relativum attrahere videtur negationem, diciturque *qui non*, id non fit relativi potestate, sed propterea, quod reliqua verba omnia una notione comprehenduntur, atque ipsa negatio proximo sibi vocabulo, tamquam primario, adhaeret. In loco de Amic. 7. *quae tam firma civitas est, quae non odiis at-*

Cap. VIII.

Saepe etiam pertriste canit de pectore carmen,
Et matutinis acredula vocibus instat,
Vocibus instat, et assiduas iacit ore querelas,
Quum primum gelidos rores aurora remittit.
Fuscaque nonnunquam cursans per littora cornix
Demersit caput, et fluctum cervice recepit.

Ian. Guielmius malebat:

Demersat caput, et fluctum cervice receptat,

hac de causa, uti videtur, quod verba, quae antecedunt, sunt praesentis temporis. Sed Aratum suum, inquit Davisius. *Διοσημ.* pag. 210. imitatus est Cicero [v. 949.]:

238 Ἤπου καὶ λακέρυζα παρ᾽ ἠϊόνι προυχούσῃ
Χείματος ἀρχομένου χέρσῳ ὑπέκυψε κορώνη·
Ἤπου καὶ ποταμοῖο ἘΒΑΨΑΤΟ μέχρι παρ᾽ ἄκρους
Ὤμους ἐκ κεφαλῆς.

ubi etiam, si verba cum contextis conferantur, eadem plane praesentis atque aoristi enallage conspicua est. At

que dissidiis funditus possit everti. eversiones, quae odiis atque dissidiis fiant, una quidem notio complectitur. Si dictum esset *quae odiis atque dissidiis non possit everti,* de universa eversione, quae posset umquam fieri, sermo esset, et simplex notio verborum *posse everti* non proprie pertineret ad *odia.* Cicero dixit de Nat. d. 3, 39, 92. *nihil esse, quod deus non possit efficere,* quum respiceret unam potentiam dei: si autem dixisset *quod non deus possit efficere,* opponeretur deus hominibus vel aliis rebus. Ita in eo loco, quem Wopkensius tractat, utrumque recte dici potest. Quaeritur enim, utrum Cicero vim consideraverit longinquitati temporum propriam, qua omnia efficiuntur, an potius longinquitate temporum fieri omnia, non aliis rebus. Atqui ille hoc loco contra eos disputat, qui fortasse negaturi essent, longinquitatem temporis id efficere posse. Quare praeferenda est scriptura, quam Ernestius probavit.

obiecisset forte Guielmius, aoristum Graecorum saepius consuetudinem denotare, ac respondere praesenti Latinorum; (si nescis, lege erud. Graevium, in Lect. Hesiod. cap. 5.) atque hoc idem de Latinorum praeteritis probandum esse, si quis illa *demersit* et *recepit* iure quodam adservare velit. Hunc scrupulum, in defendendo hoc Ciceronis loco, reliquum nobis fecit Davisius. [176]) Ecce autem simile prorsus praeteritum, infra cap. 9. *Sed inest in rivis et ranunculis natura quaedam significans aliquid* etc.

Mollipidesque boves spectantes lumina coeli,
Naribus humiferum duxere ex aere succum.

ubi illud *duxere* exprimit aoristum ὠσφρήσαντο, quod apud Aratum praesentis plane vim habet. In scriptis autem Senecae passim occurrit, ut praeteritum, si non vim praesentis exprimat, praesentis saltem locum peridoneum occupet; id quod eo lubentius quibusdam exemplis comprobaverim, quod hoc idem haud recte reputasse videatur summus Lipsius, cum *usuri sunt*, pro *usi sunt* legendum statueret in his, epist. 107. *Aequum autem ius est, non quo omnes usi sunt, sed quod omnibus latum est.* Pari autem modo epist. 23. *Ceteri eorum more, quae fluminibus innatant, non eunt, sed feruntur. Ex quibus alia lenior unda detinuit ac mollius vexit; alia vehementer rapuit; alia proxime ripam, cursu languescente, deposuit.* ubi non dubium, 239

176) En antiquum auctorem istius regulae, quam alii hodie saepe novo titulo vendunt: antiquiorem nominamus Priscianum p. 814. Putsch. Conf. Iohnson. ad Gratii Cyneg. 45. Ruddimann. Tom. II. p. 283. Ramshornii Gram. p. 401. Desideratur tamen adhuc accuratior huius rei expositio. Subtiliora quaedam dederunt Walchius in Emendat. Livian. p. 73. Goerenz. ad Cic. de Fin. p. 67.

quin locus, quem tenent perfecta ista *detinuit*, *vexit*, et *rapuit*, praesentibus temporibus sit accommodatissimus. Rursus epist. 55. *Debilitatem nobis indixere deliciae: et quod diu noluimus, posse desivimus.* et epist. 99. *Est aliquis et dolendi decor. hic sapienti servandus est: et quemadmodum in ceteris rebus, ita et in lacrimis aliquid sat est. Imprudentium ut gaudia, sic dolores exundavere.* id est, exundare solent. de Ira lib. II. cap. 3. *Itaque et fortissimus plerumque vir, dum armatur, expalluit, et signo pugnae dato, ferocissimo militi paululum genua tremuerunt: et magno imperatori, antequam inter se acies arietarent, cor exiluit: et oratori eloquentissimo, dum ad dicendum componitur, summa riguerunt.* Tu loca oculis ipse usurpabis, si tibi res est tanti, et magis in iis elucescet id quod probare volumus.

Cap. IX, 16. *Nec hoc quaero, cur haec arbor una ter floreat, aut cur arandi maturitatem ad signum floris adcommdet.* Est in his hypallage, quae quamvis sollicitum habuerit editoris cl. animum, rescribentis *cur ad arandi maturitatem signum floris adcommodet*, mihi tamen de loco movenda non videtur. [177]) Non minus

177) Etiam Cortius, hac lubrica via incedens, in notis ad Cic. Epist. 1, 6. Davisium acriter reprehendit, atque ex animo conqueritur, adeo hodie incognitam esse hypallagen figuram, ubi vel facillima sit. Hottingerus, cui ista hypallage durissima videbatur, cum Davisio de mutationis necessitate consentit, cum Wopkensio Goerenzius ad libr. de Legg. 2, 8. 20. At neque correctione opus est, nec defendendam habemus hypallagen, cuius falsa et suspecta exempla, quae permulta sunt, si quis colligeret et subtilius recognosceret, operam suam non frustra in hac re consumpturus esset. Rathius miro modo intellexit *aratorem aliquem*, qui accommodare arandi maturitatem diceretur. Sed, ut iam in usura editionis huius Rathianae demonstravi, res aliter

sane durae sunt hypallagae, quas statuunt viri docti in locis sequentibus. Caesar B. Gall. lib. IV. c. 25. *naves longas, quarum motus ad usum expeditior.* Vell. Paterc. lib. II. c. 12. *Hac victoria videtur meruisse Marius, ne eius nati remp. poeniteret, ac bona malis repensasse.* Sulp. ad Cic. Fam. IV. ep. 5. *quibus sine dolore licitum est mortem cum vita commutare.* Corn. Severus in Aetna vs. 55.

Armatus flamma removet caligine mundum. 240

Statius Thebaid. I. vs. 375.

Spumantes scopulos erectae incurrere prorae.

Silius Ital. lib. I. vs. 84.

— *arcebant lumine templum.* [178])

Hinc etiam praesidium sibi sumere posse videtur locus ille de Legibus lib. II. c. 8. *Certasque fruges, certasque bacas sacerdotes publice libanto: hoc certis sacrificiis ac diebus. Itemque alios ad dies ubertatem la-*

se habet. Signum floris antecedit maturo arandi tempori, idque debet ad illud signum accommodari. Hoc autem ipsi arbori agendum tribuitur propterea, quod suo flore maturitatem praesignificans, id ipsum efficere et constituere videtur. Sensum verborum igitur non ita concipio: non quaero, cur arbor tempore arandi floreat: sed ita: non quaero, cur arbor maturitatem arandi significet, eamque signo sui floris determinet.

178) Apud Caesarem *ad usum* intellige, in usu. In verbis *repensare* et *commutare* duplex et mutua est ratio, quae utrique constructioni convenit. Severi verba ad hypallagen referebant etiam Gorallus et Drakenborch. ad Sil. 1, 84. Sed bene explicuit Wernsdorfius de caligine nubium, qua mundus obtegeretur. Verbum *arcere*, quod posuit Silius, eodem modo dupliciter construitur, quo alia verba defendendi. Restat igitur ex his unus Statii locus, in quo hypallagen ob vitae speciem rebus inanimatis attributam facile probabimus.

etis foeturaeque servanto. ubi reponunt, *alios dies ad ubertatem* etc. [179]) Item Clemens Alex. lib. IV. Strom. p. 569. ὁ τοίνυν τοῦ σώματος ἀπὸ τῆς ψυχῆς χωρισμὸς, ὁ παρ' ὅλον etc. ubi clar. Davisius ad Cic. Divin. pag. 129. emendabat, ὁ τοίνυν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισμός.

Cap. X, 16. *Quid scammoneae radix ad purgandum, quid aristolochia ad morsus serpentium possit, quae nomen ex inventore reperit, rem ipsam inventor ex somnio, video; quod satis est: cur possit, nescio.* Codices summo consensu dant, *posse video, quod satis est.* unde tale quid fabricatus est V. C. *Quî s. r. a. p., quî a. a. m. s. possit? quae - - somnio. Posse video quod satis est; cur possit, nescio.* quod tamen iudicium suum sagacioribus dat trutinandum. Absit quidem illud, ut me talibus annumerem novitius ego in his rebus atque mediocris. Nisi tamen codices illos valere iubere velimus, haud incommodius hoc modo legerimus, - - *video. Posse video, quod satis est: cur possit, nescio.* [180]) Solennis ea librariorum so-

179) In hac emendatione Turnebi admodum probabili non apta est hypallages figura. Intelligantur enim sacrificia lacte et foetura facienda, quae aliis diebus serventur. Ita etiam Moserus, Goerenzii opinionem refutans.

180) Antea Cicero 7, 13. iam loquutus erat de radicibus ad morsus bestiarum adhibitis. Quare scripsisse videtur ita, ut exhibent codices, in hunc modum interpungendi: *pro omni igitur divinatione idem, quod pro iis rebus, quas commemoravi, respondebo, quid scammoneae radix ad purgandum, quid aristolochia ad morsus serpentum possit: quae nomen ex inventore reperit, rem ipsam inventor ex somnio. Posse video: quod satis est. Cur possit, nescio.* Dictum est *quid — possit*, pro *quid illud sit, quod — possit*, sive *quod ad id pertinet, quod — possit.* Sic de Fin. 4, 8, 19. *an, quum omnium artium finis is esset,*

cordia est, ut vocum repetitarum alterutram praetermittant.

CAPUT II. 241

Vulgata Cic. lectio in lib. I. de Divin. aliquoties contra variationes codd. conatusque eruditorum munitur et confirmatur; semel quoque atque iterum emendatur. Vetus et sacratus aliquando coniunguntur. Ellipsis pron. demonstrativi. Tullius obiter defenditur. Adducor, *sensu praegnante, est adducor ut rear. Cicero cum Tacito vindicatur. Ellipsis incommodior.* Maturus, *iam imminens.* Edere quid voce divina, *pro declarare. Cicero bis obiter defenditur.*

Eodem lib. I. Ciceronis de Divin. cap. 12, 19.

Et Capitolinis iniecit sedibus ignes.
Tum species ex aere vetus, generataque Nattae
Concidit ——

Hunc locum quin depravaverint scribae, dubium esse nequit. Medicinam autem illi non uno modo pararunt interpretes, quorum conatus huc recidunt, ut pro *generataque* legant *generosaque*, vel *gener Attaque*, vel *venerataque*, vel denique *venerandaque*. Liceat etiam mihi aliquid in hanc symbolam conferre; sic enim ego, salva virorum insignium sententia, Tullium nostrum scripsisse puto:

Tum species ex aere vetus SACRATAQUE Natta
Concidit.

Saepius autem ita concurrunt voces *vetus* et *sacratus*. ut apud Val. Maximum lib. V. c. 4. *Ignoscite vetustis-*

quid natura maxime quaereret, idem statui debere de totius arte vitae? ubi nihil mutandum.

simi foci, - - si a vestro sacratissimo templo - - progressus fuerit. Cicero de Leg. lib. II. 7. *ut in veteribus*
242 *duodecim sacratisque legibus* etc. Nec mirum, sic ista duo coniungi, quum *vetera* et *vetusta* saepe appellentur talia, quae ob vetustatem suam sunt veneranda. [181])

Cap. XIV, 24 *Similis est haruspicum responsio, omnisque opinabilis divinatio.* Ad hunc locum „vox penul„tima, inquit clar. interpres, sensui videtur officere: „quum enim medicorum, gubernatorum et imperato„rum scientiam opinabilem esse comprobasset, addit si„milem esse haruspicinam, omnemque divinationem; „adeo ut vix dubitem, quin vox opinabilis a mala ma„nu provenerit, et pro glossemate sit habenda.“ Hactenus V. D. qui mihi parum dextre percepisse videtur, qua in re haruspicum responsio, omnisque opinabilis divinatio, medicorum, gubernatorum et imperatorum

181) Goerenzius in Animadvers. 1805. Zwiccaviae editis p. 19. defendere conatus est vulgatam scripturam, verba ita construens: *tum species Nattae vetus et ex aere generata.* Quod probari nullo pacto potest. Emendationem, quam Guilielmus fecit, *venerata*, tantum abest, ut eo quidem nomine, quo Davisio displicuit, reprehendam, ut omnibus reliquis propterea praeferam, quod caussa corruptionis in passiva verbi significatione, librariis incognita, intelligitur. *Veneratum* non tantum de cultu divino dicitur, sed de re quacumque veneranda seu venerabili, ut *sacerdos venerata* apud Virgilium Aen. 3, 460. Ceterum in emendandis verbis, quae sequuntur, *elapsaeque vetusto numine leges*, critici videntur operam perdidisse. Nam *numen* dixit poeta primaria significatione, qua Lucretius 2, 633. *terrificas capitum quatientes numine cristas* 4, 180. *in quam quaeque locum divorso numine tendunt.* i. e. inclinatione. *Elapsae vetusto numine leges* pro vetustis legibus numine elapsis recte dici poterant. Qui *numen* de religione et sanctitate interpretati sunt, non poterant demonstrare, quomodo hoc nomen conveniret cum scriptis tabulis legum.

arti similis dicatur. Similia illa horum arti esse volebat Cicero, quatenus aliquando ignorantia quaedam aut etiam error illorum tractationi subesset, tametsi hoc modo artes esse verae non desinerent. Intelligebat igitur auctor per *opinabilem* divinationem alterum illud divinationis genus, quod distinxerat ab naturali divinatione, cum sic loqueretur cap. 6. *Duo sunt enim divinandi genera, quorum alterum artis est, alterum naturae. Quae est autem gens, aut quae civitas, quae non aut extis pecudum, aut monstra aut fulgura interpretantium, aut augurum aut astrologorum, aut sortium, (ea enim fere artis sunt) aut somniorum aut vaticinationum (haec enim duo naturalia putantur) praedictione moveatur?* Iam vero hic usque ad cap. 20. in eo est Quintus, ut prioris generis insignia quaedam specimina proferat; quorum veritatem ut stabiliat, sic infit initio cap. 14. *At nonnumquam ea, quae praedicta sunt, minus eveniunt. Quae tandem id ars non habet? earum dico artium, quae coniectura continentur, et sunt opinabiles.* Tum vero exempla medicorum ceterorumque illorum adfert, quorum ars tamen non tollatur, etiamsi ipsi aliquando hallucinentur. *Similis est,* inquit, *haruspicum* etc. [182] 245

Cap. XVII, 31. *Qua re celebrata, cum vicini omnes ad unum de rebus suis referrent.* Habet elegantiam haec lectio, quae tolletur, si cum viro cl. codicibus obtemperemus istis, qui repraesentant, *omnes ad eum de rebus s. r.* Elegantia, quam dico, consistit in oppositione vocis *omnium* et *unum*, quomodo etiam vis intenditur orationis. Est itidem venustatis aliquid in

182) Conf. quae cum Wopkensio consentiens disseruit Hottingerus.

omissione pronominis demonstrativi, qualem quoque cernere licet in his locis.[183]) Acad. lib. I. extremo: *qui cum ab eo plurimum dissentiret, unum tamen praeter ceteros mirabatur.* de Nat. Deor. lib. II. c. 2. *cum e praefectura venienti -- dixissent.* Nepos in Alcib. c. 7. *Nam cum ei omnes essent honores decreti, totaque respub. domi bellique tradita, ut unius arbitrio gereretur,* etc. in Epam. cap. 9. *universi in unum impetum fecerunt.* Iustinus lib. XI. c. 10. *Cum legati rectius id eum in Tyro vetere -- facturum dicerent, in deprecantes eius introitum ita exarsit, ut* etc. Caesar de B. Gall. lib. I. c. 18. *concilium dimittit, Liscum retinet; quaerit ex solo ea, quae in conventu dixerat.* Similem ellipsin agnosco etiam, atque tolero in his de Nat. Deor. lib. II. c. 53. -- *an bestiarum? nihilo probabilius, Deos mutarum et nihil intelligentium causa tantum laborasse.* quamvis codex aliquis ibi det *mutorum*, idemque viro doctissimo praeplaceat.[184]) de Divin. lib. II. c. 14. *semina malorum, quae in mediis inclusa sunt.* Lambin. volebat, *quae in iis mediis inclusa sunt,* quo modo etiam edidit Davisius.

Cap. XVII, 35. *Utar igitur, nec adducar, ut rear aut in extis totam Etruriam delirare, aut eandem gentem*
245 *in fulguribus errare.* Codices quidam Gruteri duas

183) Venustatem equidem non appellaverim, sed brevitatem dicendi. Neque exempla, quae comparantur, omnia quadrant. Sed codices meliores exhibent *ad eum*, neque cur vis orationis intendatur in verbis *omnes ad unum*, aperta est caussa.

184) Quo nomine *mutorum* praeferam, equidem non video. De auctoritate codicum adhuc dubito. Qui codicibus utuntur, saepe in iis legunt, quae ipsi volunt legi. Atque codici Eliensi, in quo legitur *mutorum*, non nimis magnam auctoritatem tribuerim.

voces, *ut rear*, haud agnoſcunt: et mihi quidem illae attribuendae videntur largitati librariorum, qui forte ad loquendi formam haud ita paſſim obviam, et aliquomodo, ſi verum fateri velimus, duriorem offenderint. Quamvis autem iam monuerint viri ſummi, iis omiſſis, orationem nihilominus eſſe Latinam; tamen quum rationes illi nullas attulerint, digna res eſt, quae paullo certioribus argumentis urgeatur, exemplisque dilucidis illuſtretur. Huius igitur formae en tibi locum iſtum geminum ac germanum de Leg. lib. II. c. 3. *ut iam videar adduci, hanc quoque, quae te procreavit, eſſe patriam tuam.* et ad Att. lib. XI. ep. 16. *Sed ego non adducor, quemquam bonum ullam ſalutem putare mihi tanti eſſe.* [185]) Poteſt tamen ea phraſis referri ad βραχυλογίαν ſatis vulgarem atque uſitatam, qua unum verbum ſenſu praegnante contineat in ſe ſuppreſſum alterum. Exemplum iam vidimus in his de N. Deor. lib. II. c. 32. *quae ita dividit omnium quae ſint naturam,* (ut dicat) *eſſe corpora, et inane, quaeque his accidant.* et Tuſc. lib. IV. c. 12. *ex quo in aliis* - - (oritur id quod) *iracundia dicitur.* et Acad. II. c. 3. *in utramque partem* (diſputantes) *audiendo.* Et plura mihi talia obſervata ſunt, quae quamvis nova non ſint, inculcari tamen vel ideo merentur, quod immerito aliquando ſcrupulum iniecerint eruditiſſimis grammaticis. Age pauca quaedam ex collectis noſtris excutiamus. Acad. lib. II. c. 21. *Nitamur igitur*, (illud tenere ac probare) *nihil poſſe percipi.* de Fin. lib. III. c. 12. *pugnare non deſtitit,*

185) Hic uſus, Graecis communis, ad ea verba pertinet, quorum notio aut iam in antecedentibus expreſſa eſt, aut ex reliquis verbis facile colligitur. Vid. Matthiae Gramm. graec. p. 1309. Haec ſunt verba dicendi, exiſtimandi, diſſerendi, affirmandi.

in omni hac quaeſtione -- non eſſe rerum controverſiam, ſed nominum, et de Nat. Deor. lib. I. c. 27. *Illud video pugnare te, ſpecies ut quaedam ſit Deorum, quae nihil concreti habeat*: quibus locis etiam congruit
245 ille Quinctil. Declam. 251. *Itaque calumnia reſiſtit et impugnat*, (i. e. reſiſtens et impugnans affirmat) *iuſtum eſſe repudium, quod maritus iure aliquo fecerit.* quod exemplum debere me fateor erud. Schultingio, quem vide in Sen. Contr. p. 91. Pergamus ad alia. Tuſc. lib. IV. c. 37. *Cum multa in conventu vitia conlegiſſet in eum Zopyrus.* i. e. conlecta memoraſſet. ubi clar. Daviſius volebat, *conlegiſſet eius Zopyrus*, vel *conieciſſet in eum Zopyrus;* ſed vetare illud Muſae videntur. Pariter etiam commiſit idem vir doctus in illa verba. de Leg. lib. II. c. 27. *Sed perge cetera.* M. *Pergam quidem* etc, quum praepoſitionem *ad* ante vocem *cetera* intruderet; quod quamvis codices quidam et editi agnoſcant, alii tamen iidemque optimae notae libri neſciunt.[186]) Sed lapſus hic illi communis eſt cum I. F. Gronovio, qui *urgerent* legendum cenſuit pro *pergerent*, in his Taciti Annal. lib. I. c. 28. *proſpereque ceſſura quae pergerent, ſi fulgor et claritudo Deae redderetur.* Sed pari modo loquitur Cicero, ad Att. lib. IV. ep. 10. *Perge reliqua. geſtio ſcire iſta omnia.* et de clar. Orat. cap. 73. *Sed perge, Pomponi, de Caeſare*, (differere ſcil.) *et redde quae reſtant.* pro Quintio cap. 24. *neque te ipſum id perſeverare potuiſſe.* Virgilius ecloga V. vſ. 19.

Sed tu deſine plura puer ——

186) Vide Oudendorp. ad Apuleii Apolog. p. 481. Nam intereſt interdum aliquid, dicasne *pergere ad aliquid*, an *urgere aliquid.*

Plaut. Rud. V. sc. 3, 14. Gr. *Propera.* La. *Quid properabo?* Gr. *Reddere argentum mihi.* Plura exempla, si necesse foret, peti possent ex disputatione Sanctii de verbis neutris vel falso ita dictis; ubi sedulus harum rerum scrutator facile intelliget, multas proferri formas, in quibus verba neutra haudquaquam in activa degenerent, quod putabat literator sui temporis sagacissimus; [187]) 246
aut si quodammodo degenerare videantur, omnino tamen explicari per istiusmodi ellipsin debeant, quam nunc luce quadam exemplorum circumfudimus.

Eodem cap. *aequius esse censuit, se maturam oppetere mortem, quam P. Africani filiam adolescentem.* Sensum incommodum exsurgere putabat cl. editor, quod *matura* mors a sene tantum, et non ab adolescente P. Africani filia, dici posset oppeti. Legebat propterea, *se maturum oppetere mortem*, hoc est aetate provectum; eamque lectionem simili plane vocum *maturus* et *adolescens* oppositione eleganter collustrabat. Quod autem vir doctus sic coniicit, quia mortem adolescentis *maturam* dici non posse putat; huic ego rationi duplici via obviam ibo, remque eo adducere conabor, ut locus Tullii mutationem haud requirere videatur. [188]) Primo

187) Quidni? Recta est ratio, qua non tantum in latina, sed in omnibus linguis neutra verba activam naturam induunt. De qua re nunc nemo dubitat.

188) Hottingerus cum Ernestio existimabat, frustra defendi *maturam:* nam *maturum* esse, qui satis diu vixerit, senemque maturum opponi uxori adolescenti. His equidem assentiri non possum. Nam in verbis *se maturam oppetere mortem* intelligitur mors *sibi* matura, i. e. quae iusto tempore sibi obveniret. Quod ad personam pertinet, id rei tribuitur ex consueta rationis commutatione. Sicuti Gracchus maturus erat morti, ita mors ei matura dici poterat. Eodem modo Horat. Carm. 3, 15, 4. *maturo propior desine*

enim necesse non est, ut quando post vocem *adolescentem ἀπὸ τοῦ κοινοῦ* subaudias *mortem oppetere*, subaudias etiam simul epithetum illud *maturam*. Ellipses enim, quae ex antecedentibus supplendae sunt, aliquando partem tantummodo membri praecedentis, non totum illud membrum flagitant. Ita iam supra defendimus locum istum. Acad. lib. II. c. 15. *cum animi inaniter moveantur eodem modo rebus iis, quae nullae sint, ut iis quae sint:* scil. *moventur*, non *inaniter moventur*. Addamus locum insignem Tusc. lib. IV. c. 31. *atque ut in malis opinatis, tolerabiliora: sic in bonis, sedatiora sunt efficienda ea, quae magna et laetabilia dicuntur*. Itane vero in malis opinatis, tolerabiliora facienda, quae magna *et laetabilia* dicantur? Non sane ita ineptiit auctor. Quid ergo? suppleamus antecedentia e sequentibus hoc modo, ut in supplemento nostro omittamus illud *et laetabilia*. Iam vero simili
247 modo omittamus *τὸ maturam*, in loco hocce de Divinatione, cum repetimus vicinum illud *oppetere mortem:* ita fundamentum, cui κρίσις viri cl. innititur, erutum erit, siquid ego iudico, atque sublatum. Sed et altera via patet, ad basin illam evertendam: potest enim omnino *matura* mors dici adolescentis, si vox *matura* ea significatione intelligatur, qua venit apud Plaut. Pseud. I. sc. 3, 5. *Mittam hodie huic suo die natali malam rem magnam et maturam.* ubi *τὸ maturam* explicat in lexico suo Pareus, *quae imminet.* Cicero infra lib. II. c. 30.

Edidit haec Calchas, quae iam matura videtis.

funeri inter ludere virgines. Argumenta autem, quae Wopkensius exposuit, nimis artificiosa omittamus. Maturum enim dicitur id, cuius legitimum tempus adest, vel transactum est.

h. e. quae videtis instare, et propinqua esse, ut recte exponit cl. Davisius, secutus Ad. Turnebum Advers. lib. V. c. 19. quem vide. Hoc modo *matura* apud Ciceronem dicetur mors, quae alterutri, aut Graccho aut uxori iam nunc subeunda esset, cuiusque iam tempus sic instaret, ut retardari non posset; quo sensu etiam infantulo, quae iam impendet, *matura* mors dici potest. Atque ita omnia, quorum iam tempus completum sit illud, quod antegrediatur necesse sit, *matura* appellantur.

Cap. XXXI.

Ibi ex oraclo voce divina edidit
Apollo, puerum, primus Priamo qui foret
Post illa natus, temperaret tollere.

Haud ita moveor isto codice, qui exhibet *vocem divinam*, ut ex illo refingendam esse lectionem alteram existimem; obnituntur enim cum reliqui omnes, tum optimae quoque notae liber, quem meminit Is. Vossius ad Pomp. Melae lib. I. c. 8. Et, si verbum *edere* declaran- 248
di, praedicendi, monendive significatione intelligas, cui quaeso bono maiori accusativus *vocem divinam*, quam ablativus *voce divina?* Haec autem illius verbi notio, quam dixi, noli dubitare quin satis communis solennisque sit.[189]) Sic enim supra cap. 12.

— quae quondam et consule Cotta
Lydius ediderat Tyrrhenae gentis haruspex.

lib. II. cap. 30. et 38.

189) Ante omnia afferenda essent verba Cic. de Offic. 2. 22. paullo post apposita, nisi ibi quoque lectionis varietas obstaret. M. Heusingerus multis aliorum scriptorum exemplis defendit verba *oraculo edidit*. Tamen Beierus praeferendam duxit aliorum librorum lectionem *oraculum*: caussam non exposuit. De vocabulo *edere* oraculis et vaticiniis proprio egit Broukhusius ad Tibull. 1, 4, 67. ubi legitur *deus edidit ore*.

258 CAPUT IV.

Vulgata lectio Ciceronis aliquoties ſtabilitur: ſemel etiam tentatur. Et aliquando deeſt, ubi aliis in locis exprimitur. His tribus horis, *i. e. proximis. Caeſar ex codd. reſtituitur.* Vita *pro hominibus.* Dicere, *praedicere. Philo Iudaeus emendatur.* Globi κατ' ἐξοχὴν *globi ignei.* Vigilantes animi. *Cicero cum Lactantio vindicatur.*

Progrediamur in libro Tullii primo de Divinatione, cuius quidem cap. XXXIII, 72. ſic loquitur auctor: *Quorum alia ſunt poſita in monumentis et diſciplina --: alia autem ſubito extempore coniectura explicantur.* Bene omnino abeſt copula inter *ſubito* et *extempore*, quamvis *ſubito et extempore* legendum coniiciat V. C. quod codex Elienſis det *ſubito ut extempore.* In copulandis eiusmodi voculis, quae parum aut nihil inter ſe diſtant, millieſque una pro altera adhibetur, coniunctio modo additur, modo omittitur. [208]) Ita quod Florus lib. III. c. 6, 7. dixit *ſemel et in perpetuum*, illud lib. II. c. 12, 2. dicebat *ſemel in perpetuum;* ad quem locum poſteriorem conſulas erud. et acutiſſimum Dukerum. Sic quoque apud Ciceronem noſtrum Tuſc. lib. IV. c. 15. dicitur *per ſe, ſua ſponte*, quod de N. Deor. lib. II. c. 11. eſt *per ſe ac ſua ſponte.* Eodem modo ἀσυνδέτως con-

208) Haec aliquantum diſtant inter ſe. Tamen nec cum Hottingero pleonaſmum hunc valde inertem cenſebimus, neque ea ratione, quam Wopkenſius explanavit, defendemus. *Subito* enim eſt non diuturnis monumentis expreſſa, *ex tempore* autem eſt non a diſciplina praeſcripta, non praeparata. Neque quaeram in Cic. Divinat. in Verr. 17, 57. utrum voc. *repente*, an verba *e veſtigio* a gloſſatoribus adiecta fuerint. Plautus Mil. 2, 2, 22. *ita abripuit repente ſe ſubito.* Haec ex communis vitae conſuetudine tranſeunt etiam in oratorum uſum.

currunt *repente* et *e veſtigio*, lib. I. in Verrem: *Sed repente e veſtigio ex homine factus eſt Verres.* Conferamus iſta Min. Felic. Oct. cap. 16. *Dicam equidem, ut potero, pro viribus.* quo dextre contulit cl. Daviſius locum Lucretii lib. IV, 269. in quo parilis pleonaſmus et aſyndeton obtinet.

Duritiem penitus ſaxi ſentimus in alto. 269

Adde Plauti prol. Menaech. init. *Salutem primum iam a principio propitiam mihi atque vobis, ſpectatores, nuncio.* Quinctilianus Declam. VIII, 21. *Vix aegre miſero licuit mori.* ubi alterum aut *vix* aut *aegre* tollere, quod faciendum iudicabat celeb. Burmannus, mihi quidem religio eſt; nam ſi diſpliceat ſynonymia, voculam *aegre* ſic ab antecedente *vix* diſtinguito, ut exponas, *multo labore id agenti*, quam illius vim ut pluribus comprobem non opus eſt. Plura vide ſupra ad cap. 30.

Cap. XXXV, 77. *Itaque tribus his horis conciſus exerciens, atque ipſe interfectus eſt.* Pronomen *his* habet venuſtatem aliquam, ob quam illud non facile exſtirpaverim, licet a codice regio abſit. *Tribus his horis*, id eſt, tribus horis proximis, et continuis cum illo tempore, de quo ſermo eſt; ſive illud tempus ſubſequutae fuerint, ſive anteceſſerint; nam ea quoque vis eſt vocis *proximus*, cui plane reſpondet poteſtas huius pronominis.[209]) Salluſt. Iugurth. cap. 31, 2. *Nam illa quidem*

209) Vid. Drakenborch. ad Liv. 5, 51, 5. At neceſſe eſt, ut, quod proximum ita dicitur tempus, aut id tempus, quo qui loquitur, vivit, aut aliud, quod intelligitur, attingat. Neutrum apparet in loco Ciceronis, neque ipſum pronomen ſignificat *proximum.* Quare ſcripſiſſe videtur Cicero *itaque tribus iis horis* i. e. iis horis, quibus exercitum conciſum eſſe ex hiſtoriarum libris ſcimus.

piget dicere, his annis XV. quam ludibrio fueritis superbiae paucorum. ubi consulatur doct. Cortius. Phaedrus lib. I. fab. 1. *Ante hos sex menses male, ait, dixisti mihi.* ubi vide Schefferum ac Burmannum. Caesar de B. Gall. lib. III. cap. 17. *Atque his paucis diebus - - senatu suo interfecto, - - portas clauserunt,* etc. et lib. V. c. 25. *Huic Caesar - - maiorum locum restituerat. Tertium iam hunc* (i. e. ab hoc tempore) *annum regnantem inimici palam - - interfecerunt.* ad quem locum codices multos in curis secundis commemorat cl. Davisius, qui *eum* ante *interfecerunt* agnoscunt; quae vocula addita forte a Caesare, praetermissa autem a scri-
260 ptore librario, qui quod praecedens *hunc* ad *Tasgetium* referret, τὸ *eum* supervacuum spongio incumbere putabat. [216])

Cap. XXXIX, 85. *Quid enim habet haruspex, cur pulmo incisus - - proferat diem? - - quid astrologus, cur stella Iovis aut Veneris coniuncta cum luna, ad ortus puerorum salutaris sit, Saturni, Martisve contraria? cur autem Deus dormientes nos moneat, vigilantes negligat? quid deinde causae sit, cur Cassandra furens futura prospiciat, Priamus sapiens hoc idem facere non queat? Cur fiat quidque, quaeris. Recte omnino,* etc. Legit clar. editor, *quid deinde causae est, cur* etc.? haec enim, inquit, a superioribus non pendent. At mihi quidem omnino pendere videntur ab his superioribus, *cur autem Deus dormientes* etc.? sed illa male suspenduntur ab iis, quae antecedunt, a quibus sunt plena distinctione separanda. Itaque in lectione quidem

216) Librarius, qui omisit *eum* ante *interfecerunt*, etiam mutasse videtur verba *tertium iamnunc annum regnantem.* Id enim nondum correctum exhibent editiones antiquae.

nihil mutandum, ſed ſublatis poſt verba *negligat* et *queat*, interrogandi notis, hoc modo ſcribendum -- *contraria? Cur autem -- negligat; quid deinde cauſae ſit, cur -- non queat; cur fiat quidque, quaeris. Recte omnino* etc.[211]) Ceterum quum mox ſequitur, *hac de re communis vita dubitavit;* exemplum habemus illuſtriſſimum, unde liqueat etiam Ciceronem nomen *vita* eo ſenſu uſurpaſſe, quem illi Phaedrus et alii tribuerunt, quum ſic loquerentur, *Prudenti vitam conſilio monet.* Per *vitam* nempe intelligebatur ipſe homo vel hominum genus, quam etiam Graecae vocis *βίος* ſignificationem multis probavit *ὁ πάνυ* Caſaub. ad Athen. lib. XV. c. 5. poſt eumque eruditiſſimus Hemſterhuis ad Luciani dialogos ſelectos. Ex Latinis ſcriptoribus plura exempla collegit celeb. Burmannus ad Phaed. prol. libri I. qui tamen humani quid patiebatur, quum Ciceronem eiusque aequales ita hanc vocem cepiſſe vix ſe putare ſcri- 261
beret. Contrarium enim *ἀποδεικτικῶς* evincit locus memoratus, uti et plura talia. ſic Tuſc. lib. I. c. 45. *Sed profecto mors tum aequiſſumo animo oppetitur, cum ſuis ſe laudibus vita* (i. e. homo) *occidens conſolari poteſt.* et lib. III. c. 28. *futurum fuiſſe, ut omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur.* vide quoque lib. V. c. 5. et alibi.[212])

211) Hottingerus in reliquis conſentiens haec notavit: „quod vero Wopkenſius poſt verba *negligat* et *queat* delendum exiſtimat ſignum interrogationis, ut apta tandem et illa ſint ex ſequenti verbo *quaeris*, in eo nimirum fruſtra eſt.“ Immo inconcinna eſſet oratio.

212) Burmann ad Lucan. 6, 311. „quum dixi hoc ſenſu eam vocem citra Phaedri tempora frequentiſſime poni, et etiam quosdam a Cicerone ita uſurpari iactare, Wopkens in Tull. lect. 3, 4. invertit Memnonitica ſtropha mea verba et dicit: *humani* etc. Quum tantum ex meis verbis poſſit

Cap. XL, 88. *et signis admoniti futura dicebant.* Lambinum merito redarguit clar. Davisius, verbum *dicere* in *praedicere* et hic et cap. sequente commutantem. Sed loco unico, a viro doctissimo in testimonium citato, digna sunt, quae adiungantur, sequentia. de Fato cap. 14. *ne Apollinem quidem futura posse dicere.* [213]) Lactantius lib. I. c. 12, 10. *nisi Themis futura dixisset.* et Epit. cap. 73. *Haec autem a prophetis et a vatibus futura dicuntur.* Plaut. Poen. II. sc. 1. *non bona haruspex dixit.* Silius Ital. lib. XIII. v. 819.

- - venturaque dixit

Regna viro - -

ubi plura elegantissimus Drakenborgius.

colligi, alios id prodidisse, sed me nondum vidisse exempla ex Cicerone producta, quibus adductis ipse non modo id crederem, sed gauderem meam Phaedri explicationem inde confirmari. Quare licet non negari iam possit, *vitam* a Cicerone eo fere sensu dictam, videtur tamen potius ille vivendi rationem communem intellexisse, quam, ut Plinius et alii, ipsum genus humanum et saeculum, de quo agunt, quamquam non multum intersit. Gratiae ergo habendae forent Wopkensio, si simplicius, non, ut fere semper solet, maligne et insidenter mea verba, ut aliquid haberet, quod carperet, adduxisset: immo potuisset addere Virgilium, qui lib. VI. Aen. 663. *inventas aut qui vitam excoluere per artes.* ubi etiam vivendi ratio et disciplina potest explicari." Ernestius in Clavi Cicer. p. 835. Burmannum sequitur. Conf. Burmann. Sec. ad Antholog. T. I. p. 99. Ciceronis usus a recentioris temporis dictione eo differt, quod ille vocabulum *vita* non absolute de vita et consuetudine et moribus hominum usurpavit. Quare addit aut adiectivum, aut aliud nomen. Sed Plinius aliique *vitam* dixerunt pro vita hominum, sive pro vita communi. In Tusc. 1, 45. *vita occidens* dicitur, quam quis vixerit, pro vitae fine: 3, 28. *hominum vita* vocatur vivendi ratio: in 5, 5. de beata vita agitur. Et de Divin. additum est voc. *communis.*

213) Adde de Divinat. 2, 55, 70.

Cap. XL, 88. *Amphiarum ſic honoravit fama Graeciae, Deus ut haberetur, atque ut ab eius ſolo, in quo eſt humatus, oracula peterentur.* Codicum monſtris nimium tribuiſſe videntur doctiſſimi duumviri Gruterus ac Iac. Gronovius, quorum ille tentabat.. *oracula praeſtarentur*, quod in libro quodam videret, *oracula peterentur vel praeberentur:* hic vero legebat *oracula praeberentur*, quod Palatinorum quidam referret. Sed ineleganter locutus fuiſſet Tullius, ſi Amphiarum ſic honoratum fuiſſe diceret, ut ab eo ſolo, in quo humatus eſſet, oracula praeſtarentur, vel praeberentur. Eſt quoque phraſiologia, quam comminiſcuntur iſti viri, inſo- 262
lens atque rara; quum ea, quam tollunt, ſit Tullio familiariſſima. Si neſcis, vide ſupra cap. 34. et infra cap. 43.

Cap. XLI, 91. *Nec quisquam rex Perſarum poteſt eſſe qui non* etc. Huc vir cl. locum contulit Philonis Iudaei de ſpec. leg. pag. 611. aliis 792. *Τὴν μὲν οὖν*, inquit Philo, *ἀληθῆ μαγικὴν--βασιλέων οἱ μέγιστοι, καὶ μάλιστα οἱ Περσῶν διαπονοῦσιν οὕτως, ὥστ' οὐδένα φασὶν ἐπὶ βασιλείαν παραληφθῆναι δύναμιν παρ' αὐτοῖς, εἰ μὴ* etc. At quod ille pro *δύναμιν* legit *δύνασθαι* vel *δυνάμενον*, coniectura eſt probabilis illa quidem, ſed vide tamen an, leviore cum mutatione, ſenſus haud incommodior exſurgat, ſi repoſuerimus, *ὥστ' οὐδὲν φασὶν ἐπὶ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ παραληφθῆναι δύναμιν παρ' αὐτοῖς, εἰ μὴ* etc. nam *βασίλειος* vel *βασιλικὴ δύναμις* ſaepius, niſi fallor, idem denotat, quod *βασίλεια.* [214])

214) Nihil mutandum videtur, ſed coniungenda eſſe *βασιλείαν δύναμιν*, ut femininum ſua forma in hoc adiectivo efferatur, nec cautio illa adhibeatur, de qua Buttmannus in Gramm. uber. Tom. I. p. 247. loquutus eſt.

Cap. XLIII, 97. *quum coelum discessisse visum est, atque in eo animadversi globi.* Vox *globi*, ubi de meteoris sermo est, per se satis valere videtur, absque epitheto, quod adiiciendum putabatur, *ignei*. Sic enim saepenumero *columnae, trabes, virgae, coronae* absolute nominantur. Seneca epist. 94. *nocturni ignium tractus*, etc. *columnaeque ac trabes, et varia simulacra flammarum.* vide quoque Nat. Quaest. lib. I. cap. 10. et alibi.

Cap. XLVIII, 107.

Curantes magna cum cura, concupientes,
Regni, dant operam simul auspicio augurioque.
Hinc Remus auspicio se devovet, atque secundam
Solus avem servat. At Romulus pulcer in alto
Quaerit Aventino, servans genus altivolantum.

Quaedam iam de hoc loco dixi supra ad N. Deor. II, 58.
263 Nunc aliud quid in illum tentabo, coniectura tamen dubitante, circumspectante, haesitante, multaque adversa reverente. Scilicet in eo reliqui scriptores consentiunt universi, Romulum ut augurium caperet, Palatinum, Remum vero petiisse Aventinum; eaque de causa mons posterior extra pomoerium fuit, quod Remus illuc auspicatum iverat. Nisi igitur melius quid in mentem venerit, reponamus

— *augurioque. HINC*
ROMULUS auspicio se devovet, arte secundam
Solus avem servans. REMUS ILLINC pulcer in alto
Quaerit etc.

Sane vix est, ut in re tam vulgari tanto opere ab reliquis Ennius dissenserit.[215]

215) Hottingero Ennius videbatur memoria lapsus esse. Quod poetae tam prudenti vix imputari potest. Sed vid. Nie-

Cap. XLIX, 110. *Sed vigilantes animi vitae neceſſitatibus ſerviunt, diiunguntque ſe a ſocietate divina.* Reſcribebat commentator eruditiſſimus, *Sed vigilantium animi* etc. propterea quod pro Quinti ſententia vel in ſomnis vigeant, atque adeo etiam vigilent animi, ut videre eſt cap. 51. lib. II. c. 67. et alibi. At nihil obſtat, quo minus Quintus in uno loco populari modo loquatur, quum ſit in alio philoſophice loquutus. Et in locis ſequentibus eadem plane loquendi ratio eſt. infra lib. II. c. 62. *Is* (animus) *incidit in varia viſa et incerta ex reliquiis, ut ait Ariſtoteles, inhaerentibus earum rerum, quas vigilans geſſerit.* et cap. 63. *ut mobiliter animus agitatus, quod vigilans viderit, dormiens videre videatur.* Sic quoque pueri in diſtichis Catonis didicimus:

Somnia ne cures; nam mens humana, quod optat 264
Dum vigilat, ſpectat per ſomnum ſemper id ipſum. 216)

Neque ſane in loco Ciceronis propoſito hoc culpandum, quod animis tribuitur id, quod proprie de ipſis hominibus ſit enuntiandum, vigilare ac ſervire vitae neceſſitatibus. Poteſt hoc illuſtrari ex illis, quae ſupra diximus ad Tuſc. II. c. 25. quibus adde iſta Senecae de Tranq. cap. 15. extr. *non poteſt grande aliquid et ſupra ceteros loqui, niſi mota mens.* Ita *vigilantes curae* ſunt quas curant homines vigilant, infra cap. 43. *non contenti vigilantibus curis, - - ſomniandi cauſa excuba-*

buhri aureum opus, Hiſtoriae romanae Vol. I. p. 228. edit. ſec.

216) Alii ſcripſerunt: *quod optat, dum vigilans ſperat, per ſomnum cernit id ipſum.* Codex, cuius varietatem notatam habeo, *vigilat.*

bant. Vigilantes cogitationes ſunt *vigilantium cogitationes:* lib. II. cap. 68. *inerant enim in . . animis vigilantium cogitationum veſtigia.* Quas phraſiologias ſi philoſophice inſpectes, haud minor in iis apparebit *ἀκυρολογία*, quam qua *animos* videmus interdiu dici *vigilantes*, adeoque nocte ſupponi *dormientes.* Atque hinc nihil etiam mutare auſim infra cap. 57. *ſic animi hominum cum mente permoti, per ſe libere incitati moventur, cernunt ea, quae* etc. ubi legebat vir cl. *quum in mente permotis* ſc. hominibus. Lactant. Epitomes cap. 71. *ergo anima immortalis eſt, et ideo praeſentia bona contemnit, quia ſunt alia potiora, quae poſt diſſolutionem corporis ſui aſſequatur.* ubi *ſui* tollebat vir idem, codice quodam fretus, qui quidem mihi videtur fidem fallere.

---

265 CAPUT V.

Cicero in lib. I. de Divin. bis terve tentatur et illuſtratur. Plinius defenditur. Pleonaſmus, extrema puppis. *Repetitio eiusdem nominis. Sex Tullii loca defenduntur. Elliptica forma. Cicero obiter adſeritur.* Ita et ſic *notabili in uſu illuſtratur.*

Capite quinquageſimo libri primi Ciceronis de Divinatione talia legimus: *et ex monte Taygeto extrema montis quaſi puppis avulſa eſt.* In regio et Cantabrig. codice legitur, *et ex monte Taygeto extrema pars montis quaſi puppis avulſa eſt.* Daviſio videbatur noſter ſcripſiſſe, *ex monte Taygeto quaſi puppis avulſa eſt:* ut illa *extrema pars montis* ſint gloſſema librariorum, qui vocem *puppis*, qua Cicero *μεταφορικῶς* extremam partem ſignificaverit, hoc modo explicandam

putarent: vix enim esse ut tersissimo scriptori odiosa *montis* repetitio excidisset. Male quoque Tullium intellectum putabat vir laudatus diligentissimo Plinio, qui montis parti abruptae puppis formam tribueret, dum ita loqueretur Hist. Nat. lib. II. c. 79. *et Taygeti montis magna pars ad formam puppis eminens abrupta est.* At vero metaphorica ista significatio nominis *puppis*, qua non navis tantummodo, sed cuiusque alius rei extremitatem quamlibet denotet, Tullio aequalibusque eius haud ita usitata fuit, quin illius exempla merito requiras. Et, si forte satis Latina, Ciceronisque stylo consentanea esse probari possit, in hoc tamen loco, nisi me quidem fallunt omnia, agnosci plane nequit; quippe quod manifesto vetet vocula *quasi*, alioquin enim idem esset, ut si diceres *avulsam esse quasi extremam* 266
partem, quomodo numquam balbutiit Cicero. Quamobrem Tullii mentem recte adsequutus fuisse videtur Plinius, qui magnam montis partem, *ad formam puppis eminentem*, abruptam esse declaraverit: cumque nulla plane sit tralatio vocis *puppis*, non potuerunt illam librarii sibi explicandam putare. Quid ergo? vocem *pars*, videntur adscripsisse nugatores, quod *quasi puppis* haud dici posse autumarent, nisi praecessisset *pars*, aut nomen istiusmodi substantivum; quod tamen falsum esse, demonstravimus ad Acad. lib. I. c. 9. Vel quum *puppis* per se sit extremum aliquid, forte crucem illis figebat adiectivum illud *extrema*, idque alio quodam substantivo credebant esse fulciendum. At *extrema puppis* dicitur eodem pleonasmi genere, quo *extrema ora*, de N. Deor. II. c. 40. *primus ortus*, de Leg. lib. III. c. 8. *suprema mors*, Horat. lib. II. ep. 2. *sincera veritas*, Min. Fel. in Oct. cap. 27. *falsa adulatio*, ibidem c. 29. cum nota er. Davisii. Nihil itaque in lectione

vulgata quempiam offendere poteſt, niſi forte quod *montis* tam ſubito ſequatur poſt *monte*. Iſta autem repetitio ſi displiceat, ferro ignique non opus eſt ad locum ita refingendum, *et ex monte Taygeto EXTREMITAS quaſi puppis avulſa eſt*, vel -- *extrema NAVIS quaſi puppis avulſa eſt*. [217]) Sed vel illam eiusdem nominis repetitionem de loco movere mihi plane religio eſt. ſic enim Frontinus de lim. agrorum pag. 42. *Relicta autem loca ſunt, quae ſive locorum iniquitate, ſive arbitrio conditoris relicta, limites non acceperunt.* Caeſar de B. Gall. lib. I. c. 38. *reliquum ſpatium -- mons continet magna altitudine, ita ut radices eius montis, ex utraque parte, ripae fluminis contingant.* et lib. VI.
267 c. 18. *In reliquis vitae inſtitutis hoc fere a reliquis differunt.* Cicero de Fin. lib. I. c. 13. *gubernatoris ars -- utilitate, non arte laudatur.* Tuſc. lib. I. c. 22. *Eſt illud quidem vel maximum, animo ipſo animum videre,* (quae etiam, ut hoc obiter moneam, eadem Syneſii ἔννοια eſt, epiſt. 44. p. 116. *κἄπειτα αὐτὴν τὴν ψυχὴν αὐτῇ τῇ ψυχῇ θεασάμενος*, etc.) et cap. 19.

217) Has coniecturas ne flocci quidem faciamus. In exemplis, quae ad defendendum vocabulum *montis* afferuntur, plurima ſunt alieni generis. Huc enim duo tantum pertinent, Frontini et Caeſaris de Bell. Gall. 1, 38.: in reliquis aut idem vocabulum ad aliam rem refertur, aut, praemiſſa relativa ſententia, iterum ponendum erat vocabulum in primaria parte enuntiationis. Apud Caeſarem quum legatur in aliis libris *ut radices montis*, omiſſo pronomine *eius*, mirari licet, quod nemo adhuc vocabulum *montis* interpolationis nomine ſuſpectum habuit. Attamen illud *eius* additum videtur ab aliquo, qui perſpicuitati consulere voluerit. In Ciceronis loco equidem nihil mutaverim: nam verba *montis quaſi puppis* vix poſſunt divelli, et quod antea *Taygeto* additur voc. *monte*, non factum est a ...oſſatore, ſed ex more Ciceronis.

Accedit ut eo facilius animus evadat ex hoc aere, . . . quod nihil eſt animo velocius, nulla eſt velocitas, quae poſſit cum animi celeritate contendere. lib. III. c. 26. *Sed ad hanc opinionem magni mali cum illa etiam opinio acceſſit.* de Legibus lib. II. c. 6. *ut priusquam ipſam legem recitem, de eius legis laude dicam.* Catil. orat. III. c. 10. *In hoc autem bello, quale bellum nulla unquam barbaria cum gente ſua geſſit, quo bello lex haec fuit conſtituta.* ad Quint. Frat. lib. I. ep. 1, 6. *quae res ad officium imperii tui . . . pertinebunt. de his rebus ne quid attingat.* His adde quae Barthius ad Stat. Theb. X. vſ. 449. Cortius ad Salluſt. Cat. c. 23, 3. et nos ad Tuſc. III. c. 5.[218]) Hisce autem munimentis facile ſeſe tuentur loca ſequentia, quae coniecturis ſuis aggreſſi ſunt docti. de Leg. lib. III. c. 18. *eſt ſenatori neceſſarium noſſe remp. (idque late patet) quid habeat militum, quid valeat aerario; quos ſocios reſp. habeat, quos amicos. τὸ reſpub.* pro gloſſa habebat Manutius.[219]) ad Q. Frat. lib. I. ep. 1, 10. *Et quidem de iſto genere honorum quid ſentirem, ſcripſi ad te ante: ſemper eos putavi, ſi vulgares eſſent, viles; . . ſi vero meritis tuis tribuerentur, exiſtimabam multam tibi in his honoribus operam eſſe ponendam.* vocem *honoribus* delendam putabat editor nuperus. Tuſc. lib. IV. c. 30. *Eſt enim metus ut aegritudo praeſentis, ſic ille futuri mali: itaque nonnulli aegritudinis quandam partem metum eſſe dicebant; alii autem metum praemoleſtiam appella-* 268

218) Conf. p. 106.

219) Haec res tranſacta eſt per Goerenzium et Moſerum, quos vide. Beierus contradicturus erat. In reliquis exemplis allatis, praeter locum Tuſcul. 5, 31., qui haeſerit, aut adeo emendationem adhibuerit, is de orationis virtutibus vix iudicabit prudenter.

bant. Davifius legebat, *alii autem eum praemoleſtiam appellabant.* lib. V. c. 5. *Si enim nulla virtus prudentia vacat, prudentia ipſa hoc videt, non omnes bonos eſſe etiam beatos; multaque de M. Attilio -- recordatur. Beatam vitam, ſi imaginibus potius uti, quam rebus ipſis placet, conantem ire in eculeum retinebit ipſa prudentia.* poſterius illud *ipſa prudentia* librariis attribuebat idem vir clariſſimus. ibidem cap. 31. *ſic vita non ſolum undiquaque referta bonis eſt, ſed ſi multo maiore et graviore ex parte bona propendent, beata recte dici poteſt. Sequetur igitur bonorum ratione* etc. Bentleius coniiciebat, *Sequetur igitur horum ratione.*[220] lib. III. c. 28. *quod cervis et cornicibus vitam diuturnam, -- hominibus tam exiguam vitam dediſſet,* explodebat poſterius illud *vitam* vir idem eximius.

Cap. LI, 116. *Hic magna quaedam exoritur, -- ſomniorum Antiphontis interpretatio, eodemque modo et oraculorum et vaticinationum: ſunt enim explanatores, ut grammatici poetarum.* Lambinus legebat *ſunt enim harum rerum explanatores*, Daviſius *ſunt enim explanatores omnium horum*, quod reg. et Cantab. haberent *ſunt explanatores ſomniorum.* Mihi autem, leviore mutatione, reponendum videtur.. *interpretatio: eodemque m. e. o. e. vaticinationum ſunt ETIAM explanatores, u. g. p.*[221]) Sequitur: *Nam ut aurum et argentum, aes, ferrum fruſtra natura divina genuiſſet, niſi eadem docuiſſet, quemadmodum ad eorum venas*

220) Quod quum legatur in codicibus, verum et antiquum videtur.

221) Illud *etiam* vehementer languet, nec quidquam offenſionem praebet in vulgari ſcriptura: quamquam ob compendii ſimilitudinem facillima eſt emendatio, *ſunt enim eorum explanatores.*

perveniretur: nec fruges terrae, baccasve arborum cum utilitate ulla generi humano dedisset, nisi earum cultus et conditioues tradidisset; materiave quid iuvaret, nisi confectionis eius fabricam haberemus? sic cum omni utilitate, quam Dii hominibus dederunt, ars aliqua coniuncta est, per quam illa utilitas percipi 269
possit. Locum prolixius descripsi, quo facilius constet, quid me in illo male habeat. Hoc autem est illa interrogandi forma, *materiave..haberemus?* quam si cum praecedentibus προτάσεως membris conferas, manifesta fiet orationis absolutae in interrogatoriam conversio longe durissima, atque Tullii stylo comptissimo prorsus aliena. Hoc autem ingens, ut ego arbitror, incommodum tollendum videtur, ita scribendo ac distinguendo: *Nam ET aurum .... haberemus? Sic cum omni* etc. nam πρότασις aliquando absolute enunciatur, ut sit ab ἀποδόσει puncto, quod vocamus, separanda; ut iam vidimus, ad lib. III. de Nat. Deor. cap. 10. [222])

Ibidem: *Quomodo autem .. videant, quae nusquam etiam tunc sint, magna quaestió est.* Sunt viri docti, qui lacunam statuunt in huiusmodi locis, sed falluntur. [223]) Exemplo sit locus ille de Nat. Deor. lib. I. c. 1. *utrum nihil agant .. an* etc. *magna dissensio est:* ubi Manutius legebat *magna de eo quaestio est*, Lambinus *de eo magna dissensio est.* At pari quoque modo et

222) Errorem Wopkensii gnaviter redarguit Hottingerus. Ipse ille meliora docuerat ad Tusc. 5, 27. p. 151.

223) Nimirum falluntur hodierni sermonis ratione. Nos enim utimur verbis *Gegenstand*, *Gefühl* et similibus ad notionem et modum rerum distinctius significandum, quibus Latini carent, et ipsas res designant. Ita apud Ciceronem *quaestio* est res, de qua quaeritur, *der Gegenstand der Untersuchung*, *officium* saepe id quod *Pflichtgefühl*, et sic alia.

Cicero passim, et Min. Felix cap. 11. *culpam tamen vel innocentiam fato tribui, . . vestra consensio est.* Lactantius lib. III. cap. 8, 16. *quae ipsa quae sint, magna contentio est.*

Cap. LIII. 121. *Ut igitur qui se tradet ita quieti, praeparato animo cum bonis cogitationibus, tum rebus ad tranquillitatem adcommodatis* etc. Voculam *ita*, praetermittentibus regio et Cantab., tamquam superfluam et spuriam expungebat editor doct. Omnino illam oratio non ita flagitat, ut sensu salvo atque incolumi migrare hinc non posset; verum tamen ubi de quiete occupationumque remissione sermo est, haud inelegans videtur huiusmodi particulae usus, quem auribus iudi-
270 care facilius est, quam verbis describere. 224) Horatius lib. II. oda XI, 14.

Cur non sub alta vel plantano, vel hac
Pinu iacentes sic temere —
Potamus uncti?

Seneca epist. 82. initio: *Multum interest inter otium et conditivum. Quid ergo? inquis, non satius est vel sic iacere, quam istis officiorum vorticibus volutari?* Virgilius Aeneid. I. 229.

— cum Iuppiter aethere summo
Despiciens mare velivolum terrasque iacentes,

224) Hoc proprium est vocabulo *sic*. Vellem auctor adiecisset exempla verbi *ita*. Id hoc loco spectat ad proxima verba *praeparato animo* etc. Nam interdum *ita* praemittitur iis, quae ipsum modum demum indicant. In Senecae de Benef. 1, 1. restituendum videtur: *Sequitur enim, ut male collata male debeantur, de quibus non redditis sero querimur: ita enim perierant, quum darentur.* Vulgo legitur *ista*.

Littoraque et latos populos, ſic vertice coeli
Conſtitit, et Libyae defixit lumina regnis.

Appoſite D. Ioannes Euang. IV, 6. Ὁ οὖν Ἰησοῦς κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, ἐκαθέζετο οὕτως ἐπὶ τῇ πηγῇ. ad quem locum vide Poſſinum in Spicil. Euang. §. 67. in primisque doct. Raphelium et Elsnerum, quibus etiam confer Vigerum de Idiot. L. G. p. 301.

CAPUT VI.

Origines defenditur. Pleonaſmus pronominis apud Graecos illuſtratur, et in Xenophonte atque Arriano adſeritur. Clemens Alexandr. ex coniectura cl. Hemſterhuſii emendatur. Ciceronis locus in lib. I. Div. vindicatur.

Ad haecce verba capitis 53. libri primi Ciceronis de Divinatione, *Eadem efficit in avibus divina mens* etc. hunc locum Originis contra Celſum lib. IV. p. 222. allegabat erud. Daviſius, ubi inter alia ſic loquitur ille auctor: ἄλλοι θειοτέρας αὐτῶν, καὶ πρὸς τοῦτ' ἐπιτη- 272
δείους αὐτῶν εἶναι τὰς ψυχάς. Vocem αὐτῶν in priore aut poſteriore membro delendam credebat vir laudatus, quippe quae prorſus abundet.[225]) Attamen παρέλκον illud haud inuſitatum eſt, ne Atticis quidem optimaeque notae auctoribus, ut iam obſervavit Lamb. Bos ad haecce Rom. VII, 21. Εὑρίσκω ἄρα τὸν νόμον, τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλὸν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται. et P. Horreus ad verba Aeſchinis Socr. Dial. III. §. 1. Ἐξιόντι μοι ἐς Κυνόσαργες, καὶ γενομένῳ μοι

225) Non tantum abundat, ſed orationem omnino turbat. Et videtur errore calami proxima verba praetermittentis factum eſſe.

κατὰ τὸν Ἑλισσον etc. Nos alia quaedam addemus, ut locum etiam unum et alterum, praeter hunc Originis, iuxta vulgatam lectionem vindicemus. D. Matth. VIII, 1. *Καταβάντι δὲ αὐτῷ ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοὶ πολλοί.* et plura talia ex S. novi testamenti ſcriptoribus protulit Vorſtius de Hebraismis N. T. cap. XXVII. p. 108. Aeſchin. Socraticus Dial. II. §. 13. *ἐγὼ τοι ὑμᾶς . . αὐτὸς ἂν ὑμᾶς ἐπειρώμην παύειν τῆς διαφορᾶς.* Xenophon Cyropaed. lib. VI. p. 170. A. [4, 7.] *ὅτι ἐμὲ αἰχμάλωτον γεγενημένην, καὶ ἐξαιρεθεῖσαν ἑαυτῷ, οὔτε με ὡς δούλην ἠξίωσε κεκτῆσθαι,* etc. lib. IV. p. 107. E. [5, 29.] *σκέψαι δὲ, καὶ οἵῳ ὄντι μοι περί σε, οἷος ὢν περὶ ἐμὲ, ἔπειτα μοι μέμφῃ.* lib. VIII. p. 222. A. [4, 11.] *ἃ δὲ ἐμὲ αἴσθοιτο βουλόμενον μὲν εἰδέναι τοὺς συμμάχους, αὐτὸν δὲ ἐμὲ αἰσχυνόμενον περὶ ἐμαυτοῦ λέγειν, ταῦτα* etc. lib. V. p. 128. B. [3, 19.] *σὲ δ' ἔφη, ὦ Γαδάτα, ὁ Ἀσσύριος παῖδας μὲν, ὡς ἔοικε, τὸ ποιεῖν ἀφείλετο, οὐ μέντοι τό γε φίλους κτᾶσθαι σὲ δύνασθαι ἀπεστέρησεν.* Haec loca cum impunita dimiſiſſet Leunclavius, tandem ſcrupulum movere incepit in his, Mem.orab lib. V. p. 847. B. [Oecon. 10, 4.] *οὐ γὰρ ἂν ἔγωγέ σε δυναίμην, εἰ τοιοῦτος εἴης, ἀσπάσασθαί σε ἐκ τῆς ψυχῆς.* ubi vir ille doctus „in his, inquit, *ἔγωγε σε* „*δυναίμην* expungendum *σε*, quum *ἀσπάσασθαι σε*
272 „paulo poſt idoneo loco pronomen hoc exhibeat" quod quidem iudicium talo ſatis firmo niti haudquaquam videtur. [226]) Fortean recte quoque ſe habet geminatio iſta, apud Arrian. Diſſert. Epict. lib. IV. c. 4. p. 455. *ἂν ἅπαξ εἴπῃς, πότε τις εἰς Ἀθήνας ἀπέλθῃ,* (legendum videtur *ποθεῖν εἰς Ἀθήνας ἀπελθεῖν*, vel *πότε ἔσται*

226) Id etiam noviſſimi editores cognoverunt. Cf. Matthiae Gramm. p. 1312.

εἰς Ἀθήνας ἀπελθεῖν;) ἀπώλου· ἀνάγκη σε ταύτην τὴν ὄρεξιν ἀτελῆ μὲν οὖσαν ἀτυχῆ σε ποιεῖν. ubi clar. Meibomius coniiciebat, ἀνάγκη δὲ vel ἀνάγκη γε ταύτην τὴν etc.

Cap. LIV, 122. *Hoc nimirum illud est, quod de Socrate accepimus*, etc.. Ad haec illuminanda, opportune vir cl. contulit locum Clementis Alex. Strom. lib. I. pag. 368. edit. Oxon. καὶ τῷ Σωκράτει τὸ δαιμόνιον αἴτιον ἦν, οὐχὶ μὴ κωλύον, ἀλλὰ προτρέπον, εἰ καὶ μὴ προέτρεπεν. Sed quod ille hic legendum coniiciebat, οὐχὶ μὴ μόνον κωλύον, ἀλλὰ προτρέπον· aequi bonique consulat, si hac de coniectura libere rursum dicam, quid sentiam. Fuit aliquando, ut locum forte defendi posse eo argumento iudicarem, quod vocula μόνον, quam hic ingerit vir doctus, non raro per ellipsin omittatur. Sed ecce, quae super hac re rogatus, per litteras mecum humanissime communicavit vir doctissimus, mihique plurimum colendus Tib. Hemsterhuis. „In loco Clementis, inquit, vereor, ut vos utri-
„que sensum praestantissimi scriptoris satis perspectum
„habueritis; quem siquis recte perceperit, iam facilis
„erit ad veram emendationem aditus. In eo disputat
„Clemens, omnesque ut hoc efficiat, contendit nervos,
„τὸ μὴ κωλύον dici non posse αἴτιον· hoc enim evicto,
„eos caussa cadere necesse est, qui Deum, si mala et pec-
„cata non prohibeat, caussam eorum faciunt. Quid
„porro? Siquidem, inquit Clemens, χρὴ ἀκριβολο-
„γεῖσθαι πρὸς αὐτούς, ἔστωσαν τὸ μὲν μὴ κωλυτι- 273
„κὸν ... μηδ᾽ ὅλως αἴτιον εἶναι· τὸ δὲ κωλυτικὸν ἐν-
„έχεσθαι τῷ τοῦ αἰτίου ἐγκλήματι. Hoc duplici exem-
„plo probandum atque illustrandum sibi sumit. En
„prius. Ὁ γὰρ προασπίζων αἴτιός ἐστι τῷ προασπι-
„ζομένῳ τοῦ μὴ τιτρώσκεσθαι, κωλύων τὸ τρωθῆναι

„*αὐτόν*. Nunc alterum illud ſuccedit, petitum a Socratis daemonio exemplum. *Καὶ τῷ Σωκράτει τὸ „δαιμόνιον αἴτιον ἦν, οὐχὶ μὴ κωλύον*, non ideo, quod „non prohiberet, ſic enim *αἴτιον* dici abſurdum foret: „quo igitur pacto? *ἀλλὰ προτρέπον*. Atqui hoc, ſi „Socrati fides conſtet, cum ipſa veritate pugnat; teſta„tur enim ipſe apud Platonem in Theage, *ἀεί μοι ση„μαίνει, ὃ ἂν μέλλω πράττειν, τούτου ἀποτροπήν. „προτρέπει δὲ οὐδέποτε*. quod Clementis, patrum eru„ditiſſimi, notitiam tam non effugit, ut hunc eundem „uſurpaverit locum pag. 334. edit. Colon. Iam vero „apparet, poſitam in iſtis verbis vitii ſedem; quae pro„inde ſi levi mutatione corrigantur, hunc tibi locum „ſaniſſimum praeſto. Ergo lege, *ἀλλ' ΆΠΟΤΡΕΠΟΝ*. „Senſus eſt, ſed et Socrati daemonium erat cauſa, etiam„ſi nunquam eum ad agendum impelleret; non ſane „propterea quod eum agere non prohiberet, ſed quod „revera ab agendis rebus, quas animo propoſuerat, „averteret." Sic locum Clementis curabat vir ille eximius, quem nos honoris cauſa libentiſſime nominavimus; cuius quidem ſententiae omnes, quibuscunque mens laeva non ſit, facillime acceſſuros non dubito.[227])

Cap. LVI. 128. *qui curſum rerum eventorumque conſequentiam diuturnitate pertractata notaverunt.* Tentat vir cl... *diuturna pertractatione notaverunt*, quod quid phraſi *pertractata diuturnitate* ſibi vellet Cicero, haud intelligeret. Non mirum ſane, non potuiſſe ſe
274 expedire virum doctum, dum vocem *pertractata* cum ablativo iſto *diuturnitate* conſtrueret, ad quem mihi

227) Senſum acute perſpexit Hemſterhuſius, ſed non eam emendationem adhibuit, qua ſimul corruptionis cauſſa appareret. Clemens enim, niſi fallor, ſcripſit *οὐχὶ μὴ κωλύον, ἀλλὰ παρατρέπον, εἰ καὶ μὴ προέτρεπεν*.

quidem haudquaquam pertinere videtur; ſed omnino referendum puto ad duo iſta ſingularia *curſum et conſequentiam*, quibus bene quadrat neutrum pluralis *pertractata*. *Diuturnitate* hic idem eſt, quod *longinquitate temporum* et *longo tempore* dictum eſt ſupra cap. primo: *Eandem artem etiam Aegyptii longinquitate temporum innumerabilibus paene ſaeculis conſecuti putantnr*; et cap. 6. *obſervatis longo tempore ſignificationibus*, Nec dubium ſane, quin vox *diuturnitas* saepius abſolute ſeriem temporum longiorem ſignificet. ſic enim uſurpatur de Leg. lib. II. cap. 10. *animi labes nec diuturnitate evaneſcere, nec amnibus ullis elui poteſt.* de Senect. cap. XI. *nec ſubito frangitur, ſed diuturnitate exſtinguitur*. Sic quoque res, de quibus loquitur Cicero, notabantur pertractata diuturnitate, hoc eſt, non niſi poſt diutinam obſervationem pertractata et cognita. Si tamen haec explicatio noſtra, aut loquendi ratio, quam hic ſtatuimus, minus placeat, quam ſane non video quo quis iure reprobare queat, leviſſima mutatione reſtitui poſſet, *diuturna arte pertractata*, vel ſi te cruciat generum enallage, *diuturna arte pertractatam*. Sed nihil videtur movendum. 228)

228) Exempla adiectivi neutro genere ita poſiti vide apud Ramshornium p. 155. Nec quidquam mutandum videtur. Intelligitur enim diuturnitas obſervationis, cuius notio quodammodo in vocabulo *pertractata* latet.

275 ## CAPUT VII.

Lectio Ciceronis recepta aliquoties retinetur; ſemel etiam atque iterum emendatur. Daviſii correctio a Verburgii ſcrupulo defenditur. Talis aliquis. Ἀκυρολογία, *qua in loco factum dicitur, quod ſit prope locum factum. Enallage* τοῦ nil *et* nihil. Licet *cum paſſivo.* Enallage *praeteriti et praeſentis. Cicero, Paterculus et Xenophon vindicantur.*

Sequitur liber Tullii ſecundus de Divinatione. Cap. I, 3. *Nam quid ego de Conſolatione dicam, quae mihi quidem ipſi ſane aliquantum medetur? ceteris item multum illam profuturam puto.* Non quaerenda videtur in his oppoſitio inter *aliquantum* et *multum*, quaſi diceret Tullius, Conſolationem ſuam, quae ſibi *aliquantum* tantummodo medicinae attuliſſet, *multum* aliis profuturam. Illud omnino velle videtur, vel ſe ipſum aliquid ſolatii percipere ex libro ſuo de Conſolatione ceteroſque homines inde, quemadmodum ex aliis ipſius ſcriptis, (nam id hic valet *item*) fructum haud ſpernendum capturos. Interrogandi autem notam, quam vulgo poſt τὸ *dicam* collocant, illam in ſedem quam vides transponendam exiſtimo. [229])

Cap. VII., 18. *Qui theſaurum inveniendum, aut hereditatem venturam dicunt, quid ſequuntur? aut in qua rerum natura ineſt, id futurum?* Vulgati libri habent *inventurum*, ſed omnino placet illud *inveniendum*, quod ex codicibus ſuis deprompſit, exempliſque illu-

229) Interpunctionem Wopkenſius videtur eo conſilio mutaſſe, ut verba *ceteris item* etc. tamquam in parentheſi adiecta notaret. At hoc non eſt neceſſarium, ſi poteſtas verbi *aliquantum*, quod eſt *ſat multum*, *non parum*, recte percipitur. Percepit autem egregie Hottingerus.

ſtravit doct. Daviſius. Audiamus tamen, cl. Verburgius quid adferat, ut emendationem iſtam impugnet. „Daviſius, inquit, Reg. et Cantab. codd. ſecutus, dedit „*inveniendum;* male ſiquid ego diiudico, et contra Ci- 276
„ceronis genium, et accuratam ſcribendi rationem. Non „negaverim, quod multis oſtendit Daviſius, participium paſſivi futurum, ut grammatici loquuntur, interdum adhiberi pro futuro infinitivi; ſed pro eo, quod „dubium aliquid innuit, et ſignificat quid forte poſſe „fieri aut non fieri, unquam poni, quemadmodum hoc „loco poneretur, id vero pernego. Semper adhibetur „de eo, quod certo eſt futurum." Hactenus vir ille celebris; cuius quidem notula quo pacto labefactet id, quod poſuerat Daviſius, ego ſane divinare nequeo. Non enim in hoc loco agitur de re, quae fieri poſſit, aut forte futura ſit, ſed quae certo ſit eventura. Theſaurum non forſitan, ſed certo certius inventum iri, neceſſeque eſſe ut inveniretur, dicebant ſcioli, de quibus hic loquitur Tullius.[230])

230) Hic locus eſt, in quo viri docti et inprimis Daviſius et Hottingerus quaerebant, num Cicero aliique ſcriptores participium futuri et gerundium de eo, quod fieri poſſet, uſurpaverint. Quaeſtionis ipſum argumentum bene conſtituerat Verburgius. Quamquam id, quod dicitur fieri debere, aut factum iri, non idem eſt, quod fieri poſſit, nec participium futuri umquam ponitur pro verbo *poſſe*, tamen hae notiones adeo cognatae ſunt, ut facile quum in aliis linguis, tum etiam in latina confundantur. Utrumque coniungitur, ubi coniunctivus locum obtinet, veluti Cic. de Off. 1, 45, 159. *illud forſitan quaerendum ſit, num haec communitas — ſit etiam moderationi modeſtiaeque ſemper anteponenda.* Sed de Orat. 2, 51, 209. *timor incutitur aut ex ipſorum periculis, aut ex communibus. Interior eſt ille proprius: ſed hic quoque communis ad eamdem ſimilitudinem eſt perducendus.* de Fin. 1, 2, 6. *ne ipſos quidem Graecos eſt cur tam multos legant, quam*

Ibidem: *Quod si haec . . habent aliquam talem necessitatem, quid est tandem, quod casu fieri, aut forte fortuna putemus?* Non est, cur malimus, *aliquam tamen necessitatem;* vox enim *talis* nos respicere iubet ad finem capitis antecedentis, unde liquet qualem necessitatem intellexerit hic auctor. Et saepius sic copulantur voces *aliquid* et *tale.* infra cap. 21. *Potest igitur tale aliquid etiam sua sponte - - exstitisse.* ad Att. lib. XVI. ep. 8. *Non equidem hoc divinavi, sed aliquid tale putavi fore.* de Nat. Deor. lib. I. c. 30. *Si igitur nec humano visu quod docui, nec tali aliquo, quod tibi ita persuasum est, quid dubitas negare Deos esse?* Seneca de Constant. cap. 3. *Tale aliquid et in hoc esse suspicor, quod prima specie pulcrum atque magnificum est.* Lactantius Epit. cap. 12. *Vides ergo non omnia poetas confinxisse, et quaedam praefigurasse: ut cum*
371 *vera dicerent, aliquid tale numinis adderent iis, quos deos esse dicebant.* [331]).

Cap. IX, 22. *An Cn. Pompeium censes* etc. *si scisset se in solitudine Aegyptiorum trucidatum iri?* Quid ergo? an non Pompeium in navicula trucidatum esse, tradunt optimae fidei auctores Plutarchus, Caesar aliique? At quomodo in navicula, si in solitudine Aegyptiorum? Nodum hunc solvere nequiverunt viri eximii. T. Faber scribebat, *si scisset, se a satellite Aegyptio trucidatum iri;* Davisius autem coniiciebat, *si scisset, se in celoce Aegyptia tandem,* vel *a spadone Aegyptio demum trucidatum iri?* Forte praestat vulgatam lectio-

legendi sunt. Qui explicant *legi debent,* auctoris sententiam pervertunt. Est vero: quam parati sunt, qui legantur.

331) Neque differt sensus, sive *tale aliquid,* sive *aliquid tale* dicas. vid. Goerenz. ad Cic. de Fin. 2, 1. p. 112.

nem retinere, quam sic de meliore hariolari. Si enim reputemus Pompeium in navicula quidem interfectum esse, sed tamen ad littus illud, quod ad hanc Aegyptiorum solitudinem pertineret; magna iam difficultatis pars sublata erit, reliquamque haud aegre tollet ἀκυρολογία, auctoribusque probatissimis haud plane inusitata, qua aliquid in loco factum dicant, quod prope istum locum acciderit. Sic Strabo, exempli gratia, τὴν νεκυΐαν, τὴν Ὁμηρικὴν ἐν Ἀόρνῳ collocat, quam Maximus Tyrius Dissert. XXVI. p. 261. περὶ λίμνην Ἄορνον fuisse scribit. Simile quid iam observatum fuit Ad. Relando in Palaest. illustrata, aliisque. [232]

Cap. X, 25. *Addunt ad extremum, omnia levius casura, rebus divinis procuratis; si enim nihil fit extra fatum, nihil levari re divina potest.* Lectionem hanc stare non posse, bene viderunt viri acutissimi; sed quum illi rescribant, *sin autem*, aut *vero nihil fit extra fatum*, ego conieci aliquando, neque coniecturae me poenitet, *SED enim SI NIL fit extra fatum* etc. [233] Neminem moleste habeat, quod sic *nil* et *nihil* tam exiguo spatio concurrunt, quum potius utrobique aut *nil*, aut *nihil* dicturus fuisse Cicero videri possit. sic enim Tusc. 278
lib. II. c. 20. *si nil esset aliud, nihil esset homine defor-*

232) Frustra viri docti hariolati sunt. Quod in promptu erat, non viderunt. *Solitudo*, quae est longe remota, nec hominum commercio frequentata terra, opponitur splendidis triumphis et vitae in hominum conspectu antea actae. Sic de Amicit. 23, 83. *ut aliquis nos deus ex hac hominum frequentia tolleret, et in solitudine uspiam collocaret.*

233) Nunc satis compertum et a criticis demonstratum est, *enim* in asseveratione, et in iis, quae cum indignatione dicuntur, usurpari pro *at enim.* Liv. 22, 25, 3. *id enim ferendum esse negat.*

mius. Seneca epist. XCIV. p. 333. *scis ut illi nil cum adultero, sic nihil tibi esse debere cum pellice.*

Cap. XIV, 34. *Sexcenta licet eiusmodi proferri.* Non erat, quod obnitentibus libris tam scriptis, quam editis, *proferre*, legendum coniicerent viri eruditissimi; verbum enim *licet* quamvis forte rarius, [234]) nonnunquam tamen cum passivo construitur. Sulp. Severus Hist. lib. I. c. 16. *quia sabbatho colligi non liceret.* ubi vide Jo. Vorstium. Lactantius Epit. cap. 5. *quam legi nisi a XV. viris non licet.* Ovidius Fast. lib. I. vs. 47.

Fastus erit, per quem lege licebit agi.

Caesar de B. Gall. lib. I. c. 42. *id per se fieri licere.* Cicero Philipp. orat. V. c. 17. *Senatui placuit eius rationem ita haberi, prout haberi lege liceret.* de Finibus lib. II. c. 32. *nunc totum illud concludi sic licet.* de Legibus lib. II. c. 26. *Neque id opere tectorio exornari, nec Hermas hos, quos vocant, licebat imponi, nec demortui laude..dici licebat.* Tusc. lib. I. c. 12. *Idque..e ceremoniis sepulcrorum intelligi licet,* lib. IV. c. 12. *quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam* etc. Atque haec etiam confirmant, quas supra ad lib. I. c. 3. diximus, ubi similis verbi *licet* usus impersonalis est.

Cap. XVII, 39. *Deos enim ipsos iocandi causa induxit Epicurus* etc. *eosque putat* etc. Perfectum illud *induxit*, et praesens *putat*, intervallo tam longo a se invicem distant, ut mirum non sit, si Tullius memoriae vitio in istiusmodi enallagen inciderit. [235]) Sed et simi-

234) Equidem non dixerim rarius, sed frequentius, certe apud Ciceronem.

235) Qualis fuisset Ciceroni memoria, si eorum, quae paullo ante dixerat, oblitus esset? Eleganter enim componuntur ita praesens cum praeterito. Ratio neminem fugit. At-

lis incuriae exempla alibi haud pauca exſtare video. infra cap. 34. *Nunc vero.. famé enecta ſi in offam pultis invadit, et ſi aliquid ex eius ore cecidit, hoc tu auſpicium putas?* cap. 53. *Sed quum bis ſumpſit quod voluit,* 279
etiamſi faciles nos ad concedendum habuerit, id tamen quod adſumit, concedi nullo modo poteſt. Similiter Corn. Nepos in Dione cap. 9. *Adoleſcentes quosdam elegit, cum ardentiſſimos, tum viribus maximis, hisque dat negotium.* etc. Hirtius de B. Afr. cap. 41. *poſtero die Caeſar ex omnibus praeſidiis cohortes deducit, atque omnes ſuas copias in campo inſtruxit.* Salluſtius Iug. cap. 18. *Legatos mittit, hisque - - praecepit, omnis mortalis pecunia aggrediantur.* ubi conſule cl. Cortium. Hinc quoque de ſanitate loci illius iudicare licet Acad. lib. I. cap. 11. *Plurima mutavit.. quaedam dixit nova, .. ſed ad haec, quae viſa ſunt, adſenſionem adiungit animorum, quam eſſe vult in nobis poſitam et voluntariam. Viſis non omnibus adiungebat fidem.* ubi vir cl. veritus rurſus, ne tempora confunderentur, coniiciebat, *adſenſionem adiunxit animorum, quam eſſe voluit* ect. Forte quoque nihil innovandum in his Vell. Paterculi lib. I. cap. 9. *adeo* etc. *ut plerumque ſuperior fuerit, magnamque partem Graeciae in ſocietatem ſuam perduceret.*[236] ubi ὁ πάνυ Lipſius legebat *perduxerit.* Miror autem, quomodo H. Stephanum

que Tacitus praeſens adeo cum imperfecto coniungit Ann. 1, 21. *horum adventu redintegratur ſeditio, et vagi circumiecta populabantur.*

236) Hoc loco non tantum uſus eſt demonſtrandus, quo ſcriptores optimi diverſa tempora iunxerunt, ſed etiam quid intercedat inter perfectum pro aoriſto poſitum et imperfectum. Imperfecto enim etiam hic adhaeret certi temporis notio.

suboffenderit ista temporum permutatio, apud Xenoph. Cyropaed, lib. I, pag. 18. A, [4, 17.] τοὺς δὲ ἐπιτηδείους ἀφῆκε καταθεῖν· καὶ ἐκέλευε περιβαλλομένους etc. quum similem plane ἐναλλαγὴν conspicere liceat in antecedentibus ac sequentibus. Pari modo in his ibidem pag. 20. B. [4, 25.] Ἐν μὲν δὴ Μήδοις ταῦτα ἐγένετο· καὶ οἵ τε ἄλλοι πάντες τὸν Κῦρον διὰ στόματος εἶχον etc. malebat idem vir doctus ἐγένετο. At non committam, ut illius generis exemplis e Xenophonte proferendis lectorem fatigem.

---

280 ## CAPUT VIII.

Vulgata lectio in Ciceronis secundo de Div. aliquoties vindicatur et illuminatur; semel quoque emendatur. **Vetustum,** *diu cognitum.* **Usitatus** *et* **inusitatus** *non licet transmutari in* **visitatus** *et* **invisitatus.** **Ita** *et* **ut, tam** *et* **quam** *et similia coniungunt eosdem modos. Min. Felix bis vindicatur. Pronominis* quod *usus anceps adstruitur. Tullius obiter defenditur.*

Eiusdem libri de Divinatione cap. XXI, 47. sic loquitur noster: *Nattae vero statua; aut aera legum de coelo tacta quid habent observatum ac vetustum?* Non interpunctio tantum recte se habet, ut contra Guielmium et Gruterum bene iam docuit Davisius, sed ipsa quoque lectio nihil mendi continere videtur. Nam quod se intelligere negat vir laudatus, quid huc faciat *vetustum*, propterea que tentat *observatum ac animadversum*, haec quidem coniectura, quum a manuscriptis aberret longius, ipsi viro cl. haud satisfacit, Quid ergo? an aliud quid comminiscendum? Mihi profecto non videtur, potest enim vox *vetustum* ita explicari,

ut locus hic illi satis commodus et opportunus sit. Quemadmodum enim *novum* dicitur, quodcunque iam primum cognoscatur, quum antea nondum satis innotuerit: sic contra vetustum dici potest, quod saepius cum in oculos incurrat, dudum observari potuerit.[237])

Cap. XXII, 49. *in rebus usitatis.* Quia noster statim subiicit, *quod crebro videt, non miratur; .. quod ante non vidit, .. ostentum esse censet;* rescribebat cl. Davisius *in rebus visitatis.* Et multa alia loca sunt, in quibus nomina *usitatus* et *inusitatus* isto modo emendet ille vir doctus. 281 Firmari omnino ista coniectura potest auctoritate summorum hominum, Salmasii, Freinshemi, J. F. Gronovii atque Graevii, quorum vestigia pressit Davisius. Vide enim notas illorum ad Florum lib. I. cap. 18. et Iustinum lib. XVIII. c. I. Nos tamen, quod intemerata fiat summa nostra adversus tanta nomina reverentia, tres rationes proponemus, quae obstant quo minus calculum huic sententiae adiicere possimus. Primo enim mutandorum locorum numerus plane infinitus esset, si placitum illud eruditissimorum valeret; quum tamen numerus istiusmodi locorum quo maior sit, eo quoque gravior iustiorque contra sententiam istam insur-

237) Eadem est sententia Hottingeri, ut censeat, *observatum ac vetustum* significare rem longa observatione notatam. Quod probari fortasse posset, si ratio huius longae observationis in hac quidem re appareret, nec desideraretur caussa, quapropter in nobilitate Nattarum observatum fuerit a haruspicibus, quod ad totam nobilitatem pertineret. Denique non patet, quo nomine aera legum cum Nattae statua coniungantur: in illis enim et vetusta observatio et vetustatis argumentum negari non poterat. Emendationis igitur, quam in notis ad Statium Tom. I. p 19. proposui, nunc non piget. *At vetustissimi Pinarii Nattae nobiles* i. e. scilicet statua Nattae cum legum tabulis vetustatis nomen commune habet, a nobilitate quidem.

gat ſuſpicio. Verum me dicere, vimque locorum iſtorum, ubi nominibus *uſitatus* et *inuſitatus* ſignentur res, quae crebro aut raro videantur, plane immenſam eſſe, nemini latere poteſt, qui quidem has res aliqua cum cura tractaverit. Secundum habeo, quod reponam, voces *viſitatus et inviſitatus*, uti et verbum *viſitare* pro ſaepius videre, nunquam nusquam mihi hactenus ſedulo attendenti in ſcriptis Tullii noſtri comparuiſſe; quod an non mirandum eſſet, ſi ipſe cum ſui temporis hominibus res, quae hominum oculis ſaepe aut rarius ſe ingerant; *viſitatas inviſitatasve* dicere ſoluiſſet? Poſtremo quoque conſtat, res eiusmodi, quae oculis haud raro uſurpentur, alibi apud Ciceronem aliosque optimae Latinitatis auctores dici *ſaepe uſu venire*, vel *in uſu quotidiano eſſe collocatas;* quemadmodum locutus eſt noſter ex. gr. de Orat. lib. I. *quae ſunt poſita ante oculos, et collocata in uſu quotidiano.* Iam vero quae *crebro uſu venire, in uſu quotidiano verſari, in uſu quotidiano eſſe collocata* dicuntur, haecce
282 etiam *uſitata*, contrariaque *inuſitata* appellari, quid tandem vetat? [238]

Cap. XXIII, 51. *Eſtne quisquam ita deſipiens, qui credat exaratum eſſe Deum dicam an hominem? Si Deum, cur* etc.? Cur iuxta codicem quemdam mallemus *ſi Deus*, ratio haud ſatis ſtringere videtur illa, quod in ſequente membro dicatur *ſi autem homo ille Tages fuit.* Haec enim quum ab illis diſtent longius, non poteſt Latinis auribus non ſuavior accidere vulgata, quam codicis lectio. [239]

238) Recentiores critici omnes crediderunt Wopkenſio, et iure quidem optimo. Uſus enim complectitur etiam crebram et quotidianam obſervationem.

) Utra ſcriptura a correctoribus facta ſit, dignoſcere haud

Cap. XXIV, 52. *Quid ipſe Caeſar, quum a ſummo haruſpice moneretur, ne .. transmitteret, nonne transmiſit?* Menda obſediſſe locum videbatur cl. Daviſio, quod vix eſſe putaret, ut *ſummum haruſpicem* dixiſſet Cicero, hominis nomine non prolato. Legebat igitur *a Spurinna haruſpice;* docte quidem et acute, uti ſolet. Non tamen ea loci natura eſſe videtur, ut nomen proprium requirat. Primo enim non ſatisfacit, quod ſcribit vir laudatus vix eſſe, ut haruſpicis ſummi meminiſſet Tullius, niſi nomine illius appoſito; nam haruſpicis illius nomen ſatis celebre erat, ideoqus non opus erat, cur coram Quinto exprimeret illud Tullius, praeſertim quum ante iam ipſe Quiutus haruſpicem nomine ſignificaſſet. Accedit porro, quod vox *ſummo* huic loco egregie conveniat; quippe quae eo ſpectat, ut haruſpicinae vanitatem eo ſignificantius exprimat, quod nimirum non de trivio tantum haruſpices, ſed eorum quidem ſummi falſa monerent, praedicentesque ſic negligerentur, ut nihil incommodi, maximum etiam emolumentum conſequeretur.[240]

Cap. XXVI, 57. *Quum igitur hoc animal tam ſit canorum ſua ſponte, quid in mentem venit Calliſtheni dicere, Deos gallis ſignum dediſſe cantandi?* Quid ad rem faciat, *Deos gallis ſignum cantandi dediſſe,* ne-
ſcire ſe fatetur vir clar., qui vocem *cantandi* obelo 283
confodiendam exiſtimat, ut vox *gallis* ſit ablativus inſtrumenti. At vero omnino ad rem facit, *Deos gallis ſignum dediſſe:* id enim agit Cicero, ut nihil boni aut

difficile eſt. Daviſius elegantiam evertit, qua in oratione aſſimilari proxima, et tum in varietatem transponi ſolent.

240) Et comparari poteſt 1, 14, 24. ubi vocatur *ſummus imperator,* non addito nomine.

mali ex gallorum cantu praesagiri posse ostendat, quoniam ille his animalibus naturalis est, aque naturalibus plane causis dependeat. Hinc vanitatem sententiae Callisthenis iam deducit, qui putabat extra ipsos gallos divinitus signum quodpiam exstare, quod cum vidissent, incitari eos ad cantandum. [241])

Cap. XXXI, 66. *Sed ut in cunis fuerit anguis, non tam est mirum, in Solonio praesertim, ubi ad focum angues nundinari solent.* Locus haud dubie in mendo cubat, eiusque sanandi viam haud eandem ingressi sunt docti. Audiamus cl. Davisium. „Ita sane, inquit, Reg. „Cantab. aliique mss. sed qui vim potestatemque *nun-„dinandi* probe novit, ille quidem verbum huic loco „non convenire statim perspiciet. Ea propter Lambi-„nus et amicus Ursini reponunt *nidulari.* Siquidem „vero Pal. tert quart. et Baleol. exhibeant *nudari,* „haud, opinor, incommode, rescribas *videri solent.* „Certe non absimilis est literarum ductus. Ad rece-„ptam autem lectionem, quae multis codd. nititur, „quamproxime legi queat, *ubi ad focum angues meri-„diari solent.* Nec forsitan haec displicebit coniectura." Sed mihi quoque meam suspicionem proferre liceat. Lambini quidem coniecturam vero propinquiorem, quam reliquas lectiones existimo: non tamen sic placet animo meo, quin mutatione levissima sic potius rescripserim, *ubi ad FORUM angues nundinari solent.* Vult nempe

241) Davisii emendatione ex hac quidem parte nihil prorsus efficitur: nam in ea quoque *gallis cantantibus* accipiendum est dativo casu, non ablativo, pro *per gallos* posito. Hottingerus bene haec verba retulit ad instinctum divinum, sed non accurate explicuit *Signum cantandi* enim dicitur pro facultate cantandi ad significandum, ut sensus it, deos gallis dedisse in cantu, ut significarent res agendas.

Tullius angues in Solónio *res esse quotidianas*, ut loquitur supra cap. 29. quoniam quotidie die publice in 284
foro, ubi venales exstarent, viderentur, [242].

Cap. XXXII, 68. *Itane censes, ante coronam herbae exstitisse, quam conceptum esse semen?* Malit hic forte quispiam, *quam conceptum fuerit semen?* Sane ita doct. Wowerius *potuit* pro *potuisse* legendum censet, apud Minuc. Felicem Octav. cap. 34. . . . *quis audeat repugnare hominem a Deo ut primum potuisse fingi, ita posse denuo reformari?* Sed ea non nisi pura puta est παραδιόρθωσις, quam sicco pede praeterire non licuit. Sic enim eodem cap. idem Minucius: *Quis enim dubitat, · · quae coelo continentur, ita ut coepisse, desinere?* et cap. antecedente: *Ita prius eos deseruisse comprehendas, quam esse desertos.* i. e. quam fuerint deserti. Lactantius de Ira Dei cap. 5. initio: *Quod sequitur de schola Epicuri est, sicut iram in Deo non esse, ita nec gratiam.* [243] Nec dispar ea ratio videtur, qua subiunctivus *prosit* adcommodatur τῷ *sufficiat*, in his Minucii Fel. cap. 35. *Et quamquam imperitia Dei sufficiat ad poenam, ita ut notitia prosit veniam; tamen* etc. ubi non erat, cur clar. Davisius legendum censeret, *uti et notitia prosit ad veniam.* [244]

242) In Gesneri explicatione omnes nunc acquiescunt. Sed quod alii afferunt e Plinio Hist. n. 11, 30, 36. de formicis: *certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur.* negotiis convenit, quae ab anguibus aliena esse videntur.

243) De hac re disputaverunt Heusinger ad Nepot. Them. 7. G. T. A. Krügerus primo fasciculo Disquisitionum grammaticarum, Zumptius in Grammat. 603. quae iterum exigere non huius loci est.

244) Hoc in eum modum dictum est, quo apud Ciceronem ad Fam. 16, 1. *nos ita te desideramus, ut amemus.*

Cap. XLI, 87. *Quod Carneadem Clitomachus scribit dicere solitum, nusquam se fortunatiorem quam Praeneste vidisse Fortunam.* Legebat vir cl. *Quo Carneadem* etc. idque *quo* explicabat ut esset *quare, quamobrem.* Dubito sane, an sic Ciceronis seculo loquerentur Romani; et quidquid illud sit, non potuit hoc ex Donato ptobari. Simili in loco occurrit relativum *quod*, de Nat. Deor. lib. II. c. 9. *refrigerato .. calore.. exstinguimur. Quod quidem Cleanthes .. docet, quanta vis insit caloris in omni corpore.* ubi Lambinus volebat *Et quidem*, Davisius *Quid quod Cleanthes docet*
285 etc. Sed passim fit, ut pronomen, quod sit ad antecedentia aliquomodo referendum, sic per pleonasmum quendam explicetur in sequentibus. [245]) supra lib. I. c. 45. *Quod idem in delectu consules observant, ut primus miles fiat bono nomine.* Acad. lib. II, c. 17. *Quod idem contingit insanis, ut et incipientes furere, sentiant* etc. de Nat. Deor. lib. II. 9. *Quod etiam quibusdam regionibus atque urbibus contingere videmus, ut*

245) Hunc usum bene observavit doctissimus auctor. Conf. p. 143. et 173. et 76. et Animadvers. in Taciti Op. in Actis Soc. Traiect. Vol. 2. p. 90. ubi Wopkensius haec: „post pronomen *quod et id* antecedentibus facile explicanda, saepe ita subaudito quodammodo *nempe* adiicitur explanatio, ut in his Taciti Ann. 4, 4. *quae tum romana* etc. Cic. de Nat. d. 2, 9. in Verr. libr. I, 46.“ Et exempla quae apposuit, quadrant, praeter eum, de quo hic agitur et de Nat. deor. 2, 9. Ibi enim et de Divin. 2, 41. *quod* non refertur ad id, quod postea explicatur, sed significat idem ac *quo*, i. e. qua in re, quam ob rem, *in wiefern.* Similiter coniungitur cum coniunctionibus, in *quodsi, quod etsi*, aliisque, Cicero enim non dicit: id quod Cleanthes docet, hoc est: sed ad superiora respiciens: quod ad hanc rem pertinet, Cleanthes his etiam argumentis docet, quanta vis insit etc. Graeci ponunt eodem modo ὃ. vid. Matthiae Gram. n. 478.

ſint hominum ingenia etc. de Finibus lib. III. c. 2. *Quod cum accidiſſet, ut alter alterum nec opinato videremus, ſurrexit ſtatim.* ubi Lambinum vide, quem tamen falli vereor, dum ſcribat *quod* hic poni pro *ſed* ſeu *autem*, itaque ſtatuere videatur *quod* non pronomen eſſe in his formis, quod tamen revera eſt, ſed coniunctionem. Lactantius lib. I. cap. 1, 5. *Quod quia fieri non potuit, ut homini per ſe ipſum ratio divina innoteſceret,* etc. Livius lib. XXVII. c. 7. *Quod mihi minus ſimile veri viſum eſt, annum integrum Scipionem nihil gerendo in Hiſpania conſumpſiſſe.* ubi omnino conſulendus I. F. Gronovius. Cicero de Fato c. 13. *non ſequitur, ut ne appetitus quidem ſit in noſtra poteſtate. At hoc ſequeretur, ſi omnia perfectis et principalibus cauſis fieri diceremus; ut quum hae cauſae non eſſent in noſtra poteſtate, ne ille* (ſcil. appetitus) *eſſet in noſtra poteſtate.* Hyginus Fab. CLXXXVIII. *Hoc Neptunus ut vidit, in pecora commutatos conſumi.* et cap. CXXII. *Id Aletes . . cum reſciſſet, ex Atridarum genere neminem ſupereſſe,* etc. Non audiendos Munkerum, Scoppium aliosque putem, qui in pronomine ſubaudiunt praepoſitionem *ob* vel *propter.* confer enim, quae iam diximus ſupra ad lib. I. cap. 30. et ad N. Deor. lib. I. c. 15.

286 CAPUT IX.

Quatuor Tullii loca in lib. ſecundo de Divinatione adſeruntur ac illuſtrantur. Vis pro natura ac facultatibus. Locus de Finibus una cum Xenoph. defenditur. Φύσει Φύεσθαι. Enallage praepoſitionis omiſſae et expreſſae. Cicero bis vindicatur. Tractus lunae, *quid ſit probatur. Palaephatus emendatur.*

In libro II. Ciceronis de Divinatione reliqua iam loca perluſtremus, quae nobis manum iniiciunt. Cap. XLIV, 93. *qui poteſt eadem vis eſſe naſcentium, quum coeli tanta ſit diſſimilitudo?* Non ſatis cerno, cur quis legere mallet, *eadem vis eſſe in naſcentes*, vel, *eadem vita eſſe naſcentium.* nam *vis* hic et alibi idem quod *natura* denotat, ideoque etiam ſaepiſſime duo iſta tanquam ſynonyma copulantur.[246]) Supra lib. I. initio: *quaque proxime ad Deorum vim natura mortalis poſſit accedere.* Academ. II. c. 39. *Corpora noſtra non novimus, qui ſint ſitus partium, quam vim quaeque pars habeat ignoramus.* et cap. 17. *illud enim dicimus, non eandem eſſe vim, neque integritatem dormientium et vigilantium. eandem vim*, id eſt easdem facultates. Tuſc. lib. I. c. 24. *Quid eſt enim illud, quo meminimus? aut quam habet vim, aut unde natam?* de Fini-

246) Verba *vis*, *οὐσία*, *Weſen* unius ſunt formae, quam non dixerim ab altera gente ad alteram delatam, ſed ex una eademque notione exortam. Atque *vis* proprie ſignificat facultatem, et qua quid conſtat, ſubſtantiam. Quare ſaepe cum *natura* coniungitur. Cic. de Leg. I. 12, 34. *quid enim eſt, quod differat, quum ſint cuncta paria? quod ſi intereſſe quippiam tantulum modo potuerit, amicitiae nomen occiderit: cuius eſt ea vis, ut, ſimul atque ſibi aliquid quam alteri maluerit, nulla ſit.* Salluſt. Cat. 1, 2. *noſtra omnis vis in animo et corpore ſita eſt.*

bus lib. V. cap. 15. *Est enim natura sic generata vis hominis, ut ad omnem virtutem percipiendam facta videatur.* ubi clar. Davisius vocem *vim* eiiciebat; sed absque caussa tamen sontico, ut ego quidem vereor; nam quamvis vox *natura* saepe eiusdem potestatis sit cum voce *vis*, passim tamen etiam sensu quodammodo diverso coniunguntur; [247]) quemadmodum iam antea plus semel monuimus, neminemque fugere potest, quae 287 plurimis in locis συνονύμως accipiantur, eadem tamen alibi a se invicem distingui. At vero, inquies, cui bono vox *natura*, si retineatur illa altera *vis?* Dicam, eundem esse hunc pleonasmum, quem non raro reperimus in scriptis priscorum. De Graecis auctoribus tantummodo quaedam dabo, quae iam ad manus sunt. Xenophon lib. VIII. Cyropaed. p. 235. E. [7, 13.] πιστοὺς δὲ μὴ νόμιζε φύσει φύεσθαι ἀνθρώπους. Scio, Henricum Stephanum suspectam hic habuisse vocem φύσει, sed plane fallitur, [248]) neque enim sic tantum loquutus est Xenophon, sed etiam Aeschines Socrat. Dial. I. §. 10. ἆρα φύσει φύονται οἱ ἀγαθοί. Maximus Tyrius Diss. II. p. 25. ὥστε καὶ καταγέλαστος ἂν γίγνοιτο ἀντεπιχειρῶν ἀδικεῖν ὁ μὴ πεφυκὼς τὸν ἄδικον καὶ τῇ φύσει, καὶ τῇ τέχνῃ, καὶ τῷ ἔθει. Nemesius de Nat. Hom. cap. II. p. 70. πρὸς τούτοις καὶ τὸ ἀπορούμενον ἐξ ἀρχῆς ἄλυτον μένει, πόθεν τὸ σῶμα συνέχεται, φύσει πεφυκὼς σκεδάννυσθαι. Philemon in Fragm. pag. 356.

Μείζω τὰ κακὰ ποιοῦσι πολλοὶ, δεσπότα,
Αὐτοὶ δι᾽ αὑτοὺς, ἢ πέφυκε φύσει.

Et haec quidem hactenus.

247) Vid. Goerenz. ad hunc locum.

248) Conf. V, 1, 23. δοκεῖς σὺ φύσει πεφυκέναι οὐδὲν ἧττον.

Sequitur paullo poſt: *ut — confitendum ſit illis, eos qui naſcuntur eodem tempore, poſſe in diſſimiles incidere naturas, propter coeli diſſimilitudinem.* Haud facile coniicerem legendum, *in diſſimiles incidere genituras;* non tantum quia neſcio, an vox *genitura* tam vetuſta ſit, ut ad aureum Latinitatis ſeculum referre poſſit, ſed etiam quia lectio vulgata, ſi bene explicetur, neutiquam tam dura eſſe videtur, ut iſto modo numquam locutus fuiſſet Cicero. *In diſſimiles naturas in-*
288 *cidere*, meo quidem iudicio, nihil aliud dicit, quam diſſimiles in ortu nanciſci naturas, quod ferme idem inferius *diſſimiles naturas habere* dicitur. *Incidere in aliquam rem* eſt eam ſic acquirere, ut aut parum aut nihil omnino induſtriae ad acquirendam ſit adhibitum; quae quidem ſignificatio huic loco apprime bene congruit, ubi de nanciſcendis variis, pro diſſimilitudine coeli, indolis ingeniique qualitatibus ſermo eſt, quam rem praecedens hominis induſtria ſtudiumque non attingit. 249)

Cap. XLVI, 96. *Quid? illud ne dubium eſt, quin multi, quum ita nati eſſent, ut quaedam contra naturam depravata haberent, reſtituerentur et corrigerentur a natura, quum ſe ipſa revocaſſet, aut arte atque medicina.* Vir clar. legebat: *corrigerentur aut natura, quum* etc. At naturae diſtinctio ab arte atque medicina ſatis abundeque eſt perſpicua, tametſi diſcernendi con-

249) Hottingerus contendit, verbum *poſſe* temere illatum eſſe ab aliena manu: nam eos, qui diverſo coelo gignantur, non poſſe, ſed debere eſſe diſſimiles. At *poſſe*, ut ſaepe alias, id exprimit, quod graecum ἄν. Sic in formula pervagata: *quid poteſt eſſe*, de qua vide Heindorf. ad Cic. de Nat. d. 2. 6, 16. In quo uſu *poſſe* ſemper praecedere videtur ſuo verbo. Verbum *incidere* recte et ſubtilius explicat Wopkenſius quam Hottingerus.

iunctio a membro priore absit. Et praepositio *a* recte praeponitur voci *natura*, omittiturque ante sequentes ablativos; quandoquidem *natura* hic nescio quomodo *προσωποποιεῖται* tanquam causa, quae per se efficiat, quum *ars atque medicina* sit causa media sive instrumentalis, quae a superiore quapiam causa dependeat. Adde, si lubet, quod maxime solennis illa sit enallage, qua praepositio, quae uno membro exprimatur, altero retineatur;[250] quod quamvis locus hic Tullii non flagitet ut uberius probetur, exempla tamen quaedam subiicere non pigebit, propter locum unum et alterum, in quibus ad illam membrorum orationis dissimilitudinem, pro elegantia sua nimia, parum feliciter offendit Lam-

250) De Ciceronis usu in praepositione bis ponenda subtiliter disseruit Wunderus in Variis Lect. e cod. Erfurt. enotatis p. 17. Atque poterat observatio, quam ille ad sententias disiunctivas et notiones separatas refert, ad universam doctrinam nominum coniungendorum revocari, in qua demonstratur, duo nomina aut externo vinculo cohaerere, aut coalescere in unam notionem, sive aequali genere, sive communi, qua duae res continentur, ratione. In illa enim compositione, in qua utrumque nomen suam vim separatim effert, necessario bis ponitur praepositio, in hac autem unitate semel posita ad utrumque nomen una pertinet. Tantum vero abest, ut ex praeceptis Wunderi comprobemus Davisii emendationem, ut librorum scriptorum lectionem a Wopkensio bene defensam censeamus. Nam sicuti Davisius bene restituit codicum auctoritate *aut arte atque medicina*, pro *aut medicina*, ita coniectura in verbis *aut natura* non necessaria erat. Nam in hac sententia naturam intelligimus personatam, quam quum caussam alicuius rei esse dicimus, per praepositionem *a*, personae propriam, insignimus, sed *artem atque medicinam* ponimus tamquam caussam a re inanimata profectam: de qua distinctione dixi in libro de Particulis p. 24. Vol. I. Ablativus igitur in verbis *arte corrigi* non pendet a praepositione antecedente.

binus; de cuius tamen eruditissimi hominis acumine, optimisque de Tullio meritis, quae lapsibus illius facile praeponderant. nihil omnino detractum volumus. [251])
289 Supra lib. I. cap. 19. *Ut igitur nunc minore gloria est, -- sic tunc -- in tanta gloria non fuisset, nisi* etc. de phrasi *minore gloria esse*, vide quae ὁ πάνυ I. F. Gronovius ad Livii lib. II. c. 22. Tusc. lib. I. c. 12. *Idque cum multis aliis rebus, tum è pontificio iure intelligi licet.* de Nát. Deor. lib. II. c. 54. *Dentibus autem in ore constructis manditur, atque ab his extenuatur, et mollitur cibus.* Lactantius lib. VI. c. 2, 13. *Haec est religio coelestis, non quae constat ex rebus corporeis, sed quae virtutibus animi.* Seneca epist. 95. *Actiones honestas ex decreto fieri, non tantum praeceptis.* Nihil igitur lacunosum subest hisce, de Fin. lib. I. c. 16. *Quae autem tanta ex improbis factis ad m. v. m. accessio fieri potest, quanta ad augendas cum conscientia factorum, tum poena legum odioque civium.* et lib. V. cap. 24. .. *officiis, quae oriuntur a suo cuiusque genere*

251) Perdiversa atque adeo aliena et falsa sunt haec exempla, neque huc pertinet locus de Divin. 1, 19. in quo duae dictiones diversae coniunguntur *in gloria esse* et *minore gloria esse*: nam adiectivum non potest abesse. Tusc. 1, 12. legendum est: *idque quum multis aliis rebus, tum e pontificio iure et e caerimoniis sepulcrorum intelligi licet.* Sunt enim res e pontificio iure et e caerimoniis desumptae. Sed locus de Nat. deor. 2, 54. ita comparatus est, ut de explicandis verbis *ab his* dubitare liceat, adeoque de integritate eorum. Nam etiamsi explicemus *ab iisdem*, tamen cur ita dicatur, non patet. Seneca scripsit, quemadmodum Schweighäuserus restituit: *actiones honestas et praeceptis fieri, non tantum praeceptis.* Et apud Lactantium sequuntur haec: *qui oritur e coelo*: quae caussam omittendae praepositionis monstrant, tamen non omnino excusant: quamquam dictio *aliqua re constare* per se effertur.

virtutis, nam et amici cultus etc. *in eo ipso prodest, quod ita fungi officio in recte factis est, quae sunt orta virtutibus.* [252])

Sequitur: *Ex quo intelligitur, plus terrarum situs, quam lunae tractus ad nascendum valere. Lunae tractus* dicuntur lunae regiones, sive coeli plagae, quas luna traiicere solet. Prout autem illa in variis harum regionum partibus constituta esset, quo tempore quis nasceretur, variam quoque nascentis esse indolem atque naturam statuebant Chaldaei aliique, quos impugnat hic Tullius. Sed ipse vult; ad dissimilitudinem naturae magis referre, quo terrarum situ quis nascatur, quam quo in coeli tractu luna sit, dum nascaris. Si locum ita interpretor, non video quid permoverit viros plurimum reverendos, ut pro *lunae tractus* legendum crederent *lunae status.* Nemo autem dubitat, quin *lunae tractus* hic possint explicari, ut sint certae coeli partes, in quibus versetur luna, ut *tractus nubium* apud Hora- 290
tium Carm. lib. IV. oda 2.

Multa Dircaeum levat aura cycnum,
Tendit, Antoni, quotiens in altos
Nubium tractus: ——

Et *coeli tractus* apud Minucium Fel. Octav. cap. 5. *et cum tabe pestifera coeli tractus inficitur, sine discrimine omnes deperire.* [253])

252) In his locis Ciceronis diversi ablativi non cohaerent, sed sua constructione diversa cum verbo componuntur.

253) Burmann. in Miscell. Observat. Tom. 3. p. 17. *tractum lunae* intelligens spatium, quod luna percurrit, de regione et situ explicuit. Quod legitur apud Minucium, *quum tabe pestifera coeli tractus inficitur,* dictum est a Virgilio Aen. 3, 138. *corrupto coeli tractu. Tractus* etiam de regione terrae dici, omnes sciunt. conf. Cic. pr. Planc. 9. Sed *tractus lunae* significare non potest regionem terrae

Ibidem: *Si enim esset factitatum, non esset desitum.* Sic fere loquebantur sentiebantque veteres, nihil accidisse unquam prodigiosum, quod iam non amplius accidat; quare etiam falsa esse omnia miracula, quaecunque aliquando facta fuisse traderentur, nisi etiamnunc aliquando fierent. Sed quatenus decretum illud bene valeat, egregie docuit doctor meus, eruditissimus Clericus lib. de Incred. P. I. cap. 3. observante quoque cl. Davisio ad Min. Felicis Octavium. Celebris est locus Palaephati, quem etiam adferunt viri laudati, in praefatione libelli de Incredibilibus; quem ego hic ob oculos ponam, ut mendum, quo sordere videtur, obiter inde eruam. Ὅσα δὲ, inquit, *εἴδη καὶ μορφαί εἰσι λεγόμεναι καὶ γενόμεναι τότε· αἳ νῦν οὐκ εἰσὶ, τὰ τοιαῦτα οὐκ ἐγένετο.* Mihi quidem haud apparet, quomodo hinc sensus idoneus extorqueri ullis fidiculis possit, nisi hunc in modum rescribamus atque interpungamus: *Ὅσα δὲ εἴδη καὶ μορφαί εἰσι λεγόμεναι καὶ ΓΕΓΟΝΕΝΑΙ ΠΟΤΕ, αἳ νῦν οὐκ εἰσί· τὰ τοιαῦτα οὐκ ἐγένετο. Quotquot autem species atque formae traditae sunt esse aliquando factae, quae nunc non sunt; talia facta non sunt.* Ne offendat coniunctio *καὶ* ante *γεγονέναι:* nam illa saepissime apud Palaephatum aliosque scriptores *παρέλκει.* vide modo reliquam memora-
291 tae praefationis partem: et cap. 15. *ἐγὼ δὲ φημὶ καὶ ταύτην καταβρωθῆναι.* sic passim. 254)

regioni lunae subiectam, neque haec terrarum situi opponi. Recte igitur Ernestius alteram lectionem *tactus* praetulit, et cum solis tactu, qui de Nat. d. 2, 15. dicitur, comparavit.

254) Contra Wopkensium disputant Carpzovius in Observat. philolog. in Palaephat. p. 15. et Fischerus ad h. l. Emendatio enim peior est vulgata scriptura, quae dubitationem non admittit.

CAPUT X.

Augustinus defenditur. Ellipsis pronominis demonstrativi ante vocem ipse, *in compluribus Tullii locis, stabilitur et adstruitur. Vulgata Ciceronis lectio in lib. II. de Divinatione aliquoties sustentatur.* Potius quam *constructum cum infinitivo Graecanico.* Non *omissum post nequidem.*

Reliqua iam, quae nobis in secundo Ciceronis de Divinatione libro observatu digna visa sunt, persequamur. Cap. LVI, 116. *Quis enim est, qui credat Apollinis ex oraculo Pyrrho esse responsum,*

Aio te, Aeacida, Romanos vincere posse.

Locus Augustini de Civ. Dei lib. III. c. 17. qui huc adfertur, emendatione ista haud indigere videtur, quam illi adhibet vir cl. Sic loquitur ille pater. *Pyrrho de rerum futuro eventu consulenti; satis urbane Apollo sic ambiguum oraculum edidit, ut e duobus quidquid accidisset, ipse divinus haberetur: ait enim, Dico te, Pyrrhe, vincere posse Romanos: atque ita sive Pyrrhus a Romanis, sive Romani a Pyrrho vincerentur, securus fatidicus* (legendum forsitan, *securus FUIT fatidicus*) *utrumlibet exspectaret eventum.* Reponebat doct. Davisius, *utrumlibet spectaret eventum.* Nos illud *exspectaret* conservandum omnino censemus; vult enim Augustinus, contrarium oraculo edito eventum exspectari ab Apolline non potuisse. Securus erat vates, uterlibet eventus consequeretur. Sane verbo *exspectaret* locus hic tam idoneus esse videtur, ut illud *spectaret* ne tum quidem anteferrem, si codicum aucto- 292
ritate niteretur. [255])

255) Integra sunt omnia verba. Caes. Bell. Gall. 7. 40. *eventum pugnae exspectabat.*

Cap. LVIII; 119. *Contrahi autem animum Zeno et quasi labi putat atque concidere, et ipsum esse dormire.* Usitatiore loquendi ratione, pronomine addito, scripsisset Tullius, *et id ipsum esse dormire.* Sed vero plurima loca sunt, in quibus pronomen demonstrativum, cuius ellipsin iam supra plus semel in aliis orationis casibus vidimus, ante vocem *ipse* omittatur. Sic de Legibus lib. II. c. 14. *Sed redde caetera. M. reddam vero, et ipsa, si potero, brevi.* Quam quidem lectionem cum sanam pronuntiaverit Davisius, Guilielmiumque περιεργίας accusaverit, qui reponeret, *reddam vero, et, id si potero, brevi;* non video sane, qui reprobare illa potuerit, ibidem cap. 5. *Lege autem carens civitas, estne ob ipsum nullo habenda loco?* ut Latinitatem iubere putaret *ob id ipsum:* quemadmodum etiam *istud* pro *ipsum* restituebat lib. II. de Finibus cap. 28. *Iam ipsum absurdum, maximum malum negligi.* et Academ. lib. II. c. 34. *Non enim potest convenienter dici, nihil comprehendi posse, si ipsum* (h. e. id ipsum, nempe nihil comprehendi posse) *comprehendi posse dicatur,* vult idem vir laudatus ex codd. *si quicquam comprehendi posse dicatur.* Producamus tamen loca quaedam alia, praeter ea quae iam produximus, in quibus hanc formam silentio praeteriit vir cl. de Fin. lib. V. c. 1. *cuius etiam illi hortuli propinqui non memoriam solum revocant, sed ipsum videntur in conspectu meo ponere.* et cap. 14. *Et nunc quidem quod eam tuetur, ut de vita potissimum loquar, est id extrinsecus: in ipsa enim parum magna vis est.* Seneca de Ira lib. I. c. 16. *Ratio nihil praeter ipsum, de quo agitur, spectat.* Florus lib. IV. cap. 10, 4. *et sa-*

lute Latine data, quum fidem ipso fecisset. ubi vide clar. Dukerum.[256] 293

Cap. LX, 124. *quid cuique rei conveniat ex somniis,*

256) *Ipsum* poni pro *id ipsum* alii quoque docuerunt. Vid. I. F. Gronov. et Drakenborch. ad Liv. 5, 43, 4. Iac. Gronov. ad 21, 55, 11. et Wopkensium sequuti Bremius ad Cic. de Fin. 2, 28. Matthiae in Miscellan. Vol. 1. 2. p. 96. Goerenz. ad Cic. de Leg. 2, 5, 12, 2, 14, 34. de Fin. 1, 4, 10. Est igitur: et id ipsum contrahi animum. Nec clarior fit definitio, si cum Hottingero verbum *putat* transponamus. Primum enim Zeno docuit contrahi animum, tum idem fieri in somno affirmavit. Saepe *et ipsum* usurpant Cicero aliique pro *et quidem*, ut de Leg. 2, 14, 34. Tamen quaeritur, num *ipsum* demonstrativi simpliciter ponendi locum obtinere possit, quod in Cic. de Leg. 2, 5, 12. fieri cum Wopkensio existimavit Goerenzius. Sed de locis a Wopkensio allatis Moserus ita censuit nuper: ea vel controversa esse, vel non requirere additum pronomen demonstrativum, vel ut essent vera, placere tamen non posse, quia latinitati adversarentur. Caussam et rationem rei non aperuit. Quam multa scribuntur, e quibus nihil disci potest! *Ipsum*, quo res aliqua vel ab aliis distinguitur, vel a diversa re, ut sit id quod *idem*, vel additur distinctio rhetorica, ut significet *es eben*, *dies gerade*, per se constare potest, nec pronomen sibi adiunctum habet, ubi notio rei iam posita est, aut aliis verbis constituitur, ut in illis *et ipsa, si potero, brevi* et de Fin. 2, 28. *iam ipsum absurdum maximum malum negligi*, et apud Senecam, *praeter ipsum, de quo agitur.* At ubi notionem rei non antea conceptam tenemus, nullo pacto *ipsum*, quo illa distinguatur, pro ipsa re poni potest. Quare de Leg. 2, 5. *ob ipsum* non accipi posset pro *ob id ipsum, quod lege caret*, nisi praecederet *ob eam ipsam caussam, quod eo careat:* quo praemisso vel addi poterat formula *ob id, ob hoc* et *ob ipsum*, quod est *eben deswegen*, sive ob idem: utrumque enim convenit. ad Att. 12, 14. *quae mihi una caussa est hinc discedendi: nam pro malis recte habebat: quamquam ipsum doleo.* Non item scribi potest Liv. 2, 42, 5. *filius eius, duumvir ad ipsum creatus, dedicavit.* ubi meliores codd. *id ipsum.*

et quid quamque rem ſequatur, intelligunt. Male omnino ante iſta *ex ſomniis* virgulam ediderunt, qui duas iſtas voces ad *τὸ intelligunt* referendas exiſtimarunt. Iſto autem modo ſi accipiatur conſtructio, concedendum viro cl., qui eas voces *ex ſomniis* gloſſematis damnandas credidit, quod ſenſum turbarent. Sed tollenda eſt illa diſtinctio, quandoquidem voces illae, quibus haud iuſta *νοθείας* incumbere videtur ſuſpicio, conſtruendae ſunt cum praecedente pronomine *quid;* ut *quid ex ſomniis,* ſit quae pars ſomniorum; quemadmodum infra cap. 65. *id ex ovo,* eſt ea pars ovi, in hisce: *Tum ille, Nihilne, inquit, de vitello? Id enim ei ex ovo videbatur aurum declaraſſe, reliquum argentum.* [257])

Cap. LXIV, 133. *Ut ſi quis medicus aegroto imperet, ut ſumat*

Terrigenam, herbigradam, domiportam, ſanguine caſſam,

potius quam hominum more cochleam dicere. Verbum ultimum inducebant viri inſignes, quod ipſis importunum eſſe, ſtructuramque turbare videretur. Mallem ego quidem reponere *diceret,* eadem ut conſtructio repraeſentetur, quam videmus Tuſc. lib. II. cap. 22. *qui perpeſſus eſt omnia, potius quam conſcios delendae tyrannidis indicaret.* Caeſar de B. Gall. lib. VII. c. 17. *Praeſtare omnes perferre acerbitates potius, quam non civibus Romanis .. parentarent.* quem locum ſummo iure defendit clar. Daviſius ad Tuſc. lib. I. c. 9. edit. priore. Additur quoque coniunctio *ut,* Acad. lib. II. c. 8. *intolerabili dolore lacerari potius, quam ut offi-*

257) Hottingerus ea tantum repetit, quae Wopkenſius hic docte propoſuit.

elium prodat aut fidem. [258]) Si ita in hoc loco *diceret*, aut (si offendat enallage, quae tamen satis abundeque est 294 usitata) *dicat* reponamus, non video illud verbum sic importunum esse, ut spongiam mereatur, quamvis sano sensu abesse posse non negem. Sed vel infinitivus forte talis est, ut illum sollicitari non liceat: cum enim infinitivi haud raro sedem occupent subiunctivorum, cum coniunctione *ut* constructorum, ut vidimus supra ad N. Deor. III. 32. in loco Minucii, quem defendimus; tum in hocce quidem infinitivo post *potius quam*, imitatur forte Tullius Graecos, qui passim ita infinitivum cum voculis πρὶν ἢ, μᾶλλον ἢ, similibusque iungunt.

Cap. LXXI, 146. *quum mendaci homini, ne verum quidem dicenti, credere soleamus.* Sensum flagitare putabat vir cl., ut legatur *credere non soleamus.* [259]) Mihi

258) Hanc emendationem assensu ac laude excipiebant recentiores critici, etiam Schützius; nescio tamen, an ipsi sibi ad animum non revocaverint verborum construendi rationem, quae haec esset: ut si quis potius imperet aegroto, ut sanguine cassam sumat, quam ut diceret hominum more cochleam. Ubi imperfecto nullus conceditur locus. In verbis de Fin. 4, 14. *quamobrem utrique idem faciunt, ut si laevam partem negligerent, dexteram tuerentur,* quae ratio valet, non pertinet ad ista verba, in quibus necessario aut scribendum erat *dicat*, aut prior sententiae pars immutanda, ne adhaererent ei verba *ut sumat.* Igitur abiiciendum erit verbum *dicere*, aut supplenda, quae ante *potius* exciderint. Suspicor: *ut si quis medicus aegroto imperet, ut sumat — sanguine cassam. Cur potius, quam hominum more cochleam dicere?* In proxime antecedentibus Schützius male fecit, quum verborum ordinem mutaret, et id quod in altera editione Davisiana, ut videtur, typographus peccavit, Ciceroni imputaret. Scripsit enim *quid igitur me mones?* pro *quid me igitur mones?* quod unice verum ac necessarium. Est, quid mones me, qui non intelligam?

259) Gruterus, puto, mentionem fecit huius immutationis,

quidem negativum, incolumi ſenſu, deſiderari poſſe videtur: quis enim illud requireret, ſi ſcriptum videremus, *quum mendaci homini ne tum quidem credere ſoleamus, quum verum dicit?* quo tamen eodem, ſi recte videam, iſta lectio, quam iam prae oculis habemus, recidit. Non poteſt negari aliquando coniunctionem adiici. quemadmodum Seneca de Conſtantia cap. 4. *qui pati, ne ſi fiat quidem, non poteſt.* atque pluribus alii in locis. Sed haud minus frequens eſt illius omiſſio. Sic ad Fam. lib. IX. ep. 5. *Conſilii noſtri, ne ſi eos quidem, qui id ſequuti non ſunt, non poeniteret, nobis poenitendum putarem.* ubi vide Manutium, cuius tamen ἀκριβολογία vereor ne nimia ſit. de Finibus lib. V. c. 20. *Itaque ne ſi iucundiſſimis quidem nos ſomnis uſuros putemus, Endymionis ſomnum nobis velimus dari.* ubi conſule Lambinum. adde Acad. lib. II. cap. 40. *noſtro* (ſapienti) *ne quid maxime quidem probabile ſit,*
295 *occurrit*, ſupra cap. 59. *Atqui ne ſi navigare quidem velim, ita gubernarem, ut ſomniaverim.* Exemplorum omnia plena ſunt, ideoque manum de tabula.

CAPUT XI.

Loca quaedam Tullii in libro de Fato tentantur ac defenduntur. Librarii ſaepe duas periodos in unam conflant, quod exemplo ex Polyaeno et Luciano, qui obiter emendantur, illuſtratur. Verborum proponere *et* ponere *eſt Latinis promiſcuus uſus. Lactantius cum aliquot Tullii locis defenditur.*

Tranſimus ad librum Ciceronis de Fato. Cap. I, 2. *Quum enim omnes poſt interitum Caeſaris novarum*

ut occaſionem haberet eruditionis ſuae oſtentandae. Nemo alius audivit.

perturbationum causae quaeri viderentur, - - omnis fere nostra in iis deliberationibus consumebatur oratio; idque et saepius alias, et quodam liberiore - - die, quum ille ad me venisset, primo illa - - de pace et de otio. Quomodo ista inter se cohaerent, *idque - - primo illa* etc.? Illud *idque* turbat sane constructionem, orationisque cursum impedit atque sistit; quod quamvis a soloecismi naevo haud immune sit, defendi iis posse puto, quae disputavimus ad Tusc. lib. V. c. 40. Non tamen inficias iri potest, exigua admodum facillimaque novatione omnem constructionis difficultatem posse tolli, ut nihil dici possit planius; si reponamus . . *die. QUO quum ille* etc. vel hoc modo, si mavis, - - *venisset. ET primo illa* etc.[260]). Nemo sane ignorat, quam saepe ita dormitarint librarii, ut duas periodos in unam conflarent; cuius rei exemplum adferam unum et alterum, in quibus illius socordiae vestigia satis perspicua sunt. Hoc modo commisisse reor scriptores in illum locum Polyaeni Strateg. lib. III. c. 9, 45. - - *ἔσπευσεν ἐπ'* 296 *ἐκείνην τὴν πύλην, ἣν ἤνοιξαν οἱ δεχόμενοι τοὺς πολεμίους ἐσῆγον τῶν δὲ ἐσχάτων ἐσιόντων, ἐξαίφνης ἐπιστὰς συνηκολούθησεν αὐτοῖς, καὶ συνέπεσεν εἰς τὴν πόλιν.* Summus Is. Casaubonus legebat, *ἣν ἤνοιξαν οἱ δεχόμενοι τοὺς πολεμίους. οἱ μὲν τοὺς πολεμίους ἐσῆγον· τῶν δὲ* etc. At, salvo tanti viri iudicio, mihi solummodo distinctio, non ipsa scriptura corrigenda videtur; idque hoc quidem modo, ut verba *οἱ δεχόμενοι* et seqq. *τελείῃ στιγμῇ* separentur ab antecedentibus. - - *festinavit,* inquit auctor, *Iphicrates ad portam*

260) Hunc locum optime expediit Bremius correcta interpunctione. Nam comma delendum erat post *die.* Atque *et — et* dicitur pro *quum — tum.* Emendationis nusquam apparet necessitas.

illam, quam aperuerant. Illi quum reciperent introducerentque hoſtes, poſtremis introeuntibus, repente incumbens eos ſequutus eſt, ſimulque cum ipſis in urbem irruit. Non requiritur neceſſario coniunctio μὲν in membro antecedente, quum in ſubſequente ſit δὲ. ſic enim omittitur quoque eodem cap. §. 42. *Οἱ πολέμιοι πρὸς τὸν ἦχον ἄλλος ἄλλῃ διέθεον· ὁ δὲ ῥαδίως ἐκράτησε τοῦ χορίου.* atque ita innumeris aliis in locis [261]). Alterum eiusdem σφάλματος exemplum praebet locus Luciani in Phalar. I. p. 733. *τόδε ὅπως μηκέτι τοιαύτης τινος θεραπείας δεήσεται ἡ πόλις, τοῦτ' ἐζήτουν ἔτι κἀγὼ μὲν ὁ ἀρχαῖος, περὶ ταῦτα εἶχον. οἱ δὲ, ἤδη τε* etc. Interpunctionem malam ſequutus eſt interpres, quam tamen ſic refingi neceſſe eſt. , ἔτι. *Κἀγὼ μὲν ὁ ἀρχαῖος, περὶ ταῦτα εἶχον· οἱ δὲ ἤδη τε* etc. id enim vult Lucianus; *Utque non amplius tali aliqua adminiſtratione indigeret civitas, id ſpectabam praeterea. Atque ego ineptus hisce rebus occupatus eram, quum illi iam* etc. Sed haec hactenus.

Cap. II, 3. *nec enim . . oratoria illa ſtudia deſerui, quibus etiam te incendi, quamquam flagrantiſſimum acceperam.* Tentabat eruditiſſimus Daviſius, *quibus etiam te incendere, quamquam flagrantiſſimum, occoe-*
397 *peram.* Sed praeterquam quod mutatio illa ſatis magna ſit, nec ullum verbi *occoepiſſe* exemplum exſtare

261) At primum omitti non poterat particula in verbis οἱ δὲ δεχόμενοι, tum verbum ἤνοιξαν neceſſario ſecum ducit nomen, οἱ δεχόμενοι τοὺς πολεμίους, quod ſi ſeiungas, claudicat oratio. Denique in verbo ἐσῆγον coniungendo cernitur vitium, non in reliquis. Caſaubonus quidem non male emendavit, ſed deſideratur auctoritas codicum, quorum teſtimonia Blumius prolaturus eſt. Exſpectemus igitur. Interim coniicere licet: — ἣν ἤνοιξαν οἱ δεχόμενοι τοὺς πολεμίους· καὶ ἐσῆγον· τῶν δὲ ἐσχ. etc.

apud Ciceronem noſtrum ſciam, parum mihi videtur commodum illud tempus plusquamperfectum, quum eſſet hic praeſentis potius aut perfecti locus idoneus. Malim igitur lectione vulgatae acquieſcere, quippe cuius ſenſus neutiquam abſurdus ſit; modo ſic intelligatur, ut ſi dixiſſet Tullius, quibus ego itidem te inflammavi, quamvis iam tum illis ſummopere addictus eſſes, quum te in diſciplinam meam traderes. [262])

Sequitur in eodem capite: *hanc Academicorum contra propoſitum diſputandi conſuetudinem.* Ex codice quodam, in quo erat *poſitam*, colligebat vir cl. legendum *poſitum*, non *propoſitum*. Atque etiam infra cap. 6. ſola coniectura legebat, *Quod ut poſitum eſt, ne fieri quidem poteſt;* quum libri tam manu quam typis exarati exhibeant, *Quod ut propoſitum eſt, n. f. q. p.* Idem quoque iudicium facit de locis ſequentibus. de Leg. lib. II. c. 19. *ad id quod propoſitum eſt.* etc. cap. 20, *His propoſitis, quaeſtiunculae multae naſcuntur.* de Fin. lib. IV. c. 16. *quae cum proponunt* etc. et cap. 19. *his propoſitis, tenuit prorſus conſequentia.* de Orat. lib. I. c. 6. *ut omni de re, quaecunque ſit propoſita, ab eo ornate copioſeque dicatur.* Lactant. lib. V, 20. *concedamus poſſe fieri, quod proponit philoſophus.* Sed quamvis illum verbi *ponere* uſum et elegantiſſimum et Ciceroni aliisque familiariſſimum eſſe facile concedam; non tamen adduci poſſum, ut alterum illud *proponere* ſic contemnam, ut tot innumeris in locis, ubi mihi fit obviam, cum altero permutem. Sic infra cap. 8. *Medicus in primis, quod erit ei perſpectum in arte, non ita proponet: Si cui venae ſic moventur, is*

262) *Flagrantiſſimum* intellige aliis iam ſtudiis et per alios. Talem acceperat Cicero, et ad ſua ſtudia perduxit.

298 *habet febrem*: etc. ad quem locum nil monuit cl. Davisius. Et quis depromendorum ex Tullio exemplorum finis esset, si rem istam persequi vellemus? Omnes etiam alii sic loquuti sunt. Phaedrus lib. I. fab. 5.

Numquam est fidelis cum potente societas.
Testatur haec fabella propositum meum.

ubi vide interpretes. Quinctilianus Instit. Orat. lib. VII. c. 1. *Nam in schola certa sunt, et pauca, et ante declamationem exponuntur, quae θέματα Graeci vocant, Cicero proposita.* Plura vel lexica subministrabunt [263].

Cap. V, 11. *Sed haec ex naturalibus caussis vitia nasci possunt; exstirpari autem et funditus tolli, ut is ipse qui ad ea propensus fuerit, a tantis vitiis avocetur, non est id positum in naturalibus caussis, sed in voluntate, studio, disciplina. Quae tolluntur omnia, si vis et natura fati ex divinationis ratione firmabitur.* In editione Davisiana locum lacunosum fecit infausta omissio horum octo verborum, *sed in voluntate, studio, disciplina. Quae tolluntur omnia.* Sed talia non tam editori, cuius praesertim tanta cura fuerit atque elegantia, tribuenda sunt, quam operariis ineptis ac socordibus, quorum a fraudibus vix quisquam satis tutus est.

Cap. VII, 13. *At si ista comprobabis divina praedicta, et quae falsa in futuris dicentur, in his habebis, ut ea fieri non possint; ut si dicatur Africanum Carthagine potiturum: et si vere dicatur de futuro, idque ita futurum sit, dicas esse necessarium.* „Non „intelligo, inquit, qui hoc inter falsa in futuris nume„rarit Cicero, siquidem Scipio revera Carthagine *po„titus est.* Forsan verba suum non tenent ordinem, lo-

263) Vid. Goerenz. ad. Cic. Acad. 2, 13, 42. de Fin. 4, 16, 43. p. 476. ad 4, 19, 54. p. 487.

„cusque ſic conſtituendus eſt: *At ſi iſta comprobabis* 299
„*divina praedicta, et quae falſa in futuris dicantur,* „*in his habebis, ut ea fieri non poſſint; et ſi quid vere* „*dicatur de futuro* (*ut, ſi dicatur, Africanum Car-*„*thagine potiturum*) *id, quia futurum ſit, dicas eſſe* „*neceſſarium, ea eſt tota Diodori vobis inimica ſen-*„*tentia.* Has ego coniecturas, addit, dubitans et hae-„ſitans propono; nam ῥῆσις eſt perplexa, fierique po-„teſt, ut ex libris noſtris aliquid exciderit." Hactenus vir ille. At falli ipſum omnino arbitror, qui lectionem vulgatam ſic interpretur, ac ſi potiturum Carthagine Africanum inter falſas in futuris numeretur, quum fuerit illud veris accenſendum, uti revera quoque illis tribuiſſe liquebit Ciceronem, ſi verba illius bene exponantur. Solam interpungendi rationem ita mutemus, ut verba *et ſi vere dicatur* etc. non duobus punctis, ſed ſimplici virgula ab antecedentibus diſtinguamus; niſi etiam, quod mihi tamen haud vero ſimile videtur, pro *dicas eſſe neceſſarium*, legendum ſit in futuro, *dicès eſſe neceſſarium.* Iam facile patebit, illud voluiſſe auctorem, ut ſi Chryſippus iſta comprobaret divina praedicta, eaque vera et neceſſaria putaret, neceſſe quoque haberet ſtatuere, quae falſa dicerentur in futuris, ea non poſſe fieri: quemadmodum contra, ſi diceretur Africanum Carthagine potiturum, et ſi vere diceretur, idque futurum eſſet, dicere deberet illud neceſſarium eſſe [264].

264) In hanc eamdem rationem, qua exemplum Africani inter res vere factas ponatur, et verba *ut ſi dicatur A. C. p.* cum ſequentibus coniungantur, Bremius ſcribere iubet *et ſi dicatur:* quo difficultas, ſive vitium non tollitur. Quod Lambinus in altera parte adiecit exemplum Fabii, inde videtur deſumptum, unde Africani exemplum in textum, ſed non apto loco, irrepſit, credo, ex gloſſatorum additamentis. Fortaſſe recte coniecit Wopkenſius *dicas eſſe neceſſarium.*

CAPUT XII.

300 *Quatuor loca Ciceronis in lib. de Fato adstruuntur et vindicantur: duo quoque coniectura tentantur.* Individua *sc. corpora,* Continere in se efficientiam. *Lactantii editio Cellariana naevo purgatur. Glossematis forma.* Ut *cum subiunctivo, pro infinitivo cum accusat. Cicero in transitu defenditur. Coniunctione copulat Cicero orationis membra, quae potuisset pronomine relativo; qua quoque occasione locus Tusc. Disp. adseritur.*

Eiusdem libri de Fato, cap. IX, 17. *Sed in factis immutabilitatem apparere; in futuris quibusdam, quia non apparent, ne inesse quidem videri.* Non moveor auctoritate libri illius scripti atque editi, qui *appareret* dat, pro *apparent:* nec satis esse causae puto, cur cum viro cl. legeremus *apparet.* Nihil enim est, cur verbum illud ad *immutabilitatem* potius, quam ad *futura* referatur [265]); nam quae sequetur in repetitione verbi *apparere* durities, si illud *apparent* conservemus, illam tolerandum esse docere videntur ista, quae diximus ad Nat. Deor. lib. II. c, 54. Sin omnia velimus analogia grammatica exactius metiri, reponendum potius erit *appareat,* quam *apparet,* quae etiam mutatio propius accedit ad characteras vulgatae lectionis; sed nec indicativus ille in oratione indefinita plane inusitatus est, quod etiam docuit clar. Cortius ad Sallust. Iugurth. cap. LXIII, I. Sequitur ibidem: *Ut cum duo individua per inanitatem ferantur,* etc. Lambinus excidisse putabat vocem *corpora.* Sed saepius, talibus substantivis omissis, adiectiva substantivorum faciem quamdam

265) Et recte quidem. Non valent ea, quae Bremius opponit. Nam dum futura ipsa non apparent, in iis, quae praedicta sunt, non inesse videtur immutabilitas.

induunt; quod cum in multis aliis, tum in hoc quo- 301
que *individui* nomine locum habet. infra cap. XI. *ipsius individui hanc esse naturam, ut pondere et gravitate moveatur.* de Nat. Deor. lib. I. cap. 18. *cum infinita simillimarum imaginum species ex innumerabilibus individuis exsistat.* vide quoque ibid. cap. 24. et alibi. Iam porro labe quadam infecta sunt, siquid ego video, verba ista, quae in hoc capite subsequuntur: *Sed interest inter causas fortuito antegressas, et inter causas cohibentes in se efficientiam naturalem.* Haud dubie legendum, *inter causas CONTINENTES in se efficientiam naturalem.* neque enim *cohibere*, sed *continere* in eiusmodi locis opportunum, atque usitatum verbum est. [266]) sic infra cap, 11. *motus enim voluntarius eam naturam in se continet, ut sit in nostra potestate.* et cap. 14. *quorum causas natura ita continet.* cap. 16. *quae causa in rerum natura continebatur.* cap. 10. *causas enim efficientes quod non habebit.* de Divin. lib. I. c. 56. *eodemque modo nihil est futurum, cuius non causas efficientes natura contineat.* Lactantius de Opif. Dei cap. 19, 7. *Hoc dicere satis est, quod etiamsi astra efficientiam rerum continent, nihilominus omnia a Deo fieri, qui astra ipsa et fecit et ordinavit,* sic legimus in editione Cellarii, sed aliae *certum est*, post *omnia a Deo fieri* inserunt, quas omnino putem sequendas [267]).

266) At non tantum continent efficientiam, sed *cohibent* etiam ac retinent eam, quae inde exit, recondita antea.

267) In scriptis libris non leguntur verba *certum est:* neque vero Heumanno credamus, qui *quod* omittendum censuit. Illud *quod etiamsi* quamquam alias non in media oratione locum habet, sed, ab initio positum, ad superiora respicit, tamen infinitivus nectitur cum antecedente verbo. Quare interpungendum est ita: *hoc dicere satis est; quod etiamsi — fieri* etc.

Cap. X, 22. *Nam qui potest pelli alia* (atomus) *ab alia, si gravitate feruntur ad perpendiculum corpora individua rectis lineis, ut Epicuro placet.* P. Manutius duo ista *corpora individua* glossam intrusam putat, quia, his sublatis, sensus recte constat. At ratio illa, quamvis criticis passim visa fuerit idonea, est tamen elumbis, ut libere iudicem, atque ficulnea. Quis enim in stili elegantia unquam fuit adeo nimius, cui
302 tales aut eorundem aut synonymorum verborum repetitiones non aliquando exciderint[268]? Sane innumerabilia loca sunt, in quibus, etiam non contradicentibus commentatoribus, sic loquutus est Tullius; quem non oportet ad superstitionem et ineptias usque facere accuratum, dum glossatorem fingas, supra quam percipi possit, nugacem ac cerebrosum. In his, exempli gratia, cap. 5. *Sed haec ex naturalibus caussis vitia nasci possunt; exstirpari autem et funditus tolli, ut is ipse, qui ad ea propensus fuerit, a tantis vitiis avocetur, non* etc. in his, inquam, quis verba *ut is ipse.. avocetur,* desideret, si abessent? de Divin lib. I. c. 23. *qui* (sanguis) *refervescere videretur, sic ut tota domus sanguine redundaret.* at cur non potius, *sic ut tota domus illo redundaret?* Respice ad ea, quae iam antea vidimus ad Divin. lib. I. c. 50. et de Nat. Deor. lib. II. c. 45.

Eodem cap. *Ut enim etc. sic Chrysippus metuit, ne si non obtinuerit omne quod enuntietur, aut verum esse aut falsum, non teneat omnia fato fieri* etc. Non licet dubitare, quin haec tam Latinitatem quam senten-

268) Id dictioni, quam atticam vocare solent, proprium est, ideoque etiam Ciceroni usitatissimum. Exempla, quae hic afferuntur, partim ad aliud genus pertinent. Agitur enim potius de nomine eiusdem notionis in altera parte sententiae substituto.

tiam bonam referant: an tamen a Cicerone sic scriptum fuerit, id quidem ut dubitemus, facit vulgata ista lectio, cum qua multi quoque codices conspirant, *non teneat, omnia fato fieri possint.* Hinc enim haud aegre coniicere est, fuisse olim a manu Tullii, *non teneat, UT omnia fato fieri possint* [269]). Usus autem ille coniunctionis *ut* in Latino sermone satis communis est, ut pro infinitivo cum accusativo constructo adhibeatur; quod iam observavit And. Bosius ad verba Corn. Nepotis Hannib. cap. 1. *Si verum est, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute superarit.* Digna tamen res est, quae etiam Tullii nostri auctoritate comprobetur. Academ. lib. II. cap. 15. *quomodo autem* 303 *sumis, ut . . sequatur, ut etiam difficulter internosci possit.* et cap. 17. *concedatur tibi, ut . . aliquid alicui sic sit par.* supra de Fato cap. 7. *in his habebis, ut ea fieri non possint.* de Fin. lib. IV. c. 3. *Quomodo autem - - conservabitur, ut simile sit omnium naturarum illud ultimum?* de Nat. Deor. lib. I. c. 34. *retinendum hoc esse, Deus ut beatus immortalisque sit.* Tusc. lib. V. c. 11. *Quare demus hoc sane Bruto, ut beatus sit sem-*

269) Bremius quid sibi in nota ad h. l. adiecta voluerit, non satis perspicio, quamquam eum video de grata aliqua oblivione Ciceronis dixisse, et hanc sententiam rursus repudiasse. Quam brevis fuisset sapientissimi oratoris cogitatio! Anacoluthorum caussam qui agebant, ante omnia cavere debebant, ne inconsiderantiam et alienationem animi virtutum nomine commendarent, sicuti in loco de Orat. 2, 6, 23 et hic quoque factum est. Primum demonstrandum erit, num praeter unum Palat. alii etiam codices exhibeant verba *non teneat*, et quinam isti sint. Nam verbis his omissis, recte procedit oratio: *metuit, ne — non omnia fato fieri possint.* Tum quaeratur de reliquae discrepantiae origine.

per sapiens . . . nos tamen teneamus, ut sit idem beatissimus. Atque haec quoque sufficiunt defendendae lectioni isti de Fin. lib. III. cap. 6. *ne quis sic existumet, ut duo sint ultima bonorum.* ubi Lambinus ex vetustis libris rescribebat, *ne quis sequi existumet, ut d. s. u. b.*[270])

Sequitur ibidem: *Itaque tertius quidam motus oritur extra pondus et plagam, quum declinat atomus intervallo minimo.* Lambinus legendum coniiciebat . . *plagam, quo declinat atomus intervallo minimo:* at infaustis illud avibus; solet enim Tullius coniunctionibus connectere περιοχὰς, quas potuisset pronominibus relativis, si voluisset. Acad. lib. II. c. 30. *contraria autem ea dico, cum alterum ait, alterum negat*; de Leg. lib. III. c. 5. *est autem animi quaedam sanitas - - cum*

270) De hac re vid. Gesner. ad Quinctil. 7, 1, 35. Stallbaum. ad Ruddimann. Tom. II. p. 234. Gernhard. ad Cic. Lael. 16, 56. Wunderus in Iahnii Annal. philolog. V. 2. p. 151. qui bene perspexit, *ut* cum coniunctivo non semper indicare consilium, aut finem, aut consequentiam, et docte disposuit universi usus capita, sed ea, quae gravissimum in se habent momentum, non satis declarasse videtur. Nam particulam *ut* proprie significare *wie*, etiam in sententiis, quae consilium et finem continent, nemo non cognitum habebat, sed illud demonstrandum erat, quo modo factum sit, ut Latini ea, quae nos per coniunctionem finalem exprimere solemus, per coniunctionem modalem significarent. Quod facile intelligetur, si modo in vernaculo vocabulo *dass* mutatam formam demonstrativi *das* agnoscamus. Tum vero negari quum non possit, Latinos etiam in sententiis, quae finem et consilium pure exprimunt, posuisse *ut*, quaeritur, quo pacto eaedem per modalem formam designari potuerint. Nam sensus verborum, *ante senectutem curavi, ut bene viverem,* aliquantum differt ab his, *curavi, quomodo viverem*: quod negare videtur Wunderus vertens, *wie ich gut leben könnte.* Neque concedi potest, Latinos omnia ea, quae per consequentiam cohaerent, ita animo concepisse, tamquam a consilio quodam proficiscerentur. Sed de his alibi plura.

. . *perturbatio mentis aufertur.* Tusc. lib. IV. c. 13. *corporis temperantia, quum ea congruunt inter se, e quibus constamus, sanitas dicitur.* et cap. 28. *Sed omnis eiusmodi perturbatio animi placatione abluatur illa quidem, cum doceas, nec bonum* etc. lib. V. cap. 10. *neque ulla huic verbo, cum beatum dicimus, subiecta notio est.* de Finib. lib. II. cap. 2. *Atqui haec patefactio quasi rerum apertarum, cum quid quidque sit aperitur, definitio est.* Hinc quoque dubia omnino fit ratio, cui innititur coniectura acutissima cl. Bentleii, in his Tusc. lib. III. cap. 31. *caput esse censet in consolando, detrahere illam opinionem moerenti, si* (pro 504
qua) *se officio fungi putet iusto atque debito.* ubi vir ille doctissimus legendum coniiciebat, - - *moerenti, se officio fungi pio et iusto atque debito* [271].)

CAPUT XIII.

Edita lectio ter in Tullio vindicatur. Futurum indicativi pro futuro aut praes. subiunctivi. Tria Luciani loca defenduntur. Duplex futurum notabile erit effectura. *Enallage activi et passivi illustratur. Tullius cum Caesare defenditur.* Ferri *pro* moveri.

Cap. XII, 27. eiusdem libelli de Fato: *An aliter haec enuntiatio vera esse non potest, capiet Numantiam Scipio, nisi ex aeternitate caussa caussam serens hoc erit effectura?* Ad hunc locum „Hoc, inquit Davisius, ne Latine quidem dicitur: omnes tamen edi„tiones obsidet. Legendum, *hoc erat effectura,* prout

271) Coniecturam, quam Wopkensius acutissimam vocat, Orellius miram appellat.

„recte legitur in Elienſi noſtro." Sic vir ille doctus. At vero futurum illud, quod ſollicitat, nihil omnino habet, quod Latinae linguae rationi aut elegantiae repugnet. Primo enim futurum indicativi ſaepiſſime ponitur pro futuro aut praeſenti ſubiunctivi. vel ut ſupra cap. 5. *quae tolluntur omnia, ſi vis et natura fati ex divinationis ratione firmabitur,* pro *firmetur,* et hoc ipſo cap. *ut vere dicantur, quae ita dicentur, veniet* etc. infra cap. 18. *qui autem cauſas anteeedentes non dicent perfectas, neque principales, in eos nihil valebit.* Acad. lib. II. c. 46. *quarum eſſe nulla poteſt, niſi erit gratuita.* et cap. 7. *aut ita qui ſentiet, non apertiſſime inſanit* [272]*?* Hinc nihil mutandum ibidem cap.
305 36. *etſi quamcunque eliget, inſipiens eliget.* ubi vir clar. Latinitatem poſtulare dicebat, *quamcunque elegerit,* quod mihi quidem non ita liquet [273]. Atque hunc eundem futuri indicativi uſum Graecis quoque familiarem fuiſſe, iam obſervavit Viger. Idiot. ſect. V. c. 2. cuius annotatis exempla quaedam addam, quo maiore cum fiducia ad defendenda quaedam Luciani loca obiter excurram. Sic igitur Xenophon lib. I. Cyropaed. p. 22. [5, 2] *λέγων ὡς - - κινδυνεύοιεν, εἰ μή τις αὐτοὺς φθάσας ἀσθενώσει, ἐπὶ ἓν ἕκαστον τῶν ἐθνῶν ἰόντας καταστρέψασθαι: dicens periculum eſſe, niſi quis anteuertendo eos debilitaret, ne nationes alias adorti, ſingulas ſibi ſubiicerent.* et lib. II. p. 51. *Sic ergo vobis eſt exiſtimandum, homines belli ſocietate iunctos,*

272) Conf. not. ad pag. 132 et 133 et Bremius ad Ciceronis locum. Haec futuri vis et natura nunc plurima quidem ex parte ſatis cognita eſt, nec quiſquam eam vicariam appellabit.

273) Immo falſum eſt. Nam ſenſum verborum ita conſtituere oportet: etſi aliquam eliget ſententiam, tamen inſipiens eam eliget.

si secum singuli statuant, ὡς εἰ μὴ αὐτός τις προθυμηθήσεται, οὐδὲν ἐσόμενον τῶν δεόντων, ταχὺ πολλά τε καὶ καλὰ διαπράττονται: *nisi quisque suo loco sit alacer, . . brevi et multa et praeclara gesturos.* Theognis in sententiis vs. 216. *Polypi mentem obtine versipellis,*

ὃς ποτὶ πέτρῃ
Τῇ προσομιλήσει, τοῖος ἰδεῖν ἐφάνη.

qui ad petram cui adhaeserit, talis visu apparet. sic etiam vs. 232. et alibi. Aelianus V. H. lib. I. c. 15. - - πρὶν ἢ φιλήσει αὐτὴν, *antequam osculum ei dederit.* Faber legebat φιλήσῃ, Kühnius φιλήσειν vel φιλῆσαι, sed vulgatam lectionem recte adservat Perizonius. D. Iacobus II. 10. Ὅστις γὰρ ὅλον τὸν νόμον τηρήσει, πταίσει δὲ ἐν ἑνὶ, γέγονε πάντων ἔνοχος. His ego facile adducor, ut doct. Iensium lapsum esse credam, quum futurum illud indicativi sollicitaret in tribus his locis Luciani. Saturnal. pag. 608. edit. Amst. *nam hinc sibi plerique victum parant ad satietatem,* οἷς ἵλεως καὶ φορὸς ὁ κύβος ἐπινεύσει, *quibus benigna et prospera annuerit tessera.* Dial. Mort. p. 272. μηδὲ πρότερόν γε σὺ ἀποθάνοις, ἢ προπέμψεις πάντας τοὺς κόλακας: *neque tu prius moriaris, quam omnes istos assentatores praemiseris.* in Harmon. p. 587. εἰ τούτοις φημὶ ἐπιδείξαιο τὰ αὐλήματα, καὶ οὗτοι ἐπαινέσονταί σε, ἅπασιν Ἕλλησι νόμιζε ἤδη γεγενῆσθαι γνώριμος ἐν οὕτω βραχεῖ: *si inquam his tuae modulationis specimen exhibeas, et hi te laudabunt, puta te tam brevi tempore Graecis omnibus iam innotuisse.* quam enallagen confer cum iis, quae observavimus ad lib. II. de Divin. c. 17. et lib. III. Tusc. c. 16. Haec iam sufficiant de futuro indicativi, cui lux quaedam in Tullii loco 306

proposito accendenda erat. Pergamus ad aliud quid observatu haud minus dignum, quodque maxime offendiculo fuisse viro cl. videtur. Quid enim statuendum, de duplici futuro isto, *erit effectura?* an non futuri temporis participium *effectura* flagitat alius temporis verbum substantivum? Non sane, vetat enim sermonis Latini ratio, qua passim sic eiusdem temporis verba copulantur. Ita ex. gr. de Divin. lib. II. c. 26. *potuit accidisse alia quoque laetitia.* Seneca epist. XCIX. *quae ad te saepius revertetur, si erit acerbitate ventura.* Plura affatim dedit Sanctius Min. lib. I. c. 14. pag. 114. et 115. uti et cap. 15. p. 134[274]).

Cap. XVII. *Sed applicat se ad eos potius, qui necessitate motus animos liberatos volunt.* Legit vir cl. cum M. Casaubono *motus animi,* vel *motus animorum;* quemadmodum supra *motus animorum voluntarios* meminit Tullius. At si per *necessitatem motus* quo animi liberati dicuntur, intelligamus non eam, qua non possit absque motu esse animus, quo sensu absurdissimo lectionem hanc ursisse videntur eruditi, sed eam necessitatem, qua non possit animus aliter moveri
307 ac moveatur; non videtur tam incommodus loci sensus, ut admitti plane nequeat. [275])

Cap. XX. *Hoc modo hanc causam disceptari oportet, non ab atomis errantibus -- petere praesidium.* Observanda est passivi et activi enallage; quae forte inducere posset quempiam inconsiderate elegantem, ut aut *disceptare,* aut *peti* legendum iudicaret. Illud autem

274) Cic. de Leg. 1, 16, 45. *si natura confirmatura ius non erit.* ubi vid. Goerenz.

275) Absurdum, quod in verbis *necessitas motus* inesse putabat Davisius, nullum est. Atque respicitur magis libertas ipsius animi.

quo minus fiat, plura huius formae exempla prohibent. Supra cap. XI. *id fuit defendi melius, quam introducere declinationem.* de Divin. lib. I. c. 35. *Itaque ſigna convelli, et ſe ſequi iuſſit.* de Legib. lib. I. c. 21. Q. *Quamnam igitur ſententiam dicemus? M. Requiri placere terminos, quos pepigerit, iisque parere.* ubi tamen editor praeclariſſimus *pareri* ſcribendum putat. Seneca de Ira lib. III. c. 27. *Quanto ſatius eſt ſanari iniuriam, quam ulciſci?* Sulpic. Severus lib. II. H. S. c. 11, 4. *multis increpitos, renuntiare iſtiusmodi matrimoniis, et filios ex hiſce ſuſceptos extrudi iubet.* Caeſar de B. Civ. lib. I. c. 32. *quod .. omnia permiſceri mallent, quam imperium exercitusque dimittere.* ubi vir cl. rurſus, in curis ſuis ſecundis, reponit *permiſcere* [276].

Ibidem: *Nam ſi atomis, ut gravitate ferantur, tributum eſt neceſſitate naturae, quod omne pondus, nulla re impediente, moveatur et feratur neceſſe eſt.* Lambinus utrobique inſerit voculam *deorſum*, dum legit, *ut gravitate deorſum ferantur .. moveatur et feratur deorſum neceſſe eſt.* Pariter quoque ſupra cap. 9. *ut cum duo individua per inanitatem ferantur, alterum* etc. legebat idem vir doctiſſimus, *per inanitatem deorſum ferantur.* Sed in aliis locis eandem quoque lacunam cernere licet, in quibus ad eam connivet Lambinus. ſupra cap. 10. *ſi ſemper atomus gravitate ferretur naturali ac neceſſaria, nihil liberum nobis eſſet,* et 508
cap. 11. *De ipſa atomo dici poteſt, quum per inane moveatur gravitate et pondere, ſine cauſa moveri... ipſius individui hanc eſſe naturam, ut pondere et gra-*

276) Apud Livium 21, 45, 5. ex auctoritate codicum reſtituendum eſt: *Gallis parci quam maxime iubet, principumque animos ſollicitare ad defectionem.*

vitate moveatur, eamque ipſam eſſe cauſam, cur ita feratur. Lucretius lib. V. vſ. 426.

Sed quia multa modis multis primordia rerum
Ex infinito iam tempore percita plagis,
Ponderibusque ſuis conſuerunt concita ferri.

Haec quidem in ſcriptis quibusdam Ciceronis; virorumque eruditiſſimorum commentationibus, cedro quamvis digniſſimis, obſervare viſum fuit.

Index

verborum et rerum, quae in his Lectionibus Tullianis et in notis explicantur aut illustrantur.

Index ſcriptorum.

